

Gramaticii români

TRACTAT ISTORIC

DESPRE

EVOLUȚIUNEA STUDIULUI GRAMATICEI LIMBEI ROMÂNE DELA 1757 PÂNĂ ASTĂZI

DE

ROMULUS IONAȘCU

Licențiat în litere, filosofie și drept,
profesor la școala comercială superioară din Iași,
membru activ al societății internaționale pentru dezvoltarea și înaintarea
învățământului comercial.

6177404

IAȘI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFĂNIU & Co.

1914

Prețul 4 lei

2.4.14

GRAMATICII ROMÂNII

CARTI PUBLICATE DE ACELAȘ AUTOR:

Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbii române. București 1894, ediția II, editura librăriei Socec et Comp. lei 2.50.

Îmbunătățirile ce reclamă învățământul comercial în România. Iași 1897, tipografia M. P. Popovici, bani 50.

Pedagogia învățământului comercial și recrutarea corpului didactic la școlile comerciale din străinătate. Iași 1899, stabilimentul grafic „Miron Costin”, bani 50.

Școlile comerciale din străinătate. Iași 1899, stabilimentul grafic „Miron Costin”, lei 1.50.

Deutsches Lesebuch für höhere Handelsschulen zweite Auflage. Jassy 1911, lei 4.75.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare. Partea I, pentru clasa I, ediția V. 1911, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare. Partea II, pentru clasa II, ediția VI, Iași 1914, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare. Partea III, pentru clasa III, ediția VI, Iași 1914, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare. Partea I, pentru clasa I, ediția VI, Iași 1914, lei 2.50.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare. Partea II, pentru clasa II, ediția VI, Iași 1914, lei 3.25.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare. Partea III, pentru clasa III, ediția VI, Iași 1914, lei 3.75.

Correspondență comercială, ediția II, Iași 1911, lei 6.70.

Învățământul profesional în străinătate, Iași 1912, lei 3.00.

Raport despre al IX-lea congres internațional al învățământului comercial ținut la Viena în Septembrie 1910. București 1911; Editura Casei școlilor.

Învățământul profesional în România, istoricul acestui învățământ și starea actuală, Iași 1913, lei 2.50.

Gramaticii români, tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbii române dela 1757 până astăzi. Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefăniu & Co. lei 4.—

Facultățile comerciale și școlile de înalte studii comerciale din străinătate. Iași 1914. Prețul lei 2.—

In colaborare:

Buchhaltungs-Lexicon II Auflage (Wien, Berlin, Leipzig, Verlagsbuchhandlung Leopold Weiss) cu *Robert Stern*, profesor la școala de înalte studii comerciale din Lipsca, *Anton Kleibel*, directorul Academiei comerciale din Viena, *Anton Schmidt*, directorul Academiei de export din Viena, *O. Sillén*, docent la școala de înalte studii comerciale din Stockholm, *Paul Martin*, directorul revistei practice de economie comercială din Marsilia, etc. etc.

Gramaticii români

TRACTAT ISTORIC

DESPRE

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

No 76404

EVOLUȚIUNEA STUDIULUI GRAMATICEI LIMBEI ROMÂNE DE LA 1757 PÂNĂ ASTĂZI

DE

ROMULUS IONAȘCU

Licențiat în litere, filosofie și drept,
profesor la școala comercială superioară din Iași,
membru activ al societății internaționale pentru dezvoltarea și înaintarea
învățământului comercial.

I A Ș I

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFĂNIU & Co.

1914

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota... 18329
Inventor... 24174

Dăruit Muzeului pedagogic
de autor

RC. 105/06

B.C.U. Bucuresti

C24174

805.90 - 531.1757 / 09.14

PREFATA

În 1889 am publicat ca teză de licență „Sistemele ortografice cu litere latine în scrierea limbii române“, din care în 1894 a apărut ediția II sub titlul „Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbii române“. Majoritatea gramaticilor etimologiști, începând de la Micul până la 1890 au tratat în gramaticile lor ortografia, unii mai pe larg, alții mai pe scurt, unii în capitole separate, iar alții în legătură cu fonologia; gramaticii fonetiști nedând ortografiei aceeași importanță, ce o dedeau gramaticii etimologiști, au tratat ortografia pe scurt, de oarece conform principiului fonetic ei nu aveau în vedere la scrierea cuvintelor derivația sunetelor.

Încă din 1890 îmi propusesem să public un studiu asupra gramaticilor noștri. Împrejurările nu mi-au permis până astăzi, ca să pot îndeplini această dorință, de oarece de la 1891 părăsind învățământul clasei și ocupându-mă cu învățământul comercial, am trebuit să întrebunțez tot timpul disponibil pentru studiarea organizării învățământului profesional și în special al celui comercial în țară și străinătate, publicând mai multe scrieri referitoare la această chestiune și la îmbunătățirile, ce reclama acest învățământ la noi în țară. Cea mai mare parte din aceste îmbunătățiri cerute de mine au fost puse în practică prin ultimele reforme ale învățământului profesional. Literatura noastră didactică comercială fiind lipsită de cărți speciale pentru cele mai multe materii am trebuit să lucrez manuale pentru limba română și corespondența comercială, de asemenea

și pentru limba germană (cărți de citire și tractate de corespondență comercială), astfel că munca intensivă, ce am depus-o dela 1891 până astăzi pe terenul învățământului profesional și comercial nu mi-a îngăduit de a face lucrarea propusă. Acuma însă împrejurările permițându-mi, am putut a-mi îndeplini această veche dorință, prin publicarea serierii de față, din care se poate vedea *evolucionea studiului gramaticii române din cele mai vechi timpuri până astăzi*.

Scopul meu fiind să dau o icoană cât se poate de adevărată nu numai de conținutul fiecărei gramatici, dar și de modul de exprimare al fiecărui gramatic, am căutat pe cât s'a putut să mă folosesc de chipul de exprimare al respectivilor gramatici, pentruca cetitorul să-și poată face o idee nu numai de conținutul, dar și de stilul fiecărui gramatic, rămânând cu impresiunea, ca și când însuși ar cetit în original pe respectivii gramatici. Pentru aceasta am tipărit cu litere cursive terminii gramaticali întrebuințați de fiecare gramatic, făcând numeroase citații din respectivele gramatici, în cari am păstrat ortografia originală. Exemplele, ce le-am citat pentru explicarea regulilor date de gramatici, le-am scris cu ortografia proprie a fiecărui gramatic, punându-le în parantez semicercual ( ), tot în acest parantez am însemnat și paginile, de unde am reprodus citațiile; explicațiunile, ce le-am dat eu nomenclaturii diferiților gramatici, le-am pus în parantez pătrat [ ].

Am căutat să scot la iveală criticile, pe cari gramaticii posteriori le-au făcut anteriorilor lor, arătând și confuziunile, ce le fac unii gramatici între categoriile gramaticale, precum și înrâurirea, ce au avut-o primii gramatici asupra celor următori. M'am abținut de a face critica fiecărei gramatici, de oarece pe de o parte lucrarea ar fi fost prea voluminoasă, iar pe de altă parte nici n'am urmărit acest scop prin publicarea lucrării prezente, după cum am arătat mai sus.

Pe lângă numeroasele gramatici, pe cari le-am adunat cu ocazia publicării „Sistemelor ortografice“, am consultat gramaticile și manuscrisele aflătoare în biblioteca centrală din Iași, în biblioteca Academiei române din București și în biblioteca licenței din Blaj, cu toate acestea n'am putut găsi unele gramatici indicate în bibliografia lui Iareu și a lui Adănescu. Pe cât mi-a fost posibil citatele le-am făcut din întâia ediție a fiecărei gramatici și numai în caz, când n'am putut găsi ediția primă, atunci m'am folosit de o altă ediție, uneori am arătat deosebiriile dintre edițiunile aceleși gramatici. Gramaticile vechi, cari se găsesc mai cu greu, le-am tratat mai pe larg, pe când gramaticile mai noue, ce pot fi găsite mai ușor, au fost tratate mai pe scurt ¹⁾. Am lăsat la o parte gramaticile mai noue românești publicate în limbi străine [ea gramaticile lui Cionca, Leist, Glaise, Wechsler Reben, Weigand, Ghiță Pop, Opreșcu, Tietin²⁾], de asemenea gramaticile limbilor romanice [Diez, Meyer Lübbecke]. Nu m'am ocupat de unele studii speciale asupra foneticii, morfologiei și sintaxei românești apărute în țară sau în străinătate, pe cari însă le-am citat numai spre a servi ca iz-

1) Am lăsat la o parte gramaticile mai nouă apărute pentru școlile primare. Citez numele câtorva autori: Provincian (Ploești 1885), Tufescu (Iași 1888), Stoinescu Sofia (București 1888, 1890-91, 1893), I. Dimitriu (Iași 1889), Arsenescu (Pitești-Craiova 1889), I. D. Pompilian (Craiova 1890 și 1892), Cristescu (Vaslui 1890), Speranță (Ploești 1893 și 1899), Ghibănescu (Iași 1895, 1897, 1899), Ionescu (București 1898), Borgovanu (1898), Eichenkatz (Iași 1899), Simionescu și Popescu (București 1900), Gr. Filipide (Galați 1902), Simionescu (București 1903), Lupu-Antonescu (București 1904), Gârboviceanu, Chelaru și Ghiță (București, 1913).

2) Citez aici câteva gramatici mai vechi publicate în limba germană sau franceză: Kómenius „Moldo-romanisch in Deutsch (Leinberg 1828, Czernowitz 1849). A. Pop „Anleitung für Erlernung der romanischen Sprache“ Teschen 1852. Pușcariu „Die romanische Amtsprache“ Hermanstadt 1864. T. Codrescu „Abrégé de Grammaire de la langue roumaine moderne“ Jassy 1864, Teoktist Schoimul's „Kurzgefasste praktische Grammatik der romanischen oder walachischen Sprache“ Wien und Hermanstadt (1866).

IV

voare, pentru cei ce ar dori să se ocupe de conținutul acestor scrieri.

Cu toată silința ce mi-am dat-o, că să nu se strecoare greșeli, totuși mi-a fost imposibil să fac aceasta, din cauză că lucrătorii noștri tipografi sunt puțin deprinși cu astfel de lucrări ¹⁾.

Iași, 10 Ianuar 1914.

Romulus Ionașcu

---

1) La fiecare coală am făcut câte patru corecturi. Citatele tipă-
rindu-se cu ortografiile respectivelor gramatici și o parte din material
fiind cules cu mașina; iar altă parte din lipsă de serane speciale la
mașină fiind cules cu mâna, cu toată grija mea a fost imposibil să
nu se strecoare greșeli. În erata de la urmă am îndreptat toate greșe-
lile, ce s'au strecurat.

PARTEA GENERALĂ.

Epocile evoluțiunii studiului gramaticii la Români.

Evoluțiunea studiului gramaticii române începând dela 1757 [de când s'a aflat până acuma întâia gramatică română în manuscris] până astăzi o putem împărți în patru epoci și anume:

Epoca I dela 1757—1780, adică dela *Dimitrie Eustatie Brașoveanul* până la *Micul*.

Epoca II dela 1780—1854, adică dela *Micul* până la aparițiunea gramaticii lui *Cipariu*.

Epoca III dela 1854—1882, adică dela *Cipariu* până la *Lambrior*.

Epoca IV dela 1882 până astăzi.

Epoca I (1757—1780).

Caracterul acestei epoci este *înrăurirea culturii și literaturii slavo-și grecești* asupra literaturii române, prin urmare și asupra studiului gramaticii *îmbei române*. Manuscrisul gramaticii lui Eustatie Brașoveanul și manuscrisul gramaticii arhimandritului Macarie, singurele ce ne sunt cunoscute până azi din această epocă, ne dovedesc prin nomenclătura gramatică, prin complicațiunea împărțirii declinărilor și conjugărilor, prin definițiunile categoriilor gramaticale și

prin stilul lor greoiu influența gramaticelor slavone și grecești asupra primilor gramatici români. Această terminologie s'ar putea numi *vechea terminologie gramaticală* spre deosebire de terminologia latină, italiană și franceză, care s'ar putea numi *noua terminologie gramaticală*. Gramaticii din această epocă sunt fonetiști.

Epoca II (1780—1854).

Caracterul acestei epoce este *introducerea principiului etimologic în studiul gramaticii limbii române* și ca urmare înrăurirea gramaticelor latine, italiene, franceze și chiar germane asupra gramaticilor români odată cu influența literaturii acestor popoare asupra limbii și literaturii române. *Micul*, care a publicat în 1780 întâia gramatică română în limba latină, a întrebuițat terminologia gramaticală latină, aplicând clasificarea latină la toate categoriile gramaticale afară de declinări. Terminologia gramaticală italiană a fost introdusă de *Ienăchiță Văcărescu*, care publică în 1787 în limba română a doua gramatică română. Văcărescu, deși a întrebuițat în gramatica sa terminologia gramaticală italiană, totuși a mai păstrat o parte din nomenclatura slavonă. Unii din gramaticii următori ca *Morariu*, *Tempea* au compilat pe *Micul*, *Șincaiu* și *Văcărescu*, iar *Alexi* pe *Loga*. *Golescu* imitează în ce privește terminologia gramaticală pe Văcărescu, dela care împrumută cu puține deosebiri nomenclatura gramaticilor greci din timpul fanarioților. În această privință *Golescu* prezintă un contrast față cu gramaticii între 1820 și 1840, la cari se observă terminologia gramaticală latină sau cea franceză și la unii chiar și cea germană. *Eliade* prin publicarea gramaticii sale din 1828 introduce o parte din terminologia gramaticală franceză, pe lângă cea latină introdusă de *Micu*, iar prin publicarea „Paralelismului și a prescurtării de gra-

matica limbei române-italiene din 1841 caută să dea o extindere și stabilitate terminologiei gramaticale italiene introdusă de Văcărescu. În gramatica lui *Vaillant* din 1840 se vede înrăurirea terminologiei gramaticale franceze, iar a celei germane se observă în gramatica lui *Marki* (1810), a lui *Clemens* (1821), în gramatica românească și nemțască din 1838, în gramatica lui *Iszer* (1846), în a lui *Blazeviciu* (1844) și *Ianovicu* (1851).

Micul a fost întâiul gramatic, care a inaugurat principiul etimologic latinist în studiul gramaticii limbei române, fiind urmat de *Tempea* (1797), *Iorgovicu* (1799), *Șineaiu* (1805), *Budai Deleanu* (1805), *Petru Maior* (1812), *Loga* (1822), *Alexi* (1826), *Săulescu* (1833), *Laurian* (1840), *Eliade* (după 1840), *Bălășescu* (1848), *Câmpeanu* (1848). Cel mai extrem dintre reprezentanții principiului etimologic latinist a fost *Laurian*, care a creat o limbă literară ideală, ce se depărtă cu totul de limba vorbită.

Părerăa lui *Micul* și *Șineaiu* a fost, că limba română este coruplă din limba latină clasică. Conform acestei păreri greșite ei au căutat să reducă cât se poate mai mult formele actuale ale limbei române la prototipele respective din latina clasică. Urmarea a fost, că cuvintele și formele gramaticale românești, pe cari n'au putut să le latinizeze în fond, le-au latinizat cel puțin în formă, formând o sistemă ortografică etimologică, prin care limba română apare latinizată cel puțin pentru ochi, dând regule după cari cuvintele românești se scrieau aproape ca în limba latină, iar pentru cetire alte regule, pentru ca aceste cuvinte se poată fi rostite după transformările fonetice și morfologice, ce le-au suferit în limba română în decursul veacurilor, până ce au ajuns în forma de astăzi.

Maior îndreaptă greșala lui *Micul* și *Șineaiu* arătând pentru întâia dată, că limba română s'a format

din latina populară, iar nu din latina clasică. În practică însă Maior se abatù dela această părere, punând în legătură limba română cu limba latină clasică, iar nu cu graiul latin vulgar. Această abatere se explică prin faptul, că graiul latin vulgar era foarte puțin cunoscut pe timpul său.

Principiul fonetic a fost reprezentat în această epocă prin *Văcărescu* (1787), *Morariu* (1788), *Marki* (1810), *Andreas Clemens* (1821), *Eliade Rădulescu* (1828), *Iordachi Golesecu* (1840), *Iszer* (1846) și *Blazericiu* (1844).

Epoca III (1854—1882).

Caracterul acestei epoce este *inaugurarea studiului istoric al limbei române* de către *Cipariu*, prin publicarea „*Elementelor de limba romana dupa dialecte și monumente vechi* (1854)“, a „*Principiilor de limba și scriptura* (1866, ed. II)“ și a „*Gramaticii limbei romane* (partea I 1869, partea II 1878)“.

Principiul etimologic a fost reprezentat în această epocă prin *Cipariu*, *Munteanu* (1860), *Miheltanu* (1870), *Neagoe* (1871), *Massim* (1874), *Pușcariu* (1875), *Circa* (1878), *Cetățanu* (1878), *Mantiu* (1881) și *Pilla* (1881). Cel mai mare reprezentant al curentului latinist din această epocă a fost *Cipariu*, care a căutat să reînvieze vechile forme românești de origine latină dispărute din vorbirea zilnică, pe cari după lungi cercetări le-a adunat din vechea noastră literatură bisericească. *Cipariu* populariză teoria lui *Maior* în privința formării limbei române, în practică însă și dânsul, ca și *Maior*, puse în legătură limba română cu limba latină clasică și numai arareori cu graiul vulgar latin. *Cipariu*, cu toate că a trăit în timpul, când filologii germani începură a studia limba latină populară, n'a voit să se folosească de lucrările lui *Fuchs*,

Dietz, Pott și Schuehardt, ci a continuat a studia fondul latin al limbii române după teoriile filologice, cari erau cunoscute cu 50 de ani mai înainte și după cari un filolog putea să schimbe o limbă, când nu era mulțumit cu graiul, ce a rezultat din lucrarea înecată și inconstientă a unui popor. Cipariu, ca și Micul, Șineaiu și Maior, n'a dat atențiune elementelor slavone din limba română și studiilor slavice, crezând că este lucru rușinos de a prezenta limba română amestecată cu elemente slavone și că epoca slavă nu merită a fi studiată. Această tendință a dat naștere *curentului purist*, care începând dela Micul a culminat la Laurian și după care vorbele de origine slavă, ce se află în limba română, au fost înlocuite cu echivalente latine luate de a dreptul din limba latină clasică [Micul, Șineaiu, Maior, Laurian] sau cu cuvinte și forme vechi de origine latină păstrate în vechea noastră literatură bisericească [Cipariu], ori cu cuvinte italiene [Eliade].

Principiul fonetic a fost reprezentat prin *Hül* (1858), *Alexandri* (1862) și *Pumnul* (1864). Cel mai de frunte reprezentant al fonetismului din această epocă a fost *Pumnul*, care a căutat să stabilească pe baze științifice principiul fonetic inaugurat de cătra unii din gramaticii din a doua jumătate a veacului al 18.

Epoca IV (1882 până astăzi).

Caracterul acestei epoce este *aplicarea principiilor filologiei romanice la studiarea limbii române*. *Lambrior* a fost cel dintâiu filolog român, care a aplicat principiile filologiei romanice comparate la studiul fonetice și morfologiei române¹). Aceste studii au fost

1). *Lambrior* a publicat studiile sale asupra foneticii și morfologiei române în revista „*Romania*” din Paris (din anii 1878, 1880, 1881), în „*Convorbiri literare* (anul al XV)” și în introducerea cărții sale de citire din 1882.

continuate cu mult succes de Filipide și Tictin. Curentul latinist, care stăpânise aproape pe toți gramaticii din epoca trecută [din cauza autorității de care se bucură eruditul filolog Cipariu], începù a descrește în măsură ce *curentul fonetist* [susținut cu multă căldură în epoca trecută de Pumnul] *luă avânt prin lucrările lui Lambrior, Nădejde, Filipide și Tictin*, astfel că astăzi principiul fonetic a ajuns a fi recunoscut și primit chiar de către Academia română, care mai înainte patronase principiul etimologic inaugurat de Micul, Șincaiu, Maior și continuat cu mult zel de Laurian, Massim și Cipariu.

Principiul etimologic a fost reprezentat în această epocă prin următorii gramatici: Stoicescu (1882), Crasnan (1882), Romanescu (1883), Stilescu (1884), Străjan (1884), Maxim Pop (1884), Pană (1887), I. Buteanu (1887), I. Sucheanu (1894), Călinescu (1896), I. Găcănescu și Lupu Antonescu (1897).

Principiul fonetic a fost reprezentat prin gramaticii următori: Lambrior (1882), Nădejde [care a coordonat materialul rămas dela Lambrior, 1884], Tictin (1891), Ghibănescu [care ca și Nădejde s'a folosit în cea mai mare parte de scrierile lui Lambrior], Radoveanu [care s'a folosit de lucrările lui Lambrior și Nădejde, 1892], Filipide (1897), Adamescu (1900).

PARTEA SPECIALĂ.

Epoca I (1757—1780).

Gramatica lui Dimitrie Eustatie Brașoveanul.

Intâia gramatică română cunoscută până acuma este gramatica lui Dimitrie Eustatie Brașoveanul, care n'a fost tipărită, ci a rămas manuscris. Autorul spune, că a compus această gramatică din porunca domnito-

rului Constantin Mavrocordat spre a înlesni Românilor studiul gramaticii grecești. Titlul ei este următorul: „Intru mărirea sfintei cei de o înțință făcătoare de viață și nedespărțitei Troițe, a tatălui și a fiului și a sfântului D(u)hu: Gramatica rumânească afierothisită prea blagocestivului, prea luminatului domn și oblăduitor a toată Ungro-Vlachia domnului domnulu Ion Constandin Nicolae Voevod, acum întâi izvodită prin Dimitrie Eustathiev Brașoveanul, methodos prea folositor și prea trebuincios întăritu cu pilde prea folositoare, așezatu cu orânduială dreaptă și izvoditu în Bolgaria Brașovului¹⁾, anul 1757 Septemvre 1°. Manuscriptul se află în biblioteca Academiei române²⁾.

Istoricul Sulzer amintește în istoria sa, ce o publică în 1871, de gramatica lui Eustatie. Sulzer afirmă că „D. Eustatievicz“, secretarul episcopului șismatic românesc [vorbele lui Sulzer] de pe atunci din Transilvania, i-a împrumutat manuscriptul gramaticii sale, pe care l-a copiat și că în lipsa unei gramatici române era să pună în istoria sa întreg manuscriptul gramaticii lui Eustatie, dacă nu se publică gramatica lui Micu. Sulzer zice, că Eustatie cunoaște mai multe limbi europene, cu deosebire limbile slavice și că el are meritul de a fi adus în regulă limba română, dar că scrierea sa a rămas numai în manuscript. Sulzer s'a folosit de manuscriptul gramaticii lui Eustatievicu și de gramatica lui Micu la compunerea tractatului său de limba română, ce se cuprinde în scrierea sa „Geschichte des Transalpinischen Daciens“, Wien 1781³⁾.

1) Suburbia Scheilor din Brașov.

2) I. Bianu și R. Caracș „Catalogul manuscriselor românești. Tom. II București, 1906, No. 583.

3) Cipariu dă în „Arhivul din 1870“ un rezumat din tractatul de gramatică a lui Sulzer, arătând că Sulzer necunoscând limba română a făcut mai multe greșeli în tractatul său. Sulzer aplică ortografia germană la scrierea limbii române. El critică gramatica lui Micu, arătându-și nemulțămirea, din cauză că Micu a scris cu litere latine și cu

În precuvântarea gramaticii sale Eustatie zice: „A toatei învățături începutul este gramatica, deci aceea până în ceasul de acum în rumânescul dialect lipsire au fost ei“; iar în afierothisirea sau în dedicația către Mavrocordat spune: „Precum voința Înălțimei Tale de demult fiind spre aducerea întru ființă pre acest methodos în dialectul Moldovenese“. Acest manuscript a fost dăruit Academiei în 1899 de C. Erbiceanu¹⁾. Manuscriptul, care are format cvart, conține 128 de foi și este scris foarte frumos de aceeaș mână. La începutul manuscriptului se află o dedicație („cuvânt de afierothisire“) către domnitor, apoi urmează prefața. În prefață („înainte cuvântare pentru cetitor“) autorul spune, că a cercetat gramaticile slavone din biblioteca din Moscova și din Academia Moghilo-Zaboroștiana din Chiev și că a avut ca model gramatici slavone, elinești și latinești. Tot aci arată și însemnătatea gramaticii românești. Pe foaia 9 se află tabela de materii („arătarea pentru cele ce se află în această carte“). Iată chestiunile, ce se tractează în această gramatică: „Pentru orthografie, pentru tehnologia orthografiei, pentru etimologie, pentru nume, pentru în loc de numele [pronume?], pentru grai [verb], pentru împărțisire [participiu], pentru înainte punere [prepoziție], pentru spre grăire [adverb], pentru în mijloc aruncare [interjecție], pentru tehnologia etimologiei, pentru sintaxis, pentru încheierea numelor întru obște, pentru încheierea în loc de numelor, pentru încheierea graiurilor, împărțisirilor, pentru înainte punerilor, spre graiurilor, în mijloc aruncărilor, împreunărilor [conjuce-

ortografia latină cuvintele românești. Sulzer copiază adverbele din gramatica lui Micu.

1) C. Erbiceanu a descris pe scurt acest manuscript în scrierea festivă „Serbarea școlară din Iași, 1885“ de A. D. Xenopol și Erbiceanu, pag. 251—255, unde se află și o bibliografie a gramaticelor românești.

2) În parantezele pătrate explic termenii gramaticali, pe când în parantezele ovale, se află explicațiile gramaticilor respectivi.

țiunilor], pentru împodobitul sintaxis, pentru sintaxisul cel închipuitor, pentru rânduiala cea gramatică, pentru tehnologia sintaxisului, pentru prozodie, pentru stil, pentru ritm, pentru tehnologia prozodiei:

Eustatie întrebuintază în tractarea gramaticii metoda soeratică, punând întrebări, la cari dă răspunsuri. Iată cum definește el gramatica: „Ce iaste gramatica? Gramatica iaste meșteșugul carele învață bine a grăi și drept a scrie” (pg. 10). Declinările le numește *plecări* și le împarte în 6 clase [I masculină, II feminină, III neutră, IV adiective substantivizate, V nume proprii feminine, VI nume proprii masculine]. Cazurile le numește *căderi*. Dau câte un exemplu de declinare nearticulată și articulată (pag. 33):

„*Plecarea I*”

<i>Numărul cel unitariu</i>	<i>Numărul cel înmulțitoriu</i>
<i>Numătoarea</i> acest prun	N. acești pruni
<i>Născătoarea</i> a acestui prun	N. a acestora pruni
<i>Dătoarea</i> acestui prun	D. acestor (ăstor) pruni
<i>Pricinuiloarea</i> pre acest prun	P. pre acești pruni
<i>Chemătoarea</i> o prunele	Ch. o prunilor
<i>Luătoarea</i> dela acest prun	L. dela acești pruni
N. prunul acesta	N. prunii aceștia
N. prunului acestuia	N. prunilor acestora
[etc. 1]	[etc.]

Plecarea II

N. această mărire	N. aceste măriri
N. a acestii măriri	N. a acestor măriri
[etc.]	[etc.]
N. mărirea aceasta	N. măririle acestea
N. măririi acestia	N. măririlor acestora
[etc.]	[etc.]

1) Pentru scurtare am lăsat la o parte celealalte cazuri.

Numele proprii masculine sunt declinate cu articolul definit înainte.

Verbul îl numește *graiu*. Verbele le împarte în *graiuri lucrătoare* [active], *pătimitoare* [pasive], *graiuri fără fețe* [impersonale]. Modurile le numește *închipuiri*, conjugările *înjugări*.

Dau un exemplu de conjugarea unui verb:

„*Inchipuirea cea arătătoare.*

1 *Vremea de acum* (săvârșesc *). 2 *Vremea cea trecută* (săvârșiam). 3 *Vremea cea trecută săvârșită* (am săvârșit sau săvârșiiu). 4 *Vremea cea trecută de mult săvârșită* (săvârșisem). 5 *Vremea cea fiitoare* (voiu săvârși).

Inchipuirea cea poruncitoare.

Vremea cea de acum (săvârșește tu, săvârșiți voi).

Inchipuirea cea poftitoare.

Vremea cea de acum (o de ași săvârși). 2 *Vremea de mult săvârșită* (o de ași fi fost săvârșit). 3 *Vremea cea fiitoare* (o de ași săvârși).

Inchipuirea cea încheitoare.

1 *Vremea cea de acum* (ca să săvârșese). 2 *Vremea cea săvârșită* (ca să fi săvârșit). 3 *Vremea cea de mult săvârșită* (ca să fi fost săvârșit).

Inchipuirea cea nehotăritoare.

Vremea de acum și cea fiitoare (a săvârși).

Impărtășirea vremii cei de acum (săvârșind). 2 *Impărtășirea vremii cei trecute* (săvârșit). 3 *Impărtășirea vremii cei fiitoare* (să săvârșese)“.

Pasivul îl exprimă prin forma reflexivă.

---

*) Pentru scurtare am pus în parantez la toate timpurile numai persoana I, păstrând ortografia respectivului autor.

Dela pag. 75 înainte începe cu sintaxa, iar dela 115—137 [sfârșit] se ocupă de prozodie și metrică.

Gramatica părintelui arhimandrit Macarie (după 1757).

Părintele arhimandrit Macarie a scris cam după 1757 o gramatică română, care nu s'a tipărit. Manuscrisul, care se găsește în biblioteca Academiei române¹⁾, are formatul unei coale întregi. Întreg manuscriptul este scris de aceeași mână, dar scrierea nu este așa de frumoasă și de îngrijită ca cea a lui Eustatie. El conține 142 de foi. Pe foaia albă dela început are acest titlu: „Gramatica lui Macarie: s'au scris la condică“. Pe spațele legăturii se află scris titlul: „Gramatica: Mold: a Părintelui Macarie Arhimand“. Pe dosul foii dela început Macarie zice, că gramatica sa s'a tipărit²⁾ „în sfânta și dumnezeiasca mitropolie a Iașilor, cu blagoslovenia a prea sfințitului arhiepiscopului și a mitropolitului a toatei Moldaviei Kyriu Kyr. Gavril și cu toată cheltuiala a prea blagorodnicului și pravoslavnicului marelui cneaz al Moldaviei Ioan Cantacuzin Deleanul, a marelui vistiariu dela anul mântuirii întru [este lăsat loc gol], în luna (.....), în zilele (,,), de smeritul întru tipografii (.....)“.

Gramatica este împărțită în modul următor:

„*Întâia carte.* Cele opt părți ale cuvântului. Tăiere a celor opt părți ale cuvântului și a soborniceștei tăl-cuirei și alcătuirii și a poeticeștii adăogării acestora. Alcătuită pe limba rumânească de Ieromonahul Paisiescul Dragomirneanul“. „Pentru despărțirea slovelor.—Pentru slovnire.—Pentru grăire.—Pentru cuvânt.—Pentru nume.—Pentru neamuri.—Pentru chipuri.—Pentru forme.—Pentru număruri.—Pentru cădere.—Pentru pro-

1) Catalogul manuscriselor românești întocmit de I. Bianu. Tom. I București 1907 pag. 233.

2) Cu toate că Macarie afirmă, că gramatica sa s'a tipărit, totuși din locurile albe lăstate se poate constata, că nu s'a tipărit, căci în catalogul tipăriturilor nu se află această gramatică.

sodie.—Pentru încheiere [articul].—Pentru despărțirea numelor și aplecărilor [declinărilor].—Plecări într-o această gramatică rumânească sânt doao-zeci și doao.—Pentru numile cele numărătoare [numerale].—Pentru graiu.—Pentru plecări [moduri (sânt cinci)].—Pentru neamuri (activ, pătimitor, demijloenic¹).—Pentru chipuri (I întâietorii, adică dorm; II puregătorii, adică dormitez).—Pentru forme (I curată, adică fac; alcătuită sau împreună pusă, adică prefac).—Pentru fețe [persone].—Pentru ani [timpuri]; anii sau vremile sânt și la noi șase.—Pentru înjugări [conjugări (sânt trei-zeci și patru)].—Pentru în loc de numirile [pronumele].—Pentru întâiu punerile [prepozițiile].—Pentru spre graiu [adverb].—Pentru legătură [conjecție].—Pentru chipul izvorărilor cuvintelor (sânt 7).—Pentru prosodie.—Pentru tosecu.—Pentru chipurile cele ce cad într-o numire.—Pentru întâiu punerile, cu care căderi se alcătuesc.—Pentru patimile cuvintelor.—Premenirea.—Lepădarea.—Pentru alcătuirea graiurilor după neamuri.

„Cartea a doao.—Pravilele și canoanele scrierii ceii dreapte, adică a orthografiei“.

„Cartea a treia.—A rumâneștii gramaticii aceștii și parte a treia a meșesugului celui făcătoriu de stihuri a poeticii“. „Pentru încovăiața (sic) adecă cămora, așzată e și la împărțisiri a să pune spre despărțirea înmulțitorului număr“.

Arăt aci pe scurt, ca și la Eustatie, declinarea și conjugarea²).

Iată cum definește Macarie articolul: „Incheierea este o parte plecată a cuvântului, care mai nainte și pe urma numerilor să pune“. Macarie consideră ca articuli numai pronumele relative (care-carele, cărui-căruia,

1) Demijloenic=neutru.

2) Stându numai patru zile la biblioteca Academiei și având a consulta și alte cărți, n'am putut să mă ocup mai pe larg de aceste manuscript, neavând timp.

cari-carii, căror-căroră ; care-carea, cării-căriei-căriia, care, căror-căroră ¹⁾ și pronumele demonstrative scurtate (cel-cela, celui-celuia, cei-ceia, celor-celora ; cea-ceea, ceii-ceiia, cele-celea ; cest-cesta, cestui-cestuia, cești-ceștia, cestor-cestora ; ceastă-ceasta, ceștii-ceștia-ceștii, ceaste-ceastea, cestor-cestora). Cazurile le numește *căderi*; iar declinările, *plecări*. La împărțirea declinărilor, cari sunt în număr de 22, nu se vede nici o sistemă de clasificare, de oarece substantivele feminine (femești) sunt amestecate cu cele masculine (bărbătești), cu cele neutre (de mijlocie) și cu nume proprii.

Dau aci câte un exemplu de declinare pentru fiecare gen:

„Intâia plecarea

unitoriu

îmulțitoriu

N. groapă, groapa	gropi, groape, gropile, groapele
N. groapii, groapei	gropilor, groapelor
D. groapii, groapei	gropilor, groapelor
P. groapă, groapa ²⁾	gropi, groape, gropile, groapele ³⁾
Ch. o groapă, groapa	o gropi, o groape, o gropile, o groapelor.

Plecarea 2: Scaiu-scaiul, scaiului ; scai-scaili, scailor ⁴⁾.

Plecarea 3: Chilie-chilia, chilie-chilii ; chilii-chiliiile, chiliilor.

Plecarea 4: Minte-mintea, minții-mintei, mințimintile, minților.

Plecarea 5: Multime-multimea, multimi-multimei ; multimi-multimele-multimile, multimelor-multilor.

Plecarea 6: Adam-Adamul, a lui Adam-Adamului, lui Adam-Adamului ; Adami-Adami, Adamilor.

1) Pentru scurtare am lăsat la o parte numirea cazurilor, genurilor și numerilor, arătând numai N. A. și G. D.

2) La acuzativ are și forma cu *pre* înainte.

3) Sunt și formele cu *pre* înainte.

4) Pentru scurtare am pus numai N. și G. lăsând celelalte cazuri la o parte.

Plecărea 7: Târg-târgul, târgului; târguri-târgurile, târgurilor.

Pl. 8: Stea-steaoa, stealei-stelii; steale-stealele. Pl. 9. (carămidă *). Pl. 10 (Macarie). Pl. 11 (Nicolaiu). Pl. 12 (zi-zâ-zuă, zăua-zăoa, zălii-zălei-zălii-zălei zile-zăle, zilele-zălele, zilelor-zălelor). Pl. 13 (Ieremie). Pl. 14 (lemn). Pl. 15 (hotar-hotară-hotaruri). Pl. 16 (fiu, părau). Pl. 17 (râu). Pl. 18 (popă). Pl. 19 (tată). Pl. 20 (părinte, nume). Pl. 21 (ou-ouă). Pl. 22 (Ecaterină, Marie)“.

Numeralele le numește *nume numărătoare*. Iată cum declină Macarie numeralul un și doi: „Un-unul, unui-unuia; o-una, unui-unei-unia-uniei; doi-cești doi—cei doi, al-a, ai-ale, celor sau cestor doi sau doilor; doao-celea doao, al-a, ai-ale, celor doao“.

Pronumele îl numește *în loc de numirea*. La pronumele personal de persoana I (întâia față) în cazul genetiv din singl. și pl. are formele dela dativ (mi, mă, îmi-ne sau nă). Pronumele posesive le numește *avufialnice* (pag. 217, fol. 111). Pronumele demonstrative se numesc *arătătoare* (acesta, acela). Pronumele personale de persoana a treia sunt numite *pomenitoare* (el, a lui sau i, lui-îi-i-î, pre el sau dânsul sau îl-l; ei, lor-le-li, lor-le-li-își-și; pre ei-pre dânsii-îi-i; ea, ei, ei-îi-i-î, pre ia-dânsa sau o; iale, lor-le-își, lor-le-li-își, pre ele-dânsele-le). Reflexivele le numește *pricinuitoare* (pre sine, să).

Macarie destinge la verbe 24 de conjugări.

Iată aci un model de conjugare:

„*Intâia înjugare.*“

Grâu hotărătoriu (foaia 18)

Acumnic (voiu-voesc), dăunăznic (vream-voiam,

---

*) Pentru prescurtare la unele declinări am pus numai nominalul singular.

voiam eu, vreai, vrea-voia el, ea, vream-voiam-voiam noi, vreați-voiați, vrea-voia-voia ei, eale). *Dăneaornic* (vruiu-voiuu ș. c.). *Odinioarnic* (vruseasăm-voisem, ș. c.). *Nehotărât* (am voit sau am fost voit). *Viitoriu* (voiu voi sau voioiu ori voiu vrea, vrea voi; voiu fi voit sau fi voiu fi voit, voiu fi fost voit sau fi voiu fi fost voit).

Poruncitoarea plecare (foaia 19).

Acumnic (voiaște tu, voiască el, ea sau să voești tu; voști voi, voiască ei, iale sau să voști voi).

Rugătoare plecare.

Dăunăznic (ași vrea, vrereași, ași voi, voireași, vrereași fi, voireași fi, fireași fi, fireași fi vrut-voit, ași fi vrut-voit, vrutași fi, ș. c.).

Suppuitoare sau plecătoare plecare.

Acumnic (să voiu, să voesc, să vei, să voești, ș. c.).

Neivită plecare.

Dăneaornic și *dăunăznic* (a voi, a vrea).

Pentru împărțasure.

Nehotărât (vrând sau voind). *Hotărât* (voitoriu-voitoriul, voitoriului, voitori-voitorii, voitorilor; voitoare-voitoarea, voitoare-voitoarele).

Graiu hotărătoriu pătimitoriu.

Acumnic (mă voiu, mă voiesc sau voiu mă, ș. c.).

Dăunăznic (mă vream, ș. c.). *Dăneaornic* (mă vrui). *Odinioarnic* (mă vruseasem). Celelalte moduri și timpuri ca și mai sus. *Pentru împărțasure*: *Nehotărât* (vrându mă), *hotărât* (voit, voită, voști, voite).

Injugarea 2 (vând și mă vând-vânz), 3 (cunosc și mă cunosc), 4 (strâg și mă strâg), 5 (duc, mă duc, duc-mă¹), 6 (vin, vii, vine, ș. c. = graiu hotărătoriu de mijlocnic²), 7 (beau-mă beau), 8 (iau-mă iau), 9 (urâsc-mă urâsc), 10 (nasc-mă nasc), 11 (sorb-mă sorb), 12

1) Pronumele este scris la un loc cu verbul.

2) Verb activ ne tranzitiv sau neutru.

(zidese-mă zidese), 13 (inchid-mă inchid), 14 (umplu-mă umplu), 15 (taiu-mă taiu), 16 (seriu-mă seriu), 17 (fac-mă fac), 18 (caz, să cad=de mijlocnic), 19 (sar=graiu hotărâtoriu de mijlocnic), 20 (am=de mijlocnic), 21 (suiu=de mijlocnic), 22 (știu=de mijlocnic), 23 (dau-mă dau) și 24 (sânt=graiu finialnic).

Citez câteva prepozițiuni (întăiu punere): La, des, din, prin, cu spre, de, și c.

Epoca II (1780—1854).

Gramatica lui Micu (1780).

În 1780 se publică la Viena întâia gramatică română scrisă în limba latină intitulată:

„Elementa linguae Daco-romanae sive Valachicae, composita ab Samuele Klein de Szad ord. S. Basillii. M. in Collegio Graec. Ritus catholicorum Vindobonensi ad. S. Barbaram Ephemerio, locupletata vero et in hunc ordinem redacta a Georgio Gabrielle Sincai ejusdem ordinis A. A. L. L. Phil. et S. S. Th. D. Vindobonae, Thyp. Josephi Nob. de Kürzböck MDCCLXXX”.

Această gramatică conține 160 de pagini și o prefață de 8 pagini.

Prefața este scrisă de Șincaiu, care a tipărit gramatica lui Micu. În prefață Șincaiu arată, că au trecut 17 veacuri, de când Traian învingând pe Decebal a colonizat Dacia. Spune, că poporul român a trebuit să sufere năvălirile Goților, Gepizilor, Bulgarilor și ale altor popoare barbare. Zice, că S. Micu în scrierea sa: „Orig. Daco-Romanorum“ dovedește cu documente originea noastră latină¹⁾. Șincaiu arată, că în timp de 5 ani, cât a stat în colegiul „De Propaganda fide“ din

1) În acel timp originea noastră latină era contestată de istoricii străini, cari susțineau, că noi suntem o amestecătură de diferite popoare. Din această cauză Micu, Șincaiu și Maior cântau să dovedească originea noastră latină cu ajutorul istoriei și a limbei.

Roma, a cetit toate izvoarele relative la originea noastră latină. Susține, că limba latină a strămoșilor noștri [a Romanilor] s'a corupt în contact cu popoarele străine și că limba română se derivă din limba latină cultă. Micul se referă la Miron Costin, care susține, că după conciliul dela Florența s'a introdus în biserica română limba slavonă; arată apoi că limba slavonă a fost scoasă mai târziu din biserică. La urmă se roagă, ca cetitorul să ierte dacă se va fi lăsat ceva sau va fi greșit ceva, aceasta fiind întâia gramatică română, ce s'a tipărit: „Illud mihi postremo a te, lector, etiam atque petendum est, ut memineris, hanc grammaticam primam esse, que in Daco-Romano lingua lucem aspexerit; ob eamque rem mirum tibi non fit si aliqua aut omissa, aut errata, aut non suo loco modoque in ea dicta reperiris“.

S. Micul convins fiind, că limba română este coruptă din limba latină cultă, căută ca să o reducă cel puțin în formă la limba latină, căci în fond eră greu; pentru acest scop el introduce în scrierea limbei române principiul etimologic, croind pentru scrierea limbei române o sistemă ortografică etimologică extremă. De când am început a scrie cu litere latine limba română, toți gramaticii s'au ocupat mai mult sau mai puțin cu chestiunea ortografică. În lucrarea de față am lăsat la o parte chestiunea ortografică, de oarece istoricul ortografiei l-am tractat în o scriere anterioară¹⁾.

În partea I a gramaticii Micul tractează despre ortografie (pag. 1—8), dând regule de scriere și citire (pag. 2), cu care ocazie el descopere pentru întâia dată unele legi fonetice ale limbei române, voind să arate, cum s'a stricat sau, după cum zicem astăzi, cum s'a format limba română din limba latină, adevă prin ce transformări fonetice a trebuit să treacă un cuvânt

1) R. Ionașcu „Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbei române“, ediția II București 1894.

latin, ca să ajungă la forma, ce o are astăzi în limba română. Legile descoperite de el sunt: *A* neintonat trece în *ă* d. e. *capra*¹⁾; *a*, *e*, *i* înainte de *n*, *mb*, *mp* se prefac în *â*, d. e. *pane*, *camp*, *amblu*, *copcrement*, *imperat*; *e* și *o* intonate se prefac în *ea* și *oa*, când în silaba următoare se află *a* sau *e* d. e. *portu*, *sorte*; *e* intonat înainte de *n* se schimbă în *i*, dacă în silaba următoare se află *e* sau *i* d. e. *curente*, *denti*; *o* accentuat urmat de *n*, *mp*, *mb* s'a prefăcut în *u* d. e. *monle*: *o* neaccentuat s'a prefăcut în *u* d. e. *bombac*, *compar*. În ce privește consunantele Micul stabilește următoarele legi: *g* și *c* înainte de *e* și *i* se prefac în africaterle *ç*, *ğ*, d. e. *cruce*, *cine*, *legi*, *geme*²⁾; *d*, *s*, *t* urmate de *i* se prefac în șuerătoarele *z*, *ș*, și în afri-cata *ț* d. e. *diou*, *resina*, *tie*; *l* între două vocale s'a prefăcut în *r* d. e. *mol'a* (*l*=*r*): *l* urmat de *i* plus altă vocală s'a prefăcut în *l* muiat și apoi s'a schimbat în iot, d. e. *liepure*, *muliere*, *filiu* (Micul zice, că dacă după *l* urmează imediat *i* și dacă silaba *li* este precedată imediat sau este urmată de vocale sau diftong, atunci acest *li* se pronunță ca *j* latin sau german d. e. *eli*=*ej*); *e* urmat de *i* plus altă vocală s'a prefăcut în afri-cata *ț* d. e. *glacie*, *façie*; *b* între două vocale s'a prefăcut în *v* apoi în *u* și pe urmă a căzut d. e. *cauall* (*caballus*), *laudauam* (*laudabam*), alteori *v* între două vocale s'a păstrat fără a se vocaliză d. e. *havere* (*habere*); *r* între două vocale s'a prefăcut în *u*, care uneori s'a perdut d. e. *bowi*, *cantăui*, alteori s'a păstrat, ca în *viu*; *t* urmat de *i* plus *o* accentuat s'a prefăcut în *ç* d. e. *rogacione*

1) Exemplele sunt scrise cu ortografia lui Micu, iar regulile fonetice le-am extras din regulile de cetire date de Micul. Micul zice, că *a* final neaccentuat se cetește ca *ă* rutean.

2) Micul zice, că *c* înainte de *e* și *i* se pronunță ca și la italieni, ca *cs* la unguri sau *sch* la germani (*Mensch*), iar înainte de celelalte vocale sau consunante ori la sfârșitul cuvintelor se pronunță ca și *k*. În modul acesta dă regulile de cetire, arătând cum se pronunță sunetele românești, pentru care scop dă exemple de pronunțare din limbile greacă, latină, italiană, franceză, engleză, ungurească și ruteană.

(rogatio), *inclinacione* (inclinatio). Grupa consunantică *ct* s'a prefăcut în *pt* d. e. *lacte* (Micul zice, că *c* înainte de *t* se cetește ca *p* latin d. e. *lacte*=*lapte*); *sc* urmat *gl* s'a schimbat în *gh* d. e. *glație* (*glacies*), de aseminca de *e* sau *i* s'a prefăcut în *șt* d. e. *scientia*, *crescere*; *cl* în *ch* d. e. *clăue* (*clavis*); *gn* s'a prefăcut în *mn* d. e. *pugn* (*pugnus*), *gnell* (*agnellus*¹); *x* (*cs*) s'a schimbat în *s* d. e. *esire* (*exire*), *tiesere* (*texere* pag. 75).

Iată deci cum Micul preocupat de a crea și răspândi o sistemă ortografică, care să poată oglindi cât mai mult în ochii străinilor asemănarea cea mare a limbii noastre cu limba latină descopere în acelaș timp principalele legi fonetice ale limbii române²).

În cap. II se ocupă de diftongi (*au*, *eu*, *ea*, *ia* și *oa*), iar în cap. III arată, unde se întrebuițază apostroful (pag. 8—9).

În partea II tractează *etimologia*, ocupându-se în cap. I despre articol.

Articolul.

Micul zice, că, de oarece în limba română terminația numelor rămâne aceeaș în toate cazurile, trebuie să se pună în totdeauna articolul (pag. 19).

Declinația articolului indefinit

Sing.	Masc.		Fem.	
	Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
„N. un	un	uni	o	une
G. a-unui	a-unor	a-unor	a-unei	a-unor
D. unui	unor	unor	unei	unor
A. pe un	pe uni	pe uni	pe o	pe une
V. lipsește	—	—	—	—
Ab. delă-un	delă-uni	delă-uni	delă-o	delă-une.

Urmează exercițe de întrebuițarea articolului *in-*

1) Micul zice, că *g*, când se află înainte de *n* se pronunță ca *m* d. e. *pugn* (*pugnus*)=*pumn*. Toate legile fonetice, ce le citez, le-am stabilit după regulile de cetera date de Micul, care, după cum am spus, prin aceste reguli a descoperit pentru prima oară principalele legi fonetice ale limbii române.

2) În legătură cu capitoul, ce tractează despre ortografie (pag. 18), este și capitoul „Despre formarea vorbelor române din latină (pag. 71—76)“.

definit: „Au murit *un* hom. Au murit *uni* homeni. Au murit *o* muliere“.

Când articolul nedefinit se află singur fără substantiv, atunci primește articolul *definit* d. e.: „Au murit *un-ul*; au murit *unii*; au murit *unaa* (la una se adaugă articolul *a*). În locul articolului nedefinit se poate pune la plural pronumele *nesce* sau *nisquáli*. În loc de „Unii plang“ se poate zice „Nesce sáu nisquali homini sáu mulieri plang“.

Articolul definit masculin este *l', le, ui* (*der* germ., *il* ital.). Arată cum se face articularea și unde se pune fiecare articol. Cel feminin este *a* (*die* germ., *la* ital.), care se pune la sfârșitul substantivelor feminine (lana-*a*, florea-*a*, etc.). După aceasta urmează declinarea articolului definit (pag. 11 și 12). Având în vedere împărțirea din gramatică trec la cap. II, în care se tratează despre nume și declinarea articulată (pag. 13—15).

Declinația numelui

Declinările nu le împarte în nici o clasă. Mai întâi declină substantivele masculine, apoi cele feminine. Micul stabilește regula, că numai articolul se declină, iar numele rămâne neschimbat.

	Masc.			Masc.	
„Sing.		Plur.	Sing.		Plur.
N.	táta-l'	táti-i	ca-ne-le		ca-ni-i
G.	a-táta-lui	a-táti-lor	a ca-ne-lui		a-ca-ni-lor
D.	táta-lúii	táti-lor	ca-ne-lui		ca-ni-lor
A.	pe táta-l'	pe táti-i	ca-ne-le		pe ca-ni-i
V.	táta	táti!	ca-ne!		ca-ni!
Ab.	delá-tátal'	delá-táti-i	delá-ca-ne-le		delá-ca-ni-i

	Masc.			Fem.	
Sing.		Plur.	Sing.		Plur.
N.	domn-ul	domni-i	domna-a		domne-le
G.	a-domn-ului	a-domni-lor	a-domna-ei		a-domne-lor
D.	domn-ului	domni-lor	domna-ei		domne-lor
A.	pe-domn-ul	pe domni-i	pe domna-a		pe domne-le
V.	domne!	domni!	domna!		domne!
Ab.	delá-domn-ul	delá domni-i	delá-domna-a		delá-domne-le

A, *pe* și *delá* sunt numite particule. *Lui* se pune înaintea numelor proprii (lui Antonie) și înaintea vorbei „dieu“ (lui dieu); articolul la numele proprii feminine se pune mai bine în urmă (*ei Marie*=Marie-ei); Când sunt două substantive, din cari al doilea trebuie să se pună în genetiv, atunci pentru eleganță *a* dinaintea genetivului se leapădă (în loc de *cauall-ul a domnului* se zice mai elegant *cauall-ul domnului*). Dacă genetivul se pune înaintea nominativului, atunci *a* nu se leapădă (*a domn-ului cauall*).

În cap. III tractează despre declinarea substantivelor cu adiectivele (bon-ul hom-boni-i homeni, hom-ul bon-homeni-i boni; liom-ul ell máre-homeni-i eli mári, ell hom máre-eli homeni mári; tot hom-ul, toti homeni-i; hom-ul tot, homeni-i toti). Arată cum se formează cazul vocativ (domne, ho-ule, o domni, domni-lor).

În cap. IV (pag. 19) se ocupă de gen, admitând numai genul masculin și feminin. În locul neutrilor întrebuințează femininul (aceásta *fi*=hoc fiat; eu și táta' unaa *sentem*=ego et pater unum sumus). Micul dă regule pentru cunoașterea genului numelor după terminație, arătând și abaterile.

În cap. V (pag. 20—24) dă regule și exemple de formarea pluralului adiectivelor și substantivelor din singular.

În cap. VI (pag. 24) arată, cum se formează numele feminine din masculine.

În cap. VII explică, cum se formează augmentativele și diminutivele cu ajutorul sufixelor (*oia, utiu-utia, isior-isióra*).

În cap. VIII se ocupă de comparația adiectivelor (bun, mái bun, *prea, forte* bun).

În cap. IX (pag. 26) tractează despre pronume, pe cari le împarte în „personale, posesive, demonstrative, interogative și improprii“ [nomenclatura pronumelor, ca și întreaga nomenclatură gramaticală este latină].

„Pronumele personale

I	II			III Masc.	
N. eu	noi	tu	voi	ell(ille)	eli
G a-meu	a-nostr	a-tău	a-vostr	a-lui	a-lor
D mie	noua	tie	vona	lui	lor
A. pe-mene	pe-noi	pe tene	pe-voi	pe-ell	pe-eli
Ab. delá mene	delá-noi	delá-tene	delá-voi	delá-ell	delá-eli

III. Fem.

N. ea(illa)	ele
G. a-ei	a-lor
D. ei	lor
A. pe-ea	pe-ele
Ab. delá-ea	delá-ele

Pronumele reciproce
Sing. și plur.

N. —
G. a-sau
D. sie
A. pe-sene
Ab. delá-sene“

Pronumele posesive (ameu, amea ; atau, ataa ; asaü, asaa ; anostr, anostra ; avostr, avostra¹). Arată, că pronumele posesiv nu se declină (ameu cane=canele meu), ci se concordă cu substantivul numai în gen și număr (ameu táta, amei parenti).

Pronumele demonstrative (acest-aceásta ; acell, acea sau cell, cea=lat. ille-illa ; acestási-accastaási ; cu îns, tu însuti, ell însusi).

Pronumele interogative le împarte în simple (qvál'e, qváli, cine) și în compuse (orecine, fiescecine, oricine, totcine, oreqvál'e, totqvál'e, fiesceqvál'e, orqvál'e, totqvál'e). Iată cum se declină cele simple :

Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
N. qvál'e	qváli, qvál'e	cine	cine
G. á-qval'ui, cui	a-qvál'or	a-cui	a qval'or
D. qva'lui, cui	qvál'or	cui	qval'or
A. pe qvál'e	pe qváli, qval'e	pe-cine	pe cine
Ab. delá-qvál'e	delá qvál'i, qvál'e	delá-cine	delá cine

Pronumele relative sunt qvál'e, ce, cellce (ce nu se declină).

1) Articulul proclitic *a* este scris împreună cu pronumele posesiv, rămânând invariabil.

Pronumele improprie (alt. alta; un, o; tot, tota; nime, nimenine; qvât, qvâte).

Numeralele (cap. X pag. 33). Din *numeralesle căr-dinale* numai *un* și *una* se declină ca art. nedefinit, celealalte rămân nedeclinabile, totuși pentru exprimarea cazului dativ primesc prepoziția *lá* (lá doi ám dát pane). *Numeralele ordinale* masculine se formează din cele cardinale, punând înainte *a*, iar la urmă *ilea* (a-doillea, atreillea), afară de numeralul *un*, care are pentru ordinal forma *antai*, *antaea*. *Numeralele ordinale* feminine primesc înainte și în urmă *a* (acincia, adiecea, adoá, atreá, apátrá¹).

Verbele.

În cap. XI (pag. 34) tractează despre verbe. Micul se ocupă mai întâiu de *conjugafia* verbelor *sunt* (sum) și *am* (habeo), apoi stabilește 4 conjugări, ca și în limba latină (I în *are*, II în *ere* lung, III în *ere* scurt și IV în *ire* lung). Iată un model de conjugarea I:

Modul indicativ (pag. 38).

Present (láud, láud-i, láud-a, laud-am, laud-áti, láud-a). *Preterit imperfect* (laud-auam, laud-auai, laud-
d-*aua*, laud-auam, laud-auati, laud-*aua*). *Preterit perfect* (eu ám laudat, tu ái laudat, ell au laudat, etc). *Preterit absolut* (laud-áui, laud-áusi, laud-á, laud-áram, laud-á-rati, laud-á-ra). *Preterit plusquamperfect* (eu am fost laud-
d-*át*, etc). *Plusquamperfect absolut* (laud-assem, laud-
d-*ásesi*, laud-á-se, laud-á-sem, laud-á-*seti*, laud-á-se). *Futur* (eu oi sau voi, tu ei sau vei, el a sau va laudá, etc.).

Modul imperativ.

Present (láud-a tu, láud-e ell, laud-áti voi, láud-e eli).
Futur (se láud eu, se láud-i tu, se láud-e ell, etc.).

1) *A* este scris împreună cu numeralul ordinal.

Modul conjunctiv.

Presentul este egal cu imperativul futur. *Preterit* (ăși, ai, ár, ám, áti, ár laudá). *Preterit perfect* (se fiu, fii, fie, fim, fiti, fie laudát). *Preterit plusquamperfect* (eu ási fi laudát, etc.).

Modul infinitiv.

Present (laudáre ; poporul obicinuește a lepáda pe *are* și a zice „a laudá, tacé, etc”). *Preterit* (a fi laudat sau a fi fost laudát). *Futur* (a fi laudator=laudaturus).

Supinul (laudát). *Gerundiul* (de laudáre, de laudát=ad laudandum, vel laudandi ; laud-and=laudando). *Participiul present* (laud-and sau laud-ator=laudans). *Participiul futur* (a fi laud-ator=laudaturus).

În cap. XIII (pag. 52) se ocupă de *verbele pasivé, reciproce și neregulate* (irregularia). Zice, că verbele active se prefac în pasive, dacă li se pun înainte la singular *me, te, se* și în plural *ne, ve, se* (me ved, etc.). Verbele reciproce deși au aceleași particule înainte nu sunt pasive, ci neutre (me tem, me mir).

Adverbele (cap. XIV pag. 53) le împarte în primitive (frumós siede) și în derivate (domnesce), iar în privința înțelesului în adverbe de loc (aici, acolo, înainte, jos, etc.), de timp (acúm, apoi, astadi, etc.), întrebătoare (decé, pentrucé, cât, etc.), de îndoială (ore, mái, gvállá, etc.), alte adverbe de felurite specii (numái, forte, prea, toemá, asiá, tatusi, de bona sáma, etc.).

Prepozițiunile (cap. XV pag. 58) unele cer dativul (asuprá, dedesput, incontra, înaintea, inlauntru, indirect), altele acuzativul (pe, spre, la, etc.), și altele ablativul (delá, de, cu, den, in).

Conjuncțiunile servesc spre a legá părțile vorbirii (si, anquesi, fiendqua, de, iar, etc.).

Interjecțiunile arată mișcările și pasiunile inimii (ode, ahá, oh, oh vál, odáta cu anima, cárate, mai).

Sintaxa.

În cap. I (pag. 61) se ocupă de întrebuințarea articolului definit și nedefinit, iar în cap. II (pag. 62) de întrebuințarea numelor și pronumelor, zicând că cele mai multe nume românești se construiesc, ca și în limba latină și arată numai deosebiri. Instrumentul în limba română se exprimă prin ablativ cu prepoziția *cu* (talia *cu* securea). Arată, când se întrebuințază prepoziția *pe* înaintea acuzativului și când nu (leu'l au învins *pe* urs); cum se întrebuințază pronumele personale scurte și scurtate la dativ și acuzativ în legătură cu verbele. În cap. III (pag. 66) zice, că sintaxa verbelor românești coincide cu cea latinească. Toate verbele trebuie să aibă nominativul expres sau subînțeles. Verbele active cer acuzativul (căuta cartea). Verbele, ce cer în latină dativul, cer și în limba română acest caz (da mi apă se beu). Verbele, cari în limba latină cer genetivul, în limba română cer ablativul cu prepozițiune (nu ti uită de mene). Adiectivele, cari în limba latină cer genetivul, la noi cer ablativul cu prepoziție (plen de reutate). Verbele, cari arată frică, bucurie sau admirație cer ablativul cu prepoziția *de* și acuzativul persoanei, cu care se leagă (me tem de ell). Mai departe explică, cari verbe cer infinitul, ce caz cer verbele, cari arată mișcare dela un loc la altul și verbele ce determină timpul, când s'a întâmplat ceva. În cap. IV (pag. 70) se ocupă de întrebuințarea adverbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor și interjecțiilor. În apendice (pag. 71) arată cum s'au format vorbele românești din cele latine. Dela pag. 76—86 se află un vocabular românesc latinesc, iar de aci înainte până la sfârșit se află dialoguri.

Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu (1787).

Marele vistiier al Munteniei, Ienăchiță Văcărescu a publicat în 1787 gramatica sa intitulată:

„Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și orânduelelor gramaticii românești adunate și alcătuite acum întâiu dă Dumniului Ianache Văcărescu cel de acum dieheofilax a bisericii cei mari a răsăritului și mare vistieru a prințipatului Valachiei și hărăzite dă însuși la prea cinstitul sfântul dă Dumnezeu iubitoriu episcop a sfintei episcopii Râmnicului Chir Filaretu, tipărite cu porunca și blagoslovenia Sfinției Sale acum în domnia prea înălțatului și prea luminatului prințipu a toatei Ungrovlachiei Nicolae Mavrogheni Vocevod în arhieria prea sfințitului și alesului dă Dumnezeu mitropolitu și arhiepiscop a țării Chir Grigore la leat 1787, în tipografia Sfinței episcopii Râmnicului de Gheorghe Sin: popa Constandin. Tipografia Râmnicului“.

Tot în acel an a apărut la Viena ediția II a acestei gramatici. Ediția de Viena conține 184 de pagini, fiind tipărită tot cu litere cirilice. Din ediția de Viena lipsește prefața, ce se află în ediția de Râmnic.

Văcărescu arată în prefața gramaticii, că limba românească a fost mult înrăurită de „limba bulgară și sârbească și că de ar fi fost dascăli de gramatică, astăzi am grăi toți limba latinească sau talienească, cu care au venit aci acei stăpânitori de atunci“. El crede, că limba s'a *strămutat* din lipsa gramaticii. Se miră foarte mult, că nu a făcut nime nici o gramatică și nici un dicționar, care să poată servi la traducerea cărților de știință din limbile străine în limba română, pentru ca să nu fie nevoiți a învăța limbi străine spre a ceti cărți de științe în acele limbi¹⁾. Văcărescu zice, că „cauza, că nu s'au făcut gramatici și dicționare este limb¹a slavonă, care a fost introdusă în biserică și stat, iar limba română a rămas numai pentru negoț și tratăluiri politicești“.

1) Atât în prefață, cât și în descrierea conținutului gramaticii lui Văcărescu precum și a celorlalți gramatici am păstrat pe cât s'a putut expresiunile lor, pentru ca cetitorul să-și poată face o idee de stilul fiecărui gramatic.

Văcărescu avea pregătit manuscrisul gramaticii sale cam pe la 1780, după cum afirmă Sulzer: „Der Grosschatzmeister von der Walachey, Herr Iohann Warkareskul hatte mich versichert eine walachische Sprachlehre verfasst zu haben¹⁾).

Părerea lui Văcărescu despre originea și înrudierea limbilor romanice o găsim în partea dela urmă, unde se ocupă cu regulile de prozodie și de poetică: „*Italienii, Franțezii, Ispaniolii și alții, ce li se trage limba dăn limba latinească, ca niște pârae, precum și aceasta anoastra*²⁾ *rumânească* nau³⁾ obicinuit aface stiluri cu numere pă picioare ca grecii și latinii și eu nu bănuiescu afi⁴⁾ pricina alta dă cătu ne avere dă multe slove glasnice (pag. 166, ediția de Viena).

Văcărescu a fost influențat mult de gramaticile italiene, de oarece în gramatica sa introduce nomenclatura gramaticală italiană.

Iată cum definește Văcărescu gramatica: „Gramatica este meșteșugul cuvântului, care arată construcțiul sau sindaxis, adică alcătuirea părților cuvântului și ortografia, cu care să poată neștine a scriere bine și meșteșugește (pag. 1)“.

Pe lângă terminologia gramaticală italiană, Văcărescu mai păstrează și o parte din nomenclatura slavonă ca *glasnice* [vocale] și *neglasnice* [consumante], *slovă*, *slovnire* (*silabă*). Intrebuințază termen sau *zicere* („la Greci *lexis*“) în înțăles de vorbă, în opozițiune cu *cuvânt*, care însumă o propozițiune întregă: „Iar cuvântul iaste o adunare dă ziceri, înțelegere desăvârșitū arătându (pag. 5—6)“. Văcărescu destinge următoarele 9 părți de cuvânt: „*Articol* adică *încheere*, *nome* adică

1) Sulzer „Geschichte des Transalpinischen Daciens.“ Wien 1781. Vol. II pag. 151.

2) Văcărescu scrie pe *a* împreună cu pronumele posesiv.

3) De asemenea nu pune apostrof sau liniuță între negațiunea *nu* și verb.

4) Prepoziția *a* este scrisă împreună cu verbul.

nume, pronome adică pronume, verbu adică graiu, par-tițipic adică părtaşire, propozițione adică propunere, adverbii adică spre graiu, congiunțione adică legare și intersețione (pag. 6)". Nomenclatura veche gramaticală, cu care Văcărescu explică terminologia nouă gramati-cală, ce o introduce, vedem, că samănă încâtva cu no-menclatura din gramaticile manuscrite ale lui Eusta-ție și Macarie, după cari se predă probabil gramatica română în școalele de „rumânie“, cari aveau de scop a introduce puțin pe elevi în studiul gramaticii române, ca apoi mai cu ușurință să poată învăța limba slavonă, iar mai târziu limba greacă, cari au fost mult timp, după cum se știe, limbile oficiale în Muntenia și Mol-dova.

În cartea dintâiu, partea dintâiu, după ce definește gramatica, se ocupă de „slove și împărțea lor, de slovnire, de ziceri, de cuvânt (pag. 1—9)“; iar în par-tea a doua a cărții dintâiu „de articol sau încheere (pag. 9—16)“. Iată cum definește Văcărescu articolul: „Ar-ticolul sau încheetura iaste una din părțile cuvântului cesă înduplecă, care adăogându-se¹⁾ și uninduse la nume și la pronome are putere ahotără și aface săsă înțe-leagă lucrul ce sau zisu mai înainte. La acesta sântu trei următoare, adică ghereru sau neam, numărul și cădere (pag. 9)“.

Cazurile le numește *căderi* și sunt următoarele: „Nominativă adică numitoare, ghenitivă adică nemui-toare²⁾, dativă adică dătătoare, acuzativă sau pricinui-toare, vocativă sau chiemătoare, ablativă³⁾ adică adu-cătoare (pag. 18)“. Declinările le numește *înduplecări*.

1) Pronumele este scris la un loc cu verbul. Văcărescu serie multe cuvinte împreună, ce noi le scriem deosebit. Am păstrat în citații ortografia respectivilor gramatici.

2) La Eustatie și Macarie „născătoare“.

3) La Eustatie și Macarie „luătoare“.

„Orânduiala înduplecărilor ale articolilor“

Bărbătești		Femecești	
Singurite	Imulțite	Singurite	Imulțite
N. I, le, a	i	a, oa, ea	le
Gh. lui, a, i, le, a lui	lor, de	i, a, de	lor a de
D. la	la	la	la
Ac. pă, I, le	pă, i	pă	pă, le
V. o, le	o, lor	o	o
Ab. dela	dăla	dela	dela

Neutre		Obștești	
Singurite	Imulțite	Singurite	Imulțite
N. I, le	le	a	le
Gh. lui, de	a, lor, de	a, i, dă	lor, de
D. la	la	la	la ¹⁾
Ac. pă, le	pă, le	pe	pă, le
V. o	o	o	o
Ab. dela	dăla	dăla	dăla

Arată cum se aplică articolul la substantive (omu, omu I, pomu, pomu I; fiu, fiu I). După aceasta vorbește de articuții *cel* și *un*: „Mai avemu doao chipuri da articoli ²⁾, unul arătătoriu și săvârșitoriu, cum *cel*, *cea*, altul ne săvârșitoriu *un*, *o*, însă nusă zicu articoli, căci sânt pronume, ci să numescu *articole dă pronume* și să vor vedea la pronume (pag. 10—12)“. In partea a treia a cărții dintăiu tractează despre nume (pag. 17—29, Numele îl definește astfel: „Nome sau nume iaste parte a cuvântului, care să înduplecă prin căderi și la nume sânt următoare: ghenerii sau neamurile, furme, numer, căderi și înduplecări“. Văcărescu admite următoarele genuri: „Bărbătescu, fămeescu, obștescu, confuzu“. Genul obștesc însă este tot una cu cel confuz, de oarece pe amândouă le întrebuintăză, când este vorba de substantive: ce au o singură formă pentru amândouă genurile („slugă, vită, barză, gazdă“=gen obștesc, „vulturul, privighitoarea, rândurea, șoarice, șarpe, broască“=

1) Văcărescu spune, că *la*, *pe*, *dela* sunt prepozițiuni: el serie când *pă*, când *pe*, de asemenea când *dăla*, când *dela*.

2) Pe *i* final scurt îl serie mai mult cu *i* decât cu *î*.

gen confuz, pag. 17). Declinările le împarte în două: „Induplecarea dântăiu“, care cuprinde substantivele comune și cele proprii feminine sfârșite la nominativul singular în *e*; „înduplecarea adoao“, care cuprinde substantivele proprii masculine și feminine, exceptând femininele de sub declinarea I. Vorbește de declinarea articulată și nearticulată a numelui, fără să dea exemple de declinare nearticulată, exprimându-se astfel: „*Furme sântu trei ne alcătuitu pusu, alcătuitu suppusu și mai alcătuitu prea-suppus* (pag. 18). Sub „nealcătuitu pusu“ înțelege forma nearticulată, sub „alcătuitu suppusu“ înțelege forma articulată, sub „mai alcătuitu prea-suppus“ probabil, că înțelege substantivul articulat urmat de un adiectiv precedat de articolul adiectival „cel“. Dau câte un exemplu din fiecare declinare:

<i>Induplecarea dântăiu</i>		<i>Induplecarea adoao</i>	
„Gheneru bărbătescu“		„Gheneru bărbătescu“	
Singuritu	Imultitu	Singuritu	Imultitu
<i>N.</i> timpul	timpii	Ioan	Ioani
<i>Gh.</i> timpului	timpilor	lui Ioan	Ioanilor
<i>D.</i> la timpu	la timp	la Ioan	la Ioani
<i>Ac.</i> pă timpu	pă timp	pă Ioan	pă Ioani
și timpul	și timpii		
<i>V.</i> O timpe	o timp	o Ioane	o Ioani și Ioanilor
și timpule	și timpilor		
<i>Ab.</i> dăla timpu	dăla timp	dăla Ioan	dăla Ioani

După declinarea I declină următoarele substantive: („Șarpele, șarpelui, etc., șarpia, șarpilor, etc.; vremea, vremii, etc., vremile, vremilor, etc.; Maria, Mariei, etc., Mariele, Marielor, etc.; masa, mesii, etc., mesele, meselor, etc.; șaoa, șalii, șalele, șalelor; lucrul, lucrului, lucrurile, lucrurilor; binele, binelui, binele, binelor; sluga, slugăi-slugii, slugile, slugilor¹⁾“).

După declinarea II declină numele proprii, ce urmează: „Gheorghie, lui Gheorghie, la Gheorghie, etc.,

1) Pentru scurtare am pus numai nom. și genet. singular și plural

Gheorghii, Gheorghilor, la Gheorghii, etc.; Elisavet, Elisavetei și Elisavtei, etc., Elisavetele și Elisavtele, Elisavetelor și Elisavtelor“.

Numele („p $\acute{e}$ ntru chipurile numelui“) le $\acute{a}$ mparte $\acute{i}$ n *nume sostantivu*, adic $\acute{a}$ *f $\acute{i}$ in $\acute{t}$ at* și *nume adielivu* adic $\acute{a}$ *sprepusu* (pag. 24).

La compara $\acute{i}$ une deosebește urm $\acute{a}$ toarele grade („chipuri“): „*Positivu* sau *puitoriu* (bunu), *comparativu* sau *aleg $\acute{a}$ toriu* (mai bunu), *superlativu* sau *cor $\acute{a}$ rșitoriu* (prea bunu, pag. 27). Despre numeral zice: „Mai iaste un chipu d $\acute{a}$ nume ce s $\acute{a}$ numește *num $\acute{a}$ r $\acute{a}$ toriu*, adic $\acute{a}$ *unul, doi, trei, patru*. Ci la acestu nume numai unul s $\acute{a}$ $\acute{i}$ nduplec $\acute{a}$ d $\acute{a}$ la num $\acute{a}$ rul unitu și p $\acute{a}$ n $\acute{a}$ la sf $\acute{a}$ rșitu, iar doi, trei, patru s $\acute{a}$ $\acute{i}$ nduplec $\acute{a}$ numai la num $\acute{a}$ ru $\acute{i}$ mulțitu și totu deama cu pronume, cumu iaste *cei doi, cei trei* și toate asemenea. Mai iaste un chipu, ce s $\acute{a}$ zice *or $\acute{a}$ nduitoriu* (int $\acute{a}$ iș $\acute{a}$ al doilea, al treilea). Mai iaste un chipu, ce s $\acute{a}$ zice *imp $\acute{a}$ rșitoriu* (c $\acute{a}$ te unul, c $\acute{a}$ te doi, fieș-care“, unul d $\acute{a}$ doi, altul, oareș-care, oareș-cine, pag. 28)“. Intre numerale vedem amestecate și pronume nehot $\acute{a}$ rite. Tot intre numerale pune și pronumele „care“ și „cine“, cu toate c $\acute{a}$ le g $\acute{a}$ sim declinate și la pronume. De aci se vede prin urmare nesiguranța $\acute{i}$ n cunoașterea și deosebirea p $\acute{a}$ rșilor de cuv $\acute{a}$ ntare, $\acute{i}$ n această gramatic $\acute{a}$, ca la orișice lucru $\acute{i}$ ncep $\acute{a}$ tor. Diminutivele le numește *m $\acute{a}$ ng $\acute{a}$ iitoare* sau *r $\acute{a}$ șf $\acute{a}$ ătoare* (m $\acute{a}$ ricelu, m $\acute{i}$ titelu, bun $\acute{i}$ șoru, c $\acute{a}$ lușalu, omenașu, nevestic $\acute{a}$ și altele, pag. 29).

În partea a patra a c $\acute{a}$ rții dint $\acute{a}$ iu tractează despre pronume (pag. 29—46). Pronumele $\acute{i}$ l $\acute{a}$ mparte $\acute{i}$ n *personalu* sau *primitivu*, *dob $\acute{a}$ nditoriu* sau *positivu*, *aservativu* sau *adeveritoriu*, *demonstrativu* sau *ar $\acute{a}$ teltoru*, *relativu* sau *adun $\acute{a}$ toriu*, *pronume d $\acute{a}$ evalita* sau *felurime*, *pronume d $\acute{a}$ diversita* sau *d $\acute{a}$ d $\acute{a}$ osebire*, *pronume de ghegeneralita*, *pronume d $\acute{a}$ c $\acute{a}$ t $\acute{a}$ șime* sau *evalita ne-s $\acute{a}$ v $\acute{a}$ rșit $\acute{a}$* (pag. 29)“. Persoana o numește *faș $\acute{a}$* .

„Pronume perzonalu sau primitivu“

„Fața dântâiu

Singurite	Imulțite
N. eu, m, mă.	noi, ne, i
Gh. mie, âm, m, mi, de mine	noao, de noi.
D. la mine.	la noi.
A. pă mine, mă, m,	pă noi, ne.
V. —	—
Ab. dăla mine.	dăla noi“.

Tot aseminca se declină și *tu*, cu deosebire, că aci este și cazul vocativ (o tu, o voi). La persoana a treia pe lângă forma masculină și feminină, mai are forma *neutră* și *obștească*; forma neutră nu este decât singularul masculin și pluralul feminin, iar forma obștească este forma feminină. Pronumele reflexiv nu-l deosebește de cel personal și îl declină la un loc cu pronumele personal de persoana a treia.

„Fața a treia“

Singuritu	Bărbătescu		Fezicescu	
	Singuritu	Imulțitu	Singuritu	Imulțitu
N. elu, l, să, s	ei, i, să, s	ia, să, s	ele, le l, să, s.	
Gh. lui, dă elu, ș, âș	lor, le, dă, ei, i, âi, ș, âș		lor, ș, âș, de	
i. ai	dă ei, aș, ș			
D. la elu	la ei	la ia	la ele	
A. pă elu, âl, l, să, s	pă ei	pă ia, o, să, s.	pă ele, le, l	
V. —	—	—	—	
Ab. dăla elu	dăla ei	dăla ia	dăla iale“.	

„Pronume dobânditorii sau pozitivu: Al mieu, a mieu, m, ai miei—a mea, mea, m, ale mele, mele; al tău, tău, ai tăi, vă—a ta, ta, ale tale; al său, său, ai săi, săi—a sa, sa, ale sale, sale“. Astfel se urmează și cu *nostru, rostru, lor*.

„Pronume aseverativu sau adeveritoriu: Fața în-tăiu „*însumu*“ (N. însumu, Gh. de sinemu, dă însumu, D. la sinemu, A. pă sinemu, pă însumu, Ab. dela sinemu, dela însumu; N. înșine, Gh. dă sinene, dă înșine, D.

la sinene, la înșine, A. pă sinene, pă înșine, Ab. dela sinene, dela înșine). Fața adoao „însuți“ [se declină după modelul persoanei I], fața atreia „însuși“ [se declină ca și la persoana I].

„*Pronume demonstrativu sau arăletoriu*: Furma dântâiu, fața atreia mai apropiată (acestu, cestu, ăstu; aceasta, ceștii, asta). Furma adoao, fața atreia, mai dăpărtată (acela, cela, cel, ăla; aceia, ceia, aia, cea, a)“. Și aci deosebește gen bărbătesc, femeesc, neutru și obște.

„Bărbătescu. Singiritu.

Imulțitu.

N. acestu, cestu, ăstu	acești, cești, ăști
Gh. acestui, cestui, ăstui, acestuia	acestora, cestora, ăștora
D. la acesta, cesta, ăsta	la acești, cești, ăști
A. pă acesta, cesta, ăsta	pă acești, cești, ăști
V. —	—
Ab. dăla acesta, cesta, ăsta	dăla acești, cești, ăști.

Femeescu.

Singiritu.

Imulțitu.

N. aceasta, ceștii, asta	aceste, ceste, aste
Gh. aceștii, ceștii, ăste	acestor, cestor, ăștor
D. la această, ceastă, ăastă	la aceste, ceste, aste
A. pă această, pea-stă, ăastă	pă aceste, ceste, aste
V. —	—
Ab. dăla această, ceastă, ăastă, dăla aceste, ceste, aste“.	

Tot în felul acesta se declină și „acela, cela, cel, ăla-acei, cei, ăi“; de asemenea „aceia, ceia, aia, cea, acele, cele, ale“.

„*Pronume relativu sau adunătoriu*“. Pe lângă pronumele *carele*, pune și pe *dânsul, dânsa*; văzând însă, că acesta are mare asemănare cu pronumele personal de persoana a treia, pune alătura de „dânsul, dânsa“ pe *el și ea*.

	Bărbătescū		Femeescu	
Singuritu.	Imulțitu.	Singuritu.	Imulțitu.	
N. carele	carii	carea	carele	
Gh. cărui, căruia	căror, căroră	cării, căria	căroră	
D. la care	la carii	la care	la carele	
A. pă care, care	pă carii, carii	pă care	pă carele	
V—	—	—	—	
Ab. dăla care	dela carii, carii	dăla care	dăla carele	

Pronumele „dânsul, dânsa“ sunt declinate cu ajutorul prepozițiilor (N. dânsul, Gh. dă dânsul, D. la dânsul, Ac. pă dânsul, Ab. dăla dânsul). Și aci nu lipsește genurile neutre și obștesc. Relativul *ce* îl declină, amestecându-l la amândoi numerii cu cazuri dela pronumele „care și cel“.

„Pronume de *cvălita sau felurime* (acest *felu*). Pronume *dă diversita sau dă dăosebire* (altul, altui, la alta, ș. a., alții, altor, la alții, ș. a.; alta, alții, alții, altia, la alta, ș. a.; altele, altor, la altele, ș. a.). Nici aci nu lipsește genul neutru și obștesc. „Pronume de *generalita*“ cuprinde pronumele nedefinite și câteva adverbe (fieș care, veri care; fie unde, veri unde, păste tot); despre aceste din urmă spune, că nu se declină, de oarece sunt adverbe. Pronume *dă călățime sau cvătila nesăvârșită* (unu, o, unul-altul, oareș care, oareș cine, oareș ce, alt atât, înc-atât, atăta cătu).

În partea a cincea a cărții I tractează despre verbe, pe cari le numește „verbi sau graiuri“.

„Verbi sau graiuri“

Văcărescu definește astfel verbul: „Graiul iaste o parte a cuvântului, care să furmează și să inparte mai dăsăvârșit în doao: în *perzonalu* și *imperzonale* sau *fără perzonă*“. Verbele impersonale le numește „*graiuri fără perzona rigorozi sau ne-strămulafi* (ploa, fulgeră, tună, ninge, burează, și altele)“, iar pe cele unipersonale le numește „*în jumătate de fără perzonă* (să cade, să cuvine, mi să căde, mi să cuvine, isă cuvine)“ și *infără perzonă, cu chipul pălitoriu* (să zice, să crede, să

aude, să vorbește). Verbele personale le împarte în „*transitive, adică strămutătoare, sau active, adică lucrătoare* (iubesc, urăsc, chem, miluiesc) și în *intransitive adică nestrămutătoare*. Acestea din urmă pot fi „*absolute sau dă-sineș, cari „nu au după dănele vreo cădere (dorm, moriu, curgu, zacu, șazu, bănuiesc, auzu, scriu, trăiesc) și neutre (sânt, nascu, ajungu, stau); iar altele graiuri ne-strămutătoare au cădere după dănele, dar fără trecere dă lucrare, în vreun termen altu sau ziceré (întru încasă, cazu întină, ș. a. pagina 49”*. Amintește de verbele reflexive, pe cari le numește *neutre pătimitoare* (mă adorm, mă bolnăvesc, mă zăticnesc, mă rușinez, mă tânguesc). „Sânt unele carele au pătimitire, pântru căci însemnează lucrare, care să întoare la sugetu sau la suppunerea sa (asă pocăirea, asă întristarea)”. Despre verbul a fi zice: „Afirea însemnează sostanță sau ființa, iar nu lucrarea sogetului, adică a ipochimenului, cum zic Grecii”.

Văcărescu făcând comparație între limba română și cealalte limbi constată asemănarea ei cu cea italiană: „Acum dar arătăm, că limba rumânească nu are orânduelele graiurilor, ce are limba grecească și latinească, adică să aibă multe chipuri dă graiuri, cum au aceste doao, și numere duale, cum are limba grecească și arăpească, sau graiuri fămești, ei urmează limbii talienești și celora lalte, ce sânt asemenea acestia, carele au începutul dă limba latinească și izvorul dă limba grecească (pag. 49)”.

Văcărescu arată, că în limba română nu există o formă deosebită pentru pasiv „*graiu pătimitoriiu*” și că pasivul se poate exprima prin activ („eu iubesc pătietenu”), prin verbul a fi și participiul trecut („prietenu iaste iubit de mine sau dă cătră mine) și prin *graiu reciprocu, sau dă sineși pătimitoriiu* (Dumnezeu să iubește dă mine; cerul dă înțalegeri să mișcă). În sfârșit mai deosebește „*graiu obștescu*”: „Grai obștescu

este acel ce dă să și aseamănă cu graiul însuș pătimitoru, însă sau obicinuitu ca cum nu ar însemna patimă (mă luptu, mă ducu, mă rogu, mă batu) și însemnează lucrare (pag. 52)“.

Iată cum definește Văcărescu conjugarea: „Graiul să schimbă prin mod, timp, numere, perzone sau fețe și această schimbare să numește furmare și să face prin înjugări (pag. 52)“.

Modurile, pe cari le numește *modele*, sunt 5: „*Indicativă adică arătătoare sau hotărâtoare, imperativă adică poruncitoare, otativă adică răvnitoare, congiuntivă sau adăogătoare, infinitivă adică nesăvârșitoare sau nehotărâtoare*“.

Văcărescu distinge 6 timpuri: „*Prezente sau cel de acum (eu iubesc), preterit imperfectu sau cel nesăvârșitoriu trecut (eu iubiamu), preteritu înăeterminatu sau cel trecut nehotărâtoriu (eu iubiiu), preteritu perfectu sau trecut săvârșitoriu (eu am iubit), trapasalu imperfectu sau și mai trecut nesăvârșitoriu (eu iubisem și aveamu iubit), foluru sau cel viitoriu (iubivoiu și voiu iubi)*“.

Văcărescu admite 4 conjugări. După conjugarea I. merg toate verbele, ce se sfârșesc la infinitiv în *a*, între cari sunt cuprinse și cele ce amplifică radicalul cu *ez* (*a mânca*, *măncu*; *înștiințare*, *înștiințezu*), după II cele sfârșite în *e* (*a merge*, *mergu*; *a face*, *facu*; *a dregere*, *dregu*), după III cele sfârșite în *i* și cele ce amplifică radicalul cu *esc* (*a iubire*, *iubescu*; *a simțire*, *simțu*; *a tăbără*, *tăbărăscu*; *a omora*, *omoru*) și după IV cele sfârșite în *ere* (*a tăcere*, *tacu*; *a vedere*, *văzu*; *a zăcere*, *zacu*). Despre verbele *a fire*, *a avere* spune, că sunt neregulate (*fără regulă*) și că cu ele ne folosim la formarea conjugărilor și anume cu cel dintâiu la formarea conjugării pasive, iar cu al doilea la formarea conjugării active, din care cauză le numește *mai dă-săvârșitu ajutătoare*; tot ca *ajutătoare* consideră și verbele *a putere* și *a vrere*.

La perfectul simplu dela verbul „a avea” Văcărescu întrebuițază la persoana întâiu și a doua din plural formele vechi *avum*, *arutu*. La plusquamperfectul indicativului (trapasatu imperfetu) întrebuițază pe lângă forma simplă (*avusesemu*) și forma compusă (*accam arutu*), care poate să fie o imitație după *trapassato prossimo* italian (*io aveva avuto*) sau o formă, ce există în acel timp. Văcărescu întrebuițază verbul „vream” în loc de auxiliarul „aș” formând timpul *nesăvârșitoriu dela moda congiuntivă* (de vream avea).

Pe lângă *gherundiu* prezent (avându, intru a avea, cu a avea), mai are un *gherundiu trecut* (*avându arutu*) în fixarea căruia poate, că a fost influențat de *gerundio passato* italian (*avendo avuto*). La perfectul simplu dela indicativ întrebuițază la persoana 1 și 2 din plural formele vechi „făcum, făcut”.

Iată un exemplu de conjugarea I.

„Injugarea dân lăiu. *Moda hotărâtoare* (pag. 67)

Timpul cel de acum (mănâncu). Cel nesăvârșitoriu (mâncamu, mâncai, mânca, mâncamu, mâncați, mânca). Cel nehotărâtoriu (mâncaiu, mâncași, mână, mâncamu, mâncarătu, mâncară). Cel săvârșitoriu (am mâncatu). Cel și mai nesăvârșitoriu (mâncasem, mâncaseș, mâncasă, mâncasemu, mâncasetu, mâncasere). Cel viitoriu (voi mânca).

Modă poruncitoare.

Cel de acum (mănâncă, mănânce, mâncați, mănânce). Cel viitoriu (să mănânci, să mănânce, să mâncați, să mănânce).

Modă râvnitoare.

Cel de acum (să mănâncu). Cel de acum al doilea (aș mânca). Cel hotărâtoriu (ca să fii mâncatu, ca să fii mâncatu, ca să fie mâncatu, ca să fim mâncatu, ca să fiți mâncatu, ca să fie mâncatu). Cel viitoriu înteu (mancareși, ș. a.). Cel viitoriu al doilea (ca să pociu mânca ș. a.).

Modă adăogătoare.

Cel de acum (de aș mânca). Cel nesăvârșitoriu (dă vream mânca). Cea hotărâtoare (dă aș fi mâncatu). Cel viitoriu (dă voi mânca).

Modă infinitivă.

Cel dă acum (a mânca și a mânca). Cel hotărâtoriu (afi mâncatu), Cel viitoriu (a avea de a mânca).

Gherundiu (mâncându, întru a mânca, cu a mânca). Gherundiu trecutu (fiindu mâncatu).

Pătășire. (mâncătoriu, mâncătoare, cel ce au mâncat, ceia ce a mâncatu).

Formele vechi le întrebuițază și la celealalte conjugări (făcum, făcut, făcusem, făcuset; tăcum, tăcut, tăcusem, tăcuset)“.

Iată ce zice Văcărescu despre conjugarea pasivă: „Grainurile pătimitoare și neutropătimitoare să furmează cu grainul „a firea“ și cu pronumele perzonalu păste totu, cum sântu acestea:

Modă hoterâtoare,

Cel dă acum (sânt cinstitu, ești cinstit, iaste și e cinstitu, sântem cinstiți, sânteți cinstiți, sântu cinstiți; mă cinstescu, te cinstești, să cinstește, ne cinstim, vă cinstiți, să cinstescu pag. 92)“.

Verbele neregulate, pe cari le numește „grainuri fără regulă“, zice că sunt puține. Citează următoarele verbe neregulate: „A luare, a avere, a fire, a vrere, a putere“. La alte verbe spune, că neregularitatea consistă numai în schimbările fonetice, ce se întâmplă în decursul conjugărilor („numai la schimbarea slovelor“). Iată cum explică formele neregulate: „A luare nu face timpul dă acum „luu“, cum să cuvinea, ei face iau, iai, ia, luăm, luați, iau, iar ceilalți timpi mergu după regulă. Și iar timpii dă acum ale altoru mode să

schimbă. *A avere* și *a fi* nu facu „avu” și „fiu”, cum să cuvine, ci face *amu* și *sântu*, cum să vadu la furmare. *A vrere* nu face „vreu”, cum să cuvine, ci face *voiu*. *A putere* nu face „potu”, cum să cuvine, ci face *pociu* (pag. 93—95)“.

Vorbind de verbele neregulate Văcărescu arată și particularitățile, ce se observă în privința aceasta în Moldova și Muntenia: „Aceste doao în prințipatul Moldaviei să pronunție cu regulă și nu sântu anormale. Și măcar că nam avutu norocu până acum să mergu intracea lăudată eparhie, dar dăn întâlnirile, ce am avut cu frați moldoveni aici, am băgatu seamă, că la multe graiuri din obiceiu păzescu regula grammaticească mai cu scumpătate *nu vreu să mergu*” zicu, „*nu potu să facu*” și așa este regula. La multe graiuri păzescu și Rumânii ardeleni grammaticești, cum *a lucrare*, *lueru* zicu, nu „*lucrezu*” și altele. Cum și ortografia o obiceiuescu mai cu scumpătate acolo la cele mai multe, însă până acumu totu dăn obiceiu (pag. 95)“.

Văcărescu arată caracterul nominal și verbal al participiului: „Părtășirea parte iaste a cuvântului, ce se înduplecă, împărtășinduse și la nume și la graiu, căci dăn graiu izvorăste și să împarte în doao, în lucrătoare și pătimitoare, și *lucrătoare părtășire* iaste: *mâncătoriu*, *facătoriu*, iar *pătimitoare* iaste: *mâncatu*, *facutu*”. Tot despre participiu zice, că se poate luă ca substantiv verbal (*nume lucrătoriu*), d. e. „*mersul meu*”, „*facutul tău*”. De asemenea explică caracterul nominal și verbal al infinitivului zicând: „Toate infinitivele cu articol *a* să facu *grainice nume* obștești [substantive verbale]. Sânt însă cu adăvăratu mode infinitive cu articol *a*, macar că aceasta obiceiuescu și alte limbi a face și italienească, franțozească, latinească și muma tuturor cea grecească (95—97)“.

Trecând mai departe la prepozițiuni le definește astfel: „Propozitione sau propunerea iaste o parte a

cuvântului ce nu să înduplecă, care adăogându-se la o altă parte a cuvântului are putere a o dăosebi la cădere și la arătare, și să numește așa, căci dă apururea să pune înaintea părții aceia ce cade, pântru căci face schimbare de căderi, zicând așa *mergu acasă*. Această propoziție a arată că aicea *casă* iaste cădere dătătoare, dativă. *Pântru tine* cădere pricinuitoare, acuzativă (pag. 98)". Prepozițiile le împarte în *semplfici* (a, spre) și *composte alcătuite* (deasupra, dădăsuptu), *dăspărșite* (impotrivă, lângă, suptu, înprejur), *nedăspărșite* (dăș, dășfăcutu). Citează câteva exemple de prepoziții, între cari amestecă și adverbele „*prea, mai, foarte* (pag. 93)".

Văcărescu dă următoarea definiție adverbului: „*Adverbiu* sau *spre graiul* iaste o parte a cuvântului, ce nu să înduplecă, care adăogându-se și uninduse la graiu are putere a talmăci lucrările sale, înmulțindui puterea (pag. 93)". Adverbele le împarte în adverbe de timp, de loc, iar celor de mod le dă numiri deosebite după înțalesul lor, amestecând însă printre ele și adverbe de loc, de timp; de asemenea prepozițiuni, conjuncțiuni, numerale și chiar interjecțiuni. Inșir aci numirile adverbelor, dând câteva exemple din fiecare:

Adverbe ce arată *soarta timpului* sau a vremii (acum, atunci), *soarta locului* (susu, jos), *a sumei* (cātu, atātu), *a felului* (bine, cu dreptate), *a îndocelii* (abia, poate, să vedemu), *a adunării* (întru una, amândoi, câte trei, toți), *a împărșirii* (fără, însă, glă osebi, afară), *a făgăduinții* (dă mâine, cu toată înema), *a tăgăduirii* (nu, nici cum, ba), *a asemănării* (că, pre cum, mai vartos), *a întrebării* (cându, căți, unde), *a arătării* (iacă, colo, acestu feliu), *a hotărării* (așa, în adevăru, ne smintitu), *a alegerii* (mai vartosu, mai multu), *a talmăcirii* (adică, cum, sau), *a nehotărării* (oareși cum, ori ce fel), *a scăderii* (afară, fără), *a încetării* (raru, putinu, dabiă), *a popririi* (o, încetu, nu), *a înmulțirii* (prea, foarte multu), *a încredințării* (ne greșitu, adăvăru), *a înfrico-*

șării (ao), *a chemării* (o, ei, mă, măi), *a orării* (să fie, amin, măcar), *a sprețunerii* (aș, așa).

Conjuncțiunea este definită în modul următor: „*Congiunțiune sau legarea* iaste o parte a cuvântului ce nu să înduplecă, avându putere a lega părțile ce-lalte una cu alta (pag. 105)“. Printre conjuncțiuni Văcărescu amestecă pronume, prepozițiuni și adverbe. Ele sunt clasificate astfel: „*Congiunțiune*, ce arată *soarta înpletirii* (și, ci, deci, ș. a.), *a despărțirii* (nici, adică, însă, dăn), *a întâmplării* (dă vreme ce, dă cându, că), *a pricinuirii* (pentru căci, dă ce, ea să), *a cercetării* (oare, nu cumva), *a chibzuirii* (dă voui, dă va), *a alegerii* (au tu, au el, sau), *a împlinirii* (ori unde, ori ce, fite unde, fieștes-ce), *a împotrivirii* (numai, dar), *a înduplecării* (poate)“.

Interjecțiunea o definește astfel: „*Interiețiune sau parenthesis*, cum zicu Grecii iaste parte a cuvântului ce nu să înduplecă, talmăcindu răvnele și patimile sufletului (pag. 107)“. Ele pot avea mai multe înțelesuri: „*Soarta bucuriei* (oh, bine, vivat, slavă lui Dumnezeu), *a durerii* (ah, oh, vai mie, vai, vai dă mine), *a mâniei* (deh, afară, fugi, lasămă), *a fricii* (oh doamne, oh dumnezeule), *a voinții* (fie, nam cem face capului, aide), *a mirării* (o, cum poate, cum va fi, cum sa întâmplatu, o doamne și altele asemenea)“.

În cartea II, partea întâiu (pag. 109), Văcărescu dă reguli de pronunțare și de ortografie. Dintre regulile ortoepice citez cea referitoare la *ă* și *â*: „*Î* aceasta iaste ca cum am zice *e*, *â* aceasta iaste ca cum am zice *i*, însă și *ă* și *â* nu face *e*, ci face mai groasă pronunția *ă* (văzu, văzduh și nu vezduh și vezu), dar se amestecă amândoa (văzu, vedem) și *â* nu face *i*, ci iar mai groasă pronunția *â* (pâste, până, pânțee), dar iar să amestecă cu *i*, (piste, pâste, șă, și, pintice, dăn, din, pag. 113)“.

În partea a doua se ocupă de „*prosodie* (pag.

119—122)”, iar în partea a treia de sintaxă „*pentru construcțiune sau alcătuire*”. Iată cum definește Văcărescu sintaxa: „Construcțiune sau alcătuirea, care dă Greci bine numită *sintaxis*, iaste acea cuviincioasă orânduială, ce trebuie să aibă între dânsese părțile cuvântului (pag. 123)”.

Vorbește de aşazarea vorbelor în propozițiune, construcțiunea, care începe cu subiectul el o numește „*alcătuire sâmplice au regulată*”, iar ceeace nu începe cu subiectul „*alcătuire înfigurată*”. La *alcătuirea sâmplice* spune, că trebuie să se observe următoarele: „Trei lucruri trebuiescu a să socoti la alcătuirea sâmplice sau regulată, întâiu întocmirea și aşazarea părților după orânduială; a doao dependența sau supunerea a unii părți, ce să ține dă cătră ceia laltă, a treia și con-glăsuirea sau concordanța a unii părți cu alta (pag. 124)”. Arată, că mai întâiu se pune *căderea nominativă* (omulu ceste, eu scriu, a lucrarea folosește, Pătrul și Constantin cutescu, ostașii harnici și viteji biruescu), că *după graiu dă a pururea să punu căderile sale* (eu dăruiescu lui Ștefan o carte), că în frază întâiu se pune propozițiunea (*propunere*) principală și apoi cea secundară; dacă infinitivul are un compliment (*cadere acuzativă*) drept exprimat prin un pronume, acesta se pune înainte de verb (să cuvine al nilui). Amintește și de înlocuiri de construcțiuni, ca înlocuirea infinitivului cu conjunctivul prezent (nu pociu merge=nu pociu să merg), de întrebuintărea nominală și verbală a participiului (acești vrăjmași uniți cu acei făcători dă rele veniră asuprași, în locu dă uninduse pag. 123—133). Vorbind de *dependența sau supunerea a unii părți, ce se ține dă ceia laltă*, arată, că „adictivul să supune la sostantivu, la care să razimă, și adverbialul la graiu, căci întâlmăcește puterile, că căderea ghenetivă depinde dă un sostantivu, iar căderea acuzativă razimă sau întrun graiu lucrătoriu sau dă modă infinitivă sau dă o propozițiune

(pag. 133)“. In ce privește concordarea zice: „Cele adiective să se conglisuiască cu sostantivele în ghenere, număr și cădere, și graiul cu numele sau pronumele la număr și la perzona (pag. 134)“. După aceasta vorbește de *căderea nominativă, ghenetivă, acuzativă, dativă și vocativă, de alcătuirea și construcione graiurilor lucrătoare, graiurilor pătimitoare, graiurilor neutre-pătimitoare, graiurilor fără de perzona, de gherundii și partitipii, de articoli, nume și pronume (135—153), de construcione figurata* (pântru elipsis, pleonazmu, silipsis, enalaghi, iperbatu, anagrammatismu, metafora și aligorie, pag. 153—165).

Văcărescu, după cum se vede din prefața gramaticii, voia să facă și un dicționar: „Și iarăși mă aflui în osârdie, ca să aduc de voiu aveă viață și un dicționar la vedere“. La urnă închee cu aceste cuvinte, din cari se vede marea lui iubire de limbă și de țară: „Iar de nu mă voiu învrednici [face aluzie la publicarea dicționarului] las clironomi pe fiii mei cei trupești și pe fiii mei gramaticesți, ca să le clironomisască dragostea, râvna și silința mea cea pentru binele, cinstea și folosul simpatrioților și a patriei“.

Gramatica lui Morariu (Molnar. 1788).

În 1788 Morariu a tipărit în limba germană o gramatică română intitulată: „Deutsch Walachische Sprachlehre, verfasst von Iohann Molnar Königl, Landes-Augen-Arzt im Grossfürstenthum Siebenbürgen. Wien 1788 (445 de pagini numerotate și 96 nenumerotate)“.

În prefața Morariu amintește de gramatica lui Micul lăudând-o. Spune, că a lăsat la o parte toate cercetările istorice etimologice, de oarece acestea trebuie să figureze mai mult în o gramatică amănunțită științifică decât în o gramatică populară.

Exemplele, ce le dă pentru aplicarea regulilor gra-

maticale, sunt tipărite cu litere cirilice alătura cu litere latine. Ortografia întrebuințată în scrierea cu litere latine este fonetică, iar sistema grafică este cea germană. Fondul gramaticii este luat aproape-intreg dela Micul, cu câteva excepțiuni, cu deosebire la conjugări, unde a împrumutat unele timpuri din gramatica lui Văcărescu; până și în împărțirea materiei urmează pe Micul.

La început (pag. 1—5) arată pronunțarea vocalelor și consunantelor românești, folosindu-se de alfabetul cirilic în comparație cu cel latin, aplicat la scrierea limbii române; apoi vorbește despre accente și accentuarea cuvintelor (pag. 5—7); după aceasta trece la fonetică (pag. 7—13), unde reproduce unele din legile fonetice descoperite de Micul, fără a face comparație cu limba latină. La declinări (pag. 17—21) până și substantivele date ca exemple (tată, căne, domn, etc.) de declinat sunt luate după Micul. Trecând la genuri (pag. 29) Morariu ca și Micul admite numai 2 genuri (masculin și feminin). La numerale pe lângă cele cardinale, ordinale, multiplicative, mai are și numerale colective (o păreche, o duzină, un sfert). De aci încolo urmează în totul pe Micul.

Din gramatica lui Văcărescu a luat pronumele *dânsul*, *dânsa* (care la Văcărescu este pus între cele relative pag. 41) și l-a pus între pronumele demonstrative luate dela Micul (Micul pag. 29 și Morariu pag. 116). La pronumele *improprie* [nehotărâte] citate de Micul (pag. 31) mai adaugă pe *nici un*, *nici unu* și numeralul *amândoi*, *amândoa* (Morariu 119). La conjugări ia dela Văcărescu imperfectul conjunctivului *de vream ara* (Văcărescu pag. 73, Morariu pag. 142). Plusquamperfectul absolut, ce se găsește la Micul (pag. 38) îl numește *plusquamperfect I* (am fost arat, Morariu pag. 140). La gerundiu ia forma „întru a ara“ (pag. 144) dela Văcărescu (p. 74). Arată schimbările fonetice, ce le sufer verbele în

timpul conjugărilor (pag. 153). La adverbele citate de Micul (pag. 55—56) mai adaugă *adverbiile de cantitate* (mult, puțin, atâta, destul de prisosit), *adverbiile calității* (cu voce, nebucuros, din adins, cu bine, neplăcut), *adverbiile de intensitate* (încet, înfricoșat, așa, mai bine, de abia pag. 291). *Conjecțiunile* le clasifică în *copulative, disjunctive, adversative, cauzale*, arătând cari cer modul indicativ și cari conjunctivul (pag. 298). Sintaxa de asemenea e luată întocmai după Micul împreună cu exemple cu tot. Dela pag. 321—385 urmează un dicționar român german împreună cu locuțiuni [ce se întrebuintază în viața zilnică] în limba română și germană. În 1810 s'a tipărit la Sibiu ediția II; având frazeologia și dicționarul mai mărite. În 1822 s'a publicat ediția III, care are la urmă un vocabular german român de 184 de pagini și un registru românesc la vocabularul german român. Vocabularul cuprinde numirea tuturor plantelor sălbatice, ce crește în Transilvania.

Gramatica lui Radu Tempea (1797).

În 1797 R. Tempea și-a publicat gramatica sub titlul:

„Gramatica românească alcătuită de Radu Tempea, directorul școalelor numite naționalicești, prin marele prințipat al Ardealului cu slobozenia celor mai mari, Sibii, în tipografia lui Petru Bart 1797“.

Gramatica, care conține 218 pagini și o prefață („cuvânt înainte“) de 9 pagini, este tipărită cu litere cirilice. În prefață, după ce insistă asupra însemnătății gramaticii, arată cum s'a introdus la noi slavonismul. El spune, „că împăratul Constandin Pogonat au supus pre la 669 d. Chr. țara românească stăpânirii lui și de atunci am început a ne nevoi a ști limba bulgărească, ca una ce era mai de trebuință pre vremea aceea, și așa limba noastră sau amestecat cu a Bulgarilor.

Mai târziu pe la 800 creștinându-se la Tarigrad împă-
ratorul Mihail, fiul împăratului Teofil (după spunerea
lui Constandin Copronin) sau tălmăcit și cărțile bise-
ricești depre limba grecească în slovenească. Vor-
bește mai departe de înrăurirea limbei turcești și gre-
cești asupra limbei române din Muntenia și Moldova,
de a celei ungurești asupra limbei române din Unga-
ria și de a celei săsești asupra Românilor din jude-
țele săsești. Amintește de scoaterea limbei slavone din
biserica și înlocuirea ei cu limba română la 1675 din
porunca metropolitului Sava. Face istoricul literaturii
românești bisericești, arătând cărțile bisericești, cari
s'au tradus în limba română și s'au tipărit, începând
dela 1580 (Cazania de Brașov) până la 1730, laudă ac-
tivitatea metropolitului Ardealului Ghenadie, a metro-
politului Moldovei Dosofteiu, a episcopilor Râmnicului
Chesarie și Filaret. Despre cărțile traduse de Damas-
chin zice, că sunt scrise în un stil și graiu foarte lu-
minat, dar amestecat cu multe cuvinte slovenești (pu-
nând vreme în loc de timp, slugă în loc de serv, pri-
cină în loc de cauză). Exemplul dat de Damaschin în
ce privește amestecarea de cuvinte slavonești cu cele
românești zice, că a fost urmat de episcopii Chesarie
și Filaret, cari au tradus de asemenea cărți bisericești
în limba română și că aceste cuvinte slavone s'au în-
trodus în limba vorbită prin înrăurirea cărților bise-
ricești. Tempea vorbind de purificarea limbei românești,
pare a presmiți pericolul, ce ar rezultă din această
curățire: „Cu greu este și va fi drept aceea a aduce
limba aceasta în curățenia și originalul ei, adică în
limba veche romanească sau rânlească, căci de ar a-
duceo cineva în curățenie ar fi tocma latinească și ita-
lienească, și cel ce ar învăța românește așa limpede,
care nu este Român, nu lear putea înțelege, nici vorba
obștească de acum obicinuită. Românul ne învățat încă
socotese, că ar zice, căi schimosești limba părintească

(pag. 6)“. Tempea spune, că cărțile tipărite de metropolitul Dosofteiu conțin o limbă mai curată românească, decât celelalte cărți bisericești („Mai mult sânt întocmite întru asemănarea originalului limbii noastre de cât ceale lalte cărți bisericești“), laudă pe Văcărescu, care urmând exemplele lui Dosofteiu a întrebuințat în gramatica sa un stil curat românesc. Nu uită a aminti și de activitatea literară a lui Micul și Morariu zicând: „Domnii Ioan Molnar și Samuel Clain de Szad sânt aceia, cari au adus și aduc acuma ródé și mlădițe limbii românești, curățind prin multele cărți, care leau dat și le dau la Imină toată neghina, ce cuprinsese limba noastră, silindusă și de acum înainte din cât va fi putință ao apropiia de originalul ei, însă așa ca și cărțile bisericești bine săle înțelegem (pag. 7)“. Tempea n'a putut să rămână neinfluențat de curentul latinist inaugurat de Micul, dupăcum se poate vedea din următoarele rânduri: „Nici să te miri, iubite cetitorule, căci am schimbat sau scurtat unele cuvinte, care până acuma intralt chip sau răspuns, căci în originalul limbii noastre mai întâi așa sau răspuns, trăgândușă dela Latin de pildă *sore* (lat. sol), în loc de soare, *omeni* (lat. homines) în loc de oameni, *duo* (lat. duo) nu doao și alt. (pag. 8)“. Gramatica lui Tempea are 3 părți. În partea I se ocupă cu *etimologhia sau învățătura cuvintelor de osebi*. (pag. 6—172), în a II cu *sintaxis* (pag. 172—194), în a III cu *ortografia sau dreapta scrisoare*. Tempea a avut ca model la compunerea gramaticii sale pe Micul, Morariu și Văcărescu. Iată cum definește Tempea gramatica: „Măestria a priceape limba românească, a scrie și a grăi bine să numește gramatică sau învățătura grăirii (pag. 1)“. Face etimologia cuvântului gramatică, ce se derivă din grecește, arătându-i înțelesul. Literile le numește *slove*. Păstrează o parte din terminologia veche gramaticală [nomenclatura slavonă și greacă], punând în parantez no-

menclătura latină. Sunetele le împarte în *glasnice* (*vocales*) și în *neglasnice* (*consonantes*). Cuvânt nu este luat în înțeles de propozițiune, că la Văcărescu, ei în înțeles de vorbă: „Grăirea să cuprindă din cuvinte, cuvintele din *silabe sau sloguri*, slogurile din slove [despre slog zice, că e cuvânt sârbesc]“. Vorbind despre diftongi explică etimologia cuvântului grecesc diftong, apoi ocupându-se de împărțirea gramaticii explică înțelesul cuvintelor grecești „etimologie, sintaxis și ortografie“. Tempea destinge următoarele 9 părți de vorbă: „*Articulul, numele, pronumele, verbumul, participiumul, prepoziția, adverbiumul, coniuncția și interiecția* (pag. 6)“. Articulul îl definește astfel: „Articulul este cuvânt, care în limba românească însemnează încheetură, pentrucă să închee cu numele și arată în ce cădere este numele, căci în limba românească precum și în cea talienească și în cea francească numai articolul arată căderea (pag. 7)“.

Tempea nu admite la declinare schimbări în terminația numelor: „*Căderi (casus) la Români sânt numai patru* și acelea numai în articuli și în pronume au loc, căci *numele tot deauna ne mișcat rămâne*, însă fiind că în muma limbii noastre latinească sânt șase căderi și noi aicea punem șase; iară căderi să zic pentru că acum așa, acum almintrelea cad și să zic căderea 1 omul, 2 a omului, 3 omului, 4 pre om, 5 omule, 6 dela om. *Articulul nehotărătoriu* îl declină ca și Micul, cu deosebire că la cazurile 1, 4 și 6 *multoratic* îl articulează (unii, unele), tot odată arată, că și la *singuratec* se articulează, când nu urmează vre-un substantiv după dânsul (unul, una). *Articulul hotărătoriu* este declinat ca și la Micul, cu deosebire că la *fămeesc* mai pune pe lângă *a*, pe *oa* și *ea* luate dela Văcărescu. *Numele* le împarte în *starnice* (substantiva) și *mutarnice* (adiectiva). Cele starnice le împarte în *nume însușite sau osebite* (nomen proprium) și în *nume de obște*

(nomen appellativum), *nume cuprinzătoriu* (nomina colectiva), *numele neamului* (nomen gentile), *numele țării sau a patriei și moșiei* (Ardelean, Muntean), *nume meșorătoriu* (nomen diminutivum, pag. 16—18). Tre-când la genuri admite *șealul bărbătesc și fămeesc*. La *aplecarea sau declinația numelui* urmează pe Micul, de-clinând întâiu aceleași substantive masculine (chipul I tată-l, chipul II domn-ul, chipul III căne-le) și apoi feminine după Morariu (chipul I muiare-a, chipul II stea-oa, chipul III floar-ea). Arată, că la plural „*t* când să pune înainte de *i* să schimbă în *t* (tații)”. La numele sfârșite în *ă* leapădă pe *ă*, când le articulează (lâna, făina), urmând aci pe Văcărescu și Mo-rariu, iar nu pe Micul. La vocativ plural (căderea 5) întrebuintază forma nominativului (o domni sau o dom-nilor). Vocativul singular dela substantivele sfârșite în consonantă îl formează în *e* (doamne, ingere, ingerule, omule). La numele proprii masculine pune articolul ina-nte în cazul genetiv și dativ (afară de cele sfârșite în *ă*), când nu urmează după ele un pronume posesiv (alui Antonie, lui Petru, lui Dumnezeu, a Lucai, a Tomii; Dumnezeului nostru, cărtea Petrului meu; din contră alui Ignatie, al meu, lui Gheorghe al vostru). Tempea contra principiului anunțat, că substantivele nu variează în declinare, totuși când îl aplică vede, că uzul limbei nu-i dă dreptate și atunci în observația („insemnare”), ce o face, dupăce declină substantivele, zice: „In cădearea aduoă și atreea în loc de *muiarei* poți zice *muiării*, în loc de *doamnăi*, *doamnii* (pag. 25)”. In privința declinării substantivului cu adiectivul (*aplecarea numelui starnic cu mularnic*) urmează pe Micul și Morariu (chipul I *bunul-om*, chipul II *omul-bun*, exemplu luat dela Micul; chipul III *acest om*, chipul IV cu pronumele arătătoriu după numele cel starnic *omul cel mare*, chipul V *tot omul*). După a-ceasta se ocupă de formarea pluralului din singular

(de facerea numărului multoratec din cel singuratec pag. 31—60) atât la numele masculine cât și la cele feminine. Această parte este rezumată după Morariu (pag. 33—38), care tractează pe larg formarea pluralului, arătând și schimbările fonetice, ce se întâmplă cu această ocazie. Formarea numelor feminine din masculine este luată după Micul (Micul pag. 24, Tempea 61). Urmând planul lui Micul trece mai departe la *creșterea* (nomina augmentativa) sau *scăderea* (nomina diminutiva) *numelor*, dând aceleași sufixe derivate ca și Micul, apoi la *comparație* (I treapta pozitiv sau temcialnică=mare, II treapta comparativ sau alăturătoare=mai mare, III superlativ sau covârșitoare=prea, foarte sau cu totul mare). La *pronume* întâlnim aceeași împărțire, ca la Micul și Morariu. *Pronomenile personale* sau *fălești* sunt luate din Morariu, cu singura deosebire, că pronumele *dânsul*, *dânsa*, care la Morariu este clasificat între cele demonstrative, la Tempea se află pus la locul lui între cele personale (pag. 80). Pronumele reflexiv *șic* îl numește *reciproc*, ca și Morariu. La *pronomenile stăpânitoare* (pronomina posesiva) arată, cum se întrebuințază (fratele meu, al meu frate). *Pronomenile arătătoriu* (pronomeni demonstrativi) îl declină nearticulat și articulat (acest-acesta, acesti-aceștia, această-aceasta, această, aceste-acestea; acel-cela-cel, acelui-aceluia, acei-ccia-cei; aceia-ccia-cca, acei-ccii, aceale-ceale pag. 84—86) după Morariu, punând între cele demonstrative (ca și Morariu) și pe pronumele compus *aceștiași*, *același* și pe eu *însimă*, etc. *Pronomenile întrebătoare* (pronomina interogativa) le declină după Micul (Micul pag. 31, Tempea pag. 88), între cari amestecă ca și Micul pronume nedefinite (fieste cine, ori cine, tot cine), arătând că pron. „cine“ se întrebuințază numai singur, iar că „ce“ este invariabil la toate genurile. *Pronomenile răducătoare* (pronomina relative) le declină tot după Micul și Mo-

rariu. *Pronomenile neînșușite* [(pronomena impropria), pronume nedefinite] sunt aceleași ca și la Morariu (Tempea 92, Morariu 119). Numeralele (*numerii*) le împarte în *temeinice* (cardinalia), *rânduitoare* (ordinaria), *numărătoare* (numeralia=odată, de două ori), *îmulțitoare* (multiplicativa=de trei feluri), *potrivitoare* (proportionalia=îndoit). Arată, că dintre numerele cardinale numai *un* se declină, pluralul dela *doi* înainte se face punând înainte *cei*, *cele* și că dela 20 înainte se pune prepoziția *de* între numeral și substantiv (pag. 100). Trecând la verb îl definește astfel: „Verbul este cuvânt, care însemnează vorbă sau grai și să apleacă la fețe și la vremi (pag. 102)”. Tempea deosebește 4 categorii de verbe: „*Verbul lucrătorii* (verbun activum sau transitivum), *verbul pătimitorii* (verbun pasivum=eu mă iubesc), *verbul neutru* (verbun neutrum=șez, stau, fug), *verbul deponent* (verbun deponens=urmez)”. *Modurile* le numește și *chipuri*, persoanele *fețe*. Conjugările (*aplecările*) le împarte în 4 clase ca și Micu și Morariu. Iată un model de conjugare (aplecarea verburilor regulate).

„*Întâia aplecare. Chipul arătării.*”

Timpu de acum (ar). *Timpu cel ce era* (eu ar-am, tu ar-ai, el ar-a, noi ar-am, voi ar-ați, ei ar-a). *Timpu cel ce au fost de sineș* (eu ar-aiu). *Timpu cel ce au fost adhogat* (eu am ar-at, tu ai ar-at, el au ar-at, s. c.). *Timpu cel mai mult de cât trecut dintâiu* (eu am fost ar-at). *Timpu cel mai mult de cât trecut de al doilea* (eu ar-aseam). *Timpu viitorii* (eu voi ar-a).

Chipul poruncirii.

Timpu de acum (ar-ă tu, ar-e el, să ar-ăm noi, să ar-ați voi, să ar-e ei).

Chipul poftirii și al împreunării.

Timpul de acum (eu să ar). *Timpul cel ce era al poftirii* (eu aș ar-a). *Timpul cel ce era al împreunării* (de vream ar-a eu). *Timpul cel ce au fost* (eu să fiu arat, tu să fii arat, ș. c.). *Timpul cel mai mult de cât trecut al poftirii* (eu voi fi ar-at). *Timpul cel mai mult de cât trecut al împreunării* (eu aș fi fost ar-at). *Timpul viitorii* (de voi ar-a eu).

Chipul nehotărării.

Timpul de acum (a ar-a). *Timpul cel ce au fost și mai mult de cât trecut* (a fi ar-at).

Participia (ar-ând). *Supinum* (ar-at). *Gherumdia* (de a ar-a, întru a ar-a, pentru a ar-a). *Timpul viitorii* (cel ce ar-a sau ar-ătoriu ceiace ar-ă sau ar-ătore)

Tempea arată *mulțurile* fonetice, ce se întâmplă în timpul conjugărilor (calc-calci, alerg-alergi, laud-lauzi, bat-bați, usc-uși, etc. pag. 119). La verbele neregulate de conjugarea I enumără pe verbele *a da, a sta, a lua*. Despre *iau* spune, că ar trebui să se zică *liau*, fiindcă se trage dela lat. *levo*, însă fiindcă *t se mulț* în *i* face *iau*. Spune, că unele verbe *iau ez* pentru înfrumusețare, deși se pot conjuga și fără *ez* (lucru-lucrez pag. 128). Critică obiceiul de a preface pe *d* în *z* la pers. 1 sing. a prez. indicativ al verbelor de conj. II și de a lepădă pe *n* (văd nu văz, șed nu șez, cad nu caz, rămân nu rămâi, pun nu pui, vin nu vii, țin nu țiu, căci se trag dela latineștile remaneo, sedeo, video, pono, teneo, ș. a.). Arată și aci unele schimbări fonetice (văd-vezi, șezi-șede). La conjugarea III relevă neregularitățile verbelor „face, zice, duce” dela imperativ (fă, zi, du), de asemenea și ale verbelor ce fac *supinum* în *s* (mers, zis, dus, ales, tuns). Toate observațiile fonetice dela conjugări, precum și verbele neregulate le-a luat după

Morariu (Morariu 142, 170 și 184, iar Tempea pag. 143), pe cari și el le-a luat câteva dela Micul (pag. 52). *Verburile pasive* (verba passiva) se conjugă ca și cele active, adăugându-se pronumele personale de acuzativ. *Verburile neutre* (șed, stau, fug) se conjugă ca și cele active, de asemenea și *deponentele* (urmez=sequor, vorbesc=loquor, întrebunțez=utor, pag. 156). Despre *verburile nefătești* (verba impersonalia) zice, că se conjugă numai în persoana a treia (tună, a tunat, va fulgera, ningea). Arată, că sunt și verbe personale, ce se pot lua ca impersonale: „Unele graiuri pot fi întregi, dar tot să pot întrebunța întru atreia persoană sau față, ca și cele impersonale (să pare, să nemerește, să cuvine, să cade, pag. 159)“.

Iată ce zice Tempea despre participiu: „*Participiul* este un nume mutarnic (nomen adiectivum), care să naște dela grai și să apleacă ca și ceale lalte nume mutarnice, câte o dată să pot și așa comparăului, însă de ceale lalte mutarnice cu atât să de osibește, căce își ține numirea timpului său dela grai, dela care să trage (învățând=participiu lucrătoriu, învățat=participiu pătimitoriu, pag. 160).

Prepozițiile sau punerile înainte sunt luate dela Micul (Micul pag. 59, iar Tempea 161). *Adverbiile* (pag. 163) sunt luate și clasificate după Micul și Văcărescu. Tempea definește astfel conjuncțiunile: „*Coniuncțiunile sau graiurile legătoare* sunt graiuri ne schimbătoare, care leagă la oaltă sau împreună graiuri singure, încheeturi sau perioduri întregi (pag. 169)“. Conjuncțiunile sunt împărțite ca și la Morariu.

Sintaxis (pag. 172—194) este compilată după Morariu și Micul.

Observațiile lui P. Iorgoviciu (1799).

În 1799 Iorgoviciu își publică observațiile asupra limbii românești sub titlul:

„Observații de limbă rumânească prin Paul Iorgo-

vici fecute în Buda, sau tipărit la crăiasca universității tipografie 1799“.

Cartea, care este tipărită cu litere cirilice, a fost dedicată episcopului Verșetului, Caransebeșului, Lugosului, Orșovei-Mehadieii Iosif Ioanoviciu. Ea cuprinde 93 de pagini. Observațiile se sfârșesc la pag. 38, iar de aci înainte până la pag. 72 se află un dicționar etimologic de cuvinte românești derivate din latină. Paralel cu cuvintele latine și germane se află din când în când și cuvinte franceze. Dela pag. 72—80 inclusiv se dau unele explicațiuni la dicționar, iar de aci înainte până la sfârșit se fac reflexii despre starea Românilor.

Observațiile lui Iorgoviciu se refer numai la o parte a gramaticii și anume la formarea cuvintelor prin derivație. O altă chestiune, cu care se ocupă el, este înlocuirea cuvintelor străine din limba română cu cuvinte derivate din rădăcinile limbei române sau în caz de lipsă din rădăcini latinești. Iată cum definește Iorgoviciu gramatica:

„Gramatica limbii materne sau cartea, care învață regulile de a scriia, a pronunția, a liga mai multe cuvinte sau a face construcțiuni după proprietatea șiosebirea limbii, așa că tot ce cuprind cu mintea să poată descoperi prin cuvinte cuvincioase (pag. 5)“. La pag. 34 se găsește o observație referitoare la substantivele de declinarea II de conținutul următor: „Toate numele românești cele ce vin din limba veche românească și sunt în a 3-lea declinație se pronunție în limba noastră în cazul nominativu, ca în limba cea veche, cum se pronunție în cazul ablativ spre exemplu *bunetate* dela *bonitas-tis-te*, *sanitate* dela *sanitas* ș. a. Pricina acestia este, că în limba latinească și articulu și nomele se decline, iar în limba noastră, ca și în cea franțuzască și talienească articulu, numai se decline, prin care ne depărtăm o țiră de limba latinească, ca de o limbă moartă“.

Iorgoviciu arată cu drept cuvânt, că caracterizarea unei limbi se face după gramatica acelei limbi, iar nici de cum după cuvintele străine, ce se află în aceea limbă: „Măcar că Romanii au fost amestecați cu Slavenii și și acum sânt cu Sărbii, dela care multe cuvinte au luat, dar tot așa mestecuş nu se vede mie a fi pricină din destul a zice, că Romanii coî de acuma sunt jumătate de Sărbii Aceasta repugnă ăesperienței, prin care conoșcem, că nici o limbă, că nici o nație nu e ne amestecată. La aceasta eu dopă regulele istoricești nu caut, ci me uit numai la redectina nației și a limbii, care neîndoit vine dela cea latinească și din vorbele de redectină a limbii de acuma, care se trag și tocma acelea sunt în limba cea veche, am aflat, că se poate deriva mai multe cuvinte dopă regulele din însa limba cea de acuma trase (pag. 13)“. Spre a sprijini părerea de mai sus Iorgoviciu adaugă: „Am observat în limba noastră multe vorbe, acărora, redectină e împreunată cu unele din particulele acestea: *a, ad, de, des, dis, esc* sau *es, con* sau *cu, ob, in, per, pre, pro* (acuma *pur*), *re, sub, tri, trans, in, inter*, d. e. din *ducere* (vorba de redectine) s'a derivat *ad-ducere*; din *chidere*, ce vine dela *claudere* (ital. *chiudere*), zicem *deschidere*; din *ire* (*ire*) și *ecs* sau *eș* zicem *eșire* (*exire*); din *legere* și *con*, unde *n* se mută în *l* zicem *cullegere*; din *manere* și *re* zicem *remanere*; din *punere* (ponere) și *sub* zicem *supunere*; din vorba *mitere* și *trans* sau *tri* zicem *trimitere* (pag. 14)“.

O observațiune foarte dreaptă face Iorgoviciu, când este vorba de a se introduce în limbă neologisme, el arată, că în astfel de cazuri nu se vor aplica legile fonetice vechi, cari azi nu mai pot avea valoare, d. e. după analogia vorbelor *chemare* (elamare) și *chiar* (clarus) nu putem zice *prochiamatie*, ci *proclamație*, *declarație*, etc. (pag. 18).

Inrăurirea gramaticii lui Micul asupra lui Iorgo-

viciu se vede din următoarele cuvinte: „Am descoperit, că întrunele vorbe învăluite cu grosa negură a necumestinței regulilor grammaticești sau schimbat unele litere mai moi în mai aspre, precum în loc de *sole* (sol-is-e) zicem *sore*; în loc de *sale*, sare; pentru *salire* sărire, care schimbare o judec a fi stricătoare limbei noastre (pag. 18—19)“. Din aceste rânduri se poate vedea, că Iorgoviciu eră adeptul școlii latinești, ceea ce se poate observa din inovațiunile, ce le face în scrierea cuvintelor românești (rogaciunile, poterea, cunosce, nomele, etc.).

Iorgoviciu își dă samă, că cultura nu se poate răspândi în popor prin o limbă împestrițată cu cuvinte latinești, căci iată ce spune la pag. 75: „Deci cel ce trebuie să scrie ceva, trebuie să aleagă așa cuvinte, care sunt spre înțelegerea materiei, ce scrie. Dache materia aceea e spre învețetura oamenilor celor proști atunci scriitorii trebuie să întrebuințeze așa cuvinte, cu care vorbind săl înțeleagă aceea, pentru care scrie“; iar la pag. 77: „Să nu gândească cineva, că eu umblu să laped din limba noastră cuvintele cele streine, căci mie bine este cunoscut, că nici o limbă nu e să nu fie amestecată cu cuvinte streine. Eu am perceput, precum la toți este cunoscut, că limba noastră este foarte scurtă de cuvinte. Deci eu doresc a înmulți limba noastră cu cuvinte luate din vorbele de redectine a limbei noastre și așezate după regulile și proprietetile din însă limba noastră trase“.

Gramatica lui G. Șincaiu (1805).

Gramatica din 1780 fu din nou publicată în 1805 de către Șincaiu sub titlul:

„Elementa lingvae Daco-Romane sive Valachicae emendata, facilitate et in meliorem ordinem redacta per Georgium Sinkay de eadem A. A. L. L. philosophiae et S. S. theologiae doctorem, schoiarum natio-

nalium Valachicarum in magno Transylvaniae principatu primum, atque emeritum directorem, nunc penes Regiam Universitatis Pestanae typographiam typi correctorem, Budae 1805". Gramatica conține 110 pagini.

În prefață (pag. 5) Șincaiu spune, că limba română este coruptă din limba latină¹⁾. El arată, că în privința ortografiei s'a abătut dela ediția I „căutând a serie și a ceti limba română după asămănarea limbei gălice". Zice, că Daco-Romanii se folosese în biserică de literile cirilice, în cele politice și normative [înțelege școalele normale sau primare, pe cari el cel dintâiu le-a introdus la Români din Transilvania] de caracterele latine. Ediția din 1805 se deosebete de cea din 1780 mai mult în privința ortografică. Pe *a* îl serie cu *á*, iar pe *ă* cu *a*; pe *î* îl însamnă cu *â*, *ê*, *î*; diftongul „oa" îl serie cu *oa* nu cu „o"²⁾. La articolul definit femenin *a* pe lângă formele arătate în ediția din 1780 se mai află adăugate și următoarele forme (ediția din 1805 pag. 12): „N *a*, *oa*; G. *a-i*, *a-lei*; D *i*, *lei*; A. pre-*a*, pre-*oa*; Ab. delá *a*, delá *oa* (turturea-oa, turturea-lei, turtureale-le, etc.; floare-a, floare-i, flori-le, etc.)". La *pronume* găsim următoarele deosebiri de forme: *Io* în loc de „eu", *mine* în loc de „mene", *noao* în loc de „noua", *pre noi* în loc de „pe noi", *pe thine* în loc de „tene", *iel* în loc de „ell", *iei* în loc de „eli", *iea* în loc de „ca", *pre sine* în loc de „pe sene").

La *verbe* sunt iarăși deosebiri, ce rezultă din cauze ortografice d. e. *Sînt*, *iești*, *e*, *sîntem*, *sînteți*, *sînt* în loc de „sent, esti, e, sentem, senteți, sent"; *fiind* în loc de „fiend"; tu *lauzi* în loc de „laudi";

1) Tot în prefață arată numirile, ce se dau poporului român, după țările, unde locuște. Cei din România se cheamă *Munteni*, cei din Moldova și Bucovina *Moldoveni*. Cei din Transilvania, cari locuiesc în Carpați, se numesc *Mărgineni*, cei de pe la Abrud, Torotz, Bánffy-Hunyadi se numesc *Mocani*, iar *Frătuși* cei ce locuiesc în Bănat. Cei ce locuiesc în Dacia Transistriana se numesc *Tințari* (Cuțovlachi).

2) Vezi R. Jonașcu „Sistemele ortografice" pag. 113.

laudăám în loc de „laudauam“; *laud-ai* în loc de *laud-áui*“; *tac-eam* pentru „tac-uam“, *dorn-icám* pentru „dorm-ieuam“; etc.

Și în ediția din 1805 se observă aceleași confuziuni ca în ediția din 1780 între unele prepozițiuni și adverbe. Ortografia fiind mult mai simplificată în ediția din 1805, gramatica s'a putut întrebuința cu mai mult folos.

Gramatica lui Budai Deleanu (1805).

În biblioteca Academiei române [secția manuscrisurilor] se află 2 volume manuscrite [încă necatalogate] intitulate:

„Memoriile gramaticii românești“.

Volumul I are 151 de foi numerotate. Dela pag. 1—45 se află sistemul sa ortografic cu litere latine, iar dela pag. 45 se începe gramatica, care continuă până la „*verbele reciproce sau spre sine lucrătoare*“. Volumul II, care conține 101 foi numerotate cuprinde toată gramatica afară de ortografia din volumul I (pag. 2—45). Volumul II este scris mai frumos, iar volumul I nu este scris cu îngrijire, având ștersături și adausuri. De aci se vede, că volumul I este originalul, de pe care s'a copiat volumul II. Manuscrisurile au numai titlul de „Memoriile gramaticii românești“, fără să conțină anul și numele autorului. Numai după ortografia cu litere latine se poate ști, că aceste manuscrite conțin gramatica lui Budai Deleanu.

În volumul I, partea I, se ocupă cu ortografia și anume dela pag. 2—16 tractează pe rând fiecare literă a alfabetului cirilic, de asemenea și diftongii; dela pag. 16—41 tractează despre alfabetul latin și despre ortografia cu litere latine. În partea II (dela pag. 45 înainte) se ocupă cu gramatica. Deleanu deosebește următoarele părți de vorbire: „*Nume, pronume, verbă, parti-*

tipic, adverbie, prepoziția, conjuncția și interjecția“.

Articolul îl împarte în *hotărâtor* (lu, li, le, ea, a), *nehotărâtor* (N—, G. a, alui, de, D. la, A. pre, V—, Ab. dela), *articolul unității* (unu, una, o).

„Declinarea articolului hotărâtor.

Articolulu bărbătescu			Articolul femeescu	
Num. singuretu,	num. multuretu		Singuretu	Multuretu
N. lu, l', le	li sau i		N. ea, a	le
G. lui, alui	lor. alor		G. ei, i	alor
D. lui	lor		D. ei, i	lor
A. lu, l'	li sau i		A. a	le
V. —	—		V. —	—
Ab. lu	li, i		Ab. a	le

Articolulu unității

Bărbătescu			Femeescu	
N. unu	uni		N. una, o	une
G. a unui	unor-a		G. unei	unor
D. unui	unor		D. unci	unor
A. unu	uni		A. una, o	une
V. —	—		V. —	—
Ab. unu	uni		Ab. una, o	une“

Declinarea substantivelor o împarte în *declinare nearticulată* și *articulată*.

„Declinarea nearticulată

Cu litere		
cirilice	latine	
N. omu (homu)		N. oameni (homeni)
G. de omu (de homu)		G. de oameni (de homeni)
D. la omu (lă homu)		D. la oameni (lă homeni)
A. pre omu (pre homu)		A. pre oameni (pre homeni)
V. oame (home)		V. oameni (homeni)
Ab. dela omu (dela homu)		Ab. dela oameni (dela homeni)“

Dela pag. 56—60 arată, cum se aplică articolul hotărât (domnu-lu, domnu-lui etc., domni-i, domni-lor; șierpele, șerpi-i; doamnă-a, doamnă-ei-ii, doamne-le;

Lucă-a, Lucă-î și a lui Lucă, etc.). Deleanu are 5 declinări articulate. După declinarea I merg substantivele, cari se sfârșesc la singular în *á* sau *u* și cari fac pluralul în *e* (umbră-a, umbrei și a umbrii, umbre-le, umbre-lor; lemnu-lu, lemnu-lui, lemne-le, lemne-lôr pag. 61). După declinarea II merg substantivele, cari fac pluralul în *i* (ingeru-lu, ingeru-lui, ingeri-i, igeri-lor; pâne-a, pâne-i și pâni-î, pâni-le, pâni-lor; câne-le, cânelui, câni-î; gușă-a, gușă-î și guși-î, guși-le, guși-lor, pag. 66). Declinarea III (câmpul' câmpului, câmpii, câmpilor). Declinarea IV (vasul', vasului, vasele, vaselor; poporu-popoară; fânațu-fânață). Declinarea V (steuă-a, stel-ei, stelele, stelelor). Mai departe tractează despre *augmentative* (nume crescute) și *diminutive* (nume micșorate), despre *nimele colective* (cuprinzătoare). Pronumele le împarte în *personale adecă fălești* (eu, tu, elu, ia), *întorcător* (de sine), *posesive* (meu, al meu, a meu, de al meu, etc.), *demonstrative* sau *arătătoare* (estu, ălu), *relative* sau *reducătoare* (care, ce), *întrebătoare* (cine), *nehotărîte* (nime, cutare, atare, amândoi).

„Pronumele personale

N. elu	noi	N. tu	voi
G. de mine	de noi	G. de tine	de voi
D. mie, mi	nouă, ne, ni	D. ție, îți, ti	voae, vi
A. mă; pre miue	pre noi, ne	A. te, pre tine	voi
V. —	—	V. o tu	voi
Ab. dela mine	dela noi	Ab. dela tine	dela voi
N. elu	ei	N. ia	ele
G. a lui, de elu	a lor, de ei	G. a ei, de ia	a lor
D. lui, îi, i	lor, le	D. ei, îi	lor, le
A. pre elu, ilu lu	pre ei, îi, i	A. o, pre ea	pro ele, le
V. —	—	V. —	—
Ab. dela elu	dela ei	Ab. dela ea	dela ele“

Pronumele întorcător (pag. 98). Acest pronume are o singură formă, care servește pentru amândouă numerile (G. de sine, D. șie, își, ș, A. pre sine, Ab.

dela sine). Tot aci pune pe „însu“ (însu, de însu sau însului; înșii, a înșilor), „însă“ (însă-a, a însă-ei, însele, înse-lor), „eu însumi“.

Pronumele demonstrativ sau arătător (pag. 99). La pronumele arătător declină mai multe forme. (N. estu, cestu, cesta, G. a estui, ăstui, cestui, etc., iastă, astă, ciastă, pl. este; N. ălu, celu, G. ălui, celui, etc. pl. ăli, celi, ălor, celor, etc. N. ea, G. a ălii, etc).

Pronumele relative sau reducătoare. „N. care sau carele, G. a cărui sau căruia, etc. pl. cari și carii, G. a căror; fem. N. care, carea, etc. Mai citează un pronume relativ de obște (N. ce, G. a cui, D. cui, A. ce, pl. N. ce, G. a căror, ce, D. căror, A. ce)“.

La trecutul verbului „a avea“ întrebuintază la plural pe lângă formele noue și formele vechi (avui, avuș, avu, avum și avurăm, avutu și avurați, avură), de asemenea și la verbul „a fi“ (fui și fusei, fuși și fuseși, fu și fuse, fum și furem, etc.). Budai Deleanu admite 4 conjugări (I în are, II în ere, III în ere, IV în ire). Iată un model de conjugare.

„Conjugarea I.—Modul indicativ.

Prezent (eu adun). *Nedeplin trecut* (adunam). *Deplin trecut simplu* (adunai). *Trecutul compus* (am adunatu). *Preste trecut simplu* (adunasem). *Preste trecut compus* (am adunatu). *Viitor* (voiu aduna și adunavoiu).

Imperativ.

Prezent (adună tu, adune el, adunați voi, adune ei).

Conjunctivul.

Prezent (să adun). *Nedeplin trecut* (ași aduna sau adunareashi). *Nedeplin trecut nehotărât* (vream aduna).

Deplin trecut și prea trecut (ași fi adunat). *Viiitor* (de sau să voiu aduna).

Infinitivul.

Prezent (adun-a, adun-are). *Trecut* (de a aduna-adunare). *Viiitor* (de a adunare).

Geunrdiu (adunându). *Supin* (de adunatu). *Partiți-pia prezent* (adunătoriu, adunătoare). *Partiți-pia trecut* (adunat-adunată). Dintre verbele neregulate conjugă pe verbele „dau, stau, ieu, rămân, sunt (pag. 142)“. Conjugarea pasivă o formează în mod perifrastic (eu suntu lăudatu pag. 148).

La sfârșitul volumului II tractează foarte pe scurt sintaxa generală (dela pag. 95 înainte). Capitolul „Pentru înșirarea cuvintelor“ și „Periodul“ sunt scrise cu litere latine.

Pe lângă aceste manuscrise au mai rămas dela Budai Deleanu și alte manuscrise, cari tractează despre gramatica română. A. Papiu Ilarian în o recenziune, ce o face în „Arhivul lui Cipariu¹⁾“ asupra manuscrisurilor rămase dela Budai Deleanu și cari se aflau în 1862 în biblioteca centrală din București, citează următoarele manuscrise, cari tractează despre gramatica română.

1. Temeiurile gramaticii românești (45 de coale în 4°), alt exemplar în 18 coale în 4°. Aci se află desvoltată și sistema ortografică cu litere latine.

2. Dascălul romănesc pentru temeiuurile gramaticii romănești, tom. I (14 coale în 4°). Este un dialog între dascălul și diacul.

3. Fundamenta grammatices linguae Romaenicae seu ita dictae Valachicae usqi tam domesticorum, quam extraneorum accomodata. Leopoli anno 1812. Ms. legat în 4° de 198 de pagine. Papiu zice, că aceasta este

---

1) T. Cipariu „Arhivu pentru filologia și istoria“. Blasiu 1867p. 706.

una din cele mai bune lucrări gramaticale, ce existau până la 1867, și că ține foarte mult, ca să se publice. Papiu a trimis lui Cipariu prefața și cuprinsul gramaticii.

4. Un extract din gramatica sa, ce l-a trimis odată cu sistema sa ortografică lui Petru Maior în 1805. Biblioteca centrală contopindu-se mai în urmă cu biblioteca Academiei, ar fi trebuit, ca mas. Nr. 3 să se afle în această bibliotecă, cu toate acestea n'am găsit decât cele 2 volume manuscrise din „Memoriile gramaticii românești“.

Gramatica din 1812 are o prefață, în care autorul după ce arată țările, unde locuiesc Românii, discută originea și înțelesul cuvântului „Valach“, urmărind acest cuvânt în toate limbile, unde este întrebuițat (Vlach, Blach, Valach, Vlass, Bloch, Voloch, Vloch, Valch, Velsch, Velch, Val, Ulach, Olach, Olah). Mai departe autorul se ocupă de amestecul limbei latine cu limbile popoarelor, ce au invadat imperiul roman. El spune, că după ce Constantin a părăsit Roma și și-a mutat scaunul domniei la Bizanț, barbarii, cari au invadat imperiul roman, au început a vorbi limba romană, iar Românii limbile barbarilor și astfel încetul cu încetul din graiurile provinciale amestecate cu limbile altor popoare au eșit alte limbi, cari nu erau nici romane nici barbare, ci niște amestecături, în cari preponderă totuși limba romană, astfel s'au născut limbile italiană, ispaniolă, galică, etc. Tot asemenea s'a născut și limba noastră românească din amestecul graiului roman din Dacia, cu limbile Dacilor, Goșilor, Gepizilor, Slavilor și Humilor. Budai Deleanu zice, că deși limba română a primit multe cuvinte străine, cu toate acestea tot limba română a rămas, de oarece corpul și structura sa sunt latine.

Iată aci tabela de materie a manuscrisului „Fundamenta lingue Romaenicae (Leopoli 1812)“ după recensiumea lui Papiu Ilarian publicată în „Archivul lui

Cipariu": „Partea I a gramaticii române. Despre litere. Cap. I. Literile, de cari se folosesc Românii. Cap. II. Literile latine, pe cari autorul le substitue celor cirilice. § 4 De pronunțarea acelor. Cap. III. Despre împărțirea și compunerea literilor. § 5 Despre vocale în special. § 6 Despre diftongi. § 7 Despre consunante în specie. § 8 Despre compunerea literilor. § 9 Despre semnele consunantelor și vocalelor. § 10 Despre silabe și schimbările lor. § 11. Despre cantitatea silabelor în general. Gramatica română sau valachică. Partea II. Despre cuvinte și despre analogia și anomalia lor. Cap. I. Despre articuli în genere. § 2 Articulul indefinit. § 3 Articulul definit. § 4 Articulul unității. Cap. II. Despre nume. § 8 Declinațiunea numelor. § 9 Numele adiective. § 10 Grade de comparațiune. Cap. III. Despre pronume. § 11. Pronumele personale. § 12 Pronumele conjunctive. § 13 Pronumele posesive. § 14 Pronumele demonstrative. § 15 Pronumele relative. § 16 Pronumele interogative. § 17 Pronumele absolute. § 18 Pronumele indeterminate sau nedefinite. Cap. III. (sic) despre verbe. § 2 Conjugarea verbelor. § 3 Verbele regulate. § 4 Verbele neregulate. § 5 Verbele reciproce sau reflexive, defective, impersonale, pasive. Cap. IV. Despre participii. § 6 Participiul prezent. § 7 Participiul trecut. Cap. V. Despre adverbii. § 8 Adverbiile primitive. § 9 Adverbiile derivate. § 10 Adverbiile simple și comune. § 11 Adverbiile și împărțirea lor după însemnare. I Adverbiile de timp. II Adverbiile de loc. III Adverbiile negative. IV Adverbiile confirmative și de jurământ. V Adverbiile optative. VI Adverbiile îngăduirii. VII Adverbiile calității. VIII Adverbiile cantității. IX Adverbiile dubitative. X Adverbiile adunării. XI Adverbiile împărțirii. XII Adverbiile asemănării. XIII Adverbiile ordinative. XIV Adverbiile întinderii. XV Adverbiile comparative. XVI Adverbiile numerale. XVII Adverbiile interogative. XVIII Adverbiile demon-

strative. XIX. Celcalalte adverb. Cap. VI Despre prepozițiuni. § 12 Prepozițiunile inseparabile. § 13 Prepozițiunile separabile. Cap. VII Despre interjecțiuni. Partea III. Sintaxa. Cap. I Despre construcțiunea articulelor. § 1 Construcțiunea articolului indefinit. § 2 Construcțiunea articolului definit. Cap. II. Despre construcțiunea numelui. § 3 Substantivul. § 4 Adiectivul. § 5 Pronumele. Cap. III. Despre construcțiunea verbului. Nomenclator § 1 Despre cele cerești. § 2 Despre cele sublunare, etc., etc. Tabela I Vorbele, ce le au comune Românii cu Italianii. Tabela II Vorbe românești, ce se trag din limba latină, și cari nu se află în limba italiană sau franceză. Tabela III Vorbe românești, cari sunt comune cu cele italiene. Tabela IV Vorbe românești, cari se asemănă cu cele franceze. Tabela V Vorbe, pe cari Românii le au comune cu Ispaniolii. Tabela VI Vorbe derivate din latină, cari sunt luate în felurite înțelesuri de Români și cari la Latini și Italiani se întrebuintău altfel. Tabela VII Vorbe, cari sunt latinești, cu toate că nu se găsesse nici în limba latină, nici în limba italiană și totuși sunt latine. Tabela VIII Vorbe, ce le au comune Românii cu Grecii sau mai bine, cari au intrat din limba greacă în această limbă. Tabela IX Vorbe românești, ce se asemănă cu cele ungurești. Tabela X Vorbe gotice, ce se găsesse la Români. Tabela XI Vorbe românești, ce se găsesse și la Albanezi. Tabela XII Vorbe întrebuintate la Români și cari sunt de origine nesigură. Tabela XIII Vorbe latine din evul mediu întrebuintate de Români („Arhivu pag. 709—710“). Budai Deleanu arată *corupțiunile* cele mai însemnate ale limbei române, cari sunt următoarele: I Postpunerea articolului după nume. II Adoptarea vorbei străine „și“ în loc de particula conjunctivă „et“. III Adoptarea părțicelei slavice negative „ne“ în loc de prepoziția negativă „în“. IV *Ca a și e* latin câte odată se pronunță în alt mod și cu un

sunset întrebuițat la Slavi, cu deosebire unde vocalele acestea se află înainte de *m*, *n*, *r*, *v*, *mp*, etc., exemplele se vor cită în partea I a gramaticii, unde se va tractă despre pronunțare. Aceste corupțiuni au schimbat limba; încât și ce a mai rămas în dânsa din vorba latină pare a fi întunecat prin dânsule. Afară de aceste corupțiuni au intrat și altele, cari însă se raportă mai mult la pronunțarea decât la constituirea internă, din cari cele mai însemnate sunt:

a) Că în vorbele de origine latină, Românii în loc de *ct* latinesc pun *pt*, fără excepție, precum „octo rom. opto”, factum=faptu, coctum=coptu, lacte=lapte, pectus=peptu, lucta=lupta, etc. Inșă și Italii au schimbat pe *ct* latinesc în doi *tt* (*otto*, *fatto*, *cotto*, *latte*, *petto*, etc.).

b) Pe *l* între două vocale îl mută în *r*, ca în sol=sore, malum=maru, pilus=peru, mel=miere, fel=fiere, qualis=quare, etc.

c) În loc de *r* latin pun *b* ca cervus=cerbu, servus=sierbu, vervex=berbece, vesica=besica, corvus=corbu; iar în altele din contră mută pe *b* latin în *v*, ca bibo=bevo, scribo=scrivo, etc. Inșă acestea erau obișnuite și la vechii Latini, după cum se știe.

d) Că consumantele *d*, *l*, *s*, *t*, *z* înainte de *i* își schimbă pronunțarea naturală (așa zicând), cu deosebire în vorbe derivate din latinește, cari mai pe larg se vor vedea din însăși lucrarea.

d) Că în infinitiv atât în vorbire, cât și în scriere lasă la o parte pe *re*, precum aducere=aduce, ponere=pune, facere=face, etc. (Archivu pag. 722—723)“. Cipariu critică în „Archivu“ (pag. 723—726) părerile lui Budai Deleanu în privința corupțiunilor citate mai sus. Cipariu zice, că nu toate schimbările se pot numi corupțiuni, fiindcă toate limbile la început au fost foarte neperfecte și numai cu timpul au ajuns la perfecțiune și aceasta numai prin schimbările, ce s’au făcut cu in-

cetul în formele primitive ale limbilor. În ce privește postpunerea articulelor în limba română Cipariu spune, că aceasta nu va se zică corupțiune, de oarece articuli n'au existat în limba latină și că introducerea articulelor în limba română și în limbilor neolatine este o particularitate a acestor limbi. Cipariu spune, că și vine dela *sic* latinesc, care însumă și *etiam*, din care cauză în limba română întrebuițăm și numai pentru *et, etiam*, etc. ; despre negațiunea *ne* zice, că nu este de origine slavă, ci de origine latină (ne-scio în loc de non-scio, ne-mo=ne-homo=ne-om).

Budai Deleanu a fost etimologist. În „Memoriile gramaticești“ alături de formele gramaticale scrise cu litere cirilice se află formele gramaticale scrise cu litere latine după sistema sa ortografică latină.

Gramatica lui A. Marki (1810).

În 1810 Anton Marki publică în limba germană o gramatică intitulată: „Auszug aus der für Normal und Hauptschulen vorgeschriebenen deutschen Sprachlehre in deutscher und walachischer Sprache von Anton Marki, Tschernowitz 1810“.

Cartea, care are 714 pagini, este tipărită cu litere cirilice și germane. Gramatica conține părțile cele mai principale din limba germană și română, apoi punctele comune și deosebiriile dintre limba română și germană. Până la pag. 185 tractează etimologia, dela 185—478 urmează un dicționar, dela 479—631 sintaxa, iar dela 631 înainte punctuația.

Articolul este declinat, ca și la gramaticii anteriori, cu deosebire că la nom. sing. fem. pe lângă *a, oa, ea* mai adaugă și pe *ia*. Declinările le împarte în două (I declinarea masculină, II declinarea feminină) luând de bază genul. Marki întrebuițază numai 4 cazuri (nom., genet., dat., acuz.). Numele proprii de persoane

le declină și la plural, iar pe cele masculine le declină la singular cu articolul înainte și în urmă. Nom. plural art. dela „acest“ îl formează greșit „aceștii“ în loc de aceștia, de asemenea dela „acel“ „aceii“ în loc de aceia (pag. 51). Verbele le împarte în *trecătoare* [transitive], *neutre* (eu mă duc, eu cad, eu șed), *reciproce* (mă rușinez), *personalice* (eu laud), *nesăvârșitoare* (a fi). Forma activă o numește „*lucrare arătătoare*“, iar forma pasivă „*pățimire arătătoare*“. Modurile numite „*feluri sau chipuri*“ le împarte în *arătătoriu*, *legătoriu* [conjunctiv], *poruncitoriu*, *nehotărâtoriu*, *împărtășitoriu* [participiu]. Intrebuințază următoarele timpuri: „*Vremea de față*, *vremea de abia nu de mult trecută*, *vremea deplin trecută*, *vremea de demult trecută*, *vremea viitoare*. Conjugarea o împarte ca și în limba germană în activă și pasivă. Tractează atât verbele neregulate românești, cât și cele germane. Forma pasivă o exprimă în mod perifrastic (eu sânt laudat). Arată schimbările fonetice, ce le sufăr verbele în timpul conjugării. Adverbele, propozițiunile, interjecțiunile sunt tratate în comparație cu cele germane.

Fragmentele gramaticale inedite ale lui Petru Maior. (după 1812)

Cipariu a publicat în „Archivu“ mai multe fragmente originale de ale lui P. Maior, ce se aflau în proprietatea sa. Intre aceste fragmente se mai află în 1867 în proprietatea lui Cipariu un manuscris nepublicat cam de 10 coale, care cuprindeă începutul mai multor tractate gramaticale, parte românești, parte latinești, cari au fost publicate de Cipariu în „Archivu“ Nr. II din 1867 (pag. 27—33), Nr. XV din 1868 (pag. 297—299), Nr. XVII din 1868 (pag. 338—343), Nr. XVIII din 1868 (pag. 355—357), Nr. XIX din 1868 (pag. 380—384).

În Nr. II se află publicată o disertație „Despre articlii limbei românești” scrisă cu alfabetul cirilic mixt. Maior se referă aici la disertația sa „Pentru începutul limbei românești”, care este adăugată la „Istoria pentru începutul Românilor în Dacia¹⁾”, în care arată, că limba latină s'a născut din „limba poporului roman sau cea proastă latinească”.

În fragmentul din Nr. II Maior are următoarea părere în privința limbei române și a articulelor românești: „Și pentru aceea măcarcă neam obicinuit a grăi, că limba românească e feată limbei cei latinești corecte; întru adevăr și după firea lucrurilor *limba cea românească e mamă limbei cei latinești, ce se află până astăzi în cărți*. De aceea urmează, că nici articlii Italianilor *il, la, lo* în numărul singuratic, *li, i, le* în numărul mulțimii și a Românilor *il, lu* de feliul bărbătesc și *a* de feliul fămăesc în numărul singuratec, iară în numărul mulțimii *li* [li Maced.], *i* de feliul bărbătesc și *le* de feliul fămăesc nu sau urzit din lat. *ille, illa, illo, illi, illae*, ci acesta cu prilejul corecției limbei latinești fu întocmit după zisii articlii”. Maior critică pe acei gramatici, cari admit articolul *ul* zicând: „Mai cumplit răfăcuse acciași gramaticii, când zic, că la Români iaste articolu *ul*, ne luând ei aminte că *u*, carele iaste înainte de *l* se ține de nume; iară nu de articolu”. În privința articolului *lu* iată ce părere are Maior: „Articlu *lu* Româniî cei preste Dunăre și astăzi il zic întreg *lu* precum Italianii *lo*. De acia unii gramaticii nefiindule cunoscută dialecta Românilor celor preste Dunăre șau nălucit, că singură consonanta *l* iaste articolu fără de vocală. Rămâne dară, că nu singură consonanta *l* e articolu, ci cu vocala *u* lângă dânsa, care vocală drept la Româniî cei din

1) Întâia ediție a apărut în 1812 la Budapesta, ediția II a fost editată de Iordache Malinescu, ediția III de societatea Petru Maior. În ediția III disertația asupra articulelor se află dela pag. 293—327.

coace de Dunăre tot de una se apostrofesște lăpădându-se u de lângă dănsa, precum și la Italiani de multe ori lipesește o dela artichu lo și rămâne singură consonanta l'. Maior critică pe acei gramatici, cari consideră ca artichul femenin pe oa zicând: „In cuvintele steaoa (stella), porumbeaoa (porumbella), turtureaoa (turturella) ș. c. vocala o nu se ține de artichu, ci de nume, adecă steao, porumbeao, turtureao ș. c., carea la Români ceî preste Dunăre până astăzi se ține. Iară Români ceî din coace de Dunăre au lăsat o și au prins a zice stea, în loc de steao ș. c. Rămășiță de a vocalei o în capetul cuvântului au și Români ceî din coace de Dunăre în cuvântul „zio“¹⁾). Arată, că unii gramatici în mod greșit au considerat pe ea ca artichul femenin, din cauza diftongului cirilic 'k, în care e nu se ține de artichu, ci de nume și ca singur a este artichul. In fragmentul A (pag. 30 din Archivu) declină artichul definit masculin (declinația a artichului definitu în feliulu bărbătesc singuratec: N. lu, le, G. a lui, D. lui, A. lu, pel, le, V. le, Ab. dela lu, l' ; multoratec: N. i, G. a lor, D. lor, A. i, V. lor, Ab. dela i). Artichii sunt scriși cu alfabetul cirilic mixt și cu litere latine după ortografia lui Maior. Urmează 6 însemnări explicative relative la artichul definit, în cari arată, că Români de peste Dunăre întrebuițază la nominativ și acuzativ forma lu (omū-lu), iar noi forma l' (omu-l'); că ceî de peste Dunăre au dativul atât la singular, cât și la plural asemenea cu genetivul, că ceî de peste Dunăre întrebuițază la nominativ din plural artichul li (oameni-li), iar noi i (oameni-i), că lor dela vocativul din plural nu este artichul, ci pronume (oameni-lor). După aceasta urmează trei exemple de aplicarea artichului definit (domnul, cănele, tatăl). In însemnarea S consideră ca artichul pronumele personal il din acuzativul singular și îi din

1) Maior presupune o formă primitivă „steală“ (din stella), din care s'a derivat „steao“, apoi „stea“.

acuzativul plural, iar în însemnarea 9 consideră ca articuli dativale plurale *le* și *li* ale pronumelor personale.

În fragmentul din Nr. XV, care este scris în limba latină, întocmai ca și restul fragmentelor, Maior se ocupă de declinarea articolului definit *lu, le, a*, de declinarea articolului nedefinit *un, o*, de declinarea numelor cu articolul definit și nedefinit, de declinarea substantivelor cu adiectivele.

„Declinația articolului definit masculin.

Singular	Plural
N. lu, le	N. i sau li
G. a' - lui	G. a lor
D. lui	D. lor
A. lu sau l'; le sau pe le	A. i sau i sau li
V. le	V. lipsește
Ab. della lu, l, la.	Ab. dela i sau li.

La feminin are următoarele forme: N. *a*, G. *a-ei, a-lei*, D. *ei, a-lei*, A. *pe a, a*, Ab. *dela a*; pl. N. *le, G. a-lor*, D. *lor, alor*, Ac. *le*, Ab. *dela le*".

Trecând la declinarea numelor Maior zice, că numele rămân neschimbate și că numai articolul se declină (N. domnul' sau domnulu, G. a domnului, etc. pl. N. domnii sau domnii, G. a domnilor, etc.; N. căne le, G. a cănelui, etc. pl. N. canii sau canii, G. a canii lor, etc.; N. muiere ea sau muliere a, G. a muierei sau a' mulierlei, pl. N. muierele sau mulierile, G. a muiereilor, a mulierilor, etc.; N. tatăl', G. a tat'a lui, etc. pl. tatii, G. a tatii lor, etc.; N. domna, G. a domnei, etc.; N. împărăti-a, G. împărăti-ei etc. pl. împărătiile, G. împărătiilor, etc.).

„Declinația cu articolul indefinit.

Masculin	
N. un om sau unu omu	N. uni-i sau unii omeni
G. a-unui om sau omu, etc.	G. a-unor omeni
Femenin	
N. o domnă	N. une le domne
G. a unei domnă	G. a unoru domne

Notă. Pe lângă *o* se mai află și *una*, la Români de peste Dunăre se întrebuințază în genitiv *a-unlei*“.

După aceasta tractează despre declinarea substantivelor cu adiectivele (bunu l' om și omu l' bun, omu l' quel mare și quell'omu mare).

În fragmentul din Nr. XVII înșiră părțile de vorbire (articol, nume, pronume, verb, participiu, adverb, prepoziție, conjuncție și interjecție), arată deosebirea dintre substantive și adiective. Pronumele le împarte în „personale (io, tu, elu), posesive (carte-a mea, serbu-lu, s'uu), demonstrative (aquest omu, aquesta muiere), interogative (que omu?), relative (muierea que merge), îndefinite (órequine, órequé). Verbele le împarte în auxiliare (s'unt, amu), active (aru), pasive (s'unt b'atu-tu), neutre (dormu), reciproce (me ducu), impersonale (ninge)“. Întrebuințază următoarele moduri: „1 Indicativ (laudu). 2 Imperativ (laud'a). 3 Conjunctiv (s'i laudu). 4 Infinitiv (l'audare)“. Dintre timpuri admite „prezentul, perfectul simplu și compus, plusquamperfectul simplu și compus, fiitorul“. Și în acest fragment Maior declină articolul definit și nedefinit, lăsând la o parte formele macedonene¹⁾. Apoi dă exemple de declinarea substantivelor cu articolul definit (domnu-l', a domnu-lui, etc., pl. domni-i, a domni-lor, etc.; frate-le, a frate-lui, etc., pl. frati-i, a frati-lor, etc.; tat'a-l, a tat'a-lui, etc.; mam-a, a mam-ei, etc. pl. mame-le, a mame-lor, etc.; lege-a, a-leg-ei* etc., pl. legi-le, a legi-lor, etc.; domnie-a, a domni-ei, etc.; pl. domnii-le, a domnii-lor, etc.; turtureo-a, a-turturel-ei, etc., pl. turturele-le, a-turturele-lor). După aceasta se ocupă de declinarea adiectivului cu substantivul (bunu-l' omu și omu-l' bun; frate-le quel dulce; tot omu-l', a tot omu-

1) Dintre scriitorii români amintesc mai întâiu de Români din Macedonia spătarul Mileseu, Miron Costin și Dimitrie Centemir, iar dintre cei străini Kavaljotis și Thunmann.

*) Aci Maior zice, că e din lege s'a lapădat pentru enfonie înainte de *e* din articolul *ei*.

lui; tot'a muiere-a, totei muiere). Apoi tractează despre genul substantivelor, arătând în ce finale se termină substantivele masculine și în ce finale se sfârșesc cele feminine.

Este lucru curios, cum Maior critică pe acei gramatici, cari susțin, că substantivele feminine schimbă în genetiv și kativ singular final *a* dela nominativ în *e*, arătând aceasta ca o mare greșală a acestor gramatici. Cu drept cuvânt Cipariu în o notă dela sfârșitul acestui fragment, cu toate că luase hotărîrea de a nu face nici o observație la fragmentele lui Maior, arată că această critică a lui Maior este neîntemeiată.

În fragmentul din Nr. XVIII [continuare din fragment II] se ocupă de formarea numelor feminine din masculine, de genul numelor [admite numai genul masculin și feminin], de formarea nominativului plural din nominativul singular la substantive.

În fragmentul [continuare din fragment II] din Nr. XIX tractează despre augmentative (om-omoiu) și diminutive (omu-omuțiu, bunu-bunuțiu, etc.), despre comparațiunea adiectivelor (bunu, mai bunu, pre sau foarte bunu). Apoi declină pronumele personale (N. io sau eu*, G. de mine, D. mie, A. me sau pre mine, Ab. dela mine, pl. N. noi, G. de noi, D. nou'a, A. ne sau pre noi, Ab. dela noi; tu, de tine, etc.; elu, a-lui, etc., pl. ei, a-lor, etc.; ea, a-ei, etc., pl. ele, a-lor, etc), posesive (N. a meu, G. de a meu, D. la a meu, A. pe meu, Abl. dela a meu, pl. N. amei, etc., amea, amele; a tîu, a ta; asîu, asa; anostru, de anostru, etc., avostru, de avostru, etc.), demonstrative (N. aquestu, G. aquestui, etc., pl. N. aquesti, G. aquestor, etc., aquestsă, aquestsăi, aquestsă, aquestor; aquelu, aquelui, aquéa, a aquei, aquele, a aquelor; aquestas, aquestsă; aquelasi, aquéasi; însuni, insuti, insusi; cu insumi, etc.), inte-

*) Spune, că Românii din Dacia Aureliană întrebuintată forma *mene* la nom. singular.

rogative N. quare, G. a quărui, etc., pl. N. quarii, G. a quărur, etc., fem. quare sau quarea, a quărei, quare, a quărur; quine, a cui; orequare, fiequare, oriquine, fiequine), relative (quare, que), improprii (altu, altă; un, ună sau o; nime sau nimene, tot și tótă=fiequare; quātu sau quātu, a-quător, quâte sau quante, a-quător 1)“.

În fragmentul din Nr. II se află câteva observațiuni sintactice. Vorbind de prepoziția *a*, ce se obișnuiește a se pune înaintea infinitivului, Maior, după ce face comparație cu limba italiană, zice că această prepoziție nu se ține de infinitiv, astfel „a umbla” nu e infinitiv, ci numai „umbla sau umblare” (nu putem umbla). Maior zice, că acest *a* se pune și înaintea pronumelui demonstrativ (aquestu, aquelu), înaintea pronumelui posesiv (a meu, a l' meu). Spune, că este mai elegant a înlocui conjunctivul cu participiul decât cu infinitivul (nu trebuie să se facă lucrul acesta=nu trebuie a se face lucrul acesta=nu trebuie făcut lucrul acesta; nu trebuie a se scrie de nou cartea aceasta=nu trebuie scrisă de nou cartea aceasta). După aceasta arată mai multe construcțiuni românești, cari corespund ca înțeles gerundiului și supinului latin (iaste vremea de a merge=est tempus eundi; nu am vreme de a scrie=non habeo tempus ad scribendum; iaste vremea de scris=est tempus scribendi; lucru groaznic de spus=horibile dictu). Maior face comparațiuni între construcțiuni sintactice române și italiene (înveță a salta=insegna a ballare; începe a ploa=comincia a piovere; are putere de a porunci=ha autorità di comandare; dami de mâncat=dami da mangiare; aduce de beut=porta da bere; o pălărie de vândut=un capello da vendere). Maior arată, că *a* se întrebuintază cu infinitiv „după verburile și substantivurile, care însemnează începere, învățare, prepunere, supunere, nevoie sau deprindere,

1) Pe acest pronume îl declină aci numai la plural, cu toate că în alt capital îl declină și la singular feminin.

cuprindere sau lucrare, deprindere sau obicinuire, o-sădire, trimetere, lucrare spre ceva, rispet sau privire spre ceva, scopul lucrului, deregătoria, chemarea, inbiare; de obște după verburile, care poftesc dativ și unde însămnează, că se silește, se nevoește a mișcare (încep a mă teme, învăț a cânta, am a face, etc.)". Urmează apoi un fragment poetic, ce cuprinde o mică poezie, iar la urmă un fragment scris în limba latină. Acest fragment cuprinde înșirarea părților de vorbire, întrebuintarea articolului (definit, indefinit, articolul unității și cel partitiv), câteva schimbări fonetice [prefacerea lui *g* în *ġ* înainte de *i* și *e* ca în limba italiană, prefacerea lui *z* urmat de *i* în *j* ca viteaz-vitej, a lui *d* urmat de *i* în *z* ca audire=auzire], articularea sau determinarea prepozițiilor (înapoia lui, în lontrul' lui, înainte a mea), câteva moduri și timpuri (infinitivul pres.=a dormire, inf. perf.=a fi dormit, inf. plusquam-perf.=a fi fost dormit, ger. pres.=de dormit seau de a dormi, gerund. perf.=de a fi dormit, part. I=dormind, part. II=dormit).

Maior îndreptă greșelile gramaticilor anteriori în ce privește articolul, arătând că *l* este articol, iar nici decum *ul*, de oarece *u* se ține de nume, iar nu de articol; de asemenea arată, că în cuvântul *steaou* articolul este *a*, iar nu *oa*, de oarece *o* se ține de nume, iar nu de articol; tot astfel greșit este a se considera *ea* ca articol feminin, în care *e* nu se ține de articol. Maior este întâiul gramatic român, care tractează și despre dialectul Macedoromân.

Din cele ce preced se vede, că Maior a fost etimologist. El pentru întâia dată arată, că limba română nu se derivă din latina clasică, ci din limba latină populară; greșala sa a fost însă, că în practică s'a raportat tot la limba latină clasică. Această greșală, ce i se impută, i se poate ierta; de oarece în acel timp, încă nu era studiată limba latină populară și dialectele italice.

Gramatica lui M. G. Bojadschi (1813).

În 1813 Bojadschi publică gramatica sa intitulată: „Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre verfasst und zum ersten Mahle herausgegeben von Michael G. Bojadschi, öffentlicher griechischer Lehrer der hiesigen National Schule. Wien 1813“.

Această gramatică, care este scrisă în limba română, greacă și germană, a fost retipărită în București în 1863 de către C. Negri. Ediția de București conține 208 pagini¹⁾.

La început se arată alfabetul, pronunțarea vocalelor și consunantelor, tonul, principalele schimbări fonetice (pag. 1—16).

Articolul hotărît îl declină precum urmează (pag. 18)

Masculin		Femenin	
Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
N. lu, le	lji	N. a, ea	le
G. a lui	a lor	G. a lji	a lor
D. a lui	a lor	D. a lji	a lor
A. lu, le	lji	A. a, ea	le
V. o	o	V. o,	o
Ab. dila lu, le	dila lji	Ab. dila a. ea	dila le

Bojadschi admite 5 declinări, ca și în limba latină.

Declinarea I

După declinarea I merg toate numele de genul feminin; cari se sfârșesc la nom. sing. nearticulat în *ă*²⁾ și *e* precedat de „i“ (N. doamna, G. D. a doamnăilji, etc., plur. doamnille, G. D. a doamnăilor*; N. istoria, G. D. a istoriilji, etc. plur. istoriile, G. D. a istoriilor, etc.).

1) Toate regulile și citatele sunt luate din ediția de București.

2) În textul original se află scris *ă*, dar acest „ă“ nu este decât *ă*, de oarece la Macedoromâni se aude în general sunetul *ă* și foarte rar sunetul *ă*.

* Pentru scurtare am lăsat la o parte ezurile A. V. și Abl.

Declinarea II

După declinarea II se declină toate substantivele feminine, cari se sfârșesc în *e* (N. adunarea, G. D. adunările, Ac. adunarea, V. o adunare, Ab. dila adunarea, pl. N. adunările, G. D. a adunărilor, A. adunările, V. o adunări, Ab. dila adunările).

Declinarea III

După declinarea III se declină toate substantivele feminine, cari se sfârșesc în *o* (N. steaoa, G. D. steaolji, etc., plur. N. stealle, G. D. a steallor, etc).

Declinarea IV

După declinarea IV se declină toate substantivele masculine sfârșite în *u* (N. dommulu, G. D. a domnului, A. dommulu, V. o doamne, Ab. dila dommulu, plur. N. domnilji, G. D. a domnilor, A. domnilji, V. o domni, Ab. dila domnilji).

Declinarea V

După declinarea V se declină toate substantivele masculine, cari se sfârșesc în *e* (N. fratele, G. D. a fratelui, A. fratele, V. o frate, Ab. dila fratele, plur. N. fraclji, G. D. a fraclor, A. fraclji, V. o fraçi, Ab. dila fraclji).

El admite numai genul masculin și feminin. La comparație destinge gradul pozitiv (bun), comparativ (ma bunu) și superlativ (cama bunu).

Conjugările

Conjugările le împarte în 4 (I în *are*, II în *ère*, III în *ere*, III în *ire*). Iată un exemplu de conjugarea I.

Modul indicativ. Present (cu calcu, tu calci, elu calcă, noi calcămu, voi călcaci, elji calcă), imperfect (eu calcamu), perfect nehotărit (călcaci, calcashi, călcă,

călcăm, calcatu, calcară), perfectul compus (am, ai, are, avem, aveci, au, calcată), plusquamperfectul (aveam, aveai, avea, aveam, aveai, avea calcată), viitorul (voi, veri, va, vrem, vrecei, va calcare sau eu va și calcu, etc.).

Imperativul (calcă tu, lasi calcă elu, lasi calcăm noi, calcaci voi, lasi calcă eli).

Modul conjunctiv: Prezentul (și furi că eu calcu, și furi că tu calci, etc.), imperfectul (și furi că eu calcam, etc.); perfectul nehotărît (și furi că eu calcai, etc.); perfectul compus (și furi că eu am calcată, etc.), plusquamperfectul (și furi că eu aveam calcată, etc.), viitorul (cândo eu voi calcare, etc. sau cândo eu va și calcu, etc.), viitorul condițional (și calcarimu, și calcari, și calcari, și calcarimu, și calcaritu, și calcari). Infinitivul (calcare). Participiul (calcândalui, calcându).

Forma pasivă se exprimă prin reflexiv (eu me calcu), forma reflexivă (eu me keptinu). Verbele impersonale și unipersonale sunt aceleași, ca și la noi (nouază, scapiră, bumbunează, etc.; se avde, se zice, etc.); de asemenea și verbele neregulate (lău, dau, beau, facu, jinu¹).

---

1) C. Massimu a publicat o gramatică (de 150 de pagini) în titlulă „Rapidă idea de gramateca Macedonoromanească compusa de I. C. Massimu și cu spesele D. D. G. Goga și D. Casacovici, typarita tra se se împarta gratuitu Rumaniloru de a derept'a Dunareli, Bucuresci 1862.“ Massimu s'a folosit mult de gramatica lui Bojadschi. Massimu nu întrebuintază cazul ablativ, declinările le împarte în trei clase (I *mascurenu*, II *femenenu*, III *eterogenu*). În 1865 Athanasescu publică o gramatică (de 69 pagine) intitulată: „Gramatica românească tră Românilji d'în drepta Dunareljei lucrată di Dimitru Athanasescu cu spesele D. D. Casacovici, Românu dila Mețova spre a se inaugura prima scôla română d'în Macedonia. București, 1865.“ Athanasescu, ca și Bojadschi, admite 5 declinări și 6 cazuri. Adiectivele le împarte în calificative și determinative. Cele determinative le împarte în adiective numerale, adiective demonstrative, adiective posesive și adiective indefinite. Conjugarea pasivă o formează în mod perifrastic (escu alăvdatu).

Asupra gramaticii lui Bojadschi a scris un studiu amănunțit Arno Dunker „Der Grammatiker Bojadschi“ (Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig 1895 pag. 1—146). În scurtul meu rezumat al gramaticii lui Bojadschi, n'am avut de loc în vedere studiul lui Dunker.

Gramatica lui Andreas Clemens (1821).

În 1821 A. Clemens publică o gramatică română pentru germani intitulată „Walachische Sprachlehre für Deutsche verfasst von Andreas Clemens, evangelischer Pfarrer in Brendorf bei Kronstadt in Siebenbürgen. Ofen 1821“.

Gramatica, în care cuvintele românești, sunt tipărite cu litere cirilice, conține 329 de pagini și 2 tabele sinoptice de conjugarea verbelor regulate. În prefață autorul spune, că s'a folosit de gramatica lui Văcărescu și de a lui Morariu. În 1836 a apărut la Sibiu ediția II. Clemens susține ideea greșită a anteriorilor săi, că substantivele rămân invariabile, dacă sunt precedate de articolul *cel, cea, un și o* și că se modifică numai când au în urmă articolul *l, ul, le și a* (pag. 31). El admite numai două declinațiuni, pe cari le deosebește numai după terminație. Astfel substantivele sfârșite la nom. sing. în *u, iu, e, ă* și conșunante, cari sunt masculine, merg după declinarea I (lațu, craiu, dinte, popă, brad), iar cele terminate în *a, ia, e, ă* și *ea*, cari sunt feminine, merg după declinarea II (para, stea, dojană, clae). Ca și anteriorii săi, Clemens nu admite genul neutru (pag. 32).

Pronumele personale (pag. 81) le declină în modul următor: „N. eu (mă), G. al meu (mi), D. mi, mie, la mine, îm, A. pre mine (mă), Abl. dela mine. Plur. N. noi (ne), G. al nostru, D. noao, la noi (ni), Ac. pre noi (ne), Abl. dela noi. Tot asemenea și la persoana II și III; la pers. III pe lângă „el și ea“ se află și „dânsul și dânsa“. Forma „mă“ dela nom. sing. este luată dela Văcărescu, iar genet. „al meu“ dela Morariu.

Pronumele reflexiv îl declină astfel: „G. al său, D. lui (șie), Ac. pre sine, sineș, Abl. dela sine, sineși. Pl. G. a săi. D. lor, loruși, Ac. pre sine, Abl. dela

sine, sineși. Pune greșit între pronumele personale pronumele nedefinite „nime și cineva“.

Pronumele demonstrative sunt aceleași ca și la Morariu, cu deosebire că Clemens le declină și articulate. Între pronumele relative (carele-carii, care-carea-care; celce, ceice, cecace-celece) pune în mod greșit unele pronume nedefinite (tot care, fiște care, oareș care, cât și câtă); de asemenea și la pronumele interogative (cine, ce) amestecă pronume nedefinite, demonstrative și numerale (alt, nici un, nime, cêlalalt, pag. 96). Trecând la verbe le împarte în „active sau transitive (agonisesc), pasive (se macină), neutre sau ne-transitive (lăcrămez), *reciproce* (mă caut pe mine), im-personale (plouă, se pare, se vorbește), neregulate (viu, puiu, pociu, rămăiu, țiu, iau)“. Conjugările le împarte în 4 clase. Iată un model de conjugarea I:

Conjugarea I. Modul indicativ.

Prezent (praesens eu cruț), imperfect (eu cruțam), perfectul (eu cruțai și eu am cruțat), plusquamperfect (eu cruțasem, noi cruțasem și am fost cruțat), viitorul (futurum simplex=eu voi cruța), viitorul trecut (futurum exactum=va fi ea să fiu cruțat eu).

Modul optativ și conjunctiv.

Prezent (eu să cruț), imperfectul optativului (eu aș cruța), imperfectul conjunctivului (de vream cruța eu, Vacărescu pag. 65; Morariu 134), perfectul ambelor moduri (eu să fiu cruțat), plusquamperfectul modului optativ (eu voi fi sau voi fi fost cruțat, Morariu 137), plusquamperfectul modului conjunctiv (eu aș fi sau aș fi fost cruțat, Morariu 137), viitorul ambelor moduri (de voi cruța eu).

Imperativul (cruță tu, cruțe el, să cruțăm noi, să cruțați voi, să cruțe ei).

Infinitivul prezent (a cruța). Infinitivul trecut (a fi sau a fi fost cruțat).

Participiul prezent (cruțând sau cruțătoriu, cel ce cruță; Văcărescu pag. 66), participiul perfect (cruțat). La conjuncțiunii arată, că unele adverbe se iau ca conjuncțiunii (acum, când, etc. pag. 216). Despre prepozițiunii zice, că unele cer cazul dativ, altele acuzativul și altele ablativul (pag. 218).

Sintaxa (pag. 237—323).

În sintaxă tractează despre întrebuintarea articolului, a substantivului în legătură cu alt substantiv, a adiectivului în legătură cu un substantiv, a numeralelor, pronumelor, verbelor (verbe ce cer nominativul, genetivul, dativul, acuzativul), adverbelor; despre topica propozițiilor, formarea perioadelor, despre „construcția figurată (metafora, alegoria, sinecdoha, metonimia, iperbola, antiteza și ironia)“.

Andreas Clemens este ca și Morariu fonetist¹⁾.

Gramatica lui C. Diaconoviciu Loga (1822).

În 1822 Loga publică o gramatică intitulată:

„Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor acum întâia oară lucrată prin Constantin Diaconoviciu Loga; al școalelor preparande românești din Arad profesor, la Buda în crăiasca tipografie a universității Ungariei 1822“.

Gramatica, care este tipărită cu litere cirilice conține 206 pagini și o prefață dedicată lui I. Nestoroviciu, consilier al școalelor nației românești și sârbești.

Loga definește astfel gramatica: „Gramatica este acea învățătură, care ne învață bine aceti²⁾, drept aserie și vorbi după firea limbii“. El împarte gramatica în următoarele 5 părți:

„I *Ortoepia* (grăirea dreaptă), care ne învață acunoaște literile, drept ale³⁾ răspunde, în silabe ale aduna și cuvintele de aci întocmite după reguli ale ceti.

1) La Bojadschi terminologia gramaticală este germană și greacă, iar la Clemens cea germană și uneori și latină.

2) Loga serie prepoziția la un loc cu înfinivul. 3) Prepoziția este scrisă la un loc cu pronumele.

II *Ortografia* (scrisoarea dreaptă), aceasta ne învață cuvinte cu literile cele ce se cuvin lor ale serie, în silabe bine ale despărți și semnele cele desbinătoare drept ale întrebuiță.

III *Etimologia* (deducerea cuvintelor), care ne învață cum se fac, cum se nasc. cum se schimbă și ce însușiri au cuvintele.

IV *Sintaxa* (alcătuirea cuvintelor), aceasta ne învață cuvintele cele chiline ale alcătui și spre întreaga înțelegere ale aduce.

V *Prosodia* (măsura tonului), carea ne arată măestria redicării și apăsării tonului la silabe, la cuvinte, încă și la ziceri întregi“.

I *Ortoepia*. Loga întrebuițază 39 de litere. Vocalele le numește *litere sunătoare*, pe cari le împarte în *sunătoare simple limpede* (a, e, i, o), *sunătoare năsoase* (ă, î). Diftongii îi numește *cele alcătuite*, pe cari le împarte în *arătate* (ai, ei, ii, oi, au, oa, äu) și *ascunse* (ea, iu, iu). Consunantele le numește *litere nesunătoare* și le împarte în *buzoase* (b, v, m, p, f), *dințoase* (s, z, j, t, c, ș, șt, x, ps), *limboase* (d, t, l, n, r), *gâtoase* (g, ch, h). După aceasta face câteva observații ortografice și fonetice, zicând că *ă* și *î* au ton „tâmp și nefirescu (pag. 6), că *e* la începutul cuvintelor românești sau dacă are vocală înaninte se răspunde ca *ie* (iepure, foaie, viie), că *e* se schimbă în *ea* (pândesc, pândească)“. Mai departe se ocupă de *silabire* sau *slovnire* (pag. 5—10). Tot aci vorbește despre propozițiune, pe care o definește astfel: „*Inchietura* este vorba, care are înțelesul său deplin (Gheorghe serie gramatica)“. Despre period zice: „*Period* se numește acea zicere, în carea mai multe închieturi cu părțile așa legate sunt, cât una fără de alta nu se pot înțelege (încât cineva mai mari dureri au primit; întru atâta mai cu plecată reverință să dea reverință)“. Vorbind de intonație arată, că fiecare cuvânt să se întoneze pe si-

laba, ce se cuvine, și că tonul să fie potrivit frazei și sentimentelor, ce se exprimă prin acele fraze (mânie, frică, veselie, etc.). Apoi se ocupă de semne: „a) La cuvinte: *Oxia* (/) înălțătorul (cériul, vântul), *varia* (\ ) dă răspundere apăsată (vergea, purta), *dasia* (~) are răspundere curundă (â d â n e), *iso* (' ') înălțătorul ca și *oxia* (ömul), *apostroful* (~) are răspundere ca *varia* (~) *â m â r â t u l e*), *scurtarea* (~) aduce ton amurțit (uloiu, pei) *tîta* (~) lasă literile cu totul afară (dîmnu), *semnul lipsirii*, ('). b) La închieturi: *Opritoarea* sau *coma* (,) oprește tonul cât am putea zice un; *opritoarea punctată* sau *semicolon* (;) oprește tonul, cât am putea zice un, doi; *doue puncturi* sau *colon* (:), la aceasta ceva mai mult decât la semicolon stăm, apoi cele de aci următoare cu mai înalt ton le respundem; la *punt* (.) slobozind tonul resuflăm mai mult; *odichnitoarea* (-), la aceasta stăm mai îndelung cât să aibă ascultătorul timp de a judeca despre cele până aci cetite; *semnul întrebării* (?), *chiamătoarea* sau *minunătoarea* (!), *cuprinzătoarea* ( ) , *aducătoarea* („.....“), *arătătoarea* (*)“. Trecând la ortografie (pag. 14), recomandă în mod greșit a serie cu litere mari substantive ca „împărat, episcop, teolog, filosof, etc“. Recomandă, ca *î* la mijloc să se scrie cu *â* în cuvintele, cari vin din latinește (vânt = ventus, pământ = pavementum, mână = manus). Aminteste de lepădarea alfabetului latin și introducerea alfabetului slavon (fixând epoca cam pe la 1440), arătând că la început *â* (ѡ) a fost întrebuințat și pentru *â* (ѧ). Recomandă a se întrebuința formele corecte „genunche (iar nu jenuche), jos (iar nu gios), jude (dela lat. iudex), etc“. Se ocupă de despărțirea cuvintelor în silabe (pag. 25) și de întrebuințarea semnelor de punctuație (pag. 26). Iată cum definește etimologia: „*Etimologia* sau *deducerea cuvintelor* este acea parte a gramaticii, care ne învață, cum se deduc cuvintele dela rădăcină, adică cum se schimbă, de câte plase sânt și ce

însușiri au cuvintele“. Articulus îl definește astfel: „*Articulus* este acea parte a grăirii, care se apleacă și punându-se¹⁾ după nume hotărăște aplecarea lui la numeri și în cazuri, că în limba românească numele nu se apleacă, fără numai articulus, cu care se încheie (pag. 34)“. Admite numai genul (*genere* sau *neamuri*) bărbătesc și femeesc, întrebuintând următoarele 6 cazuri: „*Nominativ* sau *numitoriul*, *genetiv* sau *născătoriul*, *dativ* sau *dătătoriul*, *acuzativ* sau *pârătoriul*, *vocativ* sau *chiemătoriul*, *ablativ* sau *luătoriul*“. Trecând la nume (pag. 36—43) le împarte în *nume simple* sau *proaste* (domn, alb) și în *nume deduse* sau *izvodite* (omenirea, domnesc). Arată diferite sufixe, cu cari se derivă numele, dând o mulțime de exemple (italian, național, sătesc, timpuriu, apătos, domnișor, bunuț, omoiu, prunet, albeață, amărăciune, dreptate, albenet, fertură, câmpie, ș. c.). *Numele compuse* sau *alcătuite* zice, că „se fac în limba românească, ca și în franțozască, unde două cuvinte la alcătuire se leagă cu prepoziția *de* (domn de casă, tăctoriu de lemne, făcătoriu de bine)“. Tot ca compuse consideră „numele cele trase dela verburi, la care se prepun propozițiile cele nedespărțite și într'un cuvânt se varsă (stremutare, resturnare, descălcire, respândire)“. Mai departe se ocupă de genul substantiveilor, arătând, cari sunt după înțales masculine și cari feminine (pag. 43—45). Spune, că „cea mai mare parte a numelor bărbătești trecând la numărul multoratec se fac femești (frău-frâne)“. Iată ce părere are Loga de genul neutru: „Multe limbi, afară de cele ce au purces din limba latinească, au și așa feliu de nume, cari nici sânt bărbătești, nici femești, ci oarecun de un gen de mijloc, care plasă de nume limba românească neavândul pentru adepłini înțelesul lui, unde se cere, acolo primește cel femeesc (hoc non est credendum=aceasta nu este de crezut)“.

1) Pronumele este scris la un loc cu gerundiul.

Loga admite două declinări (pag. 45—50), luând ca bază de împărțire genul (I declinarea numelor bărbătești, II declinarea numelor femecești). La declinarea I distinge trei forme: Forma 1 cu art. *l* (socru*l*, ochiu*l*), forma 2 cu art. *le* (frate*le*), forma 3 cu articolul *ul* (domn*ul*). Și la declinarea II „a numelor înființătoare femecești” deosebește trei forme: Forma 1 (capr'a, capr'ii sau capr'ei), forma 2 (pânea, pânei sau pânii; câmpiea, câmpiei), forma 3 (turturea-oa, turture-lei). Arată schimbările fonetice, ce se întâmplă cu ocazia declinării, ca mutarea lui *c* și *g* în *č* și *ǰ* (sacsaci, toiag-toiage); de asemenea a lui *t* și *d* în *t'* și *z* (frate-fratii, pradă-prazi). După aceasta trece la declinarea numelor însușitoare [adiectivelor, pag. 50—53]. Apoi se ocupă de formarea numelor femecești din bărbătești (pag. 55—62), citând exemple și din dialectul macedonian după gramatica lui Bojadschi (socru-soacră, împărat-impărăteasă, lup-lupă, urs-ursă), de facerea numărului multoratec din singuratec (măr-meri, punte-punți, tare-tari), de crescământul și scăzământul numelor [augmentative și diminutive]. Trecând la comparația numelor însușitoare sau ajetive, pe care o mai numește și cumpănarea numelor (pag. 62), deosebește 3 trepte [grade]: „Trecaptă pozitivă (șezătoare), trecaptă cumpănitoare (comparativă), trecaptă covârșitoare (superlativă)”. La gradul superlativ nu distinge pe cel relativ de cel absolut. Intre numele însușitoare [adiective] clasifică și numele numărului [numeralele], pe cari le împarte în numeri temeinici (cardinale=doi, trei), orânduiitori (ordinale=al treilea, a treia), declinatori (diversative=de un feliu, de trei plase), înmulțitori (multiplicative=de două ori), înduplecători (duplicative=îndoit), împărțitori (partitive=un întreg, o jumătate, un pătrar). Arată, că dintre numeralele cardinale numai *un* și *o* se declină, iar celelalte „prepun numelui pronumele *cei*, *cele*, unde numai pronumele se declină (*cei* doi oameni, *a* celor doi oameni, pag. 63)”.

Pronumele (pag. 69—82) le împarte în *fătești sau personale* (eu, tu, el sau dânsul, ea sau dânsa ; la Macedoromâni=nânsul, nânsa), *pronumele întorcătoare sau rețiproce* (G. al său, a sa, D. șie, sieși, A. pre sine, sineși, se ; multoratec G. ai sei, D. loruși, A. pre sine, sineși, se), *pronumele împreunătoare sau cunctive* (D. mi, ți, i, ni, vi, li, A. mă, te, se, ne, vă, se), *pronumele stăpânitoare sau posesive* (al meu, a mea, etc), *pronumele arătătoare sau demonstrative* (acest-acestu, acestui-acestuia ; această-aceasta ; cest, est ; astă-asta ; cel, el ; aceea, ceca, cea, aia, ă ; eu însumi, etc., aceștia, același, etc. ; la Macedoromâni=ațest, ațele sau aist, ațele), *pronumele întrebătoare sau interogative* (N. cine, G. a cui, etc., plur. N. cine, G. a căror, etc.), *pronumele reducătoare* (N. carele, G. a cărui, căruia, etc., plur. N. carii, G. a căror, căroră, etc. ; fem. N. carea, G. a cării, căreia, etc., pl. N. care, a căror, căroră, etc.), *pronumele nehotărătoare sau indefinite* (alt, amândoi, îmbi, tot însul, ori care, fie cine, cineva, un nime, niște, neștine, câțiva).

Iată cum definește Loga verbele: „*Verburile* între părțile grăirii sunt așa cuvinte, care se apleacă în timpuri și la persoane, arătând lucrarea ori pătimirea cuiva sau altceva de mijloc (pag. 82)“. Verbele le împarte în *verburi ajutătoare sau auxiliare* (sânt, am, voi sau vreu), *lucrătoare sau active* (eu duc, eu scriu), *pățimitoare sau pasive* (eu mă laud de cătră tine), *depunătoare sau deponente* (mă mir, mă rog, mă bucur, mă tulbur), *de mijloc sau neutre* (stau, șed, dorm, îmblu), *întorcătoare sau rețiproce* (mă duc, mă port, mă culc, mă tulbur), *de mijloc sau neutre* (stau, șăd, dorm, îmblu), plouă, fulgeră ; se cuvine, se cade, se pare, se vede, mi se pare, ți se pare, etc.). Loga întrebuițază următoarele moduri: „*Modul arătătoriu sau indicativ, modul demandătoriu sau mandativ, modul împreunătoriu sau cunctiv, modul poștitoriu sau optativ, modul ne-*

hotărîtoriu sau infinitiv“. El admite 4 conjugări (I în are, II în ere lung, III în ere scurt, IV în ire).

„Conjugarea I Modul arătătoriu.

*Timpu*l de acum sau present (eu laud), *timpu*l nesăvârșit sau imperfect (eu laudam, tu laudai, el și ei lauda), *timpu*l trecut simplu sau perfectul simplu (eu laudaiu), *timpu*l trecut adăogat sau perfectul augmentat (eu am laudat, tu ai laudat, el și ei au laudat), *timpu*l mai de mult trecut sau plusquamperfectul I (eu am fost laudat), *timpu*l mai de mult trecut sau plusquamperfectul II (eu laudasem, noi laudasem), *timpu*l viitoriu sau futurum (eu voi lauda).

Modul poruncitoriu sau demandatoriu.

*Timpu*l de acum (laudă tu, laude el, laudați voi, laude ei), *timpu*l viitoriu (să lauzi tu, etc.).

Modul împreunătoriu și poftitoriu.

(modul eujuctiv și optativ)

*Timpu*l de acum (să laud, etc.; eu aș lauda=mod împreunătoriu; de aș lauda=mod poftitoriu), *timpu*l cel nesăvârșit sau imperfectul (eu să vream lauda, etc.; eu vream lauda=mod împreunătoriu; de vream lauda eu=mod poftitoriu), *timpu*l trecut sau perfectul (eu să fiu, tu să fii, el să fie laudat, etc.), *timpu*l mai de mult trecut sau plusquamperfect (eu să fiu fost laudat, etc.), *timpu*l viitoriu sau futurum (de voi lauda eu, etc.).

Modul nehotărîtoriu sau infinitiv.

*Timpu*l de acum (a lauda, laudare), *timpu*l trecut (a fi laudat), *timpu*l mai de mult trecut (a fi fost laudat), *timpu*l viitoriu (cel ce va lauda sau laudătoriu). *Supinul* (laudat). *Gerundium* (N. laudând, G. de a lauda, Ac. pentru a lauda). *Participu*. *Timpu*l de acum (lău-

dătoriul), timpul *trecut* (fostul lăudătoriu), timpul *viitoriu* (cel ce va lăuda sau viitoriu lăudătoriu)“.

Verbul neregulat *a lua* îl conjugă amestecând formele literare cu cele bănăţene și macedonene (Pres. leau sau iau, leai sau iai, lea sau ia, luvăm, luvați, leau sau iau; imperf. luvam sau luam, etc. pag. 124). Loga definește supinul în modul următor: „Supinul este timp de chepetenie, dela carele timpurile cele trecute dimpreună cu participiul verburilor pătimitoare își trag forma (lăudat, ales, ascuns)“. Arată schimbările fonetice; ce se fac la verbe în timpul conjugării (*făc-lăcut, pândesc-pândească, joc-jucat, alerg-alergi, calc-calai, aud-auzi, bat-bați, rămân-remăiu, picu-pier, gust-guști*, pag. 99). Loga ocupându-se de *urzirea verburilor* [formarea verbelor] le împarte în *verburile de rădăcină* sau *radicale* (văd, vedere; dorm, dormire) și în *verburile deduse sau derivate* (părtinesc, însușese, îmbin, întârziez, repezesc, asupresc, oltez, mă vaet; tot aici pune și *verburile adesețoare* sau *frecventative* ca dormitez, lucrez, pag. 132). Imitând pe Iorgoviciu arată, cum se pot forma din verbe simple verbe compuse cu prepozițiuni inseparabile „*de creșterea limbii prin înmulțirea verburilor*“ (*adorm* din *dorm*, *deprind* din *prind*, *desbat* din *bat*, *expun* din *pun*, *strămut* din *mut*, *traduc* din *duc*, *rescumpăr*, *prezie*, ș. c. l.)“. Cu această ocazie Loga arată înțelesul prepozițiunilor inseparabile „*de înșirarea prepozițiilor nedespărțite* (*a* înșamnă *a lega la ceva, de a pune de sus în jos pr. depunere* și astfel dela pag. 137—144 explică înțelesul tuturor prepozițiunilor)“. Tot odată dă exemple de cuvinte derivate din verbe (scrisoare din *scriș*, scriptură din *script*; statură, statornic din *stătut*; adseriu, descriu, înscriu, conseriu, proseriu din *seriu* ș. c. l.). Despre participiu Loga spune următoarele: „*Participiul* se declină de numele însușitoare, pentru că purcede dela verb și arată persoana sau ființa cea lucrătoare sau pătimitoare, ba hotărește și timpul lu-

crării (săpătoriu, fostul săpătoriu, fiitorul săpătoriu); în loc de a zice „cel ce iubește pe Dumnezeu“ zicem cu particip „iubitorul de Dumnezeu“. Participiile „au putere dela verb și scurtează ori înfrumșează zicerea“. Participiul are o *formă lucrătoare* (sfărâmat-*sfărâmat*) și o altă *formă pătimitoare* (sfărâmat-*sfărâmată*), „ce vine dela supinul verbului (sfărâmat)“.

Adverbiile le împarte în *adverbi de redăcină* (azi, ieri, ice, colo) și în *adverbi deduse* (domnește, îngerește). Spune, că „cu adverbiile se scurtează și se înfrumșează graiul (în loc de a zice „Petru se poartă ca un domn“ se poate zice „se poartă domnește“)“ și că „toate numele însușitoare trag urzirea sa dela adverbii (frumos ai scris)“, arată de asemenea că adverbele sunt împărțite în următoarele categorii: „*Adverbiile timpului* (acu, îndată, în timpul vechiu), *locului* (aci, colo), *cantității* (puțin, mult, deajuns), *adverbiile calității* (bine, bucuros, rău), *adverbiile de întrebare* (pentru ce, de ce, cum, până când), *adverbiile de adevărit* (așa, asemenea, fără îndoială), *adverbiile de tăgăduit* (nu, nici de eum, nici când), *adverbiile arătării* (iată, iacă), *adverbiile îndoirii* (oarecumva, doară, poate fi).

Prepozițiile le împarte în *prepoziție despărțite*, din cari unele „se încordează cu dativ (asupra, împrejur, înaintea, împotriva, ș. c. l.), altele cu acuzativ (în, ‘după’, ‘cu’) și în *prepoziție nedespărțite* (apun, desfac, restorn, transmut, ș. c. l. pag. 145—153). Printre prepozițiuni sunt amestecate și adverbe. Despre conjuncțiuni zice: „*Cujugțiile* leagă cuvinte, închiături și perioduri întregi“. Conjuncțiunile le împarte în *legătoare sau copulative*, *despreunătoare sau disjunctive*, *condiționătoare*, *causative sau pricinuitoare*, *orânduitoare sau ordinative* (întâiu, apoi, după aceea, atunci), *închietoare sau conclusive*, *explicative sau tălmăcitoare* (adecă, așa, deci), *împoncitoare sau adversative*, *timpurie sau temperanee* (când, de când, până ce, după ce), *cujugții*, *ce se în-*

coardă cu *cujctiv* (să, că, aş, de aş, de va fi să nu, ş. c. l.).

Interjecţiunile le împarte în *interjeţele simţurilor*: din lăuntru (ale bucuriei, măhnirii, rugării şi mulţămirii) şi *interjeţele sau vădirile simţurilor din afară* (ale tăcerii, ale gonirii, pag. 156—157).

Sintaxa (pag. 158—201).

Loga defineşte în modul următor sintaxa: „*Sintaxa* este acea parte a gramaticii, care ne învaţă cuvintele cele chiline ale grăirii prin reguli după firea limbii așa a le legă, ca deplină şi întregă înţelegere să aducă“. Propoziţiunea o numeşte *închietură*. Părţile propoziţiunii le numeşte *sujet*, *predicat* şi *ojet*. Arată, că cuvintele asupra cărora voim să atragem luarea aminte a cetitorului sau a auditorului le punem la începutul propoziţiunii sau dacă le punem la mijloc le accentuăm (cu mai înalt ton le răspundem). Înainte de a se ocupa de întrebuiţarea părţilor de vorbire, tractează despre întrebuiţarea prepoziţiunilor în propoziţiunile întrebătoare şi în răspunsuri (Pavăl vine dela Pesta? Gheorghe sau dus la Pesta; noaptea; Lunia). Vorbind de întrebuiţarea articolului definit (*cartea*, *Martinul meu*, *marele orator* sau *oratorul cel mare*) greşeşte considerând pronumele personale scurtate ca articuli (*eu îl* sau *o bat*, *mil dete*, *bătându*, *bătându* pag. 164—166). Trecând la întrebuiţarea numelui arată, că „numele însușitoare (pronumele și participul) totdeauna întru acel gen, număr și caz se pune cu înființatoriul său“. După aceasta tractează despre sintaxa cazurilor, arătând că nominativul se întrebuiţază ca *sujet* și că „decumva în vreo *închietură* vor fi mai mulți sujeți, atunciă predicatul se pune în numărul multoratec“. Spune, că nominativul se pune după verbele „sunt, se face, se naște, rămâne, iasă, se cheamă, se numește (pag. 167)“. La genctiv arată, că prepoziția *de* urmată

de un substantiv are înțeles de genetiv (iubitoriu de dreptate=iubitoriu dreptății, adecă părtaș dreptății; una scafă de apă=numai o parte a apei, iar nu toată apa). Dativul se pune după „însușitoarele“ „aseminea, neasemenea“; după verburile „spun, zic, dau, supun, răspund“; după verburile nefătești se cuvine, se întâmplă, se vede, se pare, se crede“. Aminteste, că uneori prepozițiile *la, dela* arată raport de dativ (fac ce place la toți oamenii=fac ce place tuturor oamenilor, cine au furat vecinului nostru doi cai=cine au furat dela vecinul nostru doi cai, pag. 169—170). Arată, că „acuzativul se pune mai vârtos după verburile luerătoare și după cele de mijloc, după prepozițe și după unele nume însușitoare (Vulpea au înșelat pre lup, înalt la statură, ager la minte, după ploaie)“. Apoi se ocupă de întrebuintărea vocativului și ablativului (pag. 172—174). Trecând la pronumele personale arată, că la persoana a treia se pune pentru eufome „dânsul și dânsa“ pe lângă „el și ea“ și că „dânsul“ se pune și în loc de „el însuși“ (dânsul au fost la noi=el însuși): Loga face deosebire între întrebuintărea pronumelui *său, sa și lui și ei*, arătând, că *său și sa* se întrebuintază, când se rapoartă la subiectul propozițiunii (partea lucrătorului), iar *lui și ei*, când nu se referă la subiect (vecinul meu au bătut pe fiul său, iară nu pe fiul lui, pag. 175); de asemenea arată diferitele întrebuintări ale „pronumelui *împreunătoriu sau cugljiv* (eu tiam* crezut; bucurăte; spăimântatusau și sau cutremurat oștile ingereși, văzândute pre lemn spânzurat, stăpâne; apărane pre noi de tot cugetul rău)“. Apoi se ocupă de pronumele *arătătoriu* (acest om, omul acesta; acel ce nu ascultă=carele nu ascultă; înjunghiați vițelul cel gras), de pronumele *întrebătoriu* (cine au fost aice? Care om sau care a adus?), de pronumele *reducătoare sau relative*

* Ca și anteriorii săi Loga scrie pronumele la un loc cu verbal.

(pag. 182) și a celor *nehotărâtoare* sau *indefinite* (Martin este un Cicero; adevărat un mare orator).

Trecând la întrebuintărea verbelor arată, cari *verbi* se construiesc cu nominativ, genetiv, dativ, acuzativ și ablativ, imitând în privința aceasta sintaxa latină (aduți aminte de fiii tăi¹). Amintește de înlocuirea conjunctivului prin infinitiv (trupul trebuie datat *să răbde* frigul și căldura = trupul trebuie datat a răbda frigul și căldura). Despre supin zice, că se pune cu deosebire după adiectivele „ușor, lesne, bun, rău, nimic, ceva, mult, puțin (ușor *de purtat*, greu *de suit*)“; după verbul „trebuie și sunt (vacile trebuie inulse, casa aceasta este de vândut)“. Vorbind de transformarea propozițiilor din formă activă în cea pasivă (de facerea încheiturilor pătimitoare din lucrătoare) zice: „Forma cea pătimitoare din lucrătoare nu se face totdeauna numai prin pronumele „mă, te, se“, ci și prin verbul ajutătoriu „eu sânt“, iar mai vârtos la timpurile cele trecute și viitoriu (tată meu au arat țarina sau țarina de tată meu este arată, pag. 190)“. După aceasta arată, cum se scurtează propozițiunile secundare (de întrebuintărea participului în forma cea lucrătoare și în forma cea pătimitoare), dând mai multe exemple. Tractând despre adverbe zice, că unele articulându-se se schimbă în substantive (binele), iar altele primesc prepozițiuni (el este născut din sus de Viena); amintește de întrebuintărea dublă a negațiilor în limba română (eu nimica nu iam dat, pag. 194).

Vorbind de întrebuintărea *cujugelor* [conjuncțiilor] spune, că și leagă părți de acelaș fel din o propozițiune, că *nici* leagă două sau mai multe propozițiuni negative (pag. 197). Arată, că verbele, ce insamnă rugare, poftire sau nedejde cer după ele modul conjunc-

1) Imitând construcția latină zice, că „de fiii tăi“ este genetiv cerut de verbul „a-și aduce aminte“, care în realitate este acuzativ cerut de propoziția *de*.

tiv (de mult am dorit să văd pe fratele tău), iar verbele, ce arată îndoire, cer modul optativ (omul fățarnic se prefăce, ca cum nar cunoaște pe prietinel său săracit, pag. 198). Amintește și de întrebunțarea *cujugțelor corelative*: „Părticeana (părticea însoțitoare), care se pune la începutul periodului, este reducătoare, adecă reduce înțelegerea sa la altă părticică, care la a doua parte a periodului are de a se pune, carea de nu va urma, înțelesul stă spânzurat și nedeplinit“. La urmă tractează despre prozodie (pag. 201), dând următoarea definiție: „Prosodia sau măsura tonului ne arată învățatura redicării și apăsării tonului la silabe, la cuvinte încă și la ziceri întregi; iară în ziceri redicarea aceasta se face la acele cuvinte, care poartă vârtutea a toată zicerea, adecă ce arată *subiectul* sau *ojetul*, de care și drept care se face zicerea (pag. 201)“. Loga dă mai multe reguli de *înălțarea tonului la silabele cuvintelor* [de întonare, pag. 202—206], arătând că la cuvintele de o silabă tonul nu este înălțat (om, pom). La numele *înființatoare* și *însușitoare* [substantive și adiective] de două silabe la unele se pune tonul pe silaba penultimă (rădică tonul la întâia silabă, pr. dómml, pórtá, scára), iar la altele pe ultima (popor, bătrân, surcea), în cuvintele de mai multe silabe compuse cu prepozițiuni rămâne accentul din cuvântul simplu (răsturnát, desprindere), iar „în cuvintele ce iau adăugámânt la sfârșit pun puterea pe adăugámânt (moldovan, jurámânt, domnesc)“; gerundiile și participiile „aruncă puterea în silaba cea mai de pe urmă (mergând, mergătoriu)“. Arată, că în propozițiuni se pune tonul pe acel cuvânt, pe care voim să-l scoatem la iveală.

La Loga se observă mai multă originalitate decât la Tempea.

Gramatica lui Ioan Alexi (1826).

In 1826 I. Alexi a publicat în limba latină o gramatică sub titlul: „Gramatica Daco-Romana sive Valachica latinitate donata, aucta, ac în hunc ordinem redacta opera et studio Ioannis Alexi clerici almae dioceseos gr. c. Magno-Varadinensis în caesareo regio conuictu viennensi alumni theologi absoluti. Viennae 1826. Apud bibliopolam Iosephum Geistinger“.

Prefața conține VIII pagini, iar gramatica 336. În partea I tractează despre ortoepie și ortografie, partea II cuprinde etimologia, partea III sintaxa; dela pag. 227 urmează un vocabular românesc latinesc de cele mai întrebuițate cuvinte din vorbirea zilnică, iar dela pag. 270 „dialogi seu forme de vorbitu despre lucrurile quele, que mai adescori vin' nainte“.

Alexi a întrebuițat ortografia lui Maior, iar în privința fondului gramatical s'a folosit de gramaticii anteriori, dar cu deosebire de Loga, după cum se exprimă în prefață (pag. VI), pe care l-a tradus în latinește aproape pe de a întregul. La început Alexi dă regule de cetire și de scriere. El întocmai ca Micul, Șincaiu și Maior caută să latinizeze limba română cel puțin pentru vedere, scriind cuvintele după prototipele latinești și dând regule de cetire spre a nu se depărtă de pronunțarea specifică română (mâna=manus, câne=canis, gîtu=guttur, ferestă=fenestra, bene=bene, fație=facies, noue=novem, noua=nova noui=nobis, oua=ovaraum=arabam, quare=qualis, épa=equa, quatu=quantum). Cu această ocazie arată câteva din principalele schimbări fonetice, ca schimbarea lui *e* în *ea*, lui *o* în *oa*; a lui *d*, *t*, *s* urmate de *i* în *z*, *t*, *s*; a lui *sc* urmat de *ç*, *i* în *st*; a lui *s* în *z* între două vocale și înainte de consunantele *d*, *g*, *l*, *m*, *n*, *r*; schimbarea lui *l* între două vocale în *i* (*jod* latinum); prefacerea lui *qu* în *p* și în *c*; toate aceste schimbări sunt arătate, ca și la

Micul și Șincăiu, prin reguli date asupra pronunțării. Accentele le întrebunțază spre a deosebi unele timpuri (dórmī=dormis, dormi=dormivit), iar apostroful spre a arată lepădarea vocalelor (m'au laudatu).

La articolul hotărît dă următoarele forme: *il, lu, le* (ital. *il, lo*, fr. *il, le*), *a, oa* sau *la* (ital., fr. *la*). Declină în mod greșit la plural art. nehotărît (unu-unui, unii-unora; o sau una-unei sau unii; une sau unele, unor-unora, pag. 24 și 25). Capitolele despre derivarea cuvintelor și despre genul numelor sunt luate după Loga (pag. 30—34). Declinările le împarte în 2 că și Loga [declinarea I a substantivelor masculine și declinarea II a substantivelor feminine].

Declinarea I a numelor substantive masculine.

La declinări sunt deosebiri între Loga și Alexi. Astfel Loga întrebunțază articuli *l, le* și forma greșită *ul*, iar Alexi formele *il, le, lu* și *ul*. Pe când Loga deosebește trei forme la declinarea I, Alexi deosebește patru forme. Alexi declină după forma I toate substantivele sfârșite în *u* și *iu*, la cari aplică articolul *il*, lepădând pe *i* din cauza vocalei precedente (socru-'l-so-cru-'lui; socri-'i, socri-'lor). După forma II cu art. *le* declină toate substantivele sfârșite în *e* (pariete-'le-pariete-'lui; parieti-'i, parieti-'lor). După forma III cu art. *lu* declină toate substantivele sfârșite în *u* mut (domnu-'l', domnu-'lui; domni-'i, domni-'lor), iar după forma IV cu art. *ul* declină substantivele sfârșite în conșuante (os-'ul, os-'ului; óse-'le, óse-'lor). Că și Loga întrebunțază 6 cazuri.

Declinarea II a numelor substantive feminine.

Loga are 3 forme (I a substantivelor sfârșite la nom. sing. neart. în *ă*, II în *e*, III în *ea*), iar Alexi numai 2 și anume forma I pentru substantivele sfârșite în *ă* și *e* (capr-'a, capr-'ii-ei, pl. capre-'le, capre-'lor; pane-'a, pane-'i-ii; pani-'ie, pani-'lor). După forma II se

declină toate subst. fem. sfârșite în *ea* sau *é*, la cari se pune articolul *oa* sau *la* (*turturé-oa* sau *turturea-oa* ori *turturé-la*, *turturé-lei*; *turturele-le*, *turturele-lor*). Și la adiective destinge o declinare masculină și alta feminină pomu-*l* dulce, *dulecele* pomu; *pânur'a* albă, *alb'a* pânură). Dela pag. 41. înainte tot restul gramaticii este copiat după Loga, deosebirea consistă numai în ortografie.

Gramatica lui E. Rădulescu (1828).

E. Rădulescu a publicat în 1828 importanta sa gramatică intitulată:

„Gramatica românească de D. I. Eliad, dată la tipar' cu cheltuiala D. coconului Scarlat' Răset' 1828“. Cartea, care este tipărită cu litere cirilice, conține 166 de pagini. Gramatica are o prefață foarte interesantă, care conține XXXIII de pagini. În prefață Eliade motivează simplificarea, ce a făcut-o alfabetului cirilic, arătând că o limbă trebuie să aibă atâtea semne, câte sunete are. Această motivare cuprinde, pe lângă argumente, multă ironie și umor. Eliade arată, că a lepădat 8 litere din alfabetul vechiu cirilic și că a lăsat de asemenea la o parte accentele grecești (ocesiile, psili și dasia); spune că la o nouă ediție va lepăda și pe y (i): „De va-avea gramatic'a norocirea de a se-mai da încă odată la tipar, veți vedea o curățită și de dânsul, ca să semene ântru toate cu cea italienească bun'a ei sor' (pag. XIV)“. Tot aci el arată însemnătatea ortografiei și a punctuației: „Punctuați'a desparte și face chiare judicările noastre, arată șărul' și relați'a lor' și ne face și să înțelegem' și să ne facem înțeleși în scrierile noastre (pag. XVI)“. Eliade în întâia perioadă a activității sale literare, când nu fu influențat de limba italiană, eră un mare apărător al fonetismului, ceea ce se vede din următoarele rânduri: „Aci ândrăsnesc a vorbi pentru frați'i noștri din Transilvani'a și Bănat', cari sânt' vrednici de toată laud'a pentru ostenele și

silința ce pun' pentru literatur'a rumânească. Pentru ortografi'a ânsă, care voese' să o ântruducă scriind' cu literile latinești, bine ar' fi fost' să urmeze duhului italienesc'; adică a scri după cum' vorbim'. Și să nu se-ia după ortografi'a franceză și englezească, care păzește derivați'a zicerilor, care este născută în veacurile sholasticismului și de care chiar' singurii acum' ar voi să se-scuture (pag. XVI)". Eliad atinge și complicata problemă ortografică, arătând nesiguranța, ce există în privința aceasta: „De vei să zici de scrisorile de mână, aci pă nici unul' nu văz scriind ca pe cel'al alt'; un'i scriu fiind, alt'i fiindu; un'i scriu viață, alt'i viață și alt'i cum le vine bine; un'i scriu făcător, alt'i făcătoriu; un'i scriu cu tonuri, alt'i fără tonuri și alt'i cu tonuri cu cârligele și cu picături la toată silab'a și la toată slov'a scl. De vrei să vorbești de cărțile tipărite, să aducem' ânainte toate edițiile cărților' și vom' vedea, că nici un'a nu se-ascamână cu ceialtă ân ortografie, ci din potrivă că fiește-cine a-scris', după cum i s'a părut, fără nici o regulă și fără nici un' obicei (pag. XVIII)".

În privința cuvintelor străine, de cari avem trebuință și pe cari le luăm din limbile străine Eliade zice, că trebuie să le potrivim cu firea limbei românești (patriotism, entusiasm, eler, nație, ocazie, comisie, geografie, energie, centru, privilegiu, eolegiu, pag. XXVIII). El critică pe Românii din Ardeal, Bănat și Bucovina, cari zic „formălucesc', recomandălucesc' [luându-se după limba ungurească] și pe cei din Muntenia, cari zic „formalisesc', recomandarisesc" [luându-se după limba greacă] în loc de „formeză, recomandă" (pag. XXIX). Eliade spune, că trebuie să se cerceteze și să se învețe limba românească și geniul ei și că pentru aceasta este destul o băgare de samă luminată și fără de prejudecăți și un paralelism al limbilor, ce au relație cu dânsa. Amintește de Gheorghe Lazar, care deschise la 1816 întâia școală românească, zicând că pomenirea lui tre-

bue să fie de mult preț la toți Români. Tot în prefață Eliade citează pe gramaticii anteriori, laudând pe Micul, despre care spune, că a scris foarte bine românește; de asemenea și pe I. Văcărescu, zicând: „Marele ban' Ioan' Văcărescul' a-stătut' cel' dintâiu în Țara rumânească ce a dăschis' drumul' Rumânilor spre cultur'a limb'i și pe urmă a lăsat' ca o datorie fiilor' și nepoților' săi cercetarea și îndreptarea limb'i, scumpă trebuie să fie pomenirea lui la toți Rumân'i (pag. XXX)“.

Eliade amintește, ca și marele logofăt Iancu Văcărescu ar fi compus o gramatică română cu litere latine¹⁾, în care zice, că „prin litere se-naște literatur'a, iar dela slove să n'aștepte cine va de cât numai slovnire (pag. XXXIII)“.

Tot odată anunță și gramatica marelui vornic Gheorghe Golescu, ce a apărut mai târziu, arătând că Golescu se ocupă și cu facerea unui dicționar românesc²⁾.

Intrând în studiul gramaticii iată cum o definește: „Gramatic'a este unu meșteșugū, prin care învățămū să cunoaștemū o limbă a o vorbi și a o scri întocmai după ânsușirile și firea ei“. El admite următoarele părți de cuvânt: „*Substantivul'* (zicere de ființă), *pronumele, adjectivul'* (zicere de cualita), *articolul', verbul', participi'a, prepoziți'a, adverbul', conjugativul'* și *interjecți'a* (pag. 6)“. După aceasta arată din câte părți se compune gramatica, dând definiția fiecărei părți: „Acest' fel' de cercetare, ca să vedem' fiește care zicere, în care parte de cuvânt' se-duce, ne dă o parte a gramatic'i, care se-numește *etimologie*, când cercetăm', cum trebuie să unim' zicerile un'a lângă alt'a, ca să ne dea ântelesul', ce voim, atunci sântem' în altă parte a gramatic'i, ce se-numește *sintacs ũ*. Cercetarea locului și a

1) Nu se știe, unde poate să fie manuscriptul acestei gramatici, de oarece în biblioteca Academiei române n'am găsit-o.

2) Manuscriptul acestui dicționar se află în biblioteca Academiei române.

rândului zicerilor' ne mai dă încă și altă parte a gram-
mătic'i, care se-numește *construcție*. Cercetarea acestor'
trei părți ale grămmătic'i se-zice cu o numire *analisū-
grămmăticesc'*. Avem și altă parte a grămmătic'i, însă
loghicească, care se-numește *cercetarea propozițiilor'* a ū
analisū loghicesc'. În grămmătică amvătăm' să cunoaș-
tem' zicerile, apoi să le întrebuintăm', pă urmă să ne
gândim' asupra lor' și în sfârșit' să le scriim', pentru
care împărțim' grămmătic'a în trei părți, adică în *ana-
lisū-grămmăticescū, analisū-loghicescū* și *ortografie*. Și
iară analisul' grămmăticescū se-subtâmparte în trei, în
etimologie, sintacs' și *construcție* (pag. 6—8)".

Substantivele le împarte în *materiale* (om ū, casă)
și *ideale* (ânger ū, dreptate); cele *materiale* le subîm-
parte în *substantive materiale comune* (cal ū, munte), *co-
llective* (oaste, petriș'), *substantive proprii* (Petru, Du-
năre). Eliade admite 3 declinări, luând ca bază de îm-
părțire genul substantivelor (*declinația de bărbătești,*
declinație de femeiești, declinație de neutre). Mai în-
tăiu se ocupă de declinarea substantivelor nearticulate.
La declinarea nearticulată Eliade variază substantivele
masculine și neutre la număr, raportul de cazuri îl
arată prin prepozițiuni, introducând pentru declinarea
nearticulată o formă de declinare prepozițională (N.
femea, G. de femea, D. la femea, ș. a.).

„Declinația de bărbătești“.

		Singurit'	Ănmulțit'
„ <i>Numinativ'</i> (de numire)	socru-u	socri-i	
<i>Ghenetiv'</i> (de neam')	de socru	de socri	
<i>Dativ'</i> (de dare)	la socru	la socri	
<i>Acuzativ'</i> (de cauză)	pe socru	pe socri	
<i>Vocativ'</i> (de chemare)	o soacre	o socri	
<i>Ablativ'</i> (de-luare)	de la. a ū de socru	de la a ū de socri“	

Eliade îndreptă greșala gramaticilor anteriori, a-
rătând că substantivele feminine fac genetivul și dativul
din singular ca și la plural, iar nu că ar fi invariabile

la singular, după cum susțineau gramaticii anteriori, din cari am văzut că singur Tempea, deși susțineă în teorie principiul greșit al predecesorilor săi, totuși în practică se abăteă, firea limbei arătându-i, că regula, ce s'a dat, nu erà exactă. Arată în ce se sfârșese substantivele masculine, feminine și neutre, amintind și *schimbările*, ce sufăr unele din ele la plural (calū-cai, vale-văi).

„Pronume personale simple“.

Pers. I.		Pers. II	
„N. cū	noi	tu	voi
Gh. de mine	de noi	de tine	de voi
D. mie, âmi, mi	noă, ne, ni	ție, âți, ti	voă, vă, vi
Ac. pe-mine, mă	pe-noi, ne	pe-tine, te	pe-voi, vă
V. o eū	o noi	o tu	o voi
Ab. de la (de) mine	de la (de) noi	de la (de) tine	de la (de) voi

Pers. III. bărb. și neutru

fem.

N. elū, dânsul'	cî. dânși	ea, dânsa	ele, dânsule
Ch. a lui	a lorū	a ei	a lorū
D. lui, âi, âși, i	lorū, le, li, âși,	ei, dânsel, âi âși, i,	lorū, le, li, âși
A. pe-elū, dânsul',	âl, pe ei, dânși, âi,	pe ea, dânsa, o,	pe-ele, dânsule,
pe sine, se	pe sine, se	pe sine, se	le, pe sine, se
V. o elū	o ei	o ea	o ele
Ab. de la (de) el',	de la (de) ei,	de la (de) ea, dân-	de la (de) ele,
dânsul'	dânși	sa"	dânsule

„Pronume personale compuse“ : „Eū-ânsuși, tu-în-su'ți, elū-ânsuși“.

Deosebește *aljective materiale* (alb', roșu. rătund', strămbū), și *ideale* (ântăiū, al doilea, mare, bunū, al meu). Adiectivele ideale le subîmparte în *posesive* (meū, tăū, său, etc.), *demonstrative* (acestū și ăstū-acestui și ăstui, acești și ăști-acestorū și ăstorū, această și astă-aceștii și ăștii, aceste și aste, ș. c. ; acelū și ălu-acelui și ălui-acei și ăi, acelorū și ălorū, aceea și a, acei și ăi, acele și ale-acelorū și alorū; aceste pronume iau de multe ori la sfârșit' un' a pr : acesta, accia, aceasta, acelea ; de asemenea iau după dânsule pentru mai

multă întărire pronumele *ași*, pr. acesta și acela și pag. 26), *relative* (care-cărui și căruia, cari-căroru și căroră; care-cării și căria, care-căroru și căroră), *interogative* (N. A. care, G. D. cui; despre „cine“ zice, că se întrebun-țază numai la singular, susținând în mod greșit că nu se declină, „ce“ are amândoi numerii), *nedefinite* (altu-altui și altuia, alți-altorū și altora, altă-altei și altia, alte-altorū și altora; toți-toate, tutulorū; niminimului; unū-unui și unuia, unī și niște-unorū și unora, unia și o-unei și unia, unele și niște-unorū și unora; amândoi-amândurorū și amândurora, amândoă; ori-care, fie-care, ori-cine, cel ce, ceea ce; înși, nici umul, neștine pag. 28), *numerale* (doi, trei, 20 de oameni=*cardinale*; al doilea=*ordinale*, *adjective comparative* (mai înainte-apt'), *superlative* (*superlative de sine*=foarte înainte-apt' sau prea înainte-apt', *superlative relative*=cel mai înainte-apt' pag. 31). Despre *articolu* spune, că „este o mică zicere, care se pune an urm'a și înaintea substantivelor și adjectivelor“, ca să le defineze“. Eliade înlătură pre-țișii articuli „ul și oa“ întrebunțați de gramaticii an-teriori, admitând numai adevărații articuli *lu, le, a*. Des- pre *o* din „șaoa, rândureaoa, zioa“ Eliade spune pentru întâia oară, că este *eufonic*. Această explicație a lui Eliade în privința lui *o* eufonic [mai târziu „u“ eufonic] a fost primită și păstrată de toți gramaticii posteriori (excepționând pe Mihelțanu) până la Lambrior, care ca și Maior, cu drept cuvânt a dovedit, că acel *u* nu este inter- pus, ci rezultă din vocalizarea grupei consonantice *ll* din latinescul „*stella*=steauă“. Eliade nu admite articuli *celū* și *ălū*. *cea* și *a*, care se pun numai înaintea adiecti- velor, despre cari zice, că sunt mai mult *adjective de- monstrative* (omulū celū înainte-aptū, femeea cea înainte-aptă pag. 34).

„Declinație de articol' cu substantive și adjective“.

Bărbătescū		Femeescū	
Singurit'	Âmmulțit'		
N. Omu-lū	oameni-ī	femea-a	femei-le
Gh. a omu-lui	a oameni-lorū	a femea-ī	a femei-lorū
D. omului	oameni-lorū	femea-ī	femei-lorū
Ac. pe omu-lū	pe oameni-ī	pe femea-a	pe femei-le
V. o omu-le	oameni-lorū	o femea-a	o femei-lorū
Ab. dela (de) omu-lū	dela oameni-ī	dela (de) femea-a	dela (de) femei-le

Neutru

N. lemnu-lū	lemn-le
Gh. a lemnu-lui	a lemne-lorū
D. lemnu-lui	lemn-lorū
Ac. pe lemnu-lū	pe lemne-le
V. o lemnu-le	o lemne-lorū
Ab. dela (de) lemnu-lū	lemn-le

N. A. omu-lū	ânțeleptū,	ânțeleptu-lū omū
Gh. D. omu-lui	ânțeleptū,	ânțeleptu-lui omū
N. A. casnic'a	femea,	casnici-le femeī
Gh. D. casnic'-i	femei,	casnici-lorū femeī
N. A. femnea-a	casnică,	femei-le casnice
Gh. D. femnea-ī	casnice,	femei-lorū casnice“.

Despre verburī.

Eliade împarte *verbulū* în *substantivū* (numai „a fi“) și în *verburī adjective* (a scri=cu sânt' scriindū). Verbele adjective le subîmparte în *active* sau *de lucrare* (scriū) *pasive* sau de *patimă* (a se învăța de altulū și *răsfângătoare* (eū mă laū pe mine). Verbele active le subîmparte în *active strămutătoare* (ânvăț' copilul'), *active nestrămutătoare* (umblu, șază). *Verburile unipersonale*, le împarte în *unipersonale active* (tună, plouă, trebue), *pasive* (se-ânțelege, se-vede) și *răsfângătoare* (se-cuvine). Arată, că unele verbe *personale* se întrebunțază câte odată ca *unipersonale* (se-vede, se-ânțelege, mi se-arată, ti se-vedeaște ș. c. l.). La conjugări nu urmează împărțirea clasică latină [ca Micul, Morariu, Tâmpașu, Loga și Alexi], nici împărțirea italiană a lui Văcărescu, ci împărțirea franceză, conjugând după

conjugarea I toate verbele terminate la infinitiv în *a* sau *are* (a-cânta, cântare), după a *II* cele terminate în *i* sau *ire* și *â* sau *âre* (a-vorbi, vorbire; a-hotărâ, hotărâre), după *III* cele terminate în *e*, nu *ere* (a-face, facere) și după *IV*. cele sfârșite în *ea* sau *ere* (a-vedea, vedere).

„*Conjugarea I modū arătătorū.*

Prezent' (cânt-ū), *nesăvârșit'* (cânt-amū, cânt-ai. cânt-a, cânt-amū, cânt-ați, cânt-a), *săvârșit'* (cânt-aiū, cânt-ași, cânt-ă, cânt-arămū, cânt-arăți, cânt-ară), *mai-mult-de cât'-săvârșit'* *I* (cânt-asmū, cânt-aseși, cânt-ase, cânt-aserămū, cânt-aserăți, cânt-aseră ¹⁾), *mai-mult-de cât'-săvârșit'* *II* (amū fostū-cântatū), *neotărât'* (amū cânt-atū), *viitorū I* (voiū cânt-a), *viitorū II* (voiū fi-cânt-atū ²⁾).

Modū poruncitor'.

Cânt-ă, cânt-e, să cânt-ămū, cânt-ați, cânt-e.

Modū postitor' și ândoitor'.

Prezent' (așū-cânt-a și cântar'-așū), *trecut'* (așū-fi-cântatū)

Modū suppus'.

Prezent' (ca să cânt-ū), *trecut'* (ca să fiū-cântatū).

Modū infinitiv' (a-cânt-a și cânt-are)

Partițipia prezent' (cânt-ândū), *trecut'* (cânt-atū).

Eliade recomandă (pag. 66) a se consulta gramatica vornicului G. Golescu în ce privește conjugarea *verburilor regulate și neregulate*. Verbele, cari formează perfectul în *seiū* le consideră ca neregulate (spârseiū, rupseiū),

Prepozițiunile le împarte în *simple* (în, la, a, pre, de, peste, după, fără, cătră, lângă) și *compuse* (din, prin, dela, despre, dintre, dintru, pântre, pre lângă, de de

1) Pentru întâia dată întâlnim la Eliad (exceptând manuscritele lui Eustatie și Macarie) în plural forma nouă *cântaserăm*.

2) Eliade întrebuintază viitorul II, care la Tempea și la Clemens este considerat ca plusquamperfectul optativului (voiū fi cântat).

supt, între și întru). Unele prepozițiuni se întrebuințază numai în compunere (pro, des, re, res, ab, ob, ad, con, stră=despărțescū, străbatū, răstornū). *Prepozițiile arată relații de timpū* (ân vremea aceea), *de locū* (ân curte), *dînpreună* (cu mine a venit'), *despărțire* (din oameni), *mijlocire* (prin tine s'a-săvârșit'), *pricină* (pentru Elena s'a-făcut' bătaea Troi), *înpotrivire* (asupra mea s'a-sculat'), *gîndū aū scoposū* (spre săvârșire se-silește).

Adverbele le clasifică în adverbe *de timpū* (ieri, acum, atunci, măine, scl.), *de locū* (aci, acolo, sus, jos, aproape, scl.), *de calitate* (bine, înțelepțește, prietenește, scl.), *de cătățime* (mai, prea, foarte, încă, scl.), *de tăgăduire* (nu, ba, nici), *de întărire* (da, dar, scl.), *de îndoială* (oare), *de întrebare* (unde? cum?); *fras' de adverb' aū adverb' compus'* (tot'-d'auna, de-multe-orī, s. c. l.).

Îată cum definește Eliad conjuncțiunile: „*Conjunctivul* este o zicere, care o întrebuințăm', ca să legăm aū să unim' zicerile, judecățile și perioadele una cu alta“. Ele se împart în *completitoare* (și), *împotrivitoare* (ânsă, ci, dar, iar), *desjugătoare* (aū, saū, orī), *condiționale aū ipotetice* (de, dacă), *cauzative* (căci, că, ca, ca să, să), *explicative* (adică), *de urmare* (așa dar, dar, deci), *conjunctive compuse* sau *frasuri de conjunctive* (pentru' că, fiind că).

Interecțiile arată *bucurie* (bravo, vivat, ș. al.), *întristare* (ah, vai, oh, aoleo, ș. al.), *scârbire* (e, aide, uf, ș. al.), *curaj* (arde, de, dede), *mîrare* (a, o, ș. al.), *spăimîntare* (a), *chemare* (o, u, e, umă), *tăcere* (si, tăcere). Pe lângă interjecțiunile simple mai are și *interecții compuse* (o doamne! o minune! vai de mine ș. al.).

Sintacs' partea a doa (pag. 75).

Eliade dă sintaxei următoarea definiție: „*Sintacsul* este partea aceea a grammatice'i, care ne arată relația

și cuviinț'a zicerilor', ce au între dănsese, și cum să le așăzăm un'a lângă alt'a, ca să facă un' cuvântu după ânsușirile și firea unei limbi“.

Vorbind de *sintacsul' substantivului* arată, că se întrebuițază ca *subjetă*, ca *apostrofă*, ca *complinire* (pag. 73); tot astfel zice, că se poate întrebuițată și pronumele. După aceasta se ocupă de *concordența adjectivelor' cu substantivele*, de *complinirea adjectivelor'* (iubitor' de âmvățatură, vrednic' la toate, folositor' societății, s. al. pag. 79), de *întrebuițarea adjectiveloră posesive* [arată că „său“ se întrebuițază, când se rapoartă la subiect, iar „lui“, când se rapoartă la altă vorbă, pag. 81], de *adjectivelor' demonstrative* (omul' acesta, acesta este bun'), de *articolului* (bunul' omă, omul' cel' bun', a lui Socrat). Treacănd la sintaxa verbului tractează despre *concordența verburilor' cu subiectul* (tinerețea, vitejia, frumusețea cu vremea se trecă: frumusețe, vitejie, slavă, *nimic nu este statornic'*; o jumătate din oameni *sânt său este*; împărat' *său* orî care stăpânitor' *este dator' fericirea supșilor săi*), *despre locul subiectului în diferite propoziții*, *despre complinirea verburilor' (complinirea dreaptă, ne-dreaptă, întâmplătoare¹)*, *despre întrebuițarea timpurilor'* [prezentul în locul viitorului, prezentul istoric, imperfectul în povestiri, imperfectul indicativului în locul optativului perfect, perfectul simplu pentru o lucrare de curând isprăvită, perfectul compus pentru o lucrare de mult isprăvită însă fără a fi hotărîtă; perfectul compus în loc de viitor= „te ai perdut', de nu vei tăcea“], *despre întrebuițarea timpurilor' condiționalei* (spre a arată îndoială=întrebuițarea timpurilor' modului *suppusă* (trecutul' arătând viitor'=nu crezi să fi venit', în loc' de „nu crezi

1) Sub *complinire întâmplătoare* Eliade înțelege complimentele circumstanțelo de loc, timp și de mod (pag. 87).

că va-fi-venit'), despre întrebuințarea înfinitivului (ca subiect, ca prezis, ca complinire, ca substantiv), despre sintacsul *participii* [a participiului prezent, care poate arăta „timp, cauză, ipotesă“; a participiului trecut în înțales activ „condei bun' de scris' în loc' de bun' de a-scri cu dânsul“; a participiului trecut în înțales pasiv=„om vrednic' de iubit' în loc' de vrednic' de a se-iubi sau de a-fi iubit“], pag. 97]. *Sintacsul prepozițiilor* este tractat pe larg, arătându-se înțalesul local, temporal, cauzal, etc. al prepozițiilor (pag. 99—110). Eliade nu amestecă adverbele cu adverbialele după cum au făcut gramaticii anteriori (merg' afară și merg' afară de cetate, pag. 111); adverbialele le numește *adverburî prepozițiale* sau *prepoziții adverbale*¹⁾.

Trecând la *conjugalive* [conjuncțiuni] arată între altele, că conj. *și* se repetează pentru mai multă întărire (și milă și ajutor' și ori ce facere de bine vei arăta nemulțămitorului este ânzădar'), că adverbul *când* poate să aibă înțalesul conjuncțiunilor *dacă și fiind' că* (când o dată ai dat' hotărârea? este cu puțință să mai ântorei, pag. 112). Dela pag. 116—124 urmează „deprindere asupra analisisului grammaticesc“. În partea a treia (*pentru construcție*) se ocupă de *rândul' și locul' zicerilor ântro propoziție*, arătând în ce consistă *construcți'a firească* sau *dreaptă* și *construcți'a figurată* sau *întoarsă* ori *nedreaptă*; de asemenea tractează despre *construcți'a plină* sau *întreagă*, despre *construcți'a eliptică*, despre *pleonasmă*. În partea a patra (pag. 129—146) se ocupă de *propoziții*. Eliade zice că, „*prepoziți'a* este o judecată pronunțată“. Subiectul îl numește *subiect' au subzăcut'*, predicatul *prezis'*, copula *legătură au semn'* al *judecâ'i*. Vorbește de subiectul și predicatul *simplu*

---

1) Iată cum face Eliade această deosebire; „Multe adverburî sânt', care în unele ântâmplări se-subzic' la verburî și în altele iată în complinire substantive ca și prepozițiile (mă duc' dincolo și mă duc' dincolo de Dunăre).

și *compus'*, de propoziția *simplă și compusă*. Arată deosebirea între *subiectul' grammaticesc'* (o conștiință) și cel *loghicesc'* (o conștiință ântinată); de asemenea între *prezisul' grammaticesc'* (Dumnezeu este tată) și *prezisul' loghicesc'* (Dumnezeu este tată al' tuturor'). *Propozițiile* le împarte în *necomplinite* [simple] și *complinite* [compuse]. Propozițiunile *complinite* le subîmparte în *principale* și *încedente* [secundare]. Cele *încedente* le împarte în *explicative* (patimile, care sânt' boale ale sufletului, vin' din âmpotrivirea noastră ân protiv'a judecați) și *determinative* (greșal'a ce se-naște din neștiință este ertată). Dacă o frază este compusă din două propozițiuni principale, în care subiectul propozițiunii a doua este exprimat prin un pronume personal, ce ține locul subiectului din propozițiunea întâiu, atunci propozițiunea întâiu o numește *absolută* (de sine), iar a doua *relativă*. Propozițiunile simple le împarte în *explicite* sau *curate* (scriu) și *împlicite* sau *âmpletite* (eu sânt' scriind'). Mai departe distinge *propoziții pline* sau *ântregi* (Cine este a cela, care a făcut' aceasta? Frate meu este a cela, care a făcut' aceasta) și *neântregi* sau *eliptice* (cine a-facut aceasta? Frate micu). Propozițiunile le împarte după înțales în *expozitive* (de spunere), *imperative* (de poruncire), *interogative* (de ântrebare) și *esclamative* (de mirare). Dela pag. 141—146 urmează „deprindere asupra analisisului loghicesc” [analiza frazelor și a părților propozițiunilor]. Ocupându-se de *ortografie, âe litere, relația și pronunția lor'* (pag. 149--157) tractează unele *schimbări fonetice* (a în ă, a în â; d, t, s în z, ț, ș; e în ea; o în oa, o în u; sc în șt; s în z înainte de b, v, d, m, n, l, r). La urmă tractează despre *punctuație* (157—166). Gramatica lui Eliade este cea mai bună din câte au apărut până la dânsul. Eliade a îndreptat multe din greșelile gramaticilor anteriori. Sintaxa a tractat-o mult mai pe larg decât antecesorii săi. Din punct de vedere pedagogic

aceasta este întâia gramatică metodică scrisă în un stil limpede. Această gramatică a servit de model multora din gramaticii următori.

Dela 1839 Eliade începe a fi influențat de limba și literatura italiană. Ocupațiunile sale cu poezii italieni și în special cu Dante și Tasso au avut o înrăurire covârșitoare asupra sa, astfel că el căută a da limbei române o formă cât se poate mai apropiată de limba italiană. În numărul 53 al „Curierului românesc“ din 1839 Eliade a publicat un dialog între un țaran român și un țaran italian, în care arată asămănarea cea mare, ce există între aceste două limbi. Eliade publică în „Curierul românesc (anul III)“ un paralelism între limba română și cea italiană, prin care caută să dovedească, că aceste două limbi sunt identice și că deosebiriile dintre limba italiană și română nu sunt decât rezultatul culturii italiene prin autorii italieni. Așa dar după Eliade deosebirea între limba italiană și română este, că italiana are o literatură, iar româna nu și ca urmare el ne recomandă a ne însuși prin imitațiune literatura italiană. Pentru acest scop el traduse pe Dante, Tasso și alți scriitori italieni în o limbă românească italienezată, înlocuind toate cuvintele străine din limba română prin cuvinte italiene și latine, însoțind fiecare traducere de un dicționar explicativ. Traducerile au apărut în „Curierul de ambe sexe“, de unde unele au fost extrase în broșuri. În 1841 Eliade extrase din „Curier“ și publică: „Paralelismu (pag. 156) între dialectele romanu și italianu sau forma ori gramatica aquesatoru doê dialecte“. Tot în 1841 Eliade publică un extras din acest paralelism sub titlul: „Prescurtare (pag. 113) de gramatica limbei romano-italiene“. Pe când în ediția din 1828 declinările sunt împărțite în 3 [declinare masculină, femenină și neutră], în ediția din 1841 Eliade admite 5 declinări ca și în limba latină [I a substantivelor sfârșite la nom. sing. neart. în *ă*, II în *u*, III

în *e*, IV a substantivelor neutre sfârșite în *u*, V a celor sfârșite în *i*, *à* și *ea*, pag. 7]. Pe când în ediția din 1828 are 4 conjugări [I în *a-are*, II în *i-ire*, III în *e-ere*, IV în *ea-ère*], în „Prescurtarea“ din 1841 are 3 conjugări [I în *are*, II în *ire*, III în *ere*]. Eliad introduce numiri italiene de timpuri (trapasatu I=arasemu, trapasatu II=am fostu aratu, participiu pasatu=aratu). *Presentul modulu suppus* [prez. conjunctiv] este numit *fiitoru subjunctivu*, iar *trecutul suppus* [perfect conjunctiv] este numit *imperfectu subjunctivu* (pag. 67). *Presentul postitor* din ediția din 1828 îl numește *fiitoru condiționalu*, iar *trecutul postitor* este numit *imperfectu condiționalu* (așu fi aratu). În ediția din 1841 are un *fiitoru presentu* (voiu fi arându pag. 67*).

Gramatica lui P. Pleșoianul (1828).

În 1828 P. Pleșoianul publică o carte intitulată: „Cele dintâiu cunoștințe pentru trebuința copiilor, care încep a ceti, traduse din franțozește și adaogate de Grigore P. Pleșoianul, profesor de împrumutata învățatură al școalelor naționale din Craiova 1828“.

Cartea, care este tipărită cu litere cirilice, conține dela pag. 126—138 un extras de gramatică română,

Iată cum definește Pleșoianul gramatica: „Numesc gramatică, știința, care ne învață regulile limbii“. Pleșoianul imitează pe Eliade împărțind declinările în masculină, feminină și neutră. Substantivele nearticulate le declină ca și Eliade cu ajutorul prepozițiilor, iar la declinarea articulată întrebuițază art. *lu*, *le*, *a*. Nomenclatura timpurilor și modurilor este ca și în gramatica lui Eliade din 1828. În 1833 a apărut ediția II, unde tractează gramatica dela pag. 103—120.

1) L. Șăineanu a publicat în 1892 un studiu despre Eliade Rădulescu ca gramatic și filolog. Acest studiu (pe care Șăineanu l-a publicat cu puține schimbări și în „Istoria filologiei“, pag. 172-200), care conține 51 de pagini, are ca anexe prefața „grawaticii lui Eliad“ (pag. 55-72), o mică recensiune asupra lui Paul Iorgoviciu ca gramatic (pag. 73-76) și prefața vocabularului lui Eliade (pag. 77-98).

Gramatica lui G. Săulescu (1833).

În 1833 Săulescu publică gramatica sa intitulată: „Gramatică românească seau observații gramaticesti asupra limbei românești pentru școalele normale și gimnaziale compusă de D. Gheorghie Săulescu, profesorul filologiei în gimnaziul național din mănăstirea S. S. Trierarhi. Partea I-ia etimologică. Iași. În tipografia S. Mitropolii 1833“. Gramatica, care este tipărită cu alfabetul vechiu cirilic, conține 236 de pagini (dela pag. 217—236 este tabela de materii). Partea etimologică este dedicată I. P. S. arhiepiscopului și mitropolitului Sucevei și Moldovei Veniamin Costachi. În prefață Săulescu arată, cum a procedat la compunerea gramaticii sale, zicând: „Canoanele acestei gramatice sânt culese parte din observațiile făcute asupra dialectului moldovenesc, păstrat în alcătuirea documenturilor și a cărților tipărite aproape cu două veuri mai înainte; parte din stilul celor mai noi scriitori, precum și din însuși idiotizmurile păstrate în voroava poporului, carile sânt cu osebite însușite firei acestei limbi; iară parte este înzestrată cu teorii filologhice privitoare cătră îndeplinirea limbei întru cele ce se atinge de informarea părților vorbei și compunerea cuvintelor după modelul limbei întru cele ce se atinge de informarea părților vorbei și compunerea cuvintelor după modelul limbei elinești și latine (pag. 4)“.

În prefață Săulescu spune: „Aceasta este cea întâia gramatică moldovenească, ce esă la lumină în patria noastră și aceasta este născută în cele întâia dată înființate școale naționale, carele sânt productul patriotismului vostru părinte al nației [este vorba de mitropolitul Veniamin Costache pag. 5]“. Săulescu definește și împarte gramatica în modul următor: „Gramatica este o măestrie, ce ni'mvață bine a ceti, a scrie, a înțelege și a vorbi într'o limbă. Părțile învățături

gramaticale sânt cinci: 1 *Ortoepia* (regulele drepteî silabiri). 2 *Prosodia* (regulile drepteî responderi). 3 *Ortografia* (regulile drepteî scrieri). 4 *Etimologia*, ce ni'mvăță a cunoaște părțile cuvântului, adecă rădăcina, din care se trage statul și mutările fiește căruia cuvânt. 5 *Sintacsul*, ci ni'mvăță regulele compunerei părților cuvântului după firea și însușirea grăirei unui poporū. Obiecturile gramaticii sânt trii: 1 *Numile*, ce arată ființă și însușimea estimei (omul bun). 2 *Verburile* ce arată lăptuirea ființei (viază). 3 *Părticelile*, carile sânt legătura cuvântului (prin, și, eu, cătră ș. c., pag. 1 și 2)". După aceasta tractează despre alfabet [pag. 3, admite 31 de litere], despre ortoepie (2—3), despre *diftonguri* sau *disonante* (pag. 4), despre ortografie (8—12), despre cetire (pag. 12—15), despre întrebuintarea semnelor scrierii (pag. 15—24), despre *etimologia adecă vorbocimea seau vorbimea* (dela pag. 24 înainte).

Trecând la articol, iată cum îl definește Săulescu: „Tuturor părților declinive în limba noastră românească organū al declinării li este *articol*. Decî articol se poate numi *arșicul seau încheietura*, prin care a se declină seau se apleacă părțile cuvântului cele declinive (omul, omul pag. 24)". *Articurile* le împarte în *definitive* sau „*hotărâtoare* (*ul, le a*, pag. 25), *relative* (*cel, cea*), *indefinitive* sau *nehotărâtoare* (*unū, ună sau o*), *partitive* (*de, la sau a, dela*).

Săulescu ca și Eliade împarte substantivele în *masculine* (bărbătești), *feminine* (femeiești) și *neutre*, admițând următoarele 6 cazuri sau căderi: *Nominativul* (numitoriul), *acuzativul* (părătoriul), *ablativul* (luătoriul), *vocativul* (chemătoriul), *dativul* (dătătoriul), *ghenetivul* (născătoriul, pag. 26). Săulescu își arată părerea în privința provenienței articolului, afirmând că toate limbile europene [ca greaca, germana, etc.] au împrumutat articolii dela pronumele personal de persoana a treia și că limbile romane îi formează dela persoana a treia a pro-

numelui personal latin și dela pronumele relativ-arătătoare. Astfel art. *le* îl derivă din *il-le* (fr. *le*, iar ital. *il*), *ul* sau *lu* dela vechiul *il-lus* (ital. *lo*), *a* dela *ea* sau *illa* (ital. *la*); dativul singular îl derivă dela vechiul și vulgarul *ullui* sau *illui* (om-ul-lui, părinte-lui), nom. plur. *ii* dela *ii* sau *illi* lat (*i*, *igli* sau *li* ital.), fem. *le* din cas-ile dela lat. *il-lae* (fr. *les*, ital. *le*), gen. și dat. plural *lor* din *il-lorum* (*leur* fr., *loro* ital.). *Articuluț relativ c-elū* îl derivă din *qui-ille*, *celui* dela *qu-illui*, *cii* dela *qu-ii*, *celor* dela *qv-illorum*, *cea* dela *qu-ca*, *c-ei* sau *celei* dela *quai* sau *illei*, *ce-le* dela *qu-ellae*. *Articurile indefinite unu, unū* sau *o* le derivă dela *unus* și *una*; tot între aceste pronume pune și pe *nes-tine* dela *nescio quisne*. *Articuluț partitiv* îl formează pentru genitiv cu prepozițiunea *de* (ital. *de*, fr. *du*), pentru dativ cu prep. *la*, *a* (lat. *ad*, ital. *al*, fr. *la*), pentru ablativ cu prep. *dela* *dea* (ital. *del*, *de la* *dea*), pentru acuz. cu prep. *pre*, *pe* (lat. *per* pag. 27—29). Substantivele le numește *nume ființătoare* sau *substătoare*, adiectivele le numește *însușitoare* sau *ăieptive*. Săulescu critică părerea aceloră, cari zic, că în limba română nu s'a păstrat genul neutru și pe cei ce numesc genul neutru cu numele de eterogen, aducând exemple de neutre latinești păstrate în limba română (de decl. II *argentum*=argintū, *brachium*=brațū, *frenum*=frăū, *vinum*=vinū: de decl. IV *cornu*=corn, *gelu*=geru, *genu*=genunchiū, *tonitru*=tunetu; de decl. III *altar*=altariū, *lac-lacte*=lapte, *nomen*=nume, *gluten*=glodu, *caput*=cap, *guttur*=gâtū, *tempus*=timpu, *frigus*=frigū, *os*=os, *animal*=animal). Pe lângă substantivele citate mai aduce ca exemple neutre (cari nu pot fi socotite ca eterogene) subst. *ou* plur. *ouī* sau *oā* (*ova*), ad. *nou* plur. *nouā* (*nova*). Săulescu zice, că Latinii ar fi avut mai mult drept să numească genul neutru *real* decât Germanii, cari îl numesc *Sachliches*, de oarece la Germanii sunt de genul neutru pe lângă lucruri neînsuflețite și nume de ființe însuflețite (*das Weib*, pag. 33—36).

Declinația.

Iată cum definește Săulescu declinarea: „Mutarea numelui prin căderi se zice *declinație*. Aplecarea însă seau declinarea numelor limbei românești nu este finală, pre cumui acelei latinești, ce articulară pre cumui acelei italienești, cu diferire că Italianii pun și articol definit la începutul numelui (*il uomo*), iară Româniî la finalul numelui (*om-ul*). Drept aceasta declinațiile articurilor sântă însuși declinațiile limbei românești (pag. 37)“. Cazurilor le dă următoarea definiție: „Atârnaarea seau relația, ce are o ființă seau un nume cu altul, facu *cazurile* seau *căderile* declinării numilor (*fiiul omului*). Cazul este o relativă mutare a finalului (*omul, omului*). Cazuri sânt 6, din aceste după însușirea declinării numilor limbei românești sânt rădăcinale numai două: 1 Nominativul, din care semformă Ac. cu *pre*, Ab. cu *dela* și Voc. cu *o*. 2 Dativul, din carele semformă genetivul cu *a* (pag. 37)“. Declinarea numelor (modurile declinației numilor românești sânt duplice) cu articolul definit la urmă o numește *flecsibilă* sau *aplectică*, iar declinarea cu *ună, ună, cel, cea* și cu *de, la, dela* o numește *inflecsibilă* sau *neaplectică* (pag. 38). La declinarea articulată (despre finalurile numilor, concordanța cu *articuri* și declinarea lor) Săulescu nu face nici o împărțire, ci arată, cum se aplică articuli la substantive. Săulescu critică pe nedrept pe gramaticii anteriori, cari întrebunțază articolul *l*, zicând că singurul articol ce se aplică la nominativul singular al substantivelor masculine și neutre sfârșite în „*u*“ *mută* sau *scurtă* și *pură* (care *u* se trage dela numile latinești masculine și neutre în *us* și *um*) este *ul* (*pom-ul, soer-ul, fii-ul, bob-ul*), articolul *le* se aplică la „numile terminate în *e*, eise trag dela abl. numilor latine în *e* ale declinației *atria* (*părinte-le=parente, ariete-le=ariete*, pag. 39—40)“. Genetivele numelor proprii în *ăi* (*Ducăi, Lucăi*) le derivă

din vechiul genitiv latinesc al declinării I în *ai* (aulai, terrai, aquai, pag. 41), iar genitivul substantivelor feminine în *ei* îl asemănă cu genitivul declinării V latinești în *ei* (rugei, fricei seaŭ fricăi¹). Despre substantivele feminine sfârșite la nom. sing. neart. în *ă* zice, că se *trag* dela numele latine de declinarea I sfârșite în *a* (tablă=tabula) și că finalul *ă* (carelei *a* scurtat ũ), unindu-se cu articolul *a*, se *preface* în *a* tablăa seaŭ tabla pag. 43). Substantivele sfârșite în *ea* sau *a* intonat (*ultimotonite*) le derivă din limba latină prin lepădarea grupei *ll* (purcella=purcea, stella=stea, novella=nuia); acestea articulându-se primesc un *o* eufonic între terminație și articol (purceaoa, zioa, abaoa pag. 44). La substantivele feminine sfârșite în *e* și neintonate pe ultima silabă (*neultimotonite*), cari „se *trag* dela ablativul latin în *e* al declinației a 3-a, finalul *e* unindu-se cu art. *a* se *preface* în *ea* (muierca=muliere)”. Săulescu se ocupă și de articularea substantivelor feminine, cari înainte de *e* final au o vocală accentuată, zicând: „Numele feminine, cese termină la Latini și Greci în *ia* seaŭ *io*, noi le terminăm în *ie*, că idiotismul limbiei noastre pronunție pe *ă* și pe *a* ca *e* după *i* (mânie dela lat. mania, copie dela copia, vie dela vinea), în cât numele feminine terminate în *e* și articulate apoi cu *a*, terminate în *ea* sau *ia*, se pronunție ca *e* pr. *mânia* ca *mănie* (pag. 44)”. Săulescu, ca și Eliade, admite numai art. fem. *a* criticând pe acei gramatici, cari consideră pe *oa* și *ea* ca articuli (*oa* și *ea* sânt numai modificății ale arătateilor triplice finale, unite cu singurul articol feminin *a*, pag. 45). Arată, că dintre substantivele sfârșite în *ă* unele sunt masculine, ca *popă* (popei), *tată* (tatăl seaŭ tatul, tatei și tatălui), Senecă (lui Seneca și Senecăi). Trecând la plural arată, că substantivele masculine se sfârșesc la nom. plur. nearticulat în *i*, la care se adaugă articolul *i* (pomii, pomii); de asemi-

1. Aci arată *mutarea* lui *g* în *ğ* și a lui *c* în *č*.

nea spune, cum formează pluralul numele neutre (faptu, făpturi și fapte : călcâiū, călcâe; cuiū, cuie; oū, oă seaū ouă = ovum, ova : ogoru, ogoară; amaru, amară; hotaru, hotară : feru, feră; poporu, popoară, ș. a.); de asemenea că numele neutre sfârșite la nom. sing. în *e* fac nom. plural neart. în *ī* și *urī*, iar articulat în *le* (nume, numi; sânge, sângiuri; scaune=scamna; lemne=ligna; mere=mala; fire=fila; frăie=frena; semne=signa: bunū, bune; corpu, corpori=corpus, corpora; timpu, timpuri; peptu, pepturi; trupuri, ziduri ș. a.; și unele feminine fac pluralul în *urī*, ca aramă-arāmuri, marfă-mărfuri, iarbă-ierburi, pag. 48). Substantivele feminine formează nom. plur. neart. în *e* și *ī* (table dela tablă, purece dela pureca, muere-mueri, baltă lată-bălți late, cadă rătundă-căzi rătunde, aripă-aripi-aripe; aminteste de mutarea lui *d* în *z* și de a lui *t* în *l*, a lui *e* și *g* în *ē* și *ġ*, când sunt urmate de *i*, pag. 50). Acuzativul îl formează dela nom. cu prepoziția *pre* (pre omū), iar ablativul cu prep. *dela* (dela omū). Arată, că vocativul se formează dela nom. neart. (o părinte și părintei, o Dumnezeule, o ceriule, o Plotină și Plotino, o bunī domni și o bunilor domni; vocativul popular se face cu *mă* și *fa* în loc de *o*, pr. fa Catrină și Catrinoăi seaū Cătrinăi, mă Ioane, pag. 51). Dativul substantivelor masculine și neutre se formează cu art. *lui* (omului, fruptului), iar al celor feminine cu *ei* (Plotinei, vițe-l-ei=aci se adaoge cătră *ei* un *l*), dativul din plural cu art. *lor* (femeilor). Despre genetiv zice, că se formează dela dativ, punând înainte *a* (a dommului și a domnilor). Vorbește de genetivul partitiv (o cupă de apă), de asemenea dă mai multe exemple de substantive, cari fac pluralul în două feluri, având înțeles diferit (ochi-ochiuri, bucăți-bucate, arginti-arginturi, pag. 57). Săulescu arată unele schimbări fonetice (*prozodica prișacerea vocalilor*), ce se întâmplă cu ocazia mișturii, declinării, conjugării și derivării cuvintelor (pag. 57—67), astfel vorbește de *mutarea*.

lui *e* și *o* accentuat în *ea* și *oa*, când în silaba următoare urmează *ă* și *e* (părintescu-părintească, coptu-coaptă, țeară dela lat. terra; recomandă a se întrebuiți forma muntenească „țeară“ în loc de forma moldovenească „țară“, peară-pară dela pira, veară-vară dela vera, preatla-pradă dela praeda), de schimbarea lui *a* accentuat în *ă* (baltă-bălți, baie-băi ș. a.). Săulescu recomandă, ca să ne ferim de „îngănătoarele vocale *â* și *ă*“, unde se poate la începutul și în lăuntru cuvintelor zicând *pre* nu *pă* [ca Muntenii], *el* nu *ăla*, *timpă* nu *tâmp*, *pomet*, nu *pomăl*, *trimet* nu *trămit*. Săulescu a fost etimologist, ceea ce se poate observa din formele „fet-feată“, si [să] (si se feacă, pag. 62). Se ocupă de schimbarea lui *a* latin precedat de *i* în *e* (mania=mânie, filia=fie, ș. a.), de lepădarea lui *n* și *l* (granum grana=grâu-grâie, frenum-frena=frâu-frâie, pabulum-pabula=paiu-paie, ș. a.), de prefacerea lui *a* final în *ă* (ova=ouă, nova=nouă), de muierea și perderea lui *l* final (vale-văi, cale-căi ș. c.), de schimbarea (umezirea lui *l*) grupei *cl* în *ch* și *gl* în *g* (clamo=chiamu, glacies=ghiață), de schimbările substantivelor neutre derivate din neutrele declinării a treia latinești (caput-capita=capu-capite, tempus-tempora=timpu-timpuri, fūgus-frigora=frigū-friguri, ș. c.) și de derivate din neutrele declinării a doua (pretium=prețu, nutritium=nutretu), de asemenea și de alte schimbări fonetice suferite de substantivele românești, cari se trag din limba latină (foiū=foliū, teiū=tilia, față=facies, leo=leu, portio=portie, ș. a. pag. 63—67).

La comparațiunea adiectivelor (*de aieptive* și *de alelor* *gradați* seaŭ *scăriri*) destinge *gradul șezetoriu* seaŭ *pozitivu* (omă ferice); *gradul comparativu* sau *întrecătoriu* (Caton este mai bun seaŭ mai rău de cât Antonie; mai=magis seaŭ majus) și *gradul superlativ* seaŭ *covârșitori* (Antonie este cel mai bun, prea, cu totul bun, pag. 53). Adiectivele diminutive le numește *comparative diminutive* (albiior, dulceșorū=dulciior-dulcius, căldișorū).

Numeralele le imparte în 8 clase (8 feluri): „1

Zemeinice seaŭ *cardinale* (unul, una, doi, âmbii, amândoi doăzeci seaŭ viginți și viinți, ș. c.)¹⁾ 2 *Feliuricele* seaŭ *diversativele* (de un feliu, uniformu, duplicu, unimodicu, ș. c.). 3 *Implicătoarele* seaŭ *duplicativele* (în una, în două, simplu, duplu). 4 *Impărșitoarele* seaŭ *distributivele* (singur, câte unul, câte două ș. c.). 5 *Orânduitoarele* seaŭ *ordinarele* (ântăiul, ântăia, ș. c.). 6 *Participitoarele* (un întreg, giună-tate, un trieriu, ș. c.). 7 *Inmulțitoarele* seaŭ *multiplicativele* (odată, de două ori, de trei ori seaŭ dăți). 8 *Timpuralele* (de un an seaŭ anoatin, de doi ani seaŭ bienu, de trei ani seaŭ trienu, etc.). La numerale propune unele forme imitate după latinește (primul, secundul, terțiul, cinciul, șestul, șeptimul, optul, etc. pag. 67—73)“.

Pronumele le imparte în următoarele categorii: „*Personale* seaŭ *fătești* (eu, tu, el), *reciproce* seaŭ *returnătoare* (pre sine, șic), *conjugătoare* seaŭ *împreunătoare* (me, te, se), *posesive* seaŭ *stăpânitoare* (almeu, altău, alūsău), *demonstrative* seaŭ *arătătoare* (istă, celă), *relative* seaŭ *reducătoare* (celee, carele), *interogative* seaŭ *întrebătoare* (cine, carele), *indefinitive* seaŭ *nehotărătoare* (ori cine, ori carile, cineva, careva, niște, un, o, fiecare, cutare, ș. c. pag. 76-93)“.

Verbul îl definește astfel: „Verbul este parte a cuvântului, ce arată făptuirea“. La verbe distinge următoarele forme, pe cari le numește *ghenuri*: „1 *Ghenul activu* seaŭ *lucrătoriu* (cuminecă lui ideile mele). 2 *Ghenul pasiv* seaŭ *pătimitoriu* (scoleriul se învață de cătră mine). 3 *Ghenul neutru* seaŭ *lucrătoriu intransitivu*, care are înțelesu triplicu: a) Aă lucrătoriu (umblă, mergă, fugă, cuget, chitescă, născocescă). b) Aă pătimitoriu (sufără, ameteșe, obosescă, răbdă, pătimeseă²⁾). c) Aă neutru (staă, șeză, înceteză, dormă). 4 *Ghenul deponentu* seaŭ *depunătoriu* eu înțelesu pătimitoriu (mă întristeză, mă mir, mă tulbur, mă bucur, ș. c.), aă lucrătoriu (mă laă, mă investeseă, mă

1) Cele două forme din urmă sunt luate dela Macedoromâni.

2) Săulescu, ca și alți gramatici anteriori, uneori scrie pe *u* mult altceori nu-l scrie.

peptănū, mă preumblu, mă culecū, ș. c.); aceste se numesc și „verburī reciproce seaū redicătoare“ (mă laud însumī¹).“

El admite 7 moduri: „*Indicativū* (arătătorīū), *conjunctivū* (congingătorīū), *optativū* (poftitorīū) seaū *dubitatorīū* (încōitorīū), *condiționatū*, *imperativū* (poroncitorīū) seaū *mândătorīū*, *infinitiv* (nehotărătorīū) și modul *participial* (împărășitorīū, pagina 97).“

Timpurile (*stațiile timpului*) sunt următoarele: „1 *Timpul de acum preasent seaū preasinfir* (eū laud). 2 *Timpul ce trecea, impersept seaū neprefăpt* (imperfect=lăudam): 3 *Timpul trecut persept seaū prefăpt simplu* (eū lăudaī) seaū *compus* (am-lăudat seaū lăudatam). 4 *Timpul ce trecuse, preapersept seaū preaprefăpt simplu* (eu lăudasem) seaū *compus* (am fost lăudat seaū lăudat am fost). *Timpul viitorīū seaū fiitorīū i fuitor* (voiū lăuda seaū lăudavoiū, pag. 93—100)“.

Săulescu admite 4 *conjugății* (I laud-a-are, II vid-e-re, III întind-e-re, IV auz-i-re). Destinge 7 feluri de verbe: „1 *Verburī regulate* (laudū). 2 *Verburī neregulate* (I laū=lavo, iaū=levo, mânâncū=manduco; II ținū și țiiū, mânū, rămânū, pot și pociū; III pun și puiū; IV vinū și viū, perū și peiū, voiū în loc de voliu). 3 *Verburī impersonale* (plouă, ninge, fulgeră; pare, trebue, se cuvine). 4 *Verburī defăptive* (blemū=ambulemus, pasă, aide-aidem-aideți=ando, ceas=cesso). 5 *Verburī încoative* de conj. IV; carile arată, că acum începe ceva a se face (înfloresc, innălbescū²). 6 *Verburī frecventative* de conj. I, carile arată a se face ceva adeseori (dormitezū, îndreptezū). 7 *Verburī ajutătoare* (I verbul esistivū seaū fiintivū „eū sânt“, II verbul pozitivū seaū avutivū „eū am“, III verbul viitorīū „eu voiū“, pag. 100)“. La conjug. verbelor auxiliare se găsesc și forme vechi și forme macedonene (escu, fum, avumū, pag. 102—110).

1) Săulescu uneori însamnă pe *i* scurt, de alteori nu-l deosibește de *i* întreg.

2) În mod greșit recomandă a se conjuga după conj. I „verbul nenhoativ“ „mă învăseu (pag. 133)“.

Conjugația I. Modul indicativ (pag. 113).

Timpul de acum (laudă), *timpul ce trecea* (laudamă), *trecut simplu* (lăudăi, lăudăși seaă lăudăști, lăudă, lăudămă seaă lăudărămă, lăudați seaă lăudărăți, lăudă și lăudără), *trecut compus indefinit* (am, ai, aă*, am, ați, aă lăudat și lăudatam), *timpul ce trecuse seaă preapersept* (lăudasem, lăudaseși, lăudase, lăudasemă, seaă lăudaserămă, lăudaseși seaă lăudaserați, lăudase seaă lăudaseră), *preapersept compus indefinit* (am fost lăudat seaă lăudatam fost), *fiitoriū* (voiū lăuda seaă lăudavoiū și oi, îi, a, om, iți, or lăuda în Moldova; în Muntenia „o lăuda“), *fiitoriul trecut* (voiū fi lăudatū seaă lăudatoī fi fost; de asemenea „fi voiū fi lăudat și fi voiū fi fost lăudat, voiū vre fi lăudat, voiū vre fi fost lăudat, voiū vre voi a lăuda, voiū fi vrut lăuda, voiū fi fost vrut lăuda, voiū vre fi vrut a lăuda, voiū vre fi fost voit a lăuda).

Modul imperativ.

Timpul de acum seaă present (laudă seaă si lauzi, laude seaă si laude, si lăudăm, lăudați seaă si lăudați, laude seaă si laude). Celealalte timpuri le împrumută dela conjunctiv.

Modul conjunctiv.

Timpul de acum (si laudă), *timpul ce trecea* (si vream lăuda¹⁾), *timpul trecut* (si fiū, si fiī, si fie lăudat, ș. c., seaă eū si fi lăudat, ș. c.), *timpul ce trecuse* (si fiū fost lăudat seaă eū si fi fost lăudat), *fiitoriū* (si vreū lăuda), *fiitoriul trecut* (si vream lăuda, si vream fi lăudat, si vream fi fost lăudat, si vrui lăuda, si fi vrut lăuda, si fi fost vrut lăuda, să fi voit a vre lăuda, si fi fost voit a vre lăuda).

Modul optativ și condiționat (pag. 113).

Timpul de acum (aș lăuda), *timpul ce trecea* (vream lăuda), *timpul trecut* (aș fi lăudat și lăudat aș fi), *timpul*

* Arată, că Muntenii întrebunțază a în loc de au (pag. 115).

1) Imitat după Văcărescu.

ce trecuse (aș fi fost lădat și lădat aș fi fost), *fiitoriū* (așū vre lăuda), *fiitoriul trecut* (așū vre fi lădat, așū vre fiū fost lădat, așū vre fi voit a lăuda, așū vre fi fost voit a lăuda, așū fi voit a lăuda, așū fi fost voit a lăuda, așū fi voit vre fi lădat, așū fi fost voit a vre fi lădat, pag. 116). Modul „condiționat“ se formează punând conj. *di* înaintea timpurilor dela optativ.

Modul infinitivū seaū nehotărător.

Timpul de acum (a lăuda), *trecut* (a fi lădat, a fi fost lădat), *fiitoriū* (a fi vrut lăuda, a fi fost vrut lăuda), *infinitivul duplu* (a vre lăuda, a vre fi lădat, a vre fi fost lădat), *infinitivul triplu* (a vre voi a lăuda, a vre fi voit a lăuda, a vre fi fost voit a lăuda).

Partițipia și gherundia.

Timpul de acum (lăudând, lăudândul, lăudândo, lăudătoriū).

Supinul (lădat).

Supinul trecut (având lădat seaū fostul lăudătoriū, având fost lăudătoriū), *fiitoriū* (având a lăuda, voind seaū voitoriul a lăuda, fiitoriul voind a vre lăuda, a fi lăudătoriū, a fi fost lăudătoriū, voitoriul seaū voindul a fi vrut lădat, viitoriul seaū voindul a fi fost lădat, pagina 117 *).

Săulescu mai dă exemple de unele timpuri formate cu verbele „ajutătoare“: „1 Cu verburī auesiliare se pot înforma verburī descriptive seaū perifrastice. Cu *am*

---

* Săulescu are o mulțime de forme curioase de timpuri, ce nu se întrebuițază și cari sunt inventate de dânsul; de asemenea și la numerale și pronume (pag. 117).

și cu infinitivul verbului se înformă verburî active de făptuire preazăntă și fiitoare (*am a face*); asemenea cu gherundie și modul conjuntiv (*am de făcut și am să fac*), iară cu supinul se înformă verburî trecute (*am făcut*).
 2. Cu *voiū* și infinitivul seău conjuntivul se înformă verburî de timpul fiitorî (*voiū a face seău voiū să facū*).
 3. Cu *sânt* și partițipia pasivă se înformă verburî pasive (*sânt lăudat*), iar cu supinul preapozitionat cu *de* se înformă gherundia (*sânt de lăudatū* pag. 131)". Săuleseu arată schimbările fonetice, ce le sufăr verbele în timpul conjugării (*laudū, lăudămū, facū, făcniū; tornū, toarnă; jocū, jucat; audū, auzi; abatū, bați; facū, faci; esū, eși; gustū, guști; audū și auzi - audio, pag. 141*).

Ocupnându-se de formarea timpurilor (*înformarea timpurilor*, pag. 142—153) arată, cum s'au derivat unele timpuri din celea latinești. Astfel imperfectul îl derivă dela infinitivul scurt, la care anină *am* dela (lat. *abam*), *avam, auam, am* (*laudavam, laudauam, laudam; vedeam, vedeuam, vedeam; auziebam, auzieam, auziam*¹). Perfectul simplu al conj. I îl derivă dela infinitiv, la care adaugă *avi* sau *ai* (*adăpăi=adaquavi, supinul „adăpat” dela adaquatum*), afară de trecutul verbelor „a da” (*dedii și dădui; sup.=dat*) „a sta” (*stătuī; sup.=stat și stătut*), „a lua” (*luăi; sup.=luat*), „a la” (*lăuī; sup.=lăut*). Perfectul conjugării II îl derivă din latinește (*ținui dela tenui, supinul „ținut” dela tenutum, tentum*); arată că unele verbe fac trecutul în *sei* și supinul în *sū* (*rămăseī-rămasū, ziseī-zisū, întinseī-întinsū, prinseī-prinsū, imvinseī-imvinsū, uciseī-ucisū*); astfel continuă a arată, cum se formează perfectul și supinul verbelor regulate și neregulate de conj. III și IV, dând mai multe exemple (*făcui și fecii, făcut și fapt**; *scriseī și scripseī, scrisu și scriptu; înțeleseī, înțeles, înțeleptū; direseī, diresū, direptū; rupseī, ruptū; fripseī, friptū*;

1) Cipariu tot astfel explică formarea imperfectului.

*) Săuleseu arată, că și la substantive s'a prefăcut *c* în *p* (*lacte*

auzii, auzitū). Persoana a doua dela perfectul simplu *lăudăști* o derivă din latinește (laudavisti-lăudăști-lăudăși); la plural întrebuintază formele vechi, cari se apropie de cele latinești, explicând formele noue (lăudărămū, lăudarăți, lăudară¹) din plusquamperfectul latinesc (laudaram, laudas, laudarāt, laudaremus, laudaretis, laudarent). Plusquamperfectul îl formează din persoana I și III a perfectului, asemănându-l cu plusquamperfectul conjunctivului latin (laudasem=laudassem). Arată, că persoana a doua a imperativului se formează din persoana a treia a indicativului prez. (laudă, ține), iar persoana a treia dela prezent conjunctiv (laude ei). Imperativele neregulate *fă, du, zi* nu le derivă dela imperativele latinești [fac, duc, dic], ci dela persoana I a indicativului prezent, de unde leapădă pe *e*; arată că verbul *a veni* formează imperativul *vină* și *vino* (pag. 150). Gerundiul îl formează dela infinitivul scurt (lăudândū=laudando), participiul pasiv se sfârșește în *tu* sau *su* (lăudatū=lăudatus), cel activ în *toriū* (lăudătoriū).

Adverbele le împarte în *rădăcinale* și *simple* (ici), în *detrase* și *compuse* (ominește), în *perifrastice* (cu mâna; cu mintea). După înțales le împarte în mai multe feluri: *Locale* (ici, cole), *tempurale* (acum, atunce), *ale cătimei* (atâta, mult, puțin), *caritimei* (așe, nu, ba nu, bun, rău), *ale modului* (așa, ea, ba nu, ușor, greu, cu greu, bine, foarte), *ale îndoelei* (poate, doară, cumva), *ale arătării* (en, enea, iată, iaca).

Congiunșiile sunt împărțite în *copulative* sau *legitoare* (și, e seău i, cu), *ordinătoare* sau *orânduitoare* (ântăiū, apoi, după accia), *comparative* sau *cumpănitoare* (cât seău cucât mai mult; atâta, cu atât mai mult), *dejunitive* sau *dispreunătoare* sau *singure pozi-*

=lapte, pecten=pieptine: analogie introduce forme ca *a.eptir, persep-ohiept, subiept*, susținând, că dacă vom zice altfel ne abatem dela idiotismul limbei românești pag. 147).

3) Și la sing. are o formă în *ăi* imitată după latinește (lăudări, lăudarăși, lăudară, pag. 148).

tive (au, ori seau), *condiționale* (si, di, deacă, ș. a.) *adversative* sau *în contrăloare* (ânsă, iară, totuși, ș. c.), *concesive* sau *îndătătoare* (di, di și, măcar, cu toate că, ș. c.), *cauzale* (căci, pentru că, fiind că, ș. a.), *consecutive*, *scopale* sau *următoare* (si, ca si, ș. a.), *conclusive* sau *închietoare* (decî, aședară, ș. a.), *isplicative* sau *tâlcuitoare* (adecă, va si zică, precum seau cum ar fi, de exemplu), *tempurale* (când, până când, după ce), *modulative* (atare mod, cum am zice, așe, precum, ș. c. pag. 155—161).

Prepozițiile le împarte în *separabile*, cari cer acuzativul (spre mine, ș. c.), ablativul (dela mine), genitivul (înaintea seau înlăuntrul casei¹); *simple inseparabile* (ad, res, stră, pro ș. c.); *compuse locale* (aproape de, din colo de, de o parte de, departe de ș. c.); *temporale locale* (înainte de, pe la, până la, ș. c.); *compuse cu substantive prepoziționale* (a-supra, în-aintea, în-apoia, împregiurul ș. c.). Aici amestecă și unele conjuncțiuni (si, să, di).

Interieptiile (interieptii seau pătimitoare) sunt clasificate în *ale plăcerei*, *ale râsului* (ha, ha), *ale săltărei* (hop, hop), *ale bucuriei* (aî binemî pare, voe bună), *ale aplaosului și mulțemirei* (bravo, vivat, aferim, amin, bine, foarte bine), *ale afirmărei* (ei, fie), *ale chemărei* (hei, nauzi, o, mă, ista, cela), *ale postirei* (o di ar fi; firear saü fioar; măcar si deie Dumnezeu; cummu: aî rogute; cale bună), *ale demândărei* (haî, aide, mergi, carate, fugi, ferî, săriți, nu lăsa, nu te da), *ale întrebărei* (ce, ha, cum), *ale neplăcerei* (ale plângerei=vaiu, alio, aleu, valio: suspinului — ofu, ah, vai de mine), *ale niroinței* (băiu, ba, lasimă, dămî pace, nunî debue), *ale îngreșărei* (fui, tiu, nuții rușine, măre agiungăti), *ale mulțomirei și mănieri* (tișu, taci, silență, destului, agiungăti, nu maî liorbăi), *ale amenințărei* (pei, lipsește,

1) Gramaticii anteriori le construiesc greșit cu dativul.

afară, câinii te mănânce, văzutaî măi), *ale mirărei* (o, ce minune, cūrios, o doamnă, bré-bre, măi mă, văzutaî măi, chiar, iacă mă, cum si poate, mare minune, numai spune, zeu *), *ale înspăimântărei și înfricării* (elei, u, oi, ho), *ale neprețuirei și nepăsărei* (dec, cemî văzură ochii, mare lucru, pag. 169—171).

Săulescu se ocupă de formarea verbelor (*de înformarea verburilor*) din adiective, pronume, nume și adverbe cu ajutorul prepozițiilor separabile și insepărabile (nalbescū, unescū, însușescū, întărziezū, oftezū, hohotesc, asuprescū, innapoezū), de numele derivate din substantive, adiective și din verbe (cuprinsul dela cuprinsū, făcătoriū dela făcut, ninsoare dela nins, albușū dela albū, mulțime dela mult, petrărie dela peatră, pometū dela pom, suișu dela a sui, miriște, măierște, ș. c. pag. 174—179). Dela pag. 179—191 arată diferite terminațiuni (finaluri) de ale numelor apelative masculine și feminine, iar dela 191—206 tractează despre compunerea cuvintelor, recomandând cuvinte ca „peștină“ în loc de „heleșteu“, „vântulă“ în loc de „moară de vântū“, „pescouă“ în loc de „ouă de pește“. Săulescu caută să romanizeze terminii tehnici (gramatică=sermonică, aritmetică=numerică, raționică seaū rațiocinică=logică, zeoștiința=teologie). El face comparațiuni cu limba franceză, care a scurtat cuvinte, luându-le din limba latină (peu=paulus, oeil=oculus, ș. a.).

Partea sintactică.

Partea II sintactică s'a tipărit tot în anul 1833 și conține acelaș titlu, ca și partea etimologică. Și a doua parte, care are 160 de pagini, este dedicată lui Veniamin Costachi, protectorul lui Săulescu¹⁾. Autorul

*) În ținutul Năsăudului (Transilvania) se mai aud și astăzi interjecțiunile „du-te-du-te“ și „numai spune“, „doară nu“.

1) Săulescu a fost tremis de Veniamin Costachi în „Teresianum“ din Viena și apoi la Atenă.

se ocupă de subiect, de concordarea lui cu predicatul, de „întrebuirea articurilor definitive, relative seau aieptivale“. Despre „*articurile definitive*“ zice, că sunt „pronume arătătoare simple“ de a treia persoană (omul bun, bunul om); iar articuli „*relative*“, despre cari spune, că sunt de asemenea pronume „arătătoare“, îi numește „aieptivale“ (soarele *cel* luminos, *cel* soare luminos seau *cel* luminos soare, cu bunul seau *e* *cel* bun). Arată când substantivele și adiectivele se întrebuințază articulate și nearticulate. După aceasta tractează despre întrebuințarea (întrebuirea) pronumelor personale, zicând că noi ca și Latinii și Grecii putem lepăda în conjugare pronumele (seriu, serii, ș. c.); totuși pronumele se pune când „făptuirea subiectilor se opune una alteia“ (*e* adun și *tu* respiești), în titulaturi (Noi Ioan Sturza), când voim „a da mai mult înțales seau ton voroavei (parică tu ești mai bun de cât dânsul; tu din toți te ai aflat)“, în răspunsuri la întrebări (cine a venit? Eu). Vorbind de întrebuințarea dativelor și acuzativelor pronumelor personale, recomandă a se întrebuința formele scurte singure, fără a fi însoțite de formele lungi (mă tremite). Propune a se întrebuința pronumele posesiv „*său*, *sa*“, când se rapoartă la subiectul prepozițiunii, iar „*lui* și *ei*“, când nu se rapoartă la subiect (vulpea găbui găina cu puii ei, adecă ai găinei, pag. 26). Dela pag. 32—40 se ocupă de întrebuințarea pronumelor „arătătoare, întrebătoare și relative“. După aceasta tractează despre sintaxa cazurilor și anume *de sintacsul reghiminei cei partea a doua a zicerei, căderea ghenetivului* (fiiu al părintelui, fii ai părintelui, ai mumei; fică a părintelui, fice ale părintelui, pag. 42), *de reghiminea proprie și de însemnările preapozițiilor* (pag. 49—81), *de verburile regitoare de dativul persoanei și de acuzativul lucrului, de aieptivele regitoare de dativ, de reghiminea acuzativului, de specială întrebuirea preapozițiilor acuzativale și de însemnarea lor* (pag. 61), *de preapozițiile ablativale*

(pag. 77), *de ghenetivul partitivă informat cu de* (pag. 81). Prepozițiunile sunt tractate amănunțit, arătându-se însemnarea și întrebuințarea lor. Vorbește de partici-
piile, adiectivele și substantivele, cari cer după dănsese
prepoziția *de* (insetat de dreptate, lăsatul de sez, făcă-
toriū de bine, neputincios de picioare, bun de gură, păr
de cal, lemn de fag, cofă de apă, pag. 86). Despre *ghe-
rundie* spune, că este format din supinul verbului și
că este echivalent cu gerundiul latin în *um* (este de fă-
cūt=faciendum est; miū, ții, îi de făcut seaū de a face
ori casi facū; am de făcut seaū âmī caută a face ori
âmī caută si fac; sânt vrednicū de făcut; ești bun de
bătut; de-mpărțitul număr), iar *ghenetivul supino-ghe-
rundiei românești* este echivalent cu cel latin în *i* și *u*
(instrument de scris=instrumentum scribendi, ușor de
zis=facile dictu, greu de făcut=difficile factu, unealtă
de scris seaū de a scrie ori casi serie, apă de băut
seaū pentru băut, dăū de mâncat) și *acuzaticul supino-
gherundiei* este asemenea cu cel latinesc în *um* (merg
la vânat=eo venatum, trimit la cosit-la secerat, mă
ducu la păscuit, la edificatul unei case, mă apuc de
lucrat, pag. 90—96). Apoi se ocupă de *dependentul seau
de sintacsul zicerilor atârinate în modul conjunctiv și im-
finitiv* (dorese si facū, dorese a face), *de sintacsul parti-
cipial* sau *de-constrângirea mai multora ziceri întruna*
(omul îmbuibându-se =deacă seaū după ce se imbuibă...;
cel ci seamănă seciră=semănătoriul seciră; ceia ce se
sămănă se seceră=pământul semănat se seceră; Tare-
vine întărit — fiind întărit seaū întărinduse se înființă
republica, pag. 102—113). Săulescu arată, că vechiul
participiu prezent s'a perdut și că astăzi avem urme
din dânsul în adiectivele în „nte“ (ferbinte soare) și
în unele substantive (ființă din fiente, voință din volente,
dorință din dolente, pag. 110). La pag. 114 tractează
despre întrebuințarea adverbelor (soarele răsare stră-
lucindū seaū cu strălucire ori strălucit: Isus Christos

se încrucișă sup Pilat, adică domnind Pilat; Tales învăță mai întâiu la Fericid). Săulescu arată, că în limba română se întrebuițază negațiunea *nu* și când subiectul este un pronume negativ (nimine nău fost seău nău fost) și că de multe ori negăm cu verbul defectiv „băiu”, despre care crede, că se derivă dela „ăio” și „ve” (Mergă? băiu; Fostaă? ba; Mergevei? ba nu, pag. 118). După aceasta se ocupă de întrebuițarea prepozițiunilor și a conjuncțiunilor. La pagina 120 tractează despre așăzarea vorbelor în propozițiune și despre orânduirea propozițiunilor în frază, deosebind *construcțiã firească* (soareie răsare, ca și lumineze pământul) de *construcțiã figurată* (ca și lumineze în orizon, răsare soarele), arătând în acelaș timp că această din urmă construcție se întrebuițază atunci, când voim a atrage atențiunea cititorului sau a auditorului asupra unui cuvânt sau când dorim să înfrumusețăm ori să înputernicim „sintacsul” și când căutăm a ne feri de cacofonie (pag. 126). La pag. 131 se ocupă de *analizul construcției, adică a propozițiilor și a zicerilor*, împărțind propozițiunile în *propoziții simple* (soarele este luminos), în *propoziții compuse* (sănătatea, înțelepciunea și avuția sânt la om precumui materia, însușimea și făptuirea la o ființă), în *ziceri compuse prințipale* (soarele luminează, el încălzește și înviiază făptura), în *ziceri incidentale sau complințoare curiincioase zicerii prințipale* (soarele răsare, ca și lumineze, el va lumina, di nul va întuneca înegriții nouri). Propozițiunile secundare le definește în modul următor: „*Zicerile incidentale definitive* atárnă mai cu samă prin pronumele relative *cel ci, carele, ș. a.*; iară *isplicativele* prin conjunțiile scoposului *și, ca și, că* regitoare congiuntivului, prin ale timpului *când, dupăce, înainte dece, atuncea*, prin condiționalele *di, dacă*, prin cauzaelle *că, căci, pentrucă, fiindcă*, prin ispliativul *ade-că, care va și zică* (greșala făcută—carea se face, di

se face; când se face—din neștiință trebuie a se erta seau să se erte)“. La pag. 136 tractează de *întregimea, elipsul și pleonasmul propozițiilor și a zicerilor*, iar la pag. 141 de *spuneri seau narațiuni* (din mai multe ziceri prin cōngiuții între legate se alcătuește spunerea).

Spunerea [frază] este *firească*, când se pune mai întâiu *zicerea principală*, iar după aceasta urmează *zicerile cele incidentale* cu conjuncțiunile *timpului, locului, căltimei, modului, cauzei, condiției și ale concluziei* (pag. 144) Vorbind de *întrebuirea modurilor și a timpurilor* le împarte în *moduri absolute* (indicativu, imperativ și imfinitiv) și *relative* (conjunctivul, poftitoriul, condiționatul și partițialul), de asemenea și timpurile în *timpuri absolute* (prezentul și perfectul) și *relative* (imperfectul, preaperfectul și fiitoriul). Săulescu imitând pe Eliade spune, că poeții și istoricii întrebuintază prezentul („preafinitiv) în loc de perfect (făptuitul), ca „să arete cele trecute mai viii și de față“ (după ce perde cineva, atunce cunoaște, în loc de „după ce au perdut cineva...“), de asemenea și în loc de viitor („vin acum îndată“ în loc de „voi veni“). Despre imperfect zice, că poate arăta o acțiune *în mod absolut* (omul lan ceput vețuia selbatic) sau *în mod relativ* (când vineam, el se ducea seau se dusesese, iar nu se duse ori suu dus, pag. 145). Arată, că perfectul optativului poate fi înlocuit cu imperfectul indicativului (di se înțelegea omul mai nainte, el căpătă seau ar fi căpătat multe). Săulescu face deosebire între perfectul simplu și compus, zicând că perfectul simplu „arată ceva mai de curând făcut și mai vartos în voroavă [povestire] spunind ceva (bătu, învinsei)“, iar „cel compus“ arată ceva făcut ânsă nehotărât ecivalent fiind cu auristul grecesc“ (am agiuns, am învinsu, pag. 146); tot odată arată, că viitorul poate fi înlocuit prin alte timpuri și construcțiuni (voi veni, am a veni, am si viu, am de venit).

În tractarea sintaxei se simte mult înrăurirea sintaxei latinești și grecești.

În 1834 Săulescu a publicat partea III intitulată: „De prosodia limbii românești și de versificație“, la care a adăugat mai multe exemple de versuri¹⁾. Tot în acest an Săulescu a publicat o gramatică românească pentru clasele elementare prescurtată din partea etimologică, ce apăruse în 1833.

Gramatica românească și nemțască din 1838.

În 1838 s'a publicat la Brașov o gramatică intitulată: „Gramatica românească și nemțască“ pentru tinerimea națională într'acest chip întocmită de un' prietin' al' nații tipărită cu toată cheltuiala domniisale Rudolf Orghidan, cetățan' și neguțătoriu de aici. Brașov, în tipografia lui Ioan Ghett. 1838“.

Gramatica, care cuprinde numai etimologia [în prefață spune, că va publica mai târziu și sintaxa], este tipărită cu litere cirilice și conține 216 pagini. Partea românească este tractată paralel cu partea germană și anume în coloana stângă gramatica românească, iar în cea dreaptă gramatica germană. Scopul, pentru care a fost publicată această gramatică, se vede din următoarele rânduri: „Spre acest scopos' se întocmi această gramatică cu gând, că petrecând tinărul mai întâiu regulile limbii sale totuodată să cunoască aceea ce are limba noastră de obște cu cea nemțască și când va trece în clasul nemțesc, cu atâta să'î fie mai ușoară învățarea acestii limbii streine (pag. IV din prefață)“. Iată cum se definește gramatica: „Gramatic'a (die Sprachlehre) este știința, prin care învățăm' să cunoaștem o limbă a vorbi și a o serie după însușirile și firea ei“. *Articolul hotărâtor* este *lu, (l), le, a*; iar *articoli neho-*

1) În 1835 I. Pop a tipărit la București în tipografia lui Eliad o gramatică română pentru începători, din care au apărut 14 ediții până în 1859. Tot în acest an s'a publicat: „Gramatica românească tipărită cu cheltuiala din casa școalelor publice și primită în clasurile de începători, București, tipografia Eliade 1835“.

tărătorii sunt *un', o, uni, unele, niște, nește, niscari și nescari*. La substantive sunt trei declinări [declinarea masculină, feminină și neutră]. Genurile sunt numite *neamuri*.

Declinați'a substantivelor' fără articol'.

„Singularic“	„Multoratic“
Nominativ' (numitor') soceru	socri
Genetiv' (născător') de soceru	de socri
Dativ' (dătător') la soceru	la socri
Acuzativ' (pârător') pe soceru	pe socri
Vocativ' (chemător') o soceru	o socri
Ablativ' (luător') dela au de soceru	dela socri

Declinați'a substantivelor' cu articolul' hotărâtor'

Declinați'a I.

„Singularic“	„Multoratic“
N. lupu-l' (lupu-lu)	lupi-i
G. a lupu-lui	a lupi-lor'
D. lupu-lui	lupi-loru
A. pe lupu-l'	pe lupi-i
V. o lupu-le	o lupi-loru
Abl. dela sau de lupu-l'	dela sau de lupi-i

Declinați'a II.

N. A. Abl. mum'a	mume-le	vergea-oa	vergele-le
G. D. mume-i (mum'i	mume-lor'	vergele-i (vergel'i)	vergele-lor'
N. A. Abl. carte-a	cărți-le		
G. D. cărți-i	cărți-lor'		

Declinați'a III.

N. A. Abl. lemnu-l'	lemne-le	pământu-l'	pământuri-le
G. D. lemnu-lui	lemne-lor'	pământu-lui	pământuri-lor'

Despre *adjective* se zice, că se declină (*apleacă*) ca și substantivele. La comparațiune se deosebește „*dreapt'a I* sau *gradul' pozitiv'* (copil' blând'), *dreapt'a II* sau *gradul' comparativ'* (copil' mai blând'), *dreapt'a III* sau *gradul' covârșitor'* sau *superlativ'* (cel mai blând: copil' foarte, prea, păste măsură sau afară din cale blând=superlativ nerelativ, pag. 59).

Numeralele (pag. 68) sunt împărțite în *cardinale* sau

temeinice, ordinative sau orânduitoare, distributive sau arătoare de felurime (de doo felurī sau plase), *repetitoare* (o dată, de doo-orī), *multiplicative* (sâmplu, ândoit', ântreit'), *nehotărătoare* [în mod greșit pune aci pronumele nedefinite, „fiește-care, fiește-cine, vr'unul', niēi unul'].

Pronumele (pag. 71) sunt împărțite în *personale simple* (eū, tu, el', ea), *reciproce* sau *ântorcătoare* (mă, mine, mine ânsu'mī; te, tine, tine ânsu'ti; se, pre sine'si; șie, șie'si, âși; loru'si, âși), *personale compuse* (eū ânsu'mi, ș. c.), *stăpânitoare* sau *posesive* (meū tăū, lui, său, ș. c.), *arătătoare* sau *demonstrative* (acest', saū ūst', astă; acel' saū cel, și al', aceea, cea și a; acest'a'si, acel'a'si; școlarul' cel' bun'), *reducătoare* sau *relative* (care, a căruī, căruia și cui, pl. care, a căror' și căror'a; care, a cării și căriia, plur. care, a căror' și căror'a), *ântrebătoare* sau *interogative* (care, cine, ce), *nehotărătoare* (altul', neștine, nimeni saū nimenea, cine-va, care-va, ori-care-fie-care, ori-oare-cine).

Verbele se împart în *lucrătoare* sau *active* (fac'), cari se subîmpart în *transitive* sau *trecătoare* (laudū, fac'), *ne-transitive* sau *ne-trecătoare* (fugū, alergū, umblu), *reciproce* sau *ântorcătoare* (mă silesc', mă străduescū). Mai sunt verbe *pūtimitoare* sau *pasive* (mă laud' orī sânt' laudatū), *neutre* (staū, ședū, zacū, ânflorescū), *nesăvarșite* sau *imperfecte* (cari spre săvârșirea ântelesului mai cer' și alt' verb' ân modul' nehotărător' orī suppus'=știū, pot', voi, trebui=eū știū serie orī să seriū, pag. 90). *Modurile* (chipurī) se împart în *arătător'*, *demândător'*, *poftitor'*, *suppus' și nehotărător'.* Modul, *demândător'* se întrebuintează, când' vrem' să poruncim' ceva (serie, ânvață), când' oprim', sfătuim', dojenim', orī rugăm' pă cineva (nu fă ast'a; mergi la școală; dă-mi mână de ajutor')". Modul' „*poftitor'* pe lângă dorire mai arată condiție și ândoire (de Români ar' fi mai bine, dacă 'siarū iubi limb'a sa; am' auzitū, că ar' fi venit' frate meū)". Se arată, că modul conjunctiv sa poate întrebuintă și ca imperativ, când se subîntelege unul din verbele „*demând'*, *vreaū*, *cer'* ș. a. (să cânti=cântă, să faci=fă). Timpul

trecut' este de patru feluri: 1. *Nesăvârșit'* (ânvățamū). 2. *Săvârșitū* (scriseiū). 3. *Mai-multū-decăt'-săvârșit'* (scrisesemū). 4. *Nehotărât* (am' scris'), timpul *viitorū* (voiū scrie), *viitorū trecutū* (voiū fi scris'), *participiulū prezentū* (cânt-ând'), *trecut'* (cântat'). Conjugările le împarte în 4 clase (I în are, II erez, III erez, IV în ire). Se arată schimbările fonetice (mutările de vocale și consonante), ce le sufăr verbele în decursul conjugării (pag. 117). Se arată conjugarea verbelor neregulate (a bea, da, lua, sta, mânca).

Adverburile se clasifică în adverbe *de timpă, locă, calitate* (bine, mai bine, foarte bine), *cuantitate* (adese-orī, de multe-orī, mai cu seamă), *de adevărit'* (așa, da, cu bună seam'a), *de tăgăduit'* (nu, ba, nici decum), *de grad* (mai, prea, foarte), *de întrebare* (cum, unde, încotro), *de ândoire* (doară).

Prepozițiile se construiesc cu cazul genetiv (asupra, deasupra, âmpreajmă, ânainte, âncotră, âmpotrivă), cu acuzativ (ân, la, a, pre, după, spre. ș. a.), cu ablativ (cu, dela, de, din, dintre, afară de, departe de. ș. a.). Se arată prepozițiile, *care se ântrebuințează ân compunere* (depun', conscriū, stră, des, re, res, pro, trans. ș. c.).

Conjecțiunile (*conjugativele*) sunt clasificate în *copulative* sau *legătoare* (nu numai-ci și, precum-așa), *desjunctive* sau *despărțitoare* (aū, saū, orī, nici), *condiționale* (de, dacă), *timpurie* (când', după ce), *causative* sau *de pricină* (că, căci, fiind' că, pentru că) *concesive* sau *ângăduitoare* (măcarcă, cu' toate că), *arătătoare de sfârșit'* sau *scopos'* (ca, să), *asemănătoare* (precum, ca), *adversative* sau *âmpotrivi-toare* (însă, ci, dar, iar), *explicative* (adică, cum, precum), *conclusive* sau *încheitoare* (dar, așa dar, deci), *ordinative* sau *orânduitoare* (d'întăiū, apoi, mai departe, mai âncolo, ân urmă, ân sfârșit, pag. 187).

Interjecțiile sunt împărțite în „*ântrisece* saū *din lăuntru*, care arată vr'o simțiră a sufletulū (oh, vai, uf, a, o ș. a.) în *ecstrinsece* saū *din afară*, care arată vr'o imitație a unui glasū orī sunetū (paf, puf, crac, buf, plump, bim bam); une-orī se întrebunțează și alte părți ale cuvântulū (o Doamne, o minune, vai de mine, pag. 189).“

Gramatica rumânească din 1839.

În 1839 apare în tipografia lui Eliade din București ediția II a unei gramatici intitulată :

„Gramatica rumânească primită în clasurile de începători ale școalelor publice.“

Gramatica, care conține 82 de pagini este tipărită cu alfabetul cirilic amestecat cu litere latine [alfabetul mixt]. Din această gramatică au apărut în urmă mai multe edițiuni, din cari una în 1850, ce este identică cu cea din 1839 și care conține numai 79 de pagini. Această gramatică este un extras din gramatica lui Eliade din 1828.

Gramatica lui I. Vaillant (1840).

În 1840 profesorul Vaillant publică în limba franceză o gramatică intitulată : „Grammaire roumâne à l'usage des française par I. A. Vaillant, Boucourest 1840.“

Gramatica, care conține 115 pagini, este tipărită cu litere latine, iar textul român cu alfabetul cirilic mixt.

Articolul îl împarte în *definit* (*lă, le, a*), în *indefinit* (*unū, o*) și în *determinativ* (*cel, ăl, al, cea, a*); *al* se întrebunțază înaintea *adiectivelor posesive*, cu care face împreună pronume (*al meu*) și înaintea *adiectivelor ordinale* (*al doilea*). Vaillant se folosește de prepozițiuni la declinarea nearticulată a substantivelor, iar la declinarea articulată nu face nici o clasificare, ci arată, cum se aplică articolul la substantivele masculine, feminine și neutre. Numele proprii masculine de persoane le declină cu articol înainte și cu articol în urmă (pag. 38). *Pronumele* le împarte în *personale* (*ieū, tu, el, ica, dănsū, dănsa*), *reflexive* (*ieū însumi, tu însuși, el însuși, ș. c.*), *pronume și adiective posesive* (*mieū, tăū, săū, ș. c.*), *pronume și adiective demonstrative* („*acestū-ăstū, această-astă; acelu, ăl, aceea, a*“; ele sunt declinate nearticulate și articulate; la nom. plur. masculin se găsesse formele „*aceștiū, ăștiia*“, de asemenea la genitiv și

dativ feminin sing. „acei, ăi-a; acestu-l-altu, acestu-l-altu, această-l-altă, aceste-l-alte, acelu-l-altu, acci-l-altu, acea-l-altă, acele-l-alte = pronume demonstrative compuse), *pronume relative* (care-le, căru-i-a, cari, carii, căroru, căroră; care, care-a, cării, cării-a, care, căror, căroră; ce, de ce, la ce, pe ce, dela ce; cine, de cine, la cine, pe cine, dela cine, pag. 21), *pronume și adiective demonstrative relative* (cel ce, cea ce sau care), *pronume indefinite* (neștine, ceva, cineva, ni-minea), *adiective indefinite* (ori care, fie care, alt, atât, cât, mult, tot, un; niște, amândoi).

Adiectivele numerale le împarte în *adiective cardinale* și *ordinale*. Vaillant împarte conjugările după sistema franceză, ca și Eliade. Verbul „a fi“ îl numește substantiv. Conjugarea pasivă o formează în mod perifrastic, când se arată o acțiune instantanee (sânt iubit), iar când voește a arăta durata unei acțiuni sau stări, atunci se exprima prin reflexiv (se iubește de toți).

Conjugarea I Modul indicativ (pag. 64).

Present (cânt), *imperfect* (cântam, cântai, cânta, cântam, cântați, cânta), *trecutul definit* (cântaiu, cântași, cântă, cântarăm, cântarăi, cântară), *trecut nedefinit* (am cântat), *trecut anterior* (cântasem, cântaseși, cântase, cântaserăm, cântaserăi, cântaseră), *plusquamperfect* (am fost cântat), *fiitorul pozitiv simplu* (voiu cânta), *fiitorul simplu de îndoială* (o să cânt), *fiitorul compus de îndoială* (o să fiu cântat, o să fiu cântat, ș. c).

Condiționalul.

Present (aș cânta), *trecut* (aș fi cântat).

Subjunctivul.

Present (ca să cânt), *trecut* (ca să fiu cântat, ca să fiu cântat, etc).

Infinitiv present (a cânta). *Participiul present* (cântând), *participiul trecut* (cântat; cântată).

La pag. 96 este un tablou de conjugarea verbelor

neregulate de conj. I (a da, usca, mânca, lua, la, înfoca, spăla, crăpa, sta, lucra), II (a fi, veni, peri, eși), III (pune, rupe, sparge, trage, rade, fierbe, spune, înfige, sugă, vînde, ucide, coace) și IV (a rămănea, avea, ținea, bea, vedea, putea, mîngăia, învica). La urmă tractează despre prepozițiuni și întrebuintărea lor (pag. 100—111), despre advorbe (pag. 111), despre conjuncțiuni (pag. 113) și interjecțiuni (pag. 114). La Vaillant se simte înrăurirea gramaticii lui Eliade.

Tentamen criticum de Laurian (1840).

În 1840 Laurian a publicat în limba latină o lucrare gramaticală filologică intitulată:

„Tentamen criticum în originem, derivationem et formam lingue romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae, auctore A. Trebonio Lauriano. Viennae 1840, typis congregationis Mechitaristarum“.

Cartea, care conține 296 de pagine, este dedicată principelui spaniol Carlo Ludovico Burboneo.

La începutul cărții se află o disertație erudită, în care autorul tractează despre limbile derivate din latină și în special despre limba română (LXX de pagine). Laurian arată, că pe lângă latina clasică mai era latina *rustica*, *pedestris*, *militaris*, *vulgaris*. El spune, că Italienii, Francezii, Germanii au dialecte și că fiecare din aceste popoare și-a făcut o limbă literară spre a scrie toți la fel; el sfătuște și pe Românii din amândouă Daciile, ca să-și facă o limbă literară. După aceasta vorbește de colonizarea Daciei, despre năvălirile popoarelor barbare, despre imperiul româno-bulgar, de treutul Românilor din peninsula balcanică și al celor din Muntenia, Moldova și Transilvania. El zice, că Românii n'au părăsit Dacia lui Traian și că poporul român a păstrat credințele romane („dies fasti ac nefasti“=zile bune și rele; „Floralia“=Florile). Amintește de cele dintâin urme de limbă română (579) relatate de Teo-

fane (torna, torna fratre). Spre a dovedi marea asămănare, ce există între limba latină și română, Laurian dă un model de „tatăl nostru“ în limba latină, în limba vulgară romană și în limba română (pag. LVII). El arată părțile comune, ce le au limbile romanice, și prin cari se deosebesc de limba latină, tractând declinarea și conjugarea românească în paralel cu limbile neolatine (pag. LX). Spre a dovedi înrudirea limbilor romanice dă un exemplu de tatul nostru în toate dialectele italiene, spaniole și franceze (pag. LXVI-LXX), arătând că atât în Italia cât și în Franța și Ispania este câte o singură limbă cultă (LXX). Laurian insistă asupra acestui punct, de oarece și dânsul propune prin această lucrare o limbă literară română, care însă este o limbă ideală subiectivă [așa după cum ar fi dorit autorul să fie], iar nu reală [după cum este azi]. În prefață Laurian zice, că întâia condiție este curățania limbii și că scopul lucrării sale este, ca să pună dinaintea învățaților limba română, ce se vorbește astăzi în amândouă Daciile. El zice, că gramatica trebuie să corecteze vorbele rele, cele de prisos să le înlătore, iar cele ce lipsese să le pună (pag. 1). Gramatica are o parte *analitică* și una *sintactică*. În secția întâiu din partea analitică se tractează *analisa vocalică* (despre vocale, despre locul și pronunțarea vocalelor, despre diftongi, despre consonante, despre locul și pronunțarea consonanțelor, despre trecerea literilor în altele, despre despărțirea silabelor, despre modul scrierii, despre accent pag. 1—45), iar în secția a doua se tractează *analisa verbală* (despre substantive, adiective, despre declinația substantivelor și adiectivelor, despre verbe și conjugări, despre adverbi, prepoziții, conjuncții și interjecții, despre cuvintele derivate și cele compuse). În secțiunea întâiu a părții analitice Laurian se ocupă mult mai pe larg de fonetica limbii române, decât s'a ocupat Micul și Șineaiu. Dorind a prezenta o limbă literară română cât se poate mai apropiată de limba latină, Laurian formează o limbă literară ideală și spre a nu se depărta de pronun-

țarea de astăzi dă regule de cetire, dintre cari cele mai multe cuprind în sine schimbările fonetice suferite de limba română. Secțiunea a doua, numită *analisa verbală* (pag. 45—210), conține partea morfologică. Laurian admite numai genul masculin și feminin (pag. 47). Vorbind de substantive zice, că „variațiunea numelor substantive se face în trei moduri, adecă prin genuri (când se numește moțiune) sau prin numeri (mutație) ori prin cazuri (declinație)“.

Dela pag. 50—54 dă exemple de formarea substantivelor feminine din masculine (domina din dominu, vicina din vicinu, etc.), iar dela pag. 54—68 dă o mulțime de exemple de formarea pluralului din singular (anime din anima, atque din aqua, nomini din nome, legne din legnu, etc.). Dela pag. 68—72 tractează despre moțiunea adiectivelor și despre comparație (latu, mai latu, ellu sau quellu mai latu).

Numeralele le împarte în „*cardinale* (quatu, quinqu, sesse, septe, octu, noue, dece, unspredece, etc), *ordinale* (primu, secundu, terțiu, quartu, etc), *distributive* (senguli, bini, terni, quaterni, etc), *multiplicative* (semplice, duplice, triplice, etc), *proporționale* (semplu, duplu, triplu, quadruplu, etc.)“

Pronumele se împart în „*personale* (N. egu, G. meu, D. mibe, A. mene, pl. N. noi, G. nostru, D. nobe, A. noi; tu, teu, tibe, tene, voi, vostru, vobe, voi;—seu, sibe, sene; la dativ și acusativ mai sunt și pronumele *conjunctive* sau *reciproce* mi, ti, si, ni, vi, si; me, te, se, ne, ve, se), *demonstrative* (estu, esta = lat. iste, ista; ellu, ella = lat. ille, illa; ensu, ensa = lat. ipsa, ipsa; egu ensumi, tu ensuti, ellu ensusi; questu, questa; quellu, quella; aquestu-à, aquesta-à; aquellu-à, aquella-à), *relative* și *interogative* (quine, que; quale, tale; quantu, quanta; tanta, tanta), *indefinite* (unu, una; altru, altra; nullu, nulla; totu, tota; multu, multa; paucinu, paucina; neme sau nemine; niciunu, velunu, quante unu), *posesive* (meu, teu, seu, etc. pag. 81—88). Declinarea nearticulată a substantivelor o împarte în declinare

masculină și în declinare feminină. La declinarea nearticulată nu schimbă terminația substantivelor feminine în genetiv și dativ singular (esta vicina, estei vicina; ella vicina, ellei vicina). Laurian zice, că articolul definit nu este decât demonstrativul *ellu* pus în urma substantivului. Declinarea articulată o clasifică în 11 părți, luând de bază genul și terminațiunea substantivelor atât la singular cât și la plural. După declinarea I se declină toate substantivele masculine, cari se sfârșesc în *u* la nom. sing., iar la plural în *i* (N. A. vicinu ellu, vicinu'llu, vicinu'lu, vicinu-lu, vicinu lu, vicinulu, G. D. vicinu ellui, vicinu'llui, vicinu'lui, vicinu-lui; vicinu lui, vicinului; pl. N. A. vicini elli, vicini'lli, vicini'li, vicini-li, vicini li vicini, G. D. vicini elloru, vicini'lloru, vicini'loru, vicini-loru, viciniloru). După declinarea II merg acele substantive sfârșite în *a*, cari formează pluralul în *e* (N. A. vicina ella, vicina'lla, vicina'la, vicina-la, vicina la, vicinala, G. D. vicina ellei, vicina'llei, vicina'lei, vicina-lei, vicina lei, vicinalei; plur. N. A. vicine elle, vicine'lle, vicine'le, vicine-le, vicine le, vicinele, G. D. vicine ellaru, vicine'llaru, vicine'laru, vicine-laru, vicine laru, vicinelaru). După declinarea III merg substantivele masculine sfârșite în *e*, cari formează pluralul în *i*, reținându-și genul (parentele, parentelui; parentili, parentiloru), după a IV femininele în *e* cu pluralul în *i* (mulierele, mulierelei; mulierile, mulierilaru), după V masculinele în *a* cu pluralul în *i* (tatalu, tatalui; tatali, tatiloru), după VI femininele în *a* cu pluralul în *i* (manala, manalei; manile, manilaru), după VII masculinele în *u*, cari la plural nearticulat sfârșindu-se în *a* schimbă genul (ouulu, ouului, ouale, oualaru), după VIII masculinele în *u*, cari la plural, sfârșindu-se în *e*, își schimbă genul (segnulu, segnului; segnele, segnularu), după IX masculinele în *u*, cari la plural, sfârșindu-se în *ori* sau *eri*, își schimbă genul (pectulu, pectului; pectorile, pectorilaru), după X masculinele sfârșite în *ma*, cari la plural, terminându-se în *mate*, își schimbă genul (poemalu, poemalui; poematele, poemataru), după XI

masculinele în *me*, cari la plural sfârșindu-se în *mini* schimbă genul (nomele, nomelui; nominile, nominilaru, pag. 91—98). După aceasta se ocupă de declinarea adiectivelor (*verde'le monte, monte'le verde; verde'la valle, valle'la verde; omu'lu quellu intellectu, carne'la quella grassa*). Trecând la *verbe* le împarte în *transitive* și *intransitive*. Pe cele *transitive* le subîmparte în *active* (*portu, vediu, batu, audiu*), în *pasive* (*su laudatu*), în *reciproce de acusativ* (*me lau, me ducu*), în *reciproce de dativ* (*mi adducu a mente, mi imaginu*). „Intransitivele arată o acțiune fără nici o relațiune la vre-un obiect (*ambli, cantu, saltu, saliu*) sau o liniște continuă ori stare absolută (*egu su, stau, sediu, crescu, moriu*). Verbele *intransitive* se mai numesc și *neutre* și iau și forma reciprocă, fără a avea însemnare reciprocă (*me miru, me jocu, me rogu, me temu, me repausu, me perambu, etc.* pag. 109).“ Laurian admite 4 conjugări (I în *are*, II în *ère*, III în *ere*, IV în *ire*).

Conjugația I. Modul indicativ ¹⁾.

Present (*cantu, canti, canta, cantămu, cantăti, canta*), *preterit imperfect* (*cantăbam, cantăbai, cantăba, cantăbămu, cantăbăti, cantăba*), *futur* (*cantăbiu, cantăbii, cantăbe, cantăbimu, cantăbiti, cantăbu-oru*), *preterit perfect* (*cantăi, cantăsti, cantă, cantămu, cantăti, cantăro*); *preterit plusquam perfect* (*cantăram, cantărai, cantăra, cantăramu, cantărați, cantăra*), *futur exact* (*cantăriu, cantării, cantăre, cantărimu, cantăriti, cantăreru*).

Modul conjunctiv.

Present (*so cantu, so canti, so cante, so cantămu, so cantăti, so cante*), *timpul preterit imperfect* (*cantărem, cantărei, cantăre, cantăremu, cantăreți, cantăraru*), *preterit plusquam perfect* (*cantăsem, cantăseși, cantăse, cantăsemu, cantăseti, cantăseru*).

1) Timpurile și modurile, pe cari le-am păstrat (ca întreaga nomenclatură gramaticală), dându-le formă românească, au numiri latinești.

Imperativ (canta, cantămu, cantăți), *Infinitivul* (cantare). *Gerundiu* (cantându). *Supin* (cantātu). Dela pag. 116—127 urmează o listă de verbe, ce se conjugă după cele 4 conjugări, iar dela pag. 127—139 altă listă de verbe, ce fac perfectul simplu în *sei* și participiul în *s*. După aceea se tractează despre conjugarea verbelor *reciproce de acusativ* și *de dativ*, de conjugarea *verbelor impersonale reciproce* (se cade, se dice, se convence, se serena), de conjugarea *verbelor impersonale reciproce de acusativ* (me dole, me stringe, me rapescu), de conjugarea *verbelor impersonale reciproce de dativ* (mi pesa, mi place), de conjugarea *verbelor impersonale reciproce de dativ și acusativ* (mi se pleca, mi se cade, mi se dice, mi se convence), despre conjugarea verbelor neregulate (*irregularea*, p. 140—166). Pentru timpurile compuse formează o *conjugare perifrastică* cu următoarele timpuri: „*Futur indicativ* (voliu cantare), *imperfect conjunctiv* (abiu cantare), *perfect indicativ* (abiu cantatu), *plusquam perfectul I al indicativului* (abebam cantatu), *plusquam perfectul II al indicativului* (abui cantatu), *plusquam perfectul III al indicativului* (aburam cantatu), *futur exact I* (abebiu cantatu), *futur exact II* (aburiu cantatu), *perfectul conjunctivului* (so abiu cantatu), *plusquam perfectul I din conjunctiv* (aberem cantatu), *plusquam perfectul II al conjunctivului* (abussem cantatu), *infinitivul preterit* (abere cantatu), *gerundiu preterit* (abendu cantatu), *supinul preterit* (abutu cantatu)“. Conjugarea perifrastică exagerată: „*Futur exact* (voliu fire cantatu), *plusquam perfectul conjunctivului* (abiu fire cantatu), *plusquam perfectul indicativului* (abiu fostu cantatu)“. Conjugarea perifrastică expresă neutral: „*Plusquam perfectul indicativului* (eram cantatu), *perfectul conjunctivului* (so fiu cantatu), *plusquam perfectul exagerat din conjunctiv* (so fiu fostu cantatu), *infinitivul preterit* (fire cantatu), *gerundiu preterit* (fiendu cantatu), *supinul preterit* (fostu cantatu, pag. 166). Conjugarea pasivă o for-

mează cu verbul ajutător „a fi” și participiul trecut al verbului de conjugat (egru su laudatu-laudata, pag. 173). La pag. 179 dă un exemplu de conjugarea *verbelor neutro-im-personale* (mie caldu).

Adverbele le împarte în *calitative* (bene, reu, formosu), *cantitative* (multu, pucinu, destullu), *de loc* (aici, afora), *de timp* (amù, poimane), *de limitare* (prè, forte, pote), *demonstrative* (ecco, vedi bene, audi, credi), *afirmative și negative* (si, asi, nu, ba, bene, assemile, adeveratu), *de întrebare* (que, diquè, quandu, unde). Dela pag. 183—185 se ocupă de prepozițiuni, de conjuncțiuni și interjecțiuni, iar dela pag. 185—210 despre derivațiunea și compunerea vorbelor.

Sintaxa.

Sintaxa este tractetă dela pag. 211—296. Laurian zice, că sintaxa ne învață. „cum să orânduim părțile singurative ale vorbirii spre a forma construcțiuni și cum să așăzăm propozițiunile (Antoniù scribe istoria' la Romani'lor)“.

Vorbește despre concordarea subiectului cu predicatul, despre predicatul verbal și nominal, despre atribut, despre sintaxa cazurilor, a prepozițiilor [arătând dela pag. 228—246 întrebuintărea și însemnările variate ale prepozițiilor], a adiectivelor, numeralelor, pronumelor, timpurilor și modurilor, adverbelor, conjuncțiunilor, interjecțiunilor și propozițiunilor.

După cum se poate vedea din cele expuse, Laurian poată fi considerat, ca cel mai exagerat etimologist dintre toți gramaticii români, de oarece limba, ce ne-o prezintă în această gramatică, este o limbă, care se depărtează foarte mult de limba vorbită și scrisă.

Gramatica lui Iordachi Golescu (1840).

În 1840 I. Golescu publică gramatica sa intitulată: „Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești de D. Vornicul Iordake Golescul, fiul răposatului banului Radul Golescul, în zilele prea învățatului nostru domnă Alecsandru Dim. Ghika voevod și tipărită cu însuși cheltuiala Dluî vornicului. București în tipografia lui Eliad 1840“.

Gramatica, care e tipărită cu alfabetul cirilic mixt, are format cvart și conține 252 de pagini.

Golescu arată deosebiri provinciale de pronunțare: „Limba rumânească nu să ¹⁾ vorbește tot într'un fel, în câte țări să obicinuește această limbă, ci cu oare ce dăosebire, cum în țara moldovenească la multe cuvinte în loc dă *p* să slujăsc ²⁾ cu *c*, adică rumânii zic „picior, piept“, iar moldovenii „chicior, chiept“ să în loc dă *a* să slujesc cu *e*, adică unde rumânii zic „șase, șapte“, moldovenii zic „șese, șapte“ și alte asemenea. Șă ³⁾ în țara ardelenescă multe graiuri neregulate vor să le facă regulate, adică rumânii zic „mănânc“, iar ardelenii „mânc“ șă iarăș rumânii zic „foarte, poate“, iar ardelenii „forte, pote“ șă alte asemenea, ce să aseamănă cu limba grecească cea veche, ce să vorbea în multe dăosebiri, cum doriceste, eoniceste, ioniceste șă aticeste, pentru care, fiind că n'am avut norocire a petrece într'aceste țări cu îndelungare spre a putea aduna șă a împreuna aceste dăosebiri, rămâne a îndeplini această lipsă alți iubitori dă învățatură d'in tr'acele țări (pag. 202)“.

Pentru uniformizarea ortografiei și a formelor gra-

---

1) Pronumele reflexiv se este scris mai de multeori cu *ă* și mai rareori cu *e*.

2) Verbele de conjugarea IV în *esc* uneori sunt scrise că *ă* (*ăsc*) alteori cu *e* (*esc*).

3) Conjuncțiunea „și“ este scrisă în majoritatea casurilor cu *d* și numai rareori cu *i*.

maticale Golescu propune o adunare de profesori de gramatică din toate țările românești: „Oare când la un neam de atâtea milioane de suflete s'ar canonisi o gramatică de obște pentru toți și o închipuire de slove, după care toți să vorbească și să scrie, mai ales când și stăpânitorii acestor țări ar vrea, ca după o asemenea canonisită gramatică și slove să se întrebuințeze și la cântelariile divanurilor lor, oare cu ce înaintare întrepăd va alerga înlesnirea spre un asemenea obștesc folos! Aceasta socotesc, că cu mare înlesnire s'ar săvârși, când din fieșcare țară (unde să grăiește această limbă) s'ar aduna la un loc câte unul sau doi din cei mai învățați profesori ai școalelor de știința canoanelor gramaticești și cu toții într'o glăsuire, ar canonisi și gramatică și slove obștești, silindusă ca și cuvintele să le aducă, cât va fi prin putință, la o regulă, a lipsi neregularitatea lor, și slovele se le asemeneze cu cele latinești, ce sânt slove obștești. Și așa în scurtă vreme ne vom înțelege unii cu alții, toți cei ce grăim această limbă, și ce vom scrie într'un colț de loc să va auzi în toată întinderea aceștii limbi. (pag. 6—7)“.

Golescu are următoarea părere asupra limbii și gramaticii: „Întâiu să zămislește limba fără canoane, fără regulă și fără cea mai mică știință de gramatică (din care pricină să și află la toate limbile multe cuvinte neregulate) și în urmă se canonisește în informările ei după vorba, ce se obicinuește, care să și închipuește, ca un meșteșug învățător către cei ce vorbesc acea limbă, cum ar trebui să o vorbească și să o scrie cu mai bună înpodobire și mai frumoasă frumusețe. Și acest meșteșug se numește gramatică. Dintr'acestea să cunoaște, că precum la toate meșteșugurile fără de uneltele cele trebuitoare nu ne putem sluji, așa și la o limbă fără gramatică nu ne putem înlesni spre cuvântare. Gramatica dar fiind cea mai trebuincioasă unealtă și la limba noastră, pre aceasta trebuie mai întâiu să o înbrățișăm și să o punem înaintea fieș-căriiia vorbe, precum zidarul pune cumpăna înaintea fieș-căriiia zidiri (pag. 5)“.

Iată cum definește Golesecu gramatica: „Meșteșugul, cu care ne învățăm a alcătui șâ a înpreuna slovă cu slovă șâ cuvânt cu cuvânt spre a vorbi, a scrii șâ a citi după canoanele unei limbî (ce iese chiar d'in obșteasca obișnuită vorbă a ieî), s'a numit gramatică (pag. 67).“

Golesecu împarte gramatica în 7 părți: „Această închipuire de gramatică o am împărțito ¹⁾ în șapte părți: Una coprinzătoare de toate regulile grămăticești, după care se cuvine a îndupleca numele, graiurile șâ cele lalte părți ale vorbei, fără a arăta oare ce băgări de seamă asupra lor șâ cum am zice fără a da vre un cuvânt, fiind o asemenea închipuire foarte înlesnitoare la ceî ce încep la gramatică; alta coprinzătoare de multe băgări de seamă asupra acestor reguli; alta de câte privesc la glăsuire; alta de ortografie, adică de buna scrisoare; alta de sindacsis, adică de inclinare, șâ alta de sintesis, adică de întocmire, șâ cea din urmă de poezie pe scurt (pag. 7)“.

Golesecu deși a tipărit gramatica sa în urma gramaticii lui Eliade, totuși în privința terminologiei gramaticale nu urmează pe Eliade, ci pe Văcărescu, dela care împrumută cu puține deosebiri nomenclatura slavonă și italiană, păstrând totodată și câteva resturi din nomenclatura gramaticelor grecești din timpul fanarioților. În privința această Golesecu prezintă un contrast față cu gramaticii dintre 1820 și 1840, la cari se observă terminologia gramaticală latină sau cea franceză și la unii chiar și cea germană, ceea ce nu se observă la Eliade, care a întrebuițat o terminologie științifică în conformitate cu firea limbii române.

Golesecu, ca și Văcărescu, deosebește 9 părți de cuvânt, pe cari le numește cu puține deosebiri întocmai ca și Văcărescu (*prepoziție* sau *propunere*, *congiunție* sau *legare* și *intergeție*, pag. 11). În partea I cap. I tractează despre *slove*, *slovniri*, *cuvinte* și *vorbe*. Slovelo le împarte în *vocale* (glasnice sau sunătoare) și *consonante* (neglasnice

1) Pronumele este scris la un loc cu verbal.

saŭ nesunătoare). „Din slovele cele glasnice să fac *diftongî* (adică dooă sunătoare saŭ dooă glasnice=sătean), *imidiftongî* (adică pă jumătate dooă sunătoare=maică), *triftongî* (adică trei sunătoare saŭ trei glasnice=șchioapă), *imitriftongî* (adică pă jumătate trei sunătoare saŭ pă jumătate trei glasnice=mâncăiŭ), *imitetraftongî* (adică pă jumătate patru sunătoare saŭ pă jumătate patru glasnice = arabgioaică). Din slove să fac *silabele*, adică *slovnirile*, din slovniri să fac *termenul*, adică *zicerile*, *cuvintele*, iar din cuvinte să face *discorsul*, adică *vorba*, [sub care înțalege propozițiunea, pe care Văcărescu o numește „cuvânt“, pag. 10].

În partea I până la pag. 67 Goleșcu tractează gramatica în general, iar în partea II (dela pag. 67) tractează gramatica în mod special, dând o uultime de regule și de exemple. El propune duplicarea consunantelor în cuvintele compuse cu prepoziția „în“ (innalt, innoire, pag. 69*). Goleșcu vorbește pe scurt despre *schimbările* fonetice, ce se întâmplă în decursul declinărilor, fără a arătă cauzele (masă, mese; șarpe, șărpî; măr, merî; covrig, covrigî; bărbat, bărbăfi, ș. c., pag. 81). La articol (*închietură*) desține trei genuri (*neam* saŭ *gener bărbătesc*, *fămeiesc șă neutr.*) și două numere (*singuratic* saŭ *singurit* șă *înmulțatic* saŭ *înmulțit*). Goleșcu deosebește trei feluri de articuli: „*Inchieturile chipulŭ d'întăiŭ* (cele bărbătești=*ul, l, le, a*; cele fămeești=*a, oa*), *închieturile chipulŭ de al doilea (cel, cea)*, *închieturile chipulŭ al treilea (al, a*, pag. 11).“ Goleșcu deși în partea I (pag. 11) pune între articuli pe *ul*, totuși în partea II (pag. 93) zice, că *ul* este tot una cu „închietura“ *l* și că *u* din *ul* nu este de cât „*u* mut“ dela substantivele sfârșite în consunante, care dacă substantivul se articulează, atunci se pronunță întreg. Goleșcu deosebește la *nume* 6 *semne*: *Neam, chip, formă, număr, cădere* și *înduplecare*

*) La pag. 69 dă regule de pronunțarea literilor, făcând comparație cu limbile greacă, latină, italiană, franceză și germană.

sau *aplecare* or *declinare*. Ca și Văcărescu, el destinge 5 *neamuri* [genuri]: „*Bărbătesc, fâmeiesc, neutru* (lemn), *comun* sau *obștesc* (vită, gazdă), *confuz* sau *întunecat* or *amestecat* (la Văcărescu „confuz“=vultur, țânțar, privighetoare, muscă, pag. 105)“. După *chip* numele le împarte în *nume sostantive* (înființate) și în *nume agetive* (adăogate), iar după *formă* în *neînbinate* (nepot, pus) și *înbinate* (stră-nepot, su-pus). Substantivele le împarte după înălăes în *nume proprie* sau *însușite* (Radu, Craiova), *obștești* (om, pom, oraș), *coprinzătoare* (norod, pomot), *nemuitoare* (neamț, muscal), *nume de meșteșug* (croitor, cojocar), *nume materiale* (dă lemn, dă piatră, pag. 107). După *dăslușare* numele le mai împarte în *nume primitive* sau *chipernice* (sfânt, bun) și în *nume derivate* sau *trase* (sfințeniie d'in sfânt, omenire d'in om, pag. 114). Acestea se împart în *nume părintești* (Rădulești=copiii Radului), *nume pământesc* (Crețulesc după numele moșăci sale „Crețulești“, Dudesc=Dudești), *nume stăpânesc* (domnesc, împărătesc), *numernic* (sfințeniie d'in sfânt, datoriiie d'in dator, pomot d'in pom), *grăinic* (mâncare d'in a mânca, amărăciune d'in a amără, greșală d'in a greșă, ș. a. pag. 114-119).

Golescu, ca și Văcărescu, numește cazurile *căderi*. Numirile cazurilor sunt aceleași ca și la Văcărescu, cu deosebire că caderea *genetivă* sau *nemuitoare* o mai numește *născătoare* sau *stăpânitoare*, iar căderea *aducătoare* o mai numește *luătoare* (ablativă, pag. 18). Declinările le numește mai mult *înduplecări* sau *aplecări*. Golescu admite 2 declinări [declinarea substantivelor comune, II declinarea substantivelor proprii]. La declinarea I dă exemple de declinarea *regulată* și *neregulată* a substantivelor masculine, a celor feminine și în urmă a celor neutre. Dacă substantivul păstrează la plural acelaș număr de silabe ca și la singular și dacă nu schimbă nici o vocală sau consunantă în decursul declinării, atunci e regulat; în caz contrar este neregulat. După aceasta se ocupă de declinarea adiectivelor împreună cu substantivele (omul bun, omul cel bun, bunul om, pag. 17). Dela pag. 124—141 se află o mulțime de

observațiunii asupra declinării substantivelor și adiectivelor, arătându-se totodată schimbările fonetice, ce se întâmplă în decursul declinărilor. Se arată, că unele nume proprii se întrebuintază numai la singular, iar altele numai la plural, de asemenea și unele nume comune (Craiova, București, plumb, mucări).

La comparațiune (*cumpănire*) destinge gradul (*treapta pozitiv* sau *șăzător* (nume pozitiv sau șăzător=bun), *comparativ* sau *cumpănitor* (mai bun) și *superlativ* sau *covârșator* (cel mai bun, prea bun, foarte bun, pag. 119). Golesecu a dat o atențiune deosebită *numelor diminutive* (*mângâietoare*, *răsfătătoare*, *mieșorătoare*), prezentând cel mai complet tablou de sufixe diminutive (31 de sufixe masculine, 28 feminine și 19 neutre, pag. 121—124): „Unele nume atât să schimb, făcându-se mângâietoare, în cât r.u să mai pot cunoaște d'in ce nume să trag, cum Iordache din Gheorghe, schimbându-se d'in Gheorghe Gheorgache, d'in Gheorghache Gheordache, din Gheordache Iordache și Cănuță d'in Radu, prefăcându-se d'in Radu, Răducanu, d'in Răducanu, Răducănuță, din Răducănuță, Cănuță, în cât la numele Cănuță nici o slovă aū mai rămas d'in Radu, dă unde să trage, șā alte multe asemenea, care sânt la voința omului să le schimbo după mângâierea șā răsfățarea, ce va face numelui. Din numele „Ioan“ am găsit nume mângâietoare 15, adică: Ion, Ionică, Ioniță, Niță, Ionașeo, Ianache, Iancu, Iene, Ienciu, Ienăchel, Ienăchiță, Ivan, Ivancea, Oancea, Oancea (pag. 120*)“.

Numeralele le împarte în *nume numărătoare* (unul, una, doi, dooă, trei, ș. c.), *nume orânduitoare* (cel d'întâiu, cea d'întâiu, cel dă al doilea, ș. c.), *nume dăspărșitoare* (unul d'in doi, d'in trei, unul d'intrânșii), *nume dăosebitoare* (altul, cel-l-alt, d'in alt), *nume întrebătoare* (cine, ce, care, cât), *nume de cătățime* (un alt, o altă, nimeni, nici unul, nici

*) Din adiectivul *gros* formează diminutivul *grosior*, care în ținutul Năsăudului (Transilvania) se întrebuintează în locul substantivului „smântână“.

una, vre unul, vre una, vre o, niște), *nume de felurime* (acest fel dă, pag. 20—24). După cum se vede Golescu amestecă printre numerale și unele pronume.

La *pronume* deosebește trei fețe (ieû, tu, acela și iel) și opt *închipuirî*: „*Primitivă*, adică persoană (ieû, tu), *dimostrativă*, adică arătătoare sau dă arătare (acesta, acela), *relativă*, adică aducătoare sau dă aducere (iel, care), *pătimitoare* (mă, te, să), *cojuctivă*, adică câștigătoare sau dobânditoare (ăm, ăți, ăș), *îndoite* (mie, ăm; ție, ăți; luiș, ăș), *derivativă* sau posesivă, adică stăpânitoare sau dă stăpânire (al micû, al tăû, al lui, al său), *adeveritoare* (insu'm, insuți, insu's, dă sine'm, dă sine'ti, dă sine's)“.

La *graiû* [verb] enumără 8 *semne*: „*Cuget*, *chip*, *formă*, *număr*, *față*, *mod* sau *modă*, *timp* și *conjugație* sau *conjugare*. *Cugetul* este *personal* și *fără persoană*. Cel *personal* se împarte în *activ* (următor sau lucrător = bat), în *pasiv* (pătimitor = mă bat) și în *neutru* (trăiesc, dorm). *Chipul graiului* se împarte în *chip după înțelegere* și în *chip după glas*. La *chipul după înțelegere* privesc: *Cele suflești graiuri* (iubesc, mie dor), *cele trupești* (bat, fac, mă lupt), *cele dă fapte bune* (învăț, sfătuiesc, ș. a.) *Chipul după glas* ieste *chipernic* (fac, mănânc) și *tras* [derivat]. Cel *tras* are dooă *închipuirî*, adică *cuvântelnică* (a afuma d'in cuvântul fum, a asupra d'in asupra) și *glasernică* (a vâjâi d'in glasul vâj, vâj; a cârcârâți d'in câr, câr, pag. 31). Forme la *graiû* sânt dooă, adică *neânbinată* (puiû) și *înbinată* (supuiû d'in supt puiû)“. Golescu admite la verb 9 *moduri* sau *mode*: 1. „*Indicativă*, adică hotărâtoare (fac, mă fac). 2. *Imperativă* sau comandativă [la Văcărescu lipsește comandativă], adică poruncitoare (fă, făte). 3. *Desiderativă* sau condițională, adică râvnitoare (aş mânca). 4. *Otativă**, adică urătoare (mâncareaș). 5. *Îndoitoare* (voiû fi mâncat). 6. *Voitoare* (să mănânc). 7. *Pricinuitoare* (ca să mănânc). 8. *Congiuntivă*, adică su-

*) La Văcărescu „râvnitoare“.

puitoare (dă aş mânca ¹). 9. *Infinitivă*, adică nehotărătoare (a mânca)⁴. El admite 7 timpuri (timpî): 1. „*Prezent*, adică următor sau dă faţă (mânânc ²). 2. *Pasatoperfet* sau preterit perfet, adică săvârşat (mâncaiū). 3. *Pasatoiperfet* sau preteritimperfet, adică nesăvârşat (mâncam). 4. *Trapasatperfet* sau plusevamperfet, adică covârşat (mâncasem). 5. *Nehotărât* (am mâncat). 6. *Trecut* (am fost mâncat). 7. *Futur*, adică viitor (voiū mânca)⁴. Golescu împarte *conjugările* în patru (I în *a* = a aduna, II în *e* = a rupe, III în *i* = a azvârli, IV în *â* = a vârâ). Şi la conjugări întrebuintază sistemul tabelelor dela declinări [la pag. 13 se află 3 tabele, la pag. 18 o tabelă], astfel la pag. 32 se află alăturate tabelele (tabla) 5 şi 6, cari cuprind *înduplecările graiurilor ajutoare* (a avea, a fi, a putea, a vrea). Tabela 7 cuprinde *înduplecarea graiurilor lucrătoare celor regulate* [cele 4 conjugări regulate].

„*Conjugarea I Modă hotăritoare* (hotărătoare)“.

Timpul următor (ieū adun, tu adunî, acela adună, noi adunăm, voi adunaţi, aceia adună şi adun), *nesăvârşat* (adunam, adunaî, aduna, adunam, adunaţi, aduna), *săcârşat* (adunaiū, adunaşi, adună, adunarăm, adunarăţi, adunară), *covârşat* (adunasem, adunaseşi, adunase adunaserăm, adunaserăţi, adunaseră sau fusesem adunat), *nehotărât* (am adunat şi adunatam ³), *trecut* (am fost adunat şi fostam adunat), *viitor* (voiū aduna şi adunavoiū).

Modă poruncitoare.

Timpul următor (adună tu, adune acela, adunaţi voi, adune aceia).

Modă râvnitoare (rivnitoare).

Timpul următor (aş aduna), *nehotărât* (aş fi adunat) *trecut* (aş fi fost adunat), *covârşat* (aş fi putut aduna).

1) La Văcărescu în loc de „supuitoare“ este „adogătoare“. La Văcărescu lipsesc modurile „desiderativă, îndoitoare, voitoare şi pri-cinuitoare“.

2) La Văcărescu „următor“, iar „cel de faţă“ este înlocuit cu „cel de acum“.

3) Verbui ajutător „am“ este scris la un loc cu participiul trecut:

Modă urătoare.

Timpul următor (adunareaș), *nehotărât* (fireaș adunat), *trecut* (fireaș fost adunat), *covârșât* (fostaș adunat), *nasăvârșât* (fostaș adunînd).

Modă indoitoare.

Timpul nesăvârșât (puteam aduna), *covârșât* (voiû fi putut aduna și fi voiû putut aduna), *nehotărât* (voiû fi adunat și fi voiû adunat), *trecut* (voiû fi fost adunat și fi voiû fost adunat), *viitor* (voiû putea aduna și putea voiû aduna).

Modă voitoare.

Timpul următor (să adun), *nehotărât* (să fi adunat), *trecut* (să fi fost adunat), *nesăvârșât* (să fi putut aduna), *viitor* (să pociû aduna).

Modă pricinuitoare.

Timpul de acum (ca să adun), *nehotărât* (ca să fi adunat), *trecut* (ca să fi fost adunat), *nesăvârșât* (ca să fi putut aduna), *viitor* (ca să pociû aduna).

Modă supuitoare.

Timpul următor (dă adun), *săvârșât* (dă adunaiû), *nesăvârșât* (dă adunam), *covârșât* (dă adunasem), *nehotărât* (dă am adunat), *trecut* (dă am fost adunat), *viitor* (dă voiû aduna).

Modă nehotărătoare.

Timpul următor (a aduna), *nehotărât* (a fi adunat).

Părtășire.

Lucrător (adunător, adunătoare), *pătimitor* (adunat, adunată), *slobodă* sau comună or dă obște (adunînd, fiind adunat, fiind adunată). In observațiunii (pag. 172) arată echivalentele participiului (iubitor și iubitoare=cel ce și ceiace iubește; iubit=cel ce ieste iubit; iubind=a iubi, intru a putea iubi). Tot odată amintește, că participiul trecut se poate lua și ca substantiv (ascuțitul săbii, așternut, vânat).

La conjugarea pasivă (înduplecarea graiurilor pătimi-

toare) Golescu destinge *graiurile*, ce *primesc pronumele cele dă către sineș pătimitoare* sau *resfrângătoare* (mă bat ieū) și *graiuri lucrătoare*, ce *primesc pronumele cele dă către altul pătimitoare* (mă bate pă mine). Verbele reflexive de dativ le număște *graiuri lucrătoare*, ce *primesc d'in pronumele cele indoite căderea dătătoare* (ăm mjadum mie'm, pag. 40—46; ăm fac mie'm, pag. 46—50). Trecând la conjugarea verbelor impersonale conjugă mai întâiu pe cele impersonale de acuzativ (*graiū, ce sū zice numai la fața a treia, ce primește pronume cele dă către altul pătimitoare*—mă doare, te doare, ș. a.), apoi pe cele impersonale de dativ (*graiū ce primește pronumele cele dă către altul dobânditoare*—ăm pasă, ăți pasă, ăi pasă, ș. c. pag. 51—54; mi sū euvine, 55—57; mie frică, pag. 58—61). La pag. 60 se află conjugate în patru tabele succesive verbele neregulate de conjugarea I (a adăpa, căra, măcina, scăpăra, apăra, înfășa, sămăna, boteza, zbiera, pieptăna, semăna, torna, zbură, închinga, băga, adăoga, lega, închiega, ruga, legăna, cînta, arăta, salta, cănta, învăța, scăpăta, șchiopăta, certa, ierta, înnota, purta, lăsa, vărșă, îndesa, arunea, cășca, înpăca, încălica, încerca, toca, forfecă, juca, usca, minca, uda, scălda, lănda, lăpăda, dăzmierda, trepăda, innoda, mîna, lua, plooa, rușă, lăcrăma, da, sta, la, bea, încăpea, dureca, umplea, ținea, tăcea, șădea, cădea, vedea, rămînea, mînea, păduchea, periiă, tăia, muia, dăochea, întărzia ¹⁾), de conjugarea II (a fierbe soarbe, prinde, purcede, rade, roade, ucide, plînge, alege, frige, frînge, sparge, trage, trimite, scoate, sumete, aduce, toarce, coace, pune, geme, cerne, coase, pierde, crede, vinde, trece, face, bate, crește, naște, cunoaște), de conjugarea III (a sări, răsări, domoli, dormi, muri, încovăi, peri, auzi, a sū repezi, a slobozi, fugi, minți, păți, își, veni, sui, vorbi, birui, adeveri, scri, ști), de conjugarea IV (a omori, tîri, însănătoși). După aceasta urmează o tabelă, ce cuprinde conjugarea verbelor pasive reflexive și imperso-

1) Golescu consideră ca neregulate toate verbele, cari sufăr schimbări fonetice în timpul conjugării.

nale (icoană prescurtarătătoare dă pronumele ce priimesc la înduplecări atât graiurile pătimitoare, cât şă celelalte); în această tabelă forma pasivă mai este exprimată şi în mod perifrastic (sint bătută).

Propunerile (prepoziţiunile) le împarte în *înbinate* (dăspre, dăcătră, dăla) şi *neâmbinate* (cu, la, dă, pag. 61). Goleşcu arată amănunţit înţelesul temporal, local şi modal al prepoziţiunilor, dând exemple numeroase de întrebuintărea acestora în diferite înţelesuri (pag. 173—179); sunt explicate chiar şi prepoziţiunile slavone, ce se întrebuintău în acel timp în administraţie (sud=in, ot=d'in, za=de, s. c.) se arată înţelesul propoziţiunilor inseparabile (dă, dăz, dăs, dăş, ră, răs, con, co, pro, stră, ş. a.)

Adverbele (*spre graiū*) le împarte în *întrebătoare* (dă unde? d'aici, d'acolo, ş. c.; când? acum, mâine, ş. c.; cât? atât, cât va, mult, ş. c.; de câteori? adese ori, mai tot deauna, ş. c.: dă ce? dă accia, căci, pentru că: cum? frumos, bine, cu rădicata, ş. c.), *poruncitoare* (eca, ii, păzeşte, la o parte, săriţi, aideţi), *arătătoare* (iată, na, iacă, vezi), *tăgăduitoare* (ba, nu, nicī dă cum), *de jurământ* (zău, adăvărat, pre viul dumnezăū), *chemătoare* (mă, bre, fă), *gonitoare* (uīdio, ni, fugi), *rugătoare* (poftim), *înşălătoare* (iadeş). Goleşcu mai enumără şi adverbe slavone: „Mai sânt şă alte multe părţicele sârbeşti, ce să întrebuintează la visterie şă care privesc tot la spre graiū (vel, biv, biv vel, sin, brat, zet vnuc, bez, sud, ot, otam, za, prez).“ După cum se poate vedea, Goleşcu amestecă printre adverbe şi adverbiale, conjuncţiuni şi interjecţiuni (pag. 63—68). El arată, că participiile pot fi întrebuintate ca adverbe (el vorbeşte răguşit=cu răguşală: pă lovite, pă bătute şi lovind, bătând), de asemenea că adverbele se pot forma şi din adiective (bărbăteşte din bărbătesc, frumos cântă). Cu toate că Goleşcu amestecă adverbele cu adverbialele, totuşi câte odată face deosebire între ele: „Une ori în loc să ne slujăm cu aceste prescurtate spre graiuri, ne slujăm cu alt frasis, tot la această înţelegere, zicând „pă rumâniie“ în loc de „ru-

mânește“ pag. 179—181)“. Amintește că unele adverbe primesc articolul (în preajma lui=în preajmă a-lui, înaintea lui, înainte-a-lui, înprejurul lui, pag. 181).

Legările [conjecțiunile, pag. 182] le împarte în legări de *împotrivire* (ânsă, dar), *tâlmăcire* (adică, deci), *împreunare* (șă), *îndoială* (aū doară, aū nu), *dăosebire* (or, saū), *pricinuire* (fiind că, pentru că, căci), *învoială* saū *bănuială* (dacă, dăva) ș. a.: pe toate acestea le numește *legări neânbinate* [simple], pe lângă acestea mai deosebește *legări înbinate* (dă care cumva, ca nu cumva).

Intergețiile le împarte în *înbinate* (o doamne! să tea Dumnezeu! slavă Domnului) și *neânbinate* (o! a! uf! ș. c., pag. 183), iar după înțales în *rugătoare* (pentru numele lui Dumnezeu, amin, aliluia, o Doamne), *mulțămitoare* (laudă celui cērese! bogda proste! slavă Domnului), *văitătoare* (vai! văi mie! o vai dă mine! amar mie! aolio! ah! oh domnul mieū!), *blestemătoare* (anatemă!), *dă răs* (a! ha, ha, ha! bravo!), *popritoare* (oo! stăi!), *dă mirare* (bre, bre, bre! o ce minune!), *scârboase* (uf! aide!), *dă spaimă* (a!).

La pag. 184 se află alăturat un tablou prescurtat de toate părțile vorbirii. Dela pag. 185—198 se ocupă în mod special de accentuarea cuvintelor (*semnele dă lovire*), de despărțirea cuvintelor în silabe, de *semnele dă citire* și de punctuație, iar dela pag. 198—202 de ortografie. În partea ortografică recomandă a se însemnă în totdeauna accentul, de oarece în caz contrar se pot naște confuziuni [hăîină=veșmânt, haîină=femea haină; acēle=pronume, ácele=substantiv; blēstem=verb, blestēm=substantiv; cōpiilor=copiie, copiilor=copil]. Tot odată face și unele observațiuni fonetice, arătând că unii schimbă pe *ă* din *pă* și *dă* în *e* (pe, de), de asemena pe *â* din *să*, *zâ*, *d'ân* în *i* (și, zi, d'in), atribuind această schimbare străinilor, cari nu pot pronunța pe *ă* și *â* (pag. 198—202). Golescu admite duplecarea conșunantelor în cuvinte ca *înnoesc* (în+nou), *înnegresc*

(în+negru), în+nod), *suppus* (supt+pus), recomandă în acelaş timp ca cuvintele străine să se scrie după ortografia românească, iar nu după cea străină (evanghelie, icoană). Arată, că ortografia este mai uşoară mulţămintă simplificării; ce a făcut-o Eliade alfabetului cirilic.

Sintaxa.

Dela pag. 202-242 Goleşcu tractează sintaxa. Mai întâi se ocupă de *înclinare* [concordare], dând mai multe reguli de concordare: „Când să pun două obaze, însă unul bărbătesc şă altul fămeiesc, şă li să adaogă un nume adăogat, ce priveşte spre amândoă obazele, atuoci (fiindcă obrazul cel bărbătesc să socoteşte mai dăosebit şă mai puternic dă cât cel fămeiesc) numele cel adăogat priimeşte neamul bărbătesc (bărbatul şă nevasta blagosloviţi sânt dă Dumnezău, pag. 206). Arată, că unele adiective cer după ele prepoziţiuni (alb la faţă, vrednic dă cinste, pag. 207). După această vorbeşte despre întrebuintărea pronumelor (pag. 210—212).

Trecând la întrebuintărea verbelor dă exemple de verbe ce cer cazul dativ, acuzativ, caz prepoziţional [complimente circumstanţiale], de complinirile adiectivelor verbale (făcător de lume, făcătorul lumii, făcător al lumii) şi a participiilor trecute (făcută dă mine), de subordonate scurtate (bând m'am îmbătat; mergând cătră curte; vrând Dumnezeu, pag. 215—221). După aceasta tractează despre întrebuintărea prepoziţiunilor (*înclinarea propunerilor*, pag. 221—224) separabile şi neseperabile, arătând cazurile, ce cer prepoziţiunile separabile şi inseparabile şi unirea acestora cu adverbele: de asemenea vorbeşte despre întrebuintărea adverbelor (pag. 224), a conjuncţiunilor (225) şi a interjecţiunilor. Trecând la propoziţiuni (*vorbe*) le împarte în *vorbe neadbinate* (propoziţiuni simple) şi în *vorbe inadbinate* (propoziţiuni compuse, pag. 227—234). Apoi tractează

despre aşazarea părţilor propoziţiunii (*pentru întocmire*): „Intocmirea vorbei ne arată, în ce loc să cuvine să punem fieş care parte a vorbei pentru mai bună înţelegerea icî (pag. 234—242)“. Mai departe spune: „Vorba să întocmeşte cu trei închipuirî, adică cu *frasis*, *idiotism* şă după *orânduială*. *Frasis* să zice, când cu cuvinte, ce au dăosebite înţelegerî, arătăm altă înţelegere („ia aminte“ în loc dă „îngrijăşte“). *Idiotism* sau însuşirea limbii să zice, când cuvântăm o vorbă după obiceiû, iar nu după canoanele grămăticeşti („d'al dă naşul mia spus“ în loc dă „naşul mia spus“, „am văzut cu ochii mieî s. e.“). *Perifrasis* să zice, când o înţelegere a unî cuvânt o cuvântăm cu mai multe părţi dă ale vorbei („ceî dăla şcoală“ în loc dă „scolarî“). *Tălmăcire* să zice, când cele întunecate le facem luminate cu alte părţi dă ale vorbei („toţi am vorbit dumnealui, fieş care în parte“, unde cu vorba „fieş care în parte“ tălmăcim cuvântul „toţi“). *Pr'innijloc* să zice, când mai adăogăm o vorbă, care şă dă va lipsi nu vatămă înţelegerea ceî lalte vorbe („aceasta ce'm spui—care ieste şă adăvărata—o să ne aducă mare întristare“). *Lipsire* sau *scurtare* să zice, când lăsăm la vorbă cuvinte pă d'in afară, care să înţeleg d'ân cele zise („la câte este spus omul“, dă unde lipseşte numele „întâmplări, patimi“). După *orânduială*, când nu ne slujăm la vorbă cu aceste patru pătîmi, nici cu *frasis*, nici cu *perifrasis*, ş. e. (adică când în loc să zicem „dâne nooă Doamne“, zicem „dâne Doamne“).“ Tot aci tractează şi despre câteva figuri: „Mai sânt alte trei închipuirî ale vorbei, cu care ne slujăm tot spre înpodobirea icî, adică metaforă, aligorie şă enigmă, care câte treile privese la ritorică, dar pentru că adeseori le întâmpinăm la vorbă, dă accia pentru oare ce cunoştinţă a lor şă înţelegere le arătăm pă scurt aici“. La sfârşitul gramaticî se află un supliment de versificaţie (*pentru poezie*, pag. 243—253). Sunt interesante modelele de versuri întocmite în formă de corset (*pentru ceî ce să*

mândresc peste fire), *topor*, de năiu (*muscal*), de *cruce*, de *oă roș*, de *roată* (pag. 250—253 *).

Gramatica lui T. Blazeviciu (1844).

În 1844 Blazeviciu publică în limba germană o gramatică a limbii române intitulată :

„Teoretisch-praktische Grammatik der dacoromanischen, das ist der moldauischen oder wallachischen Sprache nach ganz neuen Grundsätzen und einer leichtfasslichen Methode bearbeitet von Theoktist Blažewicz, Spiritual des griechisch-orientalischen Bukowinaer Diöcesan-Seminariums. Lemberg et Czernowitz, Verlag von Eduard Viniarz 1844“.

Cartea, în care textul român este tipărit cu alfabetul cirilic mixt, conține 264 de pagini. Ediția II, care a apărut în 1856, are 244 de pagini. Această gramatică este lucrată în mod cu totul practic spre a înlesni străinilor învățarea limbii române. În prefață autorul arată, că gramaticile lui Morariu, Marki, Clemens au neajunsul, că sunt numai teoretice, conținând multe reguli și excepțiuni și neavând de loc exercițe, ceea ce descurajază pe cel ce se apucă a învăța limba română.

Articuli îi imparte în *articule hotărătoare* (ul, l, le, a), *nehotărătoare* (un, una, o; în ediția II art. unității), *relative* (cel, cea; în ed. II art. arătative), *partitive* (de, la, a). El distinge următoarele părți de vorbire: „Articulus, numele (ed. II *numitoriul*), pronumele, verbul (ed. II *zicătoriul*), adverbul (ed. II *azicătoriul*), prepoziția (ed. II *relăciunătoriul* = „Verhältnisswort“), *conjuncția* (ed. II legativul), *interecția* (ed. II simțitivul = Empfindungswort)“ În privința terminologiei gramaticale în ed. II și simte înrăurirea nomenclaturei gramaticale germane și a școalei lui Pumnul. În ediția I întrebuințază 6 cazuri [în ediția II numai 5, ablativul fiind în-

* Un studiu comparativ între gramatica lui Ienăchiță Văcărescu și Golesecu se află în „Istoria filologiei române“ de L. Șăineanu. Bucurști 1892, pag. 109—141.

lăturat] și anume : „Nominativ (numitoriul), genetiv (născătoriul), dativ (dătătoriul), accusativ (părătoriul), vocativ (chiamătoriul), ablativ (luătoriul, pag. 14—15)“. Iată în scurt cum declină articuli :

„N. A. ul sau 'l, le, ii a, ele, ile cel cei cea cele
G. D. lui, lor, ei lor celui, celor acei¹⁾ celor

Articulul *partitiv* pentru genetiv este *de* (slăbiciune de om=slăbiciunea omului), pentru dativ *la* (nimică nau-dat la săraci=săracilor), pentru acuzativ *pre*. În ediția II (pag. 14) arată diferite înțelesuri, ce le are prepoziția „de“, când arată raport de caz genetiv : „Raport numeric (20 de oameni, o păreche de cai), de greutate (2 oacă de iere), de măsură (10 coți de postav), de materie (pălărie de castor), de destinație (o garafă de vin, hârtie de seris)“. Articulul nedefinit în ediția I îl declină la amândouă numerele (un, unui, unui-unor ; o, una-unei, unce, unile-unelor, pag. 16), pe când în ediția II îl declină numai la singular. Admite 2 declinări : Declinarea I masculină (om-ul ; oameni-i ; bou-l, boi-i ; părinte-le, părinți-i), declinarea II feminină (cas-a, case-le ; pâne-a, pâni-le ; ste-o-a, stele-le, ed. II pag. 27). Pe lângă aceste două declinări mai alătură o declinare a substantivelor de două genuri (lucru-l, lucruri-le ; sânge-le, sânziuri-le). În ed. a I arată *schimbările* fonetice, ce se întâmplă la substantive în decursul declinărilor, aceste schim bări sunt tractate mai amănunțit în ed. II [folosindu-se de gramaticile lui Laurian și Cipariu]. Declinarea nearticulată o formează cu ajutorul prepozițiilor (articol partitiv, N. miel, G. de miel, D. la sau a miel, A. pre-miel. V. —, Ab. de sau dela miel ; pl. N. miei, G. de miei, etc., pag. 32). În ediția I declină numele proprii de persoane și la plural (pag. 34), pe când în ediția II le declină numai la singular (pag. 32). În ediția II arată, cum se formează pluralul din singular atât la substantive cât și la *însușitice* (ed.

1) Sau „celei“ „celii“ [în ediția II numai „cei“].

I „adjective“) precum și schimbările fonetice, ce se întâmplă cu această ocazie. Zice, că adiectivele se pun înaintea substantivelor, când vom a scoate în evidență calitatea adiectivului (pag. 38 ediția II). La adiective deosebește următoarele grade de comparare. „*Pozitiv* (ed. II, pusativ), *comparativ* (ediția II, asemănătoriu), *întrecătoriu* (cei mai bun, ed. I pag. 46, II pag. 43).“ În ediția II superlativul mai este format și cu adverbe (foarte, prea, detot, atot, pag. 45): tot aci dă exemple de adiective și adverbe diminutive (dulciū, binișor, desuț, frumușel, molicel).

Numeralele sunt împărțite în *numere cardinale*, *rânduitoare* (ed. II, numi orânduitoare), *poftoritoare* (odată, de doaa ori), *partitive* (îndoit), *înmulțitoare* (de trii feliori). În ediția II, luându-se după limba germană, declină numeralul ordinal „al triile“ (1 al triile, 2 a al triilui, 3 triilui sau la al triile, 4 pe al triile, = der dritte, des dritten, etc. pag. 48), tot în ediția II este declinat și numeralul „âmbii, âmbele“.

Pronumele personale (1 eū, 2 de mine, 3 mie, im, mi, 4 pre mine, mă; tu, el, noi voi, ei, eale) scurtate de dativ și acuzativ sunt clasificate separat în ediția II ca subîmpărțiri ale pronumelor personale; tot în ed. II la persoana a treia mai pune și pe „dânsul, dânsa“, de aseminea și pe *pronumele reciproc* (D. sieș, A. pre sine, sing. și plur.). În ediția II (pag. 56) vorbește despre întrebuintarea duplă a pronumelui personal (eū ție nuți cred) și declină pronumele personal compus (eū însum, ș. c.) Pronumele *posesive* sunt numite în ed. II *alsăuitoare* (zueignendes Fürwort). În ediția I (pag. 58) declină pronumele posesive (a mea, a melei, a meleur, a ainostror; a talei, a talelor, a vostrui, a avostror; a salei, a salelor), în ediția II (pag. 60) nu are aceste greșeli. În ediția II (pag. 59) arată, că pronumele *săū*, *sa* se întrebuintază, când se rapoartă la subiect, iar *lui* și *ei*, când nu se referă la subiect (el aū luat pālăria lui, adecă pālăria altuia nu a sa). Pronumele *arătătoare* (pag. 61) sunt declinate la unele cazuri și articulate (acest sau

acesta, acestui-a, acești, acestor-a; aceasta, acestei, aceste, acestor-a; în ediția II acest-acesta, acești-acestia, această-aceasta, acestei-acestia, aceste-acestea, pag. 61; acel-acela; aceea-aceea, acei-aceia). Pronumele *întrebătoare* (ed. I pag. 63 cine, a cui, cui, pre cine, dela cine, sing. și plur.; care, căruî, carea, cării, în ed. II este „cine“ la sing. și „carii“ la plur.=carii, a căror; fem. care, a căroră). Pronumele *relative* le împarte în simple și compuse (carele, căruî, carii, căror-a, fem. carea, cării, care, căroră: cel ci sau cel ce, celui ci, cei ci, celor ci, fem. cea ce, celiia ce, cele ce, celora ce, pag. 64). Pronumele *nehotărătoare* (alt-altul, altă-alta, altei-altia, pl. alți-alții, altor-altora; tot, a tot, la tot, toată, a toatei, la toată, pl. toți, a tuturor; nime sau ninene, mult, câțiva, cineva, cutare, nește, niscare, fie care, ed. I. pag. 66, ed. II pag. 67) sunt amestecate în ediția I cu numeralele „amândoi, îmbi—imbe“, cari în ediția II sunt puse la numeralele cardinale.

Verbele (ed. I *verburî*, II *zicăminte*) le împarte în *verburî ajutătoare* (ed. II, zicăminte ajutoriale), *lucrătoare* (ed. II, lucrative), *pătimitoare* (pătimitive), *neutre* (stative), *rețiproce* (reducative), *nesfătești* sau *inpersonale* (pag. 60). Modurile (pag. 70) le împarte în *modul nehotărât*, sau *infinitiv*, *indicativ* (arătativ), *poroncitoriū*, *conjunctiv* (ed. II condiționat; în ediția II pag. 69 este și modul *poftitoriū*) *participie* (părțișitivul). Timpurile le împarte în *vreamea* (ed. II timpul) *de față* sau *de acum*, *vreamea trecută*, *vreamea viitoare*; timpul trecut se împarte în *imperfect* (ed. II relativ trecut), *perfect* (ed. II nehotărât trecut), *mai mult de cât perfect* (timpul de demult trecut simplu), în ediția II *mai are timpul de demult trecut compus*. Numeriî îi numește în ediția I *singular*, *multural*. La verbe distinge 4 conjugări (I în *a*, *are* și în *ez*; II în *é*, *ere*; III în *e*; IV în *i*, și cele în *esc*). Dale pag. 85—87 tractează despre verbele regulate, despre formarea timpurilor, schimbarea consonantelor și vocalelor în decursul conjugărilor,

Conjugațiunea I. Modul indicativ (pag. 88).

Vremea de acum (laud), *imperfect* (lăudam, lăudați, lăuda, lăudați, lăuda), *perfect* (lăudai, am lăudat), *mai mult decât perfect* (lăudasem, am fost lăudat), *viitor* (voi lăuda).

Modul conjunctiv.

Vremea de acum (să laud), *imperfect* (aș lăuda), *perfect* (eu să fi lăudat); *perfect optativ* (eu aș fi lăudat), *mai mult decât perfectul conjunctivului* (eu să fi fost lăudat) *mai mult decât perfectul postteriorului* (eu aș fi fost lăudat), *viitorul* (eu di voi lăuda).

Poroncitoriul (laudă tu, laude el). *Infinitiv de față* (a lăuda). *infinitiv trecut* (a fi lăudat), *mai mult decât perfectul infinitivului* (a fi fost lăudat), *Participie de față* (lăudând, lăudătoriu-lăudătoare), *trecut* (lăudat). Este deosebire între ediția I și II, de oarece în ediția II optativul este separat de conjunctiv, iar viitorul conjunctivului lipsește. Cu toate că viitorul II nu figurează în tabela de conjugări, totuși în ediția II (pag. 94) spune, că este și viitorul II (dacă voi fi văzut); tot aci amintește, că Ioanoviciu în gramatica sa întrebuintază viitorul III (eu voi fi fost auzit). În ediția II spune, că în loc de perfectul conjunctivului se întrebuintază adeseori imperfectul indicativului (bucuros mergeam, să fi știut că...) deasemenea arată, că forma gerundială se exprimă în românește în mai multe feluri (eu am a învăța sau de învățat ori să învăț; el are un loc de vândut; nui de câștigat nimic aice; nui de temut, pag. pag. 96 ed. II). *Forma pătimitoare* (pasivă) o exprimă prin forma activă, prin forma reflexivă și în mod perifrastic (mă cheamă, mă bat, te bat, eu mă cresc, eu sântu chemat, ed. I pag. 110, ed. II 101). În ediția II mai conjugă pe lângă verbele regulate din ediția I (a la, lua, da, mânca, rămâne, ține, puté, veni, voi, pieri, pag. 132) și verbele „a uscă, sta, duré, face, zice, sări (ediția II pag. 108). La

pag. 138 din ediția I citează verbe defective (blem sau aide, pasă tu, blemăm sau aidem, blemați sau aideți, păsați, ceas). După aceasta se ocupă de verbele, cari cer în același timp obiect drept și nedrept (dă toporul la Ion), de verbele, cari cer compliment nedrept prepozițional (el nu să teme de lupi, ed. I pag. 139). Apoi tractează despre formarea verbelor (pag. 141), despre adverbe arătând, că în românește se întrebuițază negațiunea dublă (n'am auzit nimic și n'am văzut pre nimine; el nici nu vede, nici nu aude), despre prepozițiuni (cu G. asupra, înprotiva, înprejurul = deasupra casei; celealalte prep. cer cazul Ac. și Abl; enunmără și prepozițiunile neseparabile, ed. I pag. 145, ed. II 117).

Coniuncțiile (conjuncțiunile) le împarte în ediția I (pag. 151) în *legătore* sau *legătive* (și, încă, iară, precum, ba încă), *ordinate* (întăiū, al doile, mai încolo, și iarăș, după aceea, asemenea), *încheetoare* (deci, așa dară, drept aceea, etc.), *a să mănătoare* (precum-așa, nu numai-ce încă, parte-partea, etc.), *disiunctive* (nici-nici, așa nu, său-său afară de aceea, veri-veri, nicidecum), *condiționate* (deși-apoi, de nu-apoi, pânăce-până atuncea, di nu cumva, numai di, etc.) *explicative* (adecă, precum, așa, depildă, cumva să zică, cum să zice, anume), *cauzale* (că, fiindcă, pentrucă, devreme cenu, cu cât mai vărtos), *adverzative* (măcar, deși, dreaptă, totuș, însă, măcarcă-dar cu toate aceste), *tempurale* (când, până când-până atuncea, de atuncea), *coniuncții* cari cer modul conjunctiv (ca, ca să, să, di). În ediția II (pag. 122) conjuncțiunile sunt împărțite în *legătive* (și, așjidirea, nunumai-ceși-ce încă), *despreunătoare* (său, aū), *exclusive* (aū-aū, veri-veri, ori-ori, nici-nici, etc.), *condiționale* (dacă, de-di, de nu, dinu), *contrarietive* (insă, dară, totuș, măcar), *cauzale* căci, de vreme, de oară, ca, debună-oară), *închietive* (deci, pentru aceea, aședară, deci dară, în sfârșit). Interjecțiunile sunt tractate în ediția I (pag. 154) mai pe scurt, pe când în ediția II (pag. 124) sunt tractate mai amănunțit și mai bine.

Dela pag. 159—194 (ediția I) urmează *construcția* [sintaxa]. Aci autorul se ocupă de întrebuintărea articolului nedefinit, de întrebuintărea cazurilor, adiectivelor, pronumelor, verbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor și adverbelor, despre *construcție* [topică]. Dela pag. 194 urmează o culegere de idiotisme, un mic dicționar și dialoguri. In ediția II sintaxa este tractată și mai pe scurt (pag. 125—134) decât în ediția I, apoi urmează idiotisme, un mic dicționar și dialoguri.

Gramatica lui C. Platon (1845).

In 1845 Platon publică ediția I a gramaticii sale intitulată:

„Manual de gramatică română compusă după scrierile celor mai buni autori de Constantin Platon, sluger, profesor scoalei publice din Bacău. Iași, la institutul Albinei 1845“.

Gramatica, care conține 132 de pagini, este tipărită cu litere cirilice. In 1851 a apărut ediția II, care conține 156 de pagini și care este tipărită cu alfabetul cirilic mixt.

Platon admite 3 declinări (1 declinația pentru substantivele de genul masculin, 2 declinația pentru substantivele de genul feminin, 3 declinația pentru substantivele de genul neutru seaū comun, pag. 11) și următoarele 6 cazuri sau căderi: „Nominativul seaū *numitoriul*, genetivul seaū *atârănătoriul*, dativul seaū *dătătoriul*, acuzativul seaū *părătoriul*, vocativul seaū *strigătoriul* ablativul seaū *ânlăturătoriul* (pag. 10)“. La declinarea nearticulată se folosește de prepozițiuni (om, de om, la om, pre om, dela om). *Articuli* îi împarte în *definitivi* sau *hotăritori* (ul, le, a=om-ul, părinte-le, cas-a), în *articuli relativi* (cel, cea=cel înțelept, cea înțeleaptă, pag. 21). Platon arată, cum se aplică articuli la substantivele masculine, feminine și neutre. Adiectivele după

terminație le împarte în *adjective de un final* (verde), *de două finale* (frumos-frumoasă). După înțeles le împarte în *calificative* (mare) și *hotăritoare sau determinative* (condeiul meu, cartea aceasta). *Adjectivele hotăritoare* le împarte în *numerale, demonstrative, posesive și indefinitive*. *Pronumele* sunt împărțite în *personale* (eu, tu, el, ea : eu-ânsuși, tu-ânsuși, el-insuși și ea-ânsași ; dânsul, dânsa ; G. de sine, D. la sine, șic, și, și, își, A. pre sine, se, Ab. de la sine), *posesive, demonstrative* sau *arătătoare* (ist, iastă, cel, ceia), *interogative* sau *întrebătoare, relative și indefinite* sau *nehotăritoare*. Admite 4 conjugări (I în are, II în erez, III în ere, IV în ire). *Verburile* le împarte în *active* (cetese), *pasive* (scrisoarea este cetită de mine), *neutre* (tac, umblu, stau), *pronominale* (mă duc, mă fac, mă las, mă apuc, mă laud însumi pe mine=*verb pronominal activ*: eu mă laud de cineva=*verb pronominal pasiv*, ed. I pag. 32, ed. II pag. 45 și 79), *unipersonale* (plouă, tună, fulgeră, ninge), *verburi pasive* (eu suntă laudat, ed. II pag. 74), *verburi neregulate* (a fi, a avea, a mânca), *verburi defectivi* (cu lipsă, neîntregi=aide, aidem).

Conjugafia I. Modul indicativ (ed. I pag. 42, II 57).

Timpul prezent (laud), *imperfect* (lăudam, lăudați, lăuda, lăud-am, lăud-ați, lăudați și lăuda), *perfect simplu* (lăudai), *perfect compus* (am lăudat), *plusquamperfect simplu* (pl. lăudasem, lăudaseți, lăudase), *plusquamperfectul compus* (am fost lăudat), *viitoriu I* (voi lăuda), *viitoriu II* (voi fi lăudat).

Modul poroncitoriu.

Timpul prezent (laudă tu, laude el și ea), *viitoriu* (lăudați-voi, laude ei și ele).

Modul condiționat și doritoriu.

Țimpul prezent și viitoriu (aș lăuda), *perfect* (aș fi lădat), *plusecamperfect* (aș fi fost lădat).

Modul supus.

Țimpul prezent și viitoriu (ea să laud), *perfect* (să fiu lădat), *plusecamperfect* (să fiu fost lădat).

Modul nehotăritoriu.

Țimpul prezent și viitoriu (a lăuda), *trecut* (a fi lădat). *Participia gerondică* (lăudând = ed. II participulă presentă), *participia prezentă și viitoare* (lădătoriu, lădătoare), *participia trecută* (lădat-lădată, ed. I pag. 45, ed. II 59).

Iată ce zice Platon despre participiu: „Participie, are din însușirile unui verb, pentru că arată un timp și pentru că cere după dânsa căderea acuzativă ori ablativă ca și verburile și are însușiile unui ajetiv, pentru că arată tot-o-dată și însușimea unui substantiv”. Prepozițiunile și conjuncțiunile sunt tractate pe larg.

Dela pag. 73—120 urmează sintaxa (ed. II pag. 99—140), iar dela 121—132 ortografia și prosodia (ed. II pag. 141—156).

Platon tractează sintaxa generală în ediția I (*sintacsul propriu* dela pag. 73—96) și în ediția II (*sintacsul proprie* dela pag. 99—123), de asemenea și sintaxa specială (ed. I=*sintacsul analitic*, pag. 97—120; ed. II=*sintacsulă specială*, pag. 133—140).

Gramatica lui Petri (1845).

În 1845 Petri a publicat la Brașov o gramatică română în limba germană, care este o traducere a gramaticii lui Vaillant.

Gramatica lui Iszer (1846).

În 1846 Iszer publică în limba germană o gramatică română intitulată:

„Walachische Sprachlehre für Deutsche verfasst von Andreas Iszer, Fabriks-Direktor, Kronstadt, gedruckt bei Iohann Gött 1846“.

Ediția II a acestei gramatici a apărut tot la Brașov în 1855. Această gramatică, care are 252 de pagini, este scrisă cu scop practic. Cuvintele românești sunt tipărite cu alfabetul cirilic mixt. Articolul îl împarte în *hotărât* (l, le, ul, a, ea, o) și *nehotărât* (un-unii, o-umele). Intrebuințază următoarele cazuri: „Nominativ (numitor), genetiv (născător), dativ (dătător), acuzativ (părător), vocativ (chiamător), ablativ (luător)“. La pag. 27 și 29 arată, cum se aplică articolul la substantivele masculine, feminine, neutre și la numele proprii. *Pronumele* le împarte în *personale* (eu, de mine, mie, mi, la mine, etc.), *stăpânitoare*, *arătătoare*, *întrebătoare*, *reducătoare* (dat. și e, si, își; ac. pe sine, se; abl. dela sine, sineși).

Conjugările le împarte în 4 (I în are, II în erez, III în ere, IV în ire). La fiecare capitol sunt exerciții, iar la sfârșitul cărții se află o culegere de cele mai întrebuințate expresiuni în convorbirea familiară.

Gramatica lui Măcărescu (1848).

În 1848 N. S. Măcărescu și-a publicat întâia ediție a gramaticii sale intitulată: „Gramatică românească pentru clasele normale prelucrată după a D. P. M. Câmpeanu de Neculac Măcărescu, profesor, Iași. 1848“. De atunci până la anul 1874 a publicat 21 de ediții. Ediția din 1874, care conține 88 de pagini, are următorul titlu: „Gramatica română pentru școlile primare de Nicolau G. Măcărescu, es-profesore, carte au-

torisată de epitropia școlilor pr'in ordinul-circulariū No. 138 d'in 28 Augustū 1848, edițiunea a două-deci și una revădută și adaosă, Iassii 1874“.

Cu toate că gramatica este destinată învățământului primar, totuși autorul tratează foarte pe scurt principalele legi fonetice (pag. 5 și 6). Gramatica cuprinde *etimologi'a*, *sintassea* și *ortografi'a*. Găsim păstrat ablativul, de asemena expresiuni ca „dechinăciune, articlarea, etc.“. La declinarea articulată a substantivelor are trei diviziuni (I substantivele bărbătești, II femeiești, III eterogene, ed. 21 pag. 13).

Adiectivele le împarte în *calificative* și *determinative* (demonstrative, posesive, numerale și nedefinite), iar pronumele în *personale*, *conjunctive* (mi, ti, etc.), *reflexive*, *relative*, *interogative* și *nedefinite*. Ca și Pontbriant (pag. 73) împarte verbele în *verburî adiective* (merg -- suntū mergândū, sericamū -- eram scriindū) și *verbul substantiv* (a fi). Verbele adiective le împarte în *active* (transitive și netransitive), *reflexive* și *unipersonale* (pag. 41). La urmă se tratează pe scurt *sintass'a generală* (pag. 67—83).

Gramatica lui Codru (1848).

I. G. Codru a făcut un extras din gramatica lui Laurian, pe care l-a publicat sub titlul: „Rudimentele gramaticii romane estrase din Tentamen criticum cu adausū de regule simple și diverse anotăciuni pentru usulū școlariilor începători de Ioanne Germaniū Codru, profesoriū în școala elementariă de Ploești. București 1848, în tipografia colegiului Sântū-Sava.“

Gramatica, care este tipărită cu alfabetul cirilic mixt, conține 95 de pagini. În prefața gramaticii Codru spune, că misiunea limbistului român este să generalizeze tot ce e bun și conform geniului limbei române în gura poporului, însă și să restrângă și să supprime tot ce este rău și contrar aceluiaș în gura poporului.

Gramatica lui N. Bălășescu (1848).

În 1848 Bălășescu tipări ediția I a gramaticii sale intitulată:

„Gramatica română pentru seminarii și clase mai înalte, lucrată de Nicolau Bălășescu, profesor (Gramatica Daco-Romana). Sibiu în privil. tipografie a lui Gheorghiu de Klozius, 1848“.

Gramatica, care este tipărită în mare parte cu alfabetul cirilic [dela pag. 157 are și exemple tipărite cu alfabetul cirile mixt], conține 223 de pagini și o prefață de XXX de pagini¹). În 1850 a apărut ediția II a acestei gramatici, care are 190 de pagini și este tipărită cu alfabetul cirile mixt. Ediția I este dedicată marelui episcop Șaguna. În prefață (pag. I) Bălășescu spune, că fiind numit în 1835 ca profesor la seminarul Sf. metropolii din București a fost însărcinat de metropolitul Neofit, ca să lucreze o gramatică română potrivită pentru elevii seminarului și că isprăvind lucrarea a predat gramatica după manuscriptul său. În 1848 marele Șaguna, fiind numit episcop în Sibiu, organizează seminarul, introducând între alte obiecte și studiul gramaticii române. Bălășescu, ocupat fiind în acel timp la Sibiu cu tipărirea unui dicționar latin-român, prezintă manuscriptul gramaticii sale episcopului Șaguna, care cu plăcere îl primi să-l tipărească spre a fi introdus în seminar și în clase mai înalte. Unele părți din această gramatică sunt tractate mai pe scurt, în schimb însă verbele, derivarea și compunerea lor și prepozițiunile sunt tractate mai pe larg, iar dela pag. 132—156 vorbește despre „formarea limbei române“, dând și o tabelă „de unele cuvinte române derivate și compuse, ale căror primitivul sau rădăcină lipsește în limba română și trebuie căutată în cea clasică veche latină (pag. 156—

1) Tot în acest an s'au publicat: „Lecții de analiză logică en- lese și așezate în românește de Ioan Pop, profesor de gramatică în col. Sf. Sava, București, 1848“.

167)“ ; de asemenea ortografia și punctuația sunt tractate mai pe larg. Această gramatică este scrisă în un stil ușor, autorul trecând dela chestiunile cele mai simple la cele mai grele și introducând terminii noi gramaticali, de unde se poate vedeă, că Bălășescu eră un bun pedagog. El greșeste, când caută să stabilească reguli gramaticale individuale, după cari să se desvolte limba română în viitor. Arată, ca la compunerea gramaticii sale s'a folosit de gramaticile anterioare, dar cu deosebire de cele latine, germane, etc., alegând din ele, ce a fost mai bun și făcându-și tot odată observațiunile sale, de asemenea spune, că a adaus și părți noue. Dela pag. XI-XXX tractează pe scurt despre istoria literaturii, culturii și școalelor române, dând o listă de toate gramaticile române publicate până la rănsul [întâia listă fiind dată de Eliade]; amintește și de gramatica limbilor romanice publicată de F. Diez în 1836 la Bonn. Prefața este foarte interesantă și merită a fi citită. Bălășescu zice, că Loga a imitat pe Radu Tempea (pag. XXVI). El spune, că Diez s'a folosit de gramatica lui Alexi și de ortografia din dicționarul dela Buda, dar că cu toate acestea i-a mai plăcut a crede ortografiei lui Clemens și lui Sulzer, pe cari îi pomenește mai des și-i urmează și că din această cauză Diez și face în etimologie greșeli mari. Despre gramatica lui S. Petri zice, că este necomplectă și în multe părți greșită. Critică și gramatica lui Iszer zicând, că este necomplectă ca și a lui Vaillant și a lui Petri (pag. XXVII). El laudă pe acei străini, cari au publicat gramatici române în limbi străine, scuzându-i pentru greșelile făcute, de oarece ei nu puteau să aibă cunoștințele fundamentale de limba română (pag. XXVIII). Din ediția II lipsește capitoul referitor la istoria literaturii, culturii și școalelor române. Bălășescu zice, că „limba cea obștească din cărțile bisericesti“ trebuie să ne servească de model pentru limba literară (pag. 2). El arată, că „curățenia limbei

se vatămă adeseori prin provincialism, arhaism, neologism, străinism sau barbarism". Pentru „dicționar” propune cuvintele „vorbariu, cuvântelnic”.

Iată cum definește Bălășescu gramatica: „Măiestrica, care cuprinde regulile, după care cuvintele limbii trebuie bine vorbite și drept scrise, se chiamă învățătura limbii seau gramatica. Etimologia este parte a gramaticii, care ne arată deducerea cuvintelor din rădăcina lor, formarea și schimbarea lor (pag. 4 și 5)". În ediția II arată, când se prefacă *e* în *ea* și *o* în *oa*, scriind acești ditongi cu *é* și *ó*. La pag. 8 (ed. I) vorbind de schimbările, ce le sufăr consonantele *e*, *g*, *h*, *t*, *st* înainte de *i* și *e* zice: „Aceste mutări magice și neexplicabile ale slovelor ar lipsi, când s'ar scrie limba cu litere". Terminologia gramaticală este cea latină. El distinge următoarele părți de cuvântare: „Artia sau *prepusăciunea, adverbial, interiecția sau întreieptia sau prepusăciunea, adverbial, interiecția sau întreieptiunea, coniuțiu sau conjungeiunea* (pag. 9)". El admite numai *artielul hotărât* (l, ul, le, pl. îi; fem. N. a, oa, G. a oi, îi, a lei, lii, pl. le, ele, pag. 12; în ediția II înlătură pe „ul”, pag. 14). Despre artielul nedefinit are următoarea părere: „Unii adaogă aici și „unu, una” ca artielu nehotărât sau nedefinit, dar însă sânt foarte greșiți, căci limba română n'are astfel de artielu; ci „unu” (unus, ein) la singurit este adiectiv numeral, iar la înmulțit „unii” (nonnulli, einige) este pronume nedefinit. Dar dacă cineva adaogă în vorbirea ori în scrierea sa pe „unul” ca artielu nedefinit, acela imitează pe Germani, lucrând în contra limbii române, fiind că „unul” în limba română socotit de artielu nedefinit este streinism, germanism, barbarism (pagina 13)". Substantivele le împarte în *concrete* și *abstrase* (ideale). Cele concrete le subdivide în *proprii, comune* ori *apelative, colective, materiale*. La pag. 16 enumără substantivele, ce au numai pluralul (Paști, Rusalii, Flo-

rii, clește, fórfecă, ziori, iere, cuișore, dăsağı, păre-semi, cióreci, lături, București, ș. a.) și cele ce la plural au un înfăles deosebit de cel dela singular (friguri, bucate, poame, lapti, ș. a.). Critică pe cei ce admit genul neutru în limba română zicând, că limba română, ca și celealalte limbi romanice, n'are genul neutru, iar substantivele române, ce sunt la singular masculine și la plural feminine „mai bine se pot numi eterogene (pag. 18 și 19)“. Numele, cari au o singură formă pentru amândouă genurile, zice că sunt de *genul epice-nă* sau *comun* (șerpe, ariciu, etc.). Declinarea (ediția II *dechinăciunea*) o împarte în *declinarea numelor bărbătești* (I) și în *declinarea substantivelor femeiești* (II). La declinarea masculină distinge trei forme (I cu art. *l*=socrul, puiu-l, II cu art. *le*=fratele, III cu art. *ul*=domnul pag. 19*). La declinarea feminină deosebeste tot trei forme (I cu art. *a*=ap'a, ap'e-i, ape-le, ape-lor; forma II cu art. *a*=pricepere a, pricepere-i, priceperi-le, priceperi-lor; forma III cu art. *oa*=turture-oa, turture-lei, turturele-le, pag. 28). La declinarea nearticulată substantivele feminine rămân neschimbate la singular, ca și cele masculine (N. casă, G. de casă, D. a ori la casă, A. pe casă, Abl. dela casă). Despre prepozițiunea *de* zice, că arată capacitatea sau calitatea lucrului, având înfăles și de adiectiv (de casă=domesticus, de masă=mensalis, de lemn=ligneus, de aur= aureus), iar despre *a* ori *la* spune, că arată locul (a ori la casă pag. 29). Adiectivele (*numele adiectivă*) sunt împărțite în *adiective de 2 terminăciuni* (bun, bună) și *de 1 terminăciune* sau *comune* (mare). Ele sunt declinate ca și substantivele (formós-a, formós-ei; lung'a scării, lungii serii; acest om, omul acest, ómenii acesti; tot omul, a tot omul, la tot omul, pl. toți ómenii, a tuturor

* Forma *ul* o pune, fiindcă cei mai mulți din gramaticii anteriori au admis-o, de altfel însă o critică, arătând că ea este de prisos, fiindcă toate numele de această formă se țin de forma I, cari, sfârșindu-se în *u*, iau art. *l*.

ómenilor; totul=întreg, pag. 35). Dela pag. 34—40 dă exemple de formarea numărului plural din singular atât la substantive cât și la adiective [după analogia lui „jurământu“ propune a se serie și a se ceti neologisme ca „argumântu-arguminte“ ș. a.]; iar dela pag. 40—43 de formarea numelor feminine din cele masculine [propune adiective ca „românŭ-română, ungurŭ-ungură“, pag. 42). La pag. 43 (ediția II) vorbind de numele sfârșite în *ar* și *or* zice, că Românii din Moldova, Bucovina, Bășarabia, Transilvania, Bănat, Ungaria și Maramureș pronunță și scriu ca cei vechi „făcătoriŭ, ferariŭ, aurariŭ (lat. aurarius), lucrătoriŭ-lucrătoriă (în ediția I pagina 43=lucrătore). Apoi se ocupă de *creșcământul* și *scăzēmântul* *numelor* [augmentative și diminutive].

La comparația adiectivelor deosebește 3 *trepte* (I *positivul*, II *comperativul* și III *superlativul*; superlativul=cel mai bun, foarte, prea, de tot, peste măsură de bun¹⁾). Bălășescu zice, că formarea proprie a gradelor de comparare în limba română deosebite de limba latină clasică dovedește, că Românii au venit din Italia cu un dialect popular latin (pag. 51). *Adiectivele numerale* le împarte în *numeri fundamentali* sau *cardinali*, *ordinali*, *multiplicativi* (odată, de doue ori, a doua óră), *duplicativi* (simplu, duplu, îndoit, ș. c.), *partitivi* (întreg, jumătate, câte doi, atreia parte sau triariŭ, pătrariŭ, zeceriŭ, pag. 52). La numeralele cardinale face după analogia lui „amândoi“ forme ca „amântrei, amânpatru“. Despre numeralele ordinale zice, că se formează din cele cardinale punând înaintea articolul *al*, *a*, iar în urmă *lea* și *a*; de asemenea arată, că pluralul acestor numerale se formează punând înaintea singularului „pronumele relativ *cel*, *cea* (ómenii cei dintâiŭ sau cei de al doilea, cărțile cele dintâiŭ și cele de al treile, adecă

1) Despre superlativul format cu „cel mai“ zice, că are o *putere mai corășitoare* decât superlativul format cu adverbele, foarte, prea, etc. (pag. 49).

de rândul întâi, al doilea, s. c. pag. 55). Trecând la *pronume* le împarte în *personale* (eu, tu, el, ea; eu a meu, mie, pe mine, dela mine, etc.), *reciproce* (G. al său, D. luiși, A. pre sine, Abl. dela sine, pl. G. ai săi, D. loruși, A. pre sine, Ab. dela sine, fem. G. a sa, D. eiși, A. pre sine, Ab. dela sine, pl. G. ale sale, D. loruși, A. pre sine, Ab. dela sine, pag. 59), *împreunătoriū* sau *conjugativ* (imi, îți, îi, mi, ți, i; mă, te, 'l, o, se, etc.), *stăpânitoriū* sau *posesiv* numit în ediția II (pag. 60) și *pronume adiective, reducitoriū* (carele-carii, carea-care, cel-cei, cea-cele), *întrebătoare* („care, cine, ce“?: tot aci pune și „răspunzătoarele“ „cutare, atare, fie cine, ore care, cât, atât, câtva“), *arătătoare* (acest, acel, eu însumi, etc. pag. 62), *nehotărâte* (unul, nici unul, altul, amândoi, îmbi, nimenea, niște, neștine, pag. 64).

După cum se vede Bălășescu amestecă printre pronumele interogative și pronume nedefinite compuse, iar numeralul „amândoi“ (îmbi) îl pune și între pronumele nedefinite.

Verburile le împarte în *lucrătoare* sau *active, pătimitoare* sau *pasive, de mijloc* sau *neutre, întorcătoare* sau *reciproce* ori *reflexive* [de acuzativ și dativ, pag. 65]. Bălășescu admite 4 conjugări (I în are, II în erez, III în ere, IV în ire).

Conjugarea I Modul arătatoriū.

Timpul present sau *de acum* (laudă), *cel de curând trecut* (lăudam, lăudați, lăuda, lăudam, lăudați, lăudați), *cel deplin trecut simplu* (lăudajă), *cel deplin trecut adăogă* (am lăudat), *cel de mult trecut simplu* (lăudasem, lăudaseși, lăudase, lăudaserăm, lăudaserăți, lăudaseră), *cel de mult trecut adăogă* (am fost lăudat), *tâmpul viitoriū simplu* (voi lăuda), *viitoriul trecut* (voi fi lăudat).

Modu poruncitoriū sau imperativū.

Laudă tu, laude el, lăudați voi, laude ei.

Modu condiționalu sau postitoriu.

Present (aș lăudă sau de aș lăuda sau lăudare-aș), *trecut* (aș fi lăudat sau de aș fi lăudat), *viitoriu* (de voi fi lăuda).

Modu supus sau conjugativu.

Tâmpu present (se laudă), *trecut* (să fi lăudat).

Modul nehotărât.

Present (a lăudă sau lăuda-rè), *trecut* (a fi lăudat), *viitoriu* (cel ce va lăuda sau lăudătoriu).

Participiile.

Present (lăudând¹⁾), *trecut* (lăudat), *viitoriu* (lăudătoriu).

Conjugarea pasivă o exprimă prin forma reflexivă și în mod perifrastic (me laudă, sânt lăudat, pag. 88). La pag. 94 se ocupă de conjugarea *verbelor impersonale* sau *nepersonale* ori *unipersonale* (fulgeră, se cuvine, îmi place, me dore), de asemenea de *verburile anormale* sau *neregulate* (sânt, am, iau, viu, pag. 96). Critică pe Vaillant, Petri, Iszer, cari au pus între verbele neregulate mai multe verbe, ce sunt regulate, dovedind aceasta cu citații din gramatica lui Ienăchiță Văcărescu (pag. 97). După aceasta arată unele schimbări fonetice (*strămutarea unor litere*), ce le suferă verbele în timpul conjugării (pag. 106—109). La pag. 109 vorbește despre derivarea și compunerea verbelor. Ocupându-se în un capitol cu participiul trecut (pag. 111—114) spune, că participiul ia genul și declinarea dela

---

1) Recomandă a se întrebuința forma latină în *inte*, ce s'a păstrat în adiectivul „ferbinte”. Afirmă, că țărani din Câmpulung ar fi păstrat o urmă din participiul latin în expresia „timpă plointe” (pg. 82). Această expresiune se întrebuințază și azi dela Craiova până la Dumăre (județul Mehedinți, plasa Balta), după cum mi-a comunicat vărul meu Titus Mureșanu (din comuna Feldru, Transilvania), care a locuit mult timp în acele părți.

nume, iar dela verb împrumută „semnificarea activă (lăudându) și pasivă (lăudatū), esprimând tot deodată și timpuriile verburilor“. Bălășescu critică pe gramaticișii mai noi, cari pun participiul trecut între adiective. *Prepusăciunile* sau *înainte-pusăciunile* [prepozițiunile] le împarte în *despărțibile* (simple și compuse) și *nedes-părțibile*. Vorbind de *regimul* prepozițiunilor arată, că ele se construiesc cu genetiv (de desupt ū, înlăuntru, îndărăpt ū, deasupra, înainte), cu dativ (asupra, încontra, înainte, înpreajmă, înponciș), cu acuzativ (a, după, la, lângă, cătră, pentru, pre, preste, prin, până spre, sub sau supt, în, întru, între), cu ablativ (de, dela, d'in=de in, cu, in, afară de, aprópe de, dincóce de, dincolo de, fără de). Dela pag. 119—125 se ocupă de unirea prepozițiunilor cu verbele, arătând, cum se poate înavuți dicționarul limbei cu o mulțime de cuvinte noue trebuitoare; unele din aceste verbe date ca exemple și-au afirmat existența, altele nu (ap-punū, im-punū, op-punū, pro-punū, post-punū, pre-punū, repunū, suppunū, ș. a.) *Adverbiile* le împarte în adverbe *de locū, tâmpū, numerū* (odată, de două ori, ș. a.), *de cătățime* (multū puțin, atâta, ș. a.), *de calitate* (formosū, răū, etc), *de întrebare* (cumū, câtū, unde?, etc.), *de adeveritū* (așa, toema, ș. c.) *de tăgăduire* (nu, ba nu, nimic ș. a.), *de arătare* (iată, iacă, ș. a.) *de îndoire* (póte, dóră, ș. a.).

Adverbialele le definește în modul următor: „Mai multe ziceri cu însemnare de adverbieri se zicū *frasuri de adverbiale* (în laturī, ș. a. pag. 129). *Conjucciunile* le împarte în *legătóre* sau *împreunătóre, despreunătóre, condiționale* sau *ipotetice, causale, orându'tóre* (întăiu, apoi, atunci, mai încolo, ș. a.), *închietóre* sau *conclusive, tălmăcítóre* sau *explicative* (adecă, așa, deci, ș. a.), *timpurale* (când, înainte de, atunci, ș. a.), *finale* (ca, ca nu cumva, ca să nu, fără să, ca nici, nici), *înponcítóre* sau *adversative*. Dela pag. 132—167 urmează un capitol, în care se tractează despre *formarea limbei*

române, despre derivăciunea și compusăciunea cuvintelor. Dela pag. 168 tractează despre legarea cuvintelor sau sintaxa (subieptul, prezisul, legătorea, obieptul). In ediția II (pag. 152—161) vorbește pe larg despre perioduri, iar în ediția I (pag. 193—198) despre prosodie, pe care o definește în modul următor: „*Prosodia* este știința, ce ne învață măsura silabelor, adevă la care silabe, cuvinte și ziceri să rădicăm și să apăsăm tonul; de asemenea ne arată apăsarea tonului în ziceri sau *frasuri* ori la *încheieri*“. Dela pag. 198—202 se ocupă de ortografie, iar la urmă de punctuație, care este tratată foarte bine (pag. 202—223).

In 1850 Bălășescu a publicat o prescurtare din gramatica sa intitulată: „Elemente de gramatica română pentru școlarii începători, luate de Nicolău Bălășescu, București 1850“.

Gramatica lui Câmpeanu (1848).

In 1848 Câmpeanu a publicat ediția I a gramaticii sale intitulată:

„Gramatica românească de M. P. Câmpeanu. Iași 1848, tipografia „Institutul Albinei“.

Această gramatică, care este tipărită cu alfabetul cirilic mixt, conține 250 de pagini. In 1880 a apărut ediția II. Câmpeanu s'a folosit de gramatica latină a lui Otto Schultz (Halle 1843) și de a lui Zumpt (Berlin 1844). Gramatica lui Câmpeanu este una din cele mai bune din acel timp. El caută a stabili legătura dintre gramatică și logică, criticând definițiunile, ce s'au dat până atunci gramaticii: „Dacă privim mai de aproape la legătura cea strânsă, ce se află din fire între judecata și vorba noastră, prin urmare și între logică și gramatică, întru adevăr trebuie să ne mirăm văzându, că unii din gramaticii veacului nostru celui luminat și sistematic, tot se mai țin încă de definiția,

ce se da gramaticii în veacul de mijloc, adică unui din tranșii și astăzi zicū, că gramatica ar fi un meșesug sau o măestrie, ce ne ar învăța a vorbi, a scrie și a citi într'o limbă, când ea nu pōte să fie meșesug sau măestrie, ci o învățetură, ce întocmai ca logica se întemeiază pe niște principie statornice. Gramatica—asa zicându—este vestmântul logiceii, pentru că și vorba este vestmântul cugetării noastre. Gramatica se pōte socoti ca trup, cară logica ca suflet“.

Câmpeanu tractează gramatica din punct de vedere filosofic și logic. El admite 2 *declinații* (I pentru numele masculine, II pentru numele feminine pag. 45). Dintre cazuri întrebuintază la declinarea articulată numai N. G. D. „pentru că numai atâtea cazuri are și persoana a treia a pronumelui personal, din care se formează articuli, cară prin tranșii și cazurile declinațiilor (pag. 30)“. Câmpeanu spre deosebire de ceilalți gramatici admite la genetivul și dativul nearticulat al substantivelor feminine variațunea finalei (u. ei case, femeii, mândrii, pag. 45); la declinarea nearticulată întrebuintază forma prepozițională singulară sau și în legătură cu articolul nedefinit (N. om, G. de om, D. la om, A. pre sau pe om, Ab. dela om sau N. un om, G. de un om, ș. a. pag. 48). La *declinarea masculină* (bărbătească) admite articolul *ul, l, le* (pom-ul, a pomu-lui, leu-l, părinte-le, pl. pomi-i, ș. a.), iar la cea *feminină* (femească) *a* (cas-a, mândrie-a, case-le, ș. a. pag. 46). Chiar la declinarea articulată întrebuintază forma prepozițională (om-ul, de om-ul, la om-ul, ș. a., pag. 49). *Numele proprii* le declină cu articolul înainte și în urmă (Ión, a lui Ión, a Petrului meu; Marica, Marie-i, pagina 47). Pronumele le împarte în *personale, relative* sau *reducătoare și demonstrative* sau *arătătoare*. Cele *personale* le subîmparte în 6 feluri: 1 *individuale* sau *determinative* (eu, tu, el, ea, dânsul, dânsa, eu însumi, etc.). 2 *Comune* sau *nedeterminative* (cineva). 3 *Interogative* sau *întrebă-*

lóre (cine, careie; carea, ce). 4 *Posesive* sau *stăpânitóre* (N. al meu, G. de al meu, D. la al meu, etc.). 5 *Conjunctive* sau *împreună-tóre* (mie, ție, lui, ei, ș. a.; mă, te, îl, o, ș. a.). 6 *Reflexive* sau *resfrângitóre* (sânt născute din conjunctivele cu dativ și din cele cu acuzativ). La pronumele *relative* distinge două forme de declinare (*metodul-vechiu* = m. carele, cărnă, etc., pl. carii, etc., fem. carea, căreia; cel-ce, celui-ce, etc., ceea-ce, celei-ce, ș. a.; *metodul-noă* = carele, de carele, la carele, ș. a. pag. 61).

La pronumele *demonstrative* declină pe lângă formele literare și formele populare (ista, iasta; aista, aiasta; cesta, ceasta; acesta, aceasta; cela, ceea; acela, aceea, pag. 62). Câmpeanu arată, că afară de „pronumele individuale comune și întrebătoare“ toate celealalte pronume se pot lua și ca adiective, concordându-se în cazul acesta în gen și număr cu substantivele, la cari se refer (omul meu, acest om). Adiectivul îl definește astfel: „*Adiectivul* este un nume generic, ce ne arată niște însușimi de a le obiectului reprezentabil în vorbire prin substantiv (pag. 65)“. Adiectivele le împarte în *adiectivi calitativi*, *cantitativi*, *posesivi*, *reflexivi* și *demonstrativi* [despre cele 3 feluri din urmă zice, că sunt pronume și numai prin aplicație și sub oarecare condiții se fac adiective]. *Adiectivii calitativi* îi împarte în *adiectivi calitativi reali* (alb, negru), *ideali* (moral, național), *comuni* (drept, înalt, mare, curat, d. e. casă mare, om mare; aer curat și inimă curată, pag. 66), iar în privința compunerii lor îi împarte în *originali* (bun-bună, etc.) și în *derivați*.

Adiectivele derivate le subîmparte în *adiectivi substantivali* (muntean dela munte), *adiectivali* (albiu, albie), *verbal* (făcându-făcândă, făcătoriu-făcătore, mănăcios-mănăciosă). La comparațiunea adiectiveilor distinge *gradul pozitiv* (bun), *comparativ* (mai bun, mult mai bun, cu mult mai bun = calul meu este mai bun de

căt al tău *), *superlativ* („și mai bun“; în ediția II pag. 88 întrebuițază numai „cel mai bun“ și „foarte, prea, de tot bun“). *Adiectivii cantitativi* îi împarte în *determinativi* și *neterminativi*. La adiectivele determinative însiră *numerii cardinali* sau *de rădăcină, ordinali* sau *după rând, distributivi* (doi înși, câte doi), *proporționali* (simplu, indoitū, întreitū, etc.). Adiectivele neterminative sunt „tot, fie-care, unii, alții, câți-va, mulți, etc. (pag. 77)“. Câmpeanu arată asămănarea, ce este între articolul nedefinit (nedeplin-determinativ) *un* este între articolul nedefinit (nedeplin-determinativ) *un* (pag. 75).

Trecând la *verburî* le împarte în *neutre* [ședū, dormū, etc.; despre verbele „a merge, fugi, aleg“ zice, că ar trebui clasificată la cele active, după cum face gramaticii mai noi, cu deosebire cei germani, pag. 81], *transitive* și *nē-transitive*: pe cele transitive le împarte în *active* (scriū o carte), *pasive* (casa s'aū făcutū de Iōn=casa este făcută de Iōn), *reflexive* (mă dueū), *neutre* (sântū, ședū, mergū). Verbul „a fi“, care arată existența, îl numește substantiv, Arată, că fiecare verb se poate despărți în un adiectiv și în verbul substantiv „a fi“ (facū=sām făcândū, pag. 81). Spune, că pasivul exprimat prin reflexiv arată la prezent o acțiune continuă (Iōn se învață de cineva), iar când este exprimat cu participiul trecut, atunci arată o acțiune isprăvită (Iōn este învățatū de cineva, pag. 83); propune ca până la perfectul compus să se întrebuițeze pentru exprimarea pasivului forma reflexivă, iar dela perfectul compus până la viitor s'ar putea întrebuițā amândouă formele. Verbele *reflexive* le împarte în *absolute* (mă mir, mă întâmplu, etc.) și *accidentale* (mă portū, mă dueū, mă suiū, etc. pagina 85). Spune, că la noi, ca și la Romani, se pot forma verbe pasive și din cele

* Critică pe cei ce întrebuițază ca în loc de *de căt*. La *superlativ* mai are și forma *ăncă mai bun*.

neutre, însă numai la persoana a treia din singular (nu ți se șede a lucra ast-fel, nu se stă acum aice, anu se vine acasă?). Câmpeanu arată, că noi nu avem verbe deponente ca în limba latină („adecă. verburî ce re-țindû forma aû depusû saû aû lepădatû semnificația pa-sivă“), ci numai *verburî reflexive*, cari pot fi numite și *pronominale* (pag. 85). El critică numirea de „reciproce“, ce au dat-o unii gramatici verbelor reflexive, arătând că reciprocitatea verbe'or presupune două subiecte, ce ar lucra împrumutat unul asupra altuia, și că în limba română nu există astfel de verbe, ba chiar nici în limba latină, numirea de „reciproce“ fiind rău întrebuintată și în gramaticile latine, pag. 85). Admite 4 conjugări ca în limba latină (I în *á* lung, II în *é* apăsatú III, în *e* scurt. IV. în *i* și *á* lung¹⁾). Critică pe acei gramatici, cari au aplicat împărțirea franceză sau alte împărțiri străine la conjugarea română, de oarece acele împărțiri nu pot fi conforme cu firea limbei române (pag. 88), de asemenea nu admite terminația „ea“ dela infinitivul scurt al verbelor de conjugarea II. Admite următoarele moduri: „Indicativ saû arătătorîu, imperativ saû poruncitorîu, conjunctiv saû împrennătorîu condiționat, optativ, infinitiv sau nehotărîtorîu.

Conjugarea I. Modul indicativ (pag. 98).

Presentû (judec-û), *netrecutul* (judec-amû), *trécutul* (judec-aiû), *prea-trecutul I* (amû, ai, aû saû a judecat, etc. saû judect'-amû), *prea-trecutul II* (amû fostû judecatû), *prea-trecutul III* (judec-asmû, judec-aseși, judec-ase, judec-aserâmû, etc.), *fiitorîul I* (voiû judeca saû amû să judec-û¹⁾), *fiitorîul presentû* (voiû fi judec-ândû), *fiitorîul trecutû I* (voiû fi judec-atû), *fiitorîul trecutû II* (voiû fi fostû judecatû).

1) La conjugarea I mai pune și verbele sfârșite la prezent în ezû, iar la a IV pe cele în escû.

1) Pentru întâia dată se arată această a doua formă a viitorului

Imperativul.

Judec-ă, judec-e, judec-ați, judec-e.

Conjunctivul.

Presentū (să sau ca să judec-ū). Celelalte timpuri sunt întocmai ca la modul indicativ cu deosebire, că au înaintea lor conjuncțiunea *că* (că judecamū, că judecaiū, că amū judecatū, etc., pag. 101). Aci se vede înrăurirea conjunctivului german.

Condiționatul.

Presentū (eū așū judec-a), *netrecutul* (eū judec-amū), *prea-trecutul nedefinitū I* (eū așū fi judec-atū), *prea-trecutul nedefinitū II* (eū așū fi fostū judecatū), *fiitoriul* (eū voiū judec-ă sau am să judecū). La toate timpurile condiționatului se înțelege conjuncțiunea „dacă“.

Optativul.

Presentū (de așū judec-ă sau eū să judec-ū ori judecar-ă-așū), *prea-trecutul nedefinitū I* (de așū fi judec-atū sau eū să fiū judec-atū), *prea-trecutul nedefinitū II* (de așū fi fostū judec-atū sau eū să fiū fostū judec-atū).

Infinitivul.

Presentū (a judec-ă), *trecutū I* (a fi judec-atū), *trecutū II* (a fi fostū judec-atū).

Participiul.

Presentū (judec-ândū), *trecutū* (judec-atū). Zice, că în limba română numai verbele „a fi și a veni“ au participii viitoare (fiitoriū, viitoriū), prin urmare „lucrătoriū, făcătoriū“ nu sunt decât niște adiective verbale, derivate din participiul trecut.

Critică pe acei ce lasă la o parte optativul: „Unii lasă afară optativul zicându, că el e tot una cu condiționatul. Dar aceasta nu e adevărat, căci caracteristica condiționatului este condiția, dela care atărnă putința de a se realiza dorința subiectului (eu așu face multu bine nației mele, dacă saũ de, ori când așu putè), eară a optativului caracteristică este însași esprimarea acestei dorințe (of de așu putè face saũ când așu putè face mult bine nației mele (pag. 104)“. Vorbește de *schimbările*, ce le sufăr consunantele *d, t, g, c* în timpul conjugărilor [ca și la declinări] din cauza vocalei *i*. După aceasta tractează despre verbele neregulate (pun-puiũ, compun-compuiũ, zi, du, fă, iča-ũ, seri-ũ, ști-ũ, pagina 113). Despre verbele *unipersonale* spune, că se conjugă: a) Cu dativul pronumelui „conjunctiv“ urmat de un substantiv sau adiectiv (mie-mi rușine = mie-mi * este rușine, mi greũ). b) Cu dativul pronumelui „conjunctiv“ urmat de un verb (mi a mânca saũ mie-mi a mânca = mie-mi este a mânca, mi a scăpa ș. a.). El mai deosebește *verburĩ active uni-personale* (mă dore), *reflexive uni-personale* (se cade, se cuvine, se șede, se ivește, se arată, se întâmplă, se merge, se vine, se dörme, mi se cade, mi se cuvine, mi se șede, mi se arată, mi se întâmp'ă, mi se pare), *verburĩ unipersonale* (ãmĩ place, nu-mĩ place). Face o clasă deosebită pentru verbele impersonale „sugeră, tună, etc.“, pe cari le numește unipersonale, și pentru verbul „trebuie“. Adverbele le împarte în *adverburĩ de loc, de timp, de mod* sau *de comparație* și *de întrebare, întărire* și *negare*.

Cele de loc le subîmparte în *întrebătoare* (unde, de unde, încotro), *arătătoare* (icĩ, acolo, etc.), *relative* (ori unde), *nedeterminate* (undeva), *generale* (prețutindenea, etc. pag. 118 și 119). *Prepozițiile* le împarte

*) Pentru întâia dată găsim întrebuintate liniuțele între pronume (mie-mi).

în *nedespărțite* și *despărțite*; cele despărțite le subîmparte în prepozițiuni cu cazul genitiv (de desuptul casei, etc.), cu acuzativ și cu ablativ.

Sintetica.

Trecând la sintaxă iată cum o definește: „Sintetica sintesul, sintacsul dela synthesis, σύνθεσις) gramaticală este o învățătură, ce ne arată, cum să aplicăm graiul în vorbire sau cum să formăm vorba din cuvinte (pag. 130)“. Numește *regimine dreptă* cel ce se află în acuzativ (scriu o carte), iar *regimine nedreptă* cel ce se află „în genitiv și dativ fără prepoziție (pag. 138)“. Dacă numele este precedat de una din prepozițiunile „de, la, spre, prin, dela, spre, cătră“ zice, că atunci ar fi mai potrivit să se numească „*regimintele prepoziției* sau *de prepoziție* decât *nedreptă*, regulă ce se observă de toți gramaticii mai noi atât franțezi cât și germani“. *Prepozițiile* „privite ca niște espresii de ale județelor [judecății]“ le împarte în 4 categorii: „*Propoziție universală* (toți oamenii sânt muritori), *particulară* (unii oameni sânt virtuoși), *singulară* (Titu este înțelept), *simplă* (cerul este serin), *compusă* (Ion și Gheorghe sânt înțelepți și blânzi), *complexă* (oamenii cei drepți sânt totdeauna mulțemiți cu sine), *necomplexă* (Petru este silitoriu), *completă* (apa este bună), *necompletă* sau *nedeplină* (Laureanu scrie), *eliptică* (unde ai fost? aici), *reduplicativă* sau *redundantă* (eu sânt, eu, acel mult răbdătoriu!), *implicită* (valeo=tare mă dore), *afirmativă*, *negativă* (140)“. Propozițiunile dintr'o frază (*frasă*) le împarte în *principale*, *incidente*, *principale absolute*, *principale relative* [cari se refer la cele absolute], *incidente determinative* (oamenii, ce sânt supuși patimilor, arare-orî au sfârșit bun), *incidente explicative* (patimile, ce ticăloșesc pre oameni, s'au, nmulțit de tot, pagina 145). Despre *periodu* (περίοδος=circuitus, ambitus) zice, că este „un frasă compusă din doue părți de propoziții subordonate între sine (pag. 149)“.

Periodul are 2 părți principale, una la început,

numită *antecedentă* (protasis), iar alta la urmă, numită *subsecventă* (apodosis); înțelesul este în apodosă. Dacă apodosa se pune la începutul periodului, atunci se zice, că periodul nu este *drept* ci *întorsu* (pag. 159). Câmpeanu arată, că gramaticii germani Iacob Wurst [Reutlingen 1845, pag. 114] și C. F. Becker [Frankfurt de lângă Main 1839, pag. 385] nu admit periodul de un membru [ediția I, pag. 151, II 153]. După aceasta se ocupă de scurtarea propozițiilor secundare (după ce voiți vede, voiți crede=văzându voiți crede; știți, că ești bun=te știți a fi bun; dacă așu fi vinovat, așu tăce=să fiu vinovat, așu tăce=fiindu vinovat; așu tăce; omul, carele lucrează pământul=omul lucrător de pământ: când lucrezi, lucrează cum se cade=lucrându, lucrează cum se cade; trebuie să faci ceva=amău ceva de făcut; casa trebuie să se acopere=casa trebuie acoperită=casa este de acoperită, pag. 158-160).

Vorbind despre așazarea vorbelor în propoziție amintește de construcția dreaptă, pe care o numește *construcția firescă* (omul drept nu se teme de nime) și de cea inversă (Români sântemă noi?). Iată ce zice Câmpeanu despre sintaxa limbii române: „Sintaxa limbii noastre este simplă, firescă, pentru aceea și ușor; el se poate asemăna cu cel francez și italian în privirea unor asemenea calități: știindă deci aceasta, nu ne mai rămâne altă a zice decât numai, că ar fi de dorit, ca să ne părăsim odată de sintaxa latină și germană și să ne ținem de al nostru, ca de un productu firescu al înțelegerii și al sântăreii, prin urmare ca de o autonomie a nației întregi“. Treacănd la *sinteticele speciale* Câmpeanu zice, că *unii*, unele sunt *adiecțivi cantitativi*, iar nu articuli și că în loc de *articolul nedepin determinativu* masculin și feminin se aplică la plural (înmulțitu) *pronumele cantitative nedeterminative* „niște“ (niște oameni, niște case). De la pag. 168—169 trătează despre întrebuințarea articolului *al, ai, a, ale*. Despre numeralesle ordinale zice, că se compun din cele cardinale (a' doilea

este compus din *doi*, din art. 1, *le* și din particula *a* „privită la început ca prepoziție, care în urmă ca postpoziție“, pag. 172). Despre *a* din acesta zice, că poate fi privit ca un *articol neschimbată*, sau ca o *particulă determinativă*. Arată, că unele adverbe articulându-se se prefac în prepozițiuni, cari cer după e e pronume posesive sau cazul genitiv (el stă înaintea mea sau a casei, pag. 174), de asemenea că prepozițiunea *pre* articulându-se dă naștere adverbului *prea*. După aceasta vorbește despre întrebuințarea pronume or. enclitice (*pronume conjuglve prescurtate* ('l, mi'l ți'l), de *aplicația pronumelor demonstrative* (omul *acesta* aū fostū la mine, eară *acela* n'aū fostū; acesta=adjectivū la om, eară „*acela*“ =pronume demonstrativ). Trecând la verbe arată deosebirea de înțeles între perfectul simplu și cel compus [„seriseiū“, adică am isprăvit de scris cu puțin mai înainte; „am scris“, adică am isprăvit de scris cândva în trecut, pag. 186]. Zice că „*fiitoriul presentū* ne arată saū starea, în carea se socôte, că se afă subiectul, saū lucrarea, cu carea se socôte, că se ocupă el undeva, tocmăi atunci, când aiurea se vorbește despre dānsul (el se va fi aflāndū acum acasă =eū socotū, că el se află acum acasă; el va fi lucrāndū acum=eū socotū, că el lucrează acum, pag. 186).“

La pag. 187 enunță mai multe verbe, cari pe lângă *regiminelz drept* cer și pe *cel nedrept* (a da, duce, aduce, spune, face, zice, propune, trimite, promise, încredința, etc. pag. 187). La pag. 190 tractează despre scurtarea propozițiunilor subordonate (dela fiecare om se cere, ca el să fie bun și drept=a fi bun și drept; el se zice că a făcutū odată lucruri mari=a fi făcutū odată lucruri mari; eū te știū, că tu ții o regulă bună în lucrurile tale=a ținē o regulă bună în lucrurile tale; mi se pare, că te amū văzutū eri într'un loc=a te fi văzutū eri într'un loc). Câmpeanu critică pe acei gramatici, cari, luāndu-se după gramaticii latini, aplică participiul prezent (lāudānd) ca pe gerundiul latin în *do*, iar în

locul lui aplică *adiectivul participial* terminat în *oră, ore* (judecătoru, judecătore), considerându-l tot odată ca *participiu fiitoru*, spunând că adiectivul participial terminat în „oră, ore“ se poate lua numai ca adiectiv (pag. 193). El critică pe acei gramatici români, cari imitând pe gramaticii latini, consideră 'par.i ipiul trecut din limba română, ca pe un supin latinesc, zicând că limba noastră n'are supin, ci numai participiu trecut (pag. 195).

Vorbind despre adverbe arată, că adverbul „aiurea“ pe lângă timp poate arăta și modul (el vorbește într'aiurea, adică ca un smintitū de minte, pagina 197). Mai departe vorbește despre întrebuințarea *prepozițiilor*, arătând înțelesul lor (spre=catră, el vine spre casă; spre=pentru, spre a te pute nuni virtuos ai nevoie de o abnegație mare; asupra=in contra, el s'au sculatū asupra mea; după=il. dopo, el se află după casă; el lucrează după legile soțietății, adică conformū, potrivit legilor soțietății; mă ducū la pădure după lemne, adică să aducū lemne; la toți=tuturor; o bucată de pâne=genetiv partitiv; oală de lut=materie; faptă de om=faptă omenească; de ieri a început a ploua=arată timpul; nu tem de Dumnezeu=regimene prepositional, pag. 201—208. Vorbind de prepozițiunile inseparabile arată între altele, în ce fel de cuvinte se află prepozițiunea inseparabilă *a* (a-pun, a-cest-a, a-lui, a-ei, a-lor, a-l-doile-a, a dou-a, a face, a-ice, a-colo, a-seară, a-deunăzi, etc. pag. 203). *Conjucțiunile* le împarte în *legătore, despreunătore, învoitore, înprotivitore, condiționale, causale, închietore, finale, timpurale*. Despre interjecțiuni (*interiecțiea*) zice, că „se amestecă câte odată printre cuvinte, când vorbimū (interjectio = gruncare între)“: de asemenea arată, că în locul interjecțiunilor se pot pune vocative (Dōmine, Dumnezeule), substantive (ajutorū ajutorū), verbe și propozițiuni întregi (lipsește de aici, dute: să nu te vādū; oh de nu te ași vede; bine te porți), adverbo

(frumos, foarte frumos, pag. 214). La pag. 215 tragează despre ortografie. Ocupându-se de derivațiunea articolului definit (pag. 237) susține, că „art. *ul* este format prin eufonie din pronumele *el*”, iar *lă* este chiar articolul italian *lo*; *le* (părinte-le) se asemănă cu *le* francez. Zice că *l* este din *ille* latin, care înjumătățit ne dă două feluri de articuli (*il*, *le*). Din *il* s'a făcut art. italian *il*, art. spaniol *el* și pronumele *él*, la francezi pronumele *il*, la noi pronumele *el* și articolul *ul*; iar din *le* articolul *le* la noi, la italieni și la francezi, la italieni tot odată și articolul *lo* precum și la noi art. *lă* sau *l*. La pag. 238 dând regule despre scrierea perfectului simplu la persoana a treia din singular face comparație cu perfectul în limbile italiană, spaniolă și portugheză. La urmă (pag. 241) tragează despre prosodie¹⁾.

În 1880 Câmpeanu publică ediția II intitulată: „Gramatica românească de Petru M. Campeanu Dr. de filosofie, fost profesor de filosofie și de dreptul natural la Academia din Iași, director la gimnasiu, provisor la internatul academic și bibliotecar la universitate, edițiunea II, Iași 1880“.

Acastă ediție, care este prelucrată din nou are un adaus la gramatica generală, în care se cuprinde pe scurt: 1) O tractare filosofică despre originea limbii omenesti. 2) Clasele generale, în cari se împart limbile vechi și noue după modul, cu care se exprimă înrânsele relațiile, ce ideile le au unele cu altele în cugetare și vorbire. 3) Clasele generale ale obiectelor, despre cari spiritul omenesc a putut să-și formeze la început succesiv atât idei cu mintea sa la lumina conștiinței, cât și cuvinte (limbă) prin sensibilizarea aceloră.

1) Cu cât ne apropiem de anul al 50 lea, cu atâta vedem, că dispare empirismul gramaticilor noștri, ei nu se mai mărginesc la simpla observare a formelor gramaticale, ci caută a explica în un mod științific formele gramaticale și schimbările, ce le sufăr cuvintele.

Ediția II, care conține 204 pagini, este împărțită în două părți: 1) Partea generală, 2) Partea specială. În partea generală autorul tratează despre limbă și vorbă în genere (despre limba și vorba omenească), iar în cea specială (despre limba și vorba românească). Sunt interesante observațiunile, ce le face la început asupra ortografiei și a luptei dintre etimologiști și fonetiști (pag. VI—XXXVIII). El admite 6 cazuri (pag. 58). Declinările le împarte ca în ediția I, păstrând aceeași teorie în privința formării articolului definit *l* (din *il*), *le* (din *le*), *a* din lat. *ille*, *illa*¹⁾; art. *î* dela nom. plur. *il* derivă din *illi* (pag. 72).

Articuliî improprii pronominali „*al*, *a*, *ai*, *ale*“ zice că sunt compuși din prepoziția *a* și din articolul masculin *l*, *î* și fem. *a*, *le*, iar articuliî *improprii adiectivali* „*cei*, *cea*, *cei*, *cele*“ sunt compuși și ei din *ce* și din articuliî masculini *l*, *î* și feminini *a*, *le* (pag. 74). În ediția II (pag. 75) nu mai admite forma *ul* a articolului, ci numai *l*, *le* și *a*. El zice, că substantivele de declinarea masculină sfârșite în consonanțe adaug un *u* eufonic între consonanță și articolul *l* (*domn-u-l*=domnul); de asemenea și substantivele și adiectivele de declinarea feminină sfârșite în *ea* (*nuea-u-a*, *grea-u-a*, pag. 84). Se ocupă de declinarea substantivelor împreună cu adiectivele (*femeea cea bună*, *femeii cei bune* sau *celei bune*). Pronumele *mine*, *tine*, *sine* le explică din lat. *mene*, *tene*, *sene* (*mene* villisti?), iar pronumele *ei*, *îi*, *îi* le explică tot din latinește și anume *îi* din *illi* [nom. plur. dela „*ille*“], *îi* dela *illi* (dat. sing. dela *ille*, *illa*, *illud*) prin elidarea consonantei *l* (*il*) înainte de *i* (pag. 96). Câmpeanu critică pe cei ce întrebuintază pronumele *lui* și *ei* în loc de posesivul *său*, *sa*, când se rapoartă la subiectul propozițiunii (*el-își spală mâinile lui în loc de mâinile sale* pag. 100). *Pronumele demonstrative* „*ist*

1) Pronumele personal *el* îl derivă din *ille*, *ea* îl explică tot din *illa*, iar *ele* din *illae*.

saŭ aist, aistî; iastă saŭ aiasta, aieste“ le derivă din latineștile „iste, isti, ista, istae“; „cei, cei, cea, cele, acel, acei, acea, acele“ din ital. „quello, quelli, quella, quelle“. Zice, că pronumele „cel, cei, cea, cele“ se formează din pronumele întrebător „ce“ (quae lat., que franc., che ital.) și din art. „l, i, a, le“, adecă „ce-l, ce-î, ce-a, cele“; „acel“ se formează tot astfel punând înainte prepoziția „a“; de asemenea acest este compus din prep. „a“ și din pronumele simple „cest-cestî, ceastă-ceste“ (ital. questo, questi, questa, queste, ed. I pag. 62, II pagina 101). Arată, că pronumele demonstrative se pot pune înaintea substantivelor (pronume demonstrative nedeterminate=acest om) sau în urmă ori stau singure (pronume demonstrative determinate=omul acesta, aceasta). Dela nominativul pronumelor relative admite ca bune numai formele „carele, cari, carea, carile“, criticând ca necorecte celelalte forme obicinuite în vorbirea zilnică. În ediția II nu mai întrebuițază declinarea prepozițională la pronume, de asemenea clasifică la pronumele interogative și „adiectivele cantitative“, întru cât ele se aplică în vorbire ca pronume cantitative saŭ foră vre-un substantiv și la întrebări și la răspunsuri (atâta, atâția, atâtea, tot, toată, toți, toate, câți, câte, mult, mulți, puțin, pag. 107)“. Păstrează numirea de „pronume conjunctive“ din ediția I (imi dă, mă chiamă). În ediția II pag. 108 introduce *pronumele indefinite* (niște, fie-care, unii, unele, nimeni, etc.), din cari unele erau trecute în ediția I la pronumele personale comune (cineva, nime, ed. I pag. 51), iar altele la „adiectivii cantitativi nedeterminativi“ (ediția I pag. 77). În ediția II (pag. 108) numeralele sunt tractate deosebit, nefiind clasificate la un loc cu adiectivele ca în ediția I sub numirea de „adiectivii cantitativi (pagina 74)“. Numeralesle cardinale (*numeri cardinali*) precum și toate câte se pot forma din ele le numește *adiective numerale*, când se întrebuițază cu substantive (patru școlari, un bărbat, un

femeie), iar când se aplică fără substantive le consideră ca *pronume numerale* (câți școlari ai în toate clasele? Optzeci=pronume numeral). Câmpeanu recomandă forma *ună* (prescurtată din *ună*) ca numeral în loc de *o*, care zice că este „pronume conjunctiv” scurtat din *ea* (unul, una=pronume numeral pag. 108). În ediția II (pag. 111) întrebuințază numirea de *numerale duplicative* în loc de „numerii proporționali” din ediția I (pag. 77). În ediția II (pag. 113) verbele sunt împărțite în *active* sau *transitive*, *pasive*, *reflexive* sau *pronominale*, *neutre* sau *intransitive*, *iregulare* sau *ne-regulare*, *impersonale* sau *nepersonale*, cari sunt *proprie* (tună, fulgeră, etc.) și *improprie* (se ține, se aude, e frig, e rușine, mi se cuvine, nu se amblă, nu e frumos, etc.) *Perfectul compus* dela indicativ este numit în ediția I (pag. 99) „prea-trecutul I”, *plusquamperfectul compus* este numit „prea-trecutul II”, iar *plusquamperfectul compus* este numit „prea-trecutul III”. În ediția II la *fiitoriul I* nu mai întrebuințază forma *compusă* din conjunctivul prezent al verbului de conjugat și din verbul auxiliar „amă” (amă să laudă), ci numai forma cu infinitivul scurt precedat de „voiă” (voiă laudă, ediția I pag. 100; ediția II, 119). În ediția I (pag. 100) întrebuințază „fiitoriul prezentă” (voi fi judecând), de asemenea și „fiitoriul trecută II” (voiă fi fost judecată), iar în ediția II nu le întrebuințază. În ediția II la conjunctiv pune numai „prezentul, perfectul și plusquamperfectul”, pe când în ediția I (pag. 101) întrebuințază după gramaticii germani toate timpurile dela indicativ precedate de conjuncțiunea *să* sau *ca să, că*. În ediția II (pag. 120) modul condițional și optativ, cari sunt împreunate, au timpul „present, perfect, fiitoriul I și fiitoriul II” (că voiă ara, că voiă fi arat), din contră în ediția I (pagina 101—103) la „condiționată”, care este deosebit de optativ, sunt următoarele timpuri: „Presentul (dacă așă judeca), netrecutul (dacă euă judecamă), prea-trecutul nedefinită I

(dacă eū așū fi judec-atū), prea-trecutul nedefinitū II (dacă eū așū fi fostū judec-atū), fiitoriul (dacă eū voiū judecā sau dacā eū am sã judecū)". Optativul se deosebește de „con-
diționatū“ prin înlocuirea conjuncțiunii *dacă* cu *de*.

În ediția II (pag. 122) întrebuintază *supinul*, pe când în ediția I nu. *Gerundiul* este numit în ed. I „participul prezentū (pag. 104). În ediția I (pag. 106) forma pasivă este exprimată la toate timpurile prin forma reflexivă, afară „de prea-trecutul I“, unde pe lângă forma reflexivă se găsește și forma perifrastică (m'amū țin-utū și sāmū țiu-utū) și „prea-trecutul II“ (m'amū fostū țin-utū și amū fost țin-utū).

În ediția II (pag. 128) pasivul este format din verbul auxiliar „a fi“ și participiul verbului de conjugat. La persoana a treia din singular și plural pe lângă forma perifrastică mai întrebuintază și forma reflexivă (pământul este arat și pământul se ară).

Gramatica lui V. Ianoviciu (1851).

În 1851 V. Ianoviciu publică gramatica sa intitulată: „Gramateka limbei romanesci pentru a treia clasa a școalelor poporene compusa de Vasyliū Ianoviciū. Vienna 1851 la ediciunea c. r. administrații de cărți școlastice“.

Gramatica, care conține 236 de pagini, este tipărită cu litere cirilice nou amestecate cu litere latine, din când în când se află cuvinte întregi tipărite cu litere latine și chiar titlul capitolelor și al paragrafelor¹. Iată cum definește Ianoviciu gramatica: „Gramateca este o știință, care ne învață cuvenit a vorbi și a scrie o limbă“. La început se ocupă „despre litere (pag. 1—4), sylavire (pag. 4), sylave și cuvinte (pag. 5), lityre (pag. 6), despre ton și semnele gramatecale (pag. 8), semnele despărțitive, despre scymbarea literelor sau des-

1) Tot în 1851 Ianoviciu a publicat o gramatică (ce conține 122 pagini) pentru clasa I și II a școalelor poporene, caare este o prescurtare a gramaticii pentru clasa III.

pre binensinanția (pag. 10), schimbările sunetelor (pag. 10)". Aci vorbește despre schimbarea lui *a* neîntonat în *ă* (fac-făcut, mare-mărime¹), a lui *o* intonat în *oa* (toc-toacă), popor-popoare²), a lui *e* accentuat în *ea* (cred-creadă), a lui *ă* în *i* (vând-vinzi-vinde, vespânt-veșminte); de asemenea vorbește de mutarea consumantelor *c*, *g*, *s*, *d*, *t* când sunt urmate de *e* sau *i* (sugi, face, unși, brazi, cauși), de mutarea lui *z* în *j* (viteaz-viteji). După aceasta trece la ortoepie și morfologie: „Partea antăea. Despre bine-vorbintia. Despre împărțirea bine-vorbintiei. Tăetur'a antăea. *Etymologia*“.

Articulul îl împarte în *definitiv* (*ul, l, le, a*), *aratativ* (*cel, celui; cea, cei*). Ianovicu, ca și unii din anteriorii săi susține ideea greșită, că substantivele feminine la declinarea nearticulată rămân nevariabile la genitiv și dativ din singular (căderea 1 muere, 2 de muere, 3 a saŭ la muere, 4 muere, 5 muere, pl. mueri, etc. pag. 23). Deși admite trei genuri (*bărbătesc, femeesc, amestecat*), totuși la declinare (*dechinăciunea* = decynatiunea articulată) dă exemple numai de declinarea substantivelor bărbătești (*bărbatul, fiul, părintele, Voda*), femecești (*copila, muerea, cureoa, casmaoa*) și a celor proprii (*Ioan, lui Ioan, Ioanii, Ioanilor, etc.; Caterina, Caterinei, Caterinele, Căterinelor, etc.* pag. 24—30). După aceasta trece la declinarea adiectivelor (*ensușitvrul*, pag. 30), pe cari le împarte în adiective de două terminații (*bun-bună, viu-vie, lucrătoriu-lucrătoare* și de o terminație (*mare, fierbinte*). Comparațiunea o numește *scărire* (I gradū de scărire=om bun, II=om mai bun, III omul cel mai bun saŭ în gradul cel cel mai înalt=foarte, prea bun, pag. 36).

Numeralele le împarte în *rădăcinale* (*doi, doaa, imbi, imbe saŭ amândoi, amândoaă, etc.*), *ordenale* (*al patrule, a șesea, etc.*), *înmulțitive* sau *mulfitive* (*odată,*

1) Arată și excepțiuni (*abat, aleg, etc.*).

2) Și aci citează abateri (*cofă-cofe, vorbă-vorbe, formă-forme, etc.*).

de două ori, de multe ori, îndoit, intriit, etc.), *prîrîtive* sau *despartîtyce* (jumătate, trieriū, einclță, optiță, trii pătrare, etc.). *Pronumele* le împarte în *personale simple întregi* (eū, tu, el, ea, noi, voi, ii sau ei, ele; 1 eū, 2 de mine, 3 mie, etc.), *personale scurtate* (mi, mî, mă; ți, ți, te; i, i, I; o, etc.), *personale compuse* (eū însu-mî, etc., pagina 42—46), *poșezătive* (posiedietive = meū, mea, etc.), *arătătive* (aratatyve = est-esta, aest-aesta, acest, eastă, easta, această, această-aceasta; cei și acel; estuia-și, acca-și, etc.), *reducătive* (reducatyve = care, carele, care, cari; feminin care, pl. care), *întrebătive* (entrebatyve = care, ce, cine, pag. 50), *nefinitive* (alt, cutare, nime, nimine, careva, tot, toată, mult, multă, multe, etc.).

Trecând la verbe (*zicământul* = dicamentul) le împarte în *lucrătive-trecătive* (adun fân), *lucrătive-netrecătive* (merg, alerg), *reducătive* (eū mă bucur, el se sâr-guește), *pătimitive* (el este ocarât), *stătive* (eū dorm, șed), *nepersonale* (fulgeră, tună, etc.), *ajutoriale* (a ave, a fi, pag. 56). Conjugările le împarte în 4 clase (I în are, II în ére, III în ere, IV în ire).

Conjugaciunea I. Nefinitivul (pag. 76).

Timpul de față (cântă sau a cânta), *trecut* (a fi cântat), *prea trecut* (a fi fost cântat).

Părtașitivul.

Timpul de față (cântând), *trecut* (cântat), *prea-trecut* (fost cântat).

Arătativul.

Timpul de față (eū cânt), *timpul cam trecut* (eū cântam, tu cântai, el cânta, noi cântam, voi cântați, îi cânta sau cântaū). *Timpul trecut simplu* (eū cântaiū).

noi cântarăm, etc.), *trecut compus* (eu am cântat), *prea trecut simplu* (eu cântasem și noi cântasem), *prea trecut compus* (am fost cântat), *timpul viitoriu* (eu voi cânta), *viitoriu trecut I* (voi fi cântat), *viitoriu trecut II* (eu voi fi fost cântat).

Supunătivul.

Timpul de față (eu să cânt), *trecut* (eu să fiu cântat) *prea-trecut* (să fiu fost cântat).

Doritivul.

Timpul de față (eu aș cânta), *trecut* (eu aș fi cântat), *prea trecut* (aș fi fost cântat).

Impăritivul.

Cântă tu, cânte el, cântăm noi, cântați voi, cânte îi, ele.

După conjugarea I conjugă verbele sfârșite în *a* și cele ce amplifică radicalul cu *ez* (eu armez). După conjugarea IV conjugă și verbele, ce amplifică radicalul cu *esc* (eu pornese) și *âsc* (hotărăsc). După aceasta urmează *conjugatiunea reducatyca* (eu mă bucur), *patymityca* (eu sânt laudat), *nepersonală* (ninge, se cade, se aude, trebuie). La pagina 10⁹) tractează despre conjugarea verbelor neregulate (*zică-minte* sau *dicaminte neregulare*) de conjugarea I (iaș, mă-nânc sau mânc, usuc sau usc, eu mân sau mâiu=a mâna), II (eu mân sau maiu=a rămânc, țin sau țiū), III (pun sau puiū, zi, du, fă; ucid sau ucig, ucigând sau neezând), IV (vin sau viū, vii, să vii, vie, vinind sau viind; pier sau pieiū, tu pieri, piei, să pier, să pieiū; eu sar sau saiū, pag. 117). La verbele neregulate numără și *zicămintele scăzătive* (cancă = cântă, aide = mergi tu, aidem = mergem

noi, aideți=mergeți voi) și *abundătice* (eu voesc sau voiți sau vroesc ori vreți, pag. 118).

Adverbele (*azicămintul=adăcamentul*) le împarte în *rădăcinale* (eri, mâne, etc.), *deduse* (furiș, domnește, urât), *cercu-scrite* (în adevăr, cu greu, cătră stânga).

Din punct de vedere al *însămănăciunii* le împarte în *întrebătive* (unde, când, cât, cum, de câte ori, etc.?), *tempurale* (eri, azi, etc.), *locale* (aici, acolo), *modale* (după cum, cumva, cam, așa, lesne, etc.), *afirmătive* și *negătive* (așa, dară, poate, ba, nu), *asămănătive* și *lămurătive* (într'atâta, almintrele, alicum, așa, precum, adecă, decât, mai ales, altfelu, etc. pag. 119). Iată cum definește prepoziția: „*Prepusăciunea* arată prin ajutoriul zicămintului referințele cuvintelor între sine”. Citează prepozițiunile, ce cer cazul genetiv (împrejurul, înlăuntrul, îndreptul, asupra, deasupra, înprotivă, înaintea, înapoia, înprejma, în contra) și acuzatiul (sub, spre, prin, pentru, etc.). Tot aci citează *prepusăciunile nedespărțibile* (a-bat, ad-un, de-duc, des-fac, re-duc, restorn, cu-leg, con-duc, în-ping, întro-duc, pre-pun, su-pun, pro-duc, sub-seriu, stră-bat, tră-dați, pag. 123).

Conjuncțiunile (*legătivul*) le împarte în *împreună-tive* (și, atât-cât, nu numai-ei și, parte-parte, acum-acum, încă, ș. a.), *despreună-tive* (ați-ați, său-său, ori-ori, ver-ver, nici-nici), *condiționale* (dacă, încât, atât, de, de nu, ș. a.), *învoite* (macarcă-totuși, deși-tot nu, cu toate că, ori cât, ș. c.), *tempurale* (înainte de ce, după ce, când, până când, de câte ori, îndată ce ș. c.), *causale* (că, căci, fiind-că, pentru că, după ce, buneoară că, de oare ce, ș. c.), *contrarietive* (însă, dar, dară, eară, totuș, cu toate aceste, dar apoi, ș. c.), *închietive* (așa dară, deci dară, drept acea, drept care, ș. c.), *asămănătive* (ca când, precum, așa că, chiar, așa ca ș. a.), *întilitive* sau *năzuitive* (să, să nu, ca să, ca să nu, pentru ca să, nici să, ș. a.), *espicătive* (precum, adecă, precum anume, ș. a.).

Interjecțiunile (*simfitivul*) arată *râs* (ha, ha, ha!), *durere* (ah! of! vai! vailo!), *mirare* (a! ah! bre! bre! mă! mă!), *dorință* (a! ah!). Tot la interjecțiuni numără și cuvintele onomatopice (bam, bam, bam=care se formează prin imitarea tonului clopotelor; jup, jup, jup=lovitură; puf, puf, puf=sunetul pușcii; car, car, car=strigarea cioarei). Chiar propozițiuni întregi pot servi de interjecțiuni (vai de mine, amar, amar, săracul de mine, pag. 125).

Sintaxa.

Iată cum definește Ianoviciu sintaxa: „Învățătura, care cuprinde regulile, după care se leagă cuvintele într-o vorbă, să zice *compunământ*. *Compunământul general* sau *de obște* [sintaxa generală] cuprinde regulile unirii cuvintelor peste tot, cără *cel special* [sintaxa specială] spune regulile unirii cuvintelor în parte (pag. 126). La *propusăciune* distinge *subiept* (care poate fi gramatical și logic sau adevărat), *prezicatul*, *obieptul* (pag. 127).

Propozițiunile le împarte după înțeles în *afirmative* și *negative*, ele pot fi *simple* ori *compuse* [compusă este propozițiunea, care are mai multe subiecte ori predicate]. Atât propozițiunile simple cât și cele compuse pot fi *goale* [nedesvoltate, d. e. „apa este folositoare“] și *îmbrăcate* [desvoltate, d. e. „apă cea rece este foarte folositoare spre vindecarea multor boale“]. Iată cum definește Ianoviciu propozițiunea compusă (*propusăciune lășită*): „*Propusăciune lășită* se numește accia, al cărui subiept sau prezicat sau îmbe se hotărâse prin alte propusăciuni, ori întrepuse ori lipite (omul, carele se teme de Dumnezeu, nu va abate dela calea dreptății, pag. 128)“. După aceasta tractează despre propozițiunile *principale* (de *căpătenie*) și celea *secundare*, de *propusăciunea precedintă* și despre cea *subcedintă* (dacă vei

împlini toate datoriile tale, vei dobândi pacea cea fericitoare a cugetului tău), despre *șirul nemutabil al cuvintelor* (eu am învățat legiua mea) și despre *șirul mutabil al cuvintelor* (mult mă desfătează frumuseața ceriului și a pământului, pag. 134). Trecând la *compunementul speșial* [sintaxa speșială pag. 136—185] tractează despre *aplecătunea artyculului definitiv* (omul, puternicul, unul, una, întâiul, întriiul număr, carele, altul, cutarele, vreunul; toarnă apa din șip=toată apa), despre *entrebuințierea artyculului aratatyv* (Stefan cel mare, omul cel bun), despre *entrebuințierea unor partecele la a doa cadere* (ai vecinului copii, iar nu a vecinului copii, pag. 141). La pag. 144 ocupându-se de întrebuințarea cazurilor (*căderilor*) arată, că verbele „a fi, a rămâne, a se chema, a se numi, a se arăta, a se zice și unele alte pătimitive“ cer două cazuri (fratele meu au rămas diregătoriu încă pe trii ani); de asemenea arată, că raportul de caz genitiv se poate exprima și prin un substantiv nearticulat cu prepozițiunea *de* (vesminte de lână), iar dativul cu prepozițiunea *a* (mirose a trandafir). Acuzatorul (căderea a patra) zice, că se pune după verbele *lucrălice-trecătoare* (am văzut pre fratele tău), tot în acuzativ se află și substantivele, ce servesc ca complimente (toamna te voiu cerceta; ist an am pătuit multe; fântâna'i zecé stânjeni de adânc). Spune, că unele verbe active (a face, a numi, a chema, ș. a.) cer uneori două acuzative (el mă numește scolariu; eu te voiu face pre tine om). Despre *prepusăciuni* spune, că unele cer genitivul (el îmblă împrejurul cității), iar altele acuzativul (Ioan au venit cu ocașione buna dela Cernăuți).

Vorbind de concordarea adiectivului cu substantivul (omului cinștit, cinștite Domnule) dă între altele și următoarea regulă: „Dacă substantivele sânt ori de feliurite numere, ori de feliurite genuri, însușitul ori se poftorește la fiește care substantiv ori se învoște

cu acela, de care este lipit (el are cai negri și epe negre sau el are cai și epe negre, pag. 148)¹. La pag. 149 tractează despre numerale (dela- întâii părinți am moștenit întunecarea minții; în anul al triizeci și patru), iar la pag. 151 despre întrebuințarea pronumelor (mi-ați zis, și-ar face, te-au lăudat, s'aū bucurat, ni-l daū, am văzut-o, lănda-ne-vor, bucratu-saū, faceți-ar bucura-sar, du-te, sirguiti-vă; nu-l-am văzut, nu iam dat¹). Trecând la întrebuințarea verbelor, împarte verbele în *zicămintele nedepline*, cari au trebuința de un alt verb sau de o propozițiune întregă spre întregirea înțelesului (nu pot lucra). Unele din verbele *nedepline* sunt *personale* (pot, trebuiu, îndrăznesc, cutez, vreū, voesc, obicinuesc, mă deprind, ș. a.), iar altele sunt *nepersonale* (trebuie, se cade, se cuvine, ș. c.). Ianovicu dă mai multe exemple despre întrebuințarea acestor *zicămintele nedepline* unite cu cele *deplinitive* sau cu *propozițiunii* (nu pot să plec; trebuie se ningă; se cuvine a da laudă lui Dumnezeu: eu nu îndrăznesc al întreba sau să-l întreb; nu pot suferi; nu-l pot răbda sau nu pot a-l răbda, nu voesc să vie el la mine; vrednic este de lăudat; mulți sânt de chemat; are mult de pătimit; vom ave multe de suferit; învățătorii ne-aū dat trii fețe de învățat în loc ca să învățăm, pag. 161). El mai destige *zicămintele jumătate nedepline*, cari se pot complini prin alte cuvinte sau prin propozițiuni întregi (nitat-ai de poruncile lui Dumnezeu?; învățătorii mă sfătuesțe, ca să învăț cu sirguintă; am uitat a'ti aduce cartea în loc să'ti aduc cartea; el socoate a fi în stare în loc că este în stare, ș. c. pag. 162), Ianovicu arată, că în limba română *forma pătimitivă* [pasivă] se exprimă mai mult prin forma *reducătivă* [reflexivă] sau prin forma *lucrătivă* [activă] („calul

1) După Blasieviciu, Ianovicu aplică mai mult liniuța între pronumele proclitice și enclitice și între verbe.

acesta este vândut de tatăl meu; mai potrivit cu firea limbei românești este a zice „calul acesta s'aŭ vândut de tata saŭ tatăl meu aŭ vândut calul acesta, pag. 165). La pag. 170 arată, cum se scurtează propozițiunile secundare „*despre entrebuintiarea partasityelor de'n caus'a lepadării pronumelūi reducatye* (tinerii, care's bine crescuți de toți se iubesc saŭ tinerii cei bine crescuți..., pag. 171)“, *despre entrebuintiarea partasityelor* [participiilor], *pe'ntru lepadarea unor legatyce* (fiind că ești neputincios, nu te pot însărcina cu mai multe îndătoriri saŭ fiind neputincios.....; dacă vei priimi bani saŭ priimind banii; după ce ai priimit scrisoarea mea saŭ primită fiind scrisoarea mea, pag. 173). La pag. 175 ocupându-se de *entrebuintiarea modurilor* arată, că conjunctivul se poate întrebuința în loc de imperativ (să înveți în loc de învață), conjunctivul în loc de condițional (să'm fi adus cartea în loc de dacă mi-ai fi adus cartea, ți'aș fi arătat legința). Vorbind despre *entrebuintiarea timpurilor* zice, că prezentul conjunctivului (supunativul de față) se poate întrebuința în loc de viitor (nu cred să vie sau că va veni), imperfectul (timpul cam trecut) indicativului în loc de perfectul optativului (trecutul doritiv=lotrul mă omoria în loc de lotrul m'ar fi omorât, să nu-'i fi dat toți banii, pag. 177). Dela pag. 179—185 tractează despre întrebuințarea adverbelor, prepozițiilor, conjuncțiilor și interjecțiilor. Dela pag. 186—211 se ocupă de ortografie și punctuație, iar dela pag. 212—231 urmează un adaus, ce cuprinde *binescriinț'a și bineleginț'a* ori *binecetynt'a* limbei romanesci cu litere romane de Arune Pumnul. Dela pag. 228—231 se amintesc câteva schimbări (*mutări*) fonetice în legătură cu ortoepia (*mularea* lui *a* în *ă*, *a* și *e* în *i*, *e* în *ea*, *o* în *oa*; *d*, *s*, *t*, în *z*, *s*, *t*; *sc* în *st*). Dela pag. 232 până la sfârșit urmează deprinderi de cetire și scriere cu litere latine.

În 1855 Ianoviciu publică în limba germană o gramatică română intitulată:

„Grammatik der romanischen Sprache für Deutsche von Basil Ianovicz k. k. Professor an der Czernowitzer theologischen Lehranstalt, Wien 1855. Im k. k. Schulbücher-Verlage“.

Gramatica, în care textul român este tipărit cu alfabetul cirilic mixt, are 376 de pagini și este identică ca conținut cu cea din 1851 [publicată pentru școalele primare românești din Bucovina]. Și ediția din 1855 cuprinde tractatul ortografic a lui Pumnul. Ianoviciu întrebuițează terminologia gramaticală germană, după cum se poate vedea din următorii termeni: „Insușitiv (Eigenschaftswort), adicământ (Beiwort), *legământ* (Bindewort), etc.; propusăciune goală (nakter Satz), propusăciunea lătită (erweiterter Satz), etc. La Ianoviciu se simte înrăurirea școlii lui Pumnul. Sistemul ortografic cu litere latină a lui Pumnul, cu care sunt scrise titlurile capitolelor, reprezintă tranziția lui Pumnul de la sistemul etimologic la cea fonetică.

Epoca III (1854—1882).

Gramaticile lui Tim. Cipariu.

Cipariu a publicat întâia gramatică în 1854 sub titlul: „Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi de Tim. Cipariu, canonicu gr. catolicu, etc. Blasiu 1854“.

Aceasta este întâia gramatică istorică a limbii române. Partea istorică a gramaticii [care conține 200 de pagini] este bazată pe însemnata lucrare a lui Cipariu intitulată „Principia de limba și scriptura“ publicată mai întâiu în revista sa „Organul luminării“ în 1847—1848, iar mai târziu în un volum [de 407 pagini] sub

titlul: „Principia de limba și de scriptura de T. Cipariu, edițiunea II revădită și înmulțită. Blasiu 1866“.

Iată cum motivează Cipariu principiul, de care a fost călăuzit la scrierea gramaticii sale: „Gramatic'a presente s'a scrisu de în punctu de vedere istoricu. Limb'a unui poporu fiindu și ea fapta istorica și pre în urmăre adevėru istoricu, de aci numai începe la îndoieala, că și în gramateca sunt de a se face cercetari seriose cușcientiose, și gramatic'a limbei are a se fundă pre basi istorice. Nesulu istoricu între limb'a romanesca și între cea vechea latina în preuna cu dialectele romane mai noue, de multu e recunoscutu între romani, și în Eyrop'a învețiata astadi nu se mai trage la îndoieala de catu pre în nesciutori au malevoli, cari încă s'au împuninatu.

Mai pucina luare a mente trase asupr'asi starea limbei istorica, pre cum se afla de una parte în monumentele vechi rom., er' de alta în dialectele provinciale, de între care mai principali sunt alu Daciei vechi și alu celei noue. Dialectulu istrianu, care nu ne a fostu destulu cunoscutu, încă se pare numai unu ramu alu dialectulu de dein colo.

Pre aceste basi istorice, er' nu pre forme imaginare, au pe vre unu singuru dialectu mai speciale, avu de eugetu autoriulu a fundă acesta gramateca de limb'a rom. De unde departandu de una parte totu elementulu ne îndoitu ne-romanu, de alt'a tota conjectur'a mai audaciosa intru defigerea formeloru și propunerea esempleloru de senesi s'a restrinsu numai la ce întru adevėru se afla seau sea aflatu cându-va în limb'a rom. (pag. V)“.

În monumentală scriere „Principia de limba“ susține părerea de a reduce limba la o formă mai omogenă, mai primitivă, zicând: „Care romanu are fi asia angustu la anemă, câtu se dăca, că, ce a fostu ore-candū parte curată a' limbei romanesce, mai multu nu pote fi,

—că nu e libertate a reduce deîn momentu la viația cele uitate înca nu de doi seculi, necă a formă derivate și compusa deîn primitive, și în apoi,—care nu se convinga, că slovenismii și altele asemenea sunt numai stricatiuni a limbii, de carele limb'a nu pote se se înderepte de cătu numai cu lapedarea lor. Și apoi în loculu lapedatelor, lapedandelor, de unde se ne împromutăm, de cătu de unde ni-se trage întreaga viați'a limbii: deîn dialectele italice, între carile cea de antani și cea mai vechiă e latin'a. A scrie dar' una limbă, pre cătu se pote după împregiurari mai curată; *a re-insufleti mortele, uitatele, pasesitele forme, curente și semnari; a lapeda slovenismii* etc. și în loculu lor a pleni cu termeni luati, candu alte fundane ne vor lipsi, deîn dialecte romane, a *tozni cele împromutate după formele și esemplele ce ne înfacisieza structur'a limbii*, er' nu după liusoretatea buzelor, după placutulu orechiloru¹⁾,—estea și asemenea ne erau propusulu, scopulu și principia-le deîn partea limbii²⁾.

A doua gramatică este cea din 1855 publicată sub titlu: „Compendiu de gramatică a limbii romane de T. Cipariu, canonicu gr. cat. directoriu gimn. etc. Blasiu 1855“. În această gramatică partea istorică a limbii este lăsată la o parte, abia în câteva locuri, cu deosebire la conjugări, se rapoartă la formele vechi. Din acest compendiu s'au tipărit până la 1888 șase edițiuni. [ediția III e tipărită în 1862]. Ediția VI e publicată de profesorul Silvestru Nestor din Blaj. În această ediție formele vechi sunt înlocuite cu formele nouă, în unele locuri formele vechi sunt puse în parantez alături cu cele nouă.

A treia gramatică este cea din 1869, care a fost lucrată de Cipariu după programa stabilită de Acade-

1) Aci face aluzie la fonetiști, în special la A. Pumnul.

2) Vezi „Principia“ pag. 4—5.

mia română și care lucrare, fiind judecată ca cea mai bună dintre cele publicate la concurs, a fost premiată și publicată de către Academie¹). În 1869 a apărut partea I [care conține 384 de pagini] intitulată: „Gramatec'a limbii romane partea I analitica de Tim. Cipariu, prepositu capitul. metrop. etc. Bucuresci 1869“. Partea II, care conține 411 pagini, a apărut în 1877 sub titlul: „Gramatec'a limbii romane, partea II sintetica de Tim. Cipariu, prepositu capitul. metrop. etc. Bucuresci 1877“.

În cele ce urmează vom arăta în scurt părerile lui Cipariu despre diferitele chestiuni gramaticale. Iată cum definește Cipariu gramatica după edițiile din 1854 și 1855: „Gramatec'a e scienti'a, pre în care invetiâmu a ne cunosec limb'a dupa natur'a si legile ei, a vorbi si a scrie bene si fora smentele“. În ediția din 1869 (pag. 4) dă următoarea definiție: „Scienti'a, carea se ocupa cu pertractarea limbii, se numesce gramateca. Ea se ocupa în adensu cu delinierea regulilor limbii, începându dela antânia-le elemente în vorbire si în scrisu, până la asiediarea vorbelor seau cuvintelor în propozițiuni complete si forme corecte. De aceea gramatec'a se ocupa mai antaniu cu analiza si esaminarea sunetelor, cari împreunate în vorbe formeza complexulu unei limbe, precum si cu figurarea lor în scrisu. De aci trece la însasi analiza vorbelor, în câtu se tiene de forme-le lor. Si în urmă esamina si determina regulile, dupa cari se compuu între sene vorbele, sprê a dá

1) La acest concurs a mai prezentat o lucrare profesorul *Circa* [care mai târziu și-a publicat pe scurt gramatica] și altă lucrare profesorul *Spinazzola*, care propuse o limbă literară românoasă spre a fi primită de Români. Iată o probă din această limbă italianizată: „Lu studiu de la literature greca e latina facilitandu-ne lu studiu de la literatura italia, gallica, ispanica, ne avea încoratu a collaborare, cu le nostri pauci facultati, a la elevatiune de lu edificiu literariu de la Romania et meditavamu supra lu modu de incepere le lucubrâțiuni nostre primordiali, per indicare a li Romani lu mediu meliore de purificare et amplificare la lingua Romanica (Analele Academiei române, Seria I tom I 1869, pag. 160).

spresiune cugetelor și ideelor omenești, seau sintasea cuventelor în vorbire și cuventare“.

Cipariu este întemeietorul studiului istoric al limbii române. El a căutat să stabilească dezvoltarea limbii române după scrierile vechi și după dialecte. Fonetica, care până la dânsul n'a fost studiată, fu supusă de Cipariu unui studiu amănunțit. El a arătat cauzele schimbărilor fonetice, căutând a stabili legi pentru aceste schimbări în ediția din 1854: „Tractarea despre sunetele unei limbi în forma sistematecă se chiama fonologia, er'acea despre litere acumu ortografia. Fonologia infira și clasifica sunetele limbii, arata asemenea au diferenti'a, influenti'a și relatiunea unor'a catra altele, de unde se ordiescu scambările și stramutarile lor. Fora cunoscenti'a fonologiei nu este cu potentia nece una ortografia (pag. 2)“. În ediția din 1854 din 200 de pagini Cipariu consacră 80 de pagini studiului foneticii, iar în ediția cea mare (din 1869) 142 din 384 de pagini. În ediția din 1869 (pag. 10) spune următoarele despre schimbarea sunetelor: „Sunetulu de radecina seau de inceputu alu cuventulu în limb'a romana nu remane totu de un'a acel'asi nescambatu, nu numai în fine, ci și la inceputu și la mijiu-locu, și adesu se muta întru altu sunetu dein mai multe cause, precum:

a) Dein influenti'a unui sunetu a supra altui'a dein a-ante seau dein apoi, dupa cumu suntu de aceeași natura seau de alt'a.

b) Dein influenti'a tonului, cu care se pronuncia sunetulu, care se dice și *accentu*.

c) Dein pusetiunea lui, dupa cum se afla la inceputulu, mijiu-loculu, au la capetulu cuventulu.

Sunetele de radecina seau de inceputu ale cuventelor se chiama *originaria* seau *primitive*, er' cele esite dein scambarea și mutarea unui sunetu întru altulu se numescu *derivate* seau *secundaria*“.

Trecând la morfologie observăm, că Cipariu în-
trebuințază următoarele forme pentru articolul hotărît
(pag. 177 din ediția din 1869).

Sing.	N. A.	masc. lu, le	N. A. fem.	a
	N. G.	lui	G. D.	lei (ei, i)
	V.	le	V.	o
Plur.	N. A.	li(i)	N. A.	le
	G. D. V.	loru	G. D.	loru

Cipariu este de părere, că articolul s'a format
prin repetarea finalei, intercalându-se apoi un *l* între
vocale (domnu-u, domnu-l-u; domni-i, domni-l-i).

La împărțirea declinărilor¹⁾ Cipariu ia de bază
terminațiunea substantivelor, ca și Diez²⁾ punând la
declinarea I substantivele sfârșite în *ă*, ca și *a*, la II
cele sfârșite în *u* [ntreg, jumătățit, scurt și mut], iar
la III cele sfârșite în *e* (pag. 183 ediția din 1869).

Declinațiunea I în a.

Sing. neart	N. A.	domna artic.	N. A. domna-a	(dömn'a)
	G. D.	domne	G. D. domne-ei	(domnei)
	V.	domna	V. domna-o	(domn'o)
Plur.	N. A.	domne	N. A.	domne-le
	G. D. V.	domne	G. D. V.	domne-loru

Declinațiunea II în u (pag. 196).

Sing. neart.	N. A.	domnu	art. N. A.	domnu-lu
	G. D.	domnu	G. D.	domnu-lui
	V.	domne	V.	domnu-le
Plur.	N. A.	domni	N. A.	domni-li (domni-i)
	G. D. V.	domni	G. D. V.	domni-loru

1) D-nul I. Găvănescu a scris un studiu referitor la bazele, ce
au servit gramaticilor noștri la împărțirea declinărilor, intitulat: „De-
clinațiile substantivelor în limba română de I. Găvănescu. București
1895 (pag. 26)“.

2) Friedrich Dietz „Grammatik der romanischen Sprachen, II-ter
Theil. Bonn 1838“ pag. 43.

Declinațiunea III în e (pag. 210)

Sing. neart.	N. A. V.	mente	art. mente-a (mentea)
	G. D.	menti	menti-ei (mentii)
Plur.	N. A. V.	menti	menti-le
	G. D.	menti	menti-lor
Sing. neart.	N. A. V.	dente	art. dente-le
	G. D.	dente	dente-lui
Plur.	N. A. V.	denti	denti-li (dentii)
	G. D.	denti	denti-loru.

Cipariu combate părerea filologului Kopitar, care afirmă, că postpunerea articolului definit în limba română ar fi o înrăurire tracică sau ilirică, ai căror urmași ar •fi Albanezii de astăzi. Cipariu este de părere, că postpunerea articolului în limba română se poate explica din limba latină, de oarece și Latinii puneau câte odată pronumele demonstrative în urma substantivelor¹⁾.

La conjugări la „perfectul I“ [simplu] Cipariu întrebuințază în plural forme vechi și macedonene (laudăi, laudă-si, laudă, laudă-mu, laudă-tu, laudă-ru; tien-umu, tien-utu, tien-uru-re; batú-mu, batú-tu, bat-uru seau batú-re; dormi-mu, dormi-tu, dormi-ru-re²⁾).

Din formele de astăzi dela perfectul simplu al indicativului formează „perfectul II“ (laudă-ram=laudaveram=laudaram, laudă-rasi, laudă-ra, ladă-ramu, laudă-rati, laudă-ra, pag. 297). La perfectul conjunctivului (condiționatu) întrebuințază în loc de formele de astăzi [eu să fiu laudat, etc.] forme vechi și macedonene (se laudă-rem, lauda-resi, lauda-re, lauda-remu, lauda-reti, lauda-ré³⁾).

Cipariu întrebuințază următoarele moduri și timpuri (pag. 306 din ediția din 1869):

„Modulu indicativu: *Presente* (láud-u), *imperfectu* (laud'am din lauda-ám), *perfectu I* (laudă-i), *perfectu*

1) Cipariu „Principia de limba“ pag. 59-79.

2) Acelaș pag. 163 și Bojadschi „Op citat“ pag. 76.

3) Cipariu „Principia“ pag. 184—190 și Bojadschi „Op citat“ pag. 79.

II (laudă-ram), *preaperfectu* III (am laudatu), *prea-perfectu* I (laudă-sem), *prea-perfectu* II (aveam laudatu¹), *prea-perfectu* III (am fostu laudatu), *prea-perfectu* IV (eram laudatu²), *futuru* I (laudă-voliu, laudă-veri, laudă-va, laudă-vomu, laudă-vreti, laudă-voru³), *futuru* II (voliu fi laudandu), *futur* III (voliu fi laudatu).

b) *Modul conjunctiv:* *Presente* (se laudu), *imperfectulu* *seau optativu* (laudă-re-asi), *imperfectulu întorsu* (asi laudă-re), *perfectu seau conăitunatu* (se laudă-rem), *prea-perfectulu* I (asi fi laudatu), *prea-perf. II* (vream laudare), *prea-perf. III* (am vrutu laudă-re).

c) *Modulu imperativu:* *Afirmativu* (lauda, laudăti), *negativu* (nu laudă-re, nu lauda-reti).

d) *Infinitivu:* *Presente* (laudă-re), *preteritu* (a fi laudatu).

e) *Participia:* *Preteritu* (laudatu-a), *presente* (laudatoriu-a), *gerundiu* (laudandu).

Alte forme vechi întrebuintază la verbul „a fi“ (pag. 274 și 343 ediția din 1869): *Presente* (sum-su, esti, e-este-i, semu, seti, suntu-su). Formele vechi *semu, seti* le asemănă cu vechile forme italiene „*semo, sete*“ în loc de „*siamo, siete*“ (lat. *simus, sitis*⁴). A treia persoană plural dela imperfectul indicativului *era* [în loc de „*erau*“] este forma veche, ce se asemănă cu cea macedoneană (Bojadschi, pagina 69). Formele *fumu, fūtu, fūre* dela perfectul simplu sunt vechi și se asemănă cu cele macedonene: de asemenea și formele dela perfectul conjunctivului (*se fūrem, se fūri, se fūre, se fūrem, se fūretu, se fūre*⁵). Tot vechi sunt și formele *ari* (ai).

1) Văcărescu „Gramatică“, ediția de Viena 1787 pag. 59 și Bojadschi „Op cit.“ pag. 77.

2) „Aveam laudatu și eram laudatu“=laudasem.

3) Cipariu „Principia“ pag. 182. La cei vechi găsim formele: „Laudaveri (laudaveris), laudavremu (laudaverimus), laudavroti (laudaveritis).“

4) Cipariu „Principia“ pag. 138.

5) Cipariu „Principia“ pag. 138, 163, 184 și Bojadschi „Op cit.“ pag. 72 și 73.

are (ar' dela optativul verbului „am“¹⁾). Intrebuințază formele vechi ale perfectului simplu dela verbul „a face“, (*feci, fecesi, fece, fecemu, fecetu, feceru-fecere*), dela cari formează timpuri derivate ca *perfectulu II* (*fèce-ram*), *prea-perfectulu I* (*fecé-sem*); toate acestea se înțelege în dorința de a introduce forme cât se poate mai apropiate de formele latine în locul celor, ce sunt în graiul viu și cari în decursul timpurilor se depărtaseră de cele latine, conform principiului evoluțiunii unei limbi. Cipariu reînvie vechile forme *faptu-fapta* și *faptoriu-factoria* în loc de „făcut-făcută și făcător-făcătoare“.

În partea I a gramaticii Cipariu tractează în note la fiecare paragraf excepțiunile dela regulele generale, făcând numeroase comparațiuni cu limba veche românească, cu greaca, latina și italiana. În partea II (*sintetica*) vorbește despre părțile propozițiunii, despre concordanță, etc.; tractează la fiecare paragraf pe lângă regulele generale și excepțiunile, făcând comparațiune cu sintaxa veche românească, cu cea latină, greacă, italiană, franceză, germană și engleză. Pe când în morfologie Cipariu nu amintește nimic despre supin, în sintaxă (pag. 90—92) admite supinul zicând următoarele: „Er' una forma, care nu are nece flexibilitatea, nece semnificatiunea pasivului, de sî sémena cu participiulu preteritu, precumu sémena gerundiulu cu participiulu futuru pasivu, nu pote se fia participiu,—ci dupa analogia limbei latine *supinu*³⁾. Un studiu amănunțit asupra părții I a gramaticii lui Cipariu a fost făcut de V. Burlă⁴⁾, iar un alt studiu de Ioan Stoian „*der Grammatiker T. Cipariu*“⁵⁾.

1) Cipariu „Principia“ pag. 140.

2) Cipariu „Op cit.“ pag. 152.

3) Colegul meu V. Cires în un studiu asupra participiului și supinului în limba română examinând părerile gramaticilor noștri începând dela Loga până astăzi ajunge la concluzia, că supinul nu există în limba română (V. Cires „Studii“ Iași, 1889, pag. 3—19).

4) Vezi „Convorbiri literare V (1871)“.

5) Vezi „XII Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig 1906 pag. 1—87.“ Aci n'am avut în vedere aceste două studii.

Silințele, ce și le-a dat eruditul Cipariu, de a introduce în graiul viu vechile forme dispărute și unele forme latine, de asemenea străduințele de a generaliza ortografia sa etimologică n'au avut nici un rezultat, ceea ce însă a prins rădăcină și s'a dezvoltat a fost studiul vechii limbi românești și al foneticei, acesta este marele merit al lui Cipariu.

Las să urmeze aci câteva aprecieri asupra activității lui Cipariu:

Iată cum apreciază Aron Densusianu activitatea lui Cipariu: „Cipariu apucă calea, ce ducea la adevăr, introducând studiul evoluțiunii istorice a limbei și tinzând a reînvia formele și elementele vechi și mai originale. Până aci principiul lui Cipariu este cel mai bun. În executare însă se abate în câtva dela el. În loc de a lega evoluțiunea istorică a limbei române de-a dreptul cu graiul vulgar roman, o leagă cu limba latină și numai în mod subsidiar și sporadic se rapoartă și la graiul vulgar. De aci provine, că Cipariu, în contra principiului său, în ortografie merge până sus la latină, fără îndoială de teamă, ca să nu se depărteze cuvintele în forma exterioară de limba latină. Va se zică idea latinității predomina idea romanității“¹⁾.

Iată aprecierea lui Hășdlău: „Primele încercări asupra graiului poporan al Românilor, conduse într'un mod ceva mai sistematic se datorescu unei pleiade de ardeleni: *Șincăi, S. Micul, P. Maior*, a căroro mărime trebuie măsurată nu prin ceea ce ei au făcut, ci prin ceea ce voiau să facă: a deșteptă naționalitatea română, a o deșteptă *cu orice preț*. În acest chip s'a plăsmuit la noi și a crescut treptat până la un *non plus-ultra* o direcțiune unilaterală în sensul latin. Toate elementele limbei române sunt latine și numai latine. Această școală a pro-

---

1) Vezi A. Densusianu „Istoria limbei și literaturii române“ ediția I pag. 202. În acest citat n'am păstrat ortografia lui A. Densusianu.

cus doi bărbați dinaintea cărora caută să se închine toți Românii *Cipariu* și *Laurian*. *Cipariu* a supus cel dintâin unui studiu critic vechile texturi române. *Laurian* pe de altă parte a presimțit înainte de somități occidentale două dintre pârghiile cele fundamentale ale lingvisticeii contimpurane: *neîntrerupta continuitate dialectală* și *reconstrucțiunea prototipurilor*²⁾.

Chiar contrarii lui *Cipariu* recunosc meritele lui. Astfel *Tietin* zice: „D-nul *Cipariu* este un cunoscător mai bun al fonologiei române, ale cărui scrieri, cu toată regretabila lor tendință de a statori și justifica ortografia română etimologică, sunt încă *izvoarele cele mai importante pentru studiul limbei noastre*¹⁾.

Iată aprecierea lui *L. Șăineanu*: „Nimic nu poate dovedi mai bine sterilitatea etimologismului decât această muncă fără preget a unui *Cipariu*. Gramatica, în care el depuse rezultatul îndelungei sale activități, a fost uitată a doua zi după aparițiunea ei. Când părerile trecute fură sistematizate și prezentate sub o formă dogmatică, atunci eși la iveală contrastul între teoriile expuse și știința secolului și reacțiunea deveni irezistibilă. Dar din acest naufragiu al ideilor subiective una singură va persită și va constitui gloria viitoare a ilustrului filolog: *aprofundarea limbei actuale prin studiul minușios al fazelor trecutului*. Și din acest punct de vedere „Principiile de limbă“ (1866), ca și „Analecele literare“ (1858) prin bogăția informațiilor și absența ori cărui dogmatism au exercitat o acțiune fecundă asupra evoluțiunii filologiei române²⁾“.

Gramatica lui I. C. Massim (1854).

I. C. Massim a publicat în 1854 ediția I a gramaticeii române, în 1855 ediția II, în 1856 ediția III, în

2) Vezi „Cuvinte din bătrâni“ tom III, pag. IX. N'am păstrat ortografia lui Hășdău în acest citat.

1) Vezi „Convorbiri literare p. a. 1879, pag. 338—339.

2) *L. Șăineanu* „Istoria filologiei române“, București 1892, pag. 168.

1860 ediția VII, în 1870 ediția XI, iar în 1874 ediția XII. Ediția XII, care conține 110 pagini, este intitulată:

„Elemente de gramatica romana de I. C. Massimu, professoriu de limba lătină în paralelu cu cea romana în liceulu St. Saba din București, a doua-spre-diecea editiune, 1874“.

La început tratează pe scurt în general părțile vorbirii (pag. 5—12), iar după aceasta fonetica (pag. 15—24). Massim, ca și Laurian, a fost etimologist radical, pe când Cipariu a fost etimologist moderat. Massim pe lângă schimbările fonetice generale amintește și de schimbările fonetice specifice, ce se observă în Macedonia, Moldova, Transilvania și Muntenia.

Articulu propriu „lu“ zice că este *demonstrativul* „elu“ scurtat, iar *articulu nepropriu* „alu si celu“ este demonstrativul *elu* sub altă formă (pag. 35). Cazul ablativ nu-l întrebuințază.

Declinările le împarte în *clase*. După clasa I declină substantivele sfârșite în *a*, după II cele sfârșite în *e*, după III cele sfârșite în *u*. Adiectivele le împarte în două clase, după clasa I se declină adiectivele de două terminații, iar după clasa II adiectivele de o singură terminație. Despre vocală *u*, ce se află în cuvântul „steau-a (stel'a)“, zice, că s'a introdus înaintea articolului *a* (pag. 36). Adiectivele le împarte în *calificative* și *determinative* (demonstrative, relative sau conjunctive, interogative, nedefinite, numerale=cardinali, ordinali, distributive, posesive). Când adiectivele determinative se întrebuințază singure, atunci le numește *absolute* și le articulează cu *articlulu femeninu* (*a*). La pronume înșiră pe cele *personale*, *reflexive* și *compușe* (eu, ensu, etc. pag. 39—40). Perfectul compus îl numește *perfectu nedefinitu*. Iată părerea lui Massim în privința supinului și participiului: „Supinulu *e*, ca și infinitivulu lungitu, mai multu sustantivulu verbale (caratu=caratu-lu, resaritu=resaritu-lu, cursu=cursu-lu, etc.).

Supinulu inse ca forma de tempu primitivu la verbe dă tote tempurile perifrastice. Supinulu dă inca si *participiulu pasivu*, care are natur'a unui adiectivu si ca ascimenea scamba genul si numeralu seu dupa sustantivulu, la care se pune. Participiulu se cliama asiã, pentru cã liea parte din natur'a si proprietatile verbului si din ale adiectivului; ca verbulu areta lucrare, dera lucrare nu facuta de subiectu, ci suferita (omu laudatu de ceneva) si de aci se cliama pasivu; ca adiectivulu areta calitate (pag. 49)¹⁾.

La prezent indicativ dela verbul „a fi” pe lângã formele de astăzi pune, ca si Cipariu, forme vechi și forme macedonene (pag. 54). La conjugarea pasivã întrebuințază forma perifrasticã. După ce tractează despre ortografie (pag. 60—69) se ocupã pe scurt de sintaxã (pag. 73—89).

Gramatica lui Hil (1858).

Sasul Hil din Transilvania, fost profesor de limba latinã și romãna în București, a publicat în 1858 o gramaticã [ce conține 130 de pagini] intitulatã:

„Gramatica limbei române de prof. G. Hill. Bucuresti 1858”.¹⁾ Hil, ca și Cipariu, nu întrebuințază cazul ablativ. La împãrtșirea declinãrilor ia de bazã genul substantivelor. Astfeliu întâiu dă modele de declinarea substantivelor masculine, apoi feminine și la urmã de declinarea substantivelor de genul neutru sau *eterogenã* (pag. 59). Hil zice, cã *articolul nominalã* (*l, i, a, le*) s'a format din pronumele demonstrativ *âl, ái, a, âle*. Forma *le* dela N. și A. masculin o explicã prin adaugã unui *e* în urma lui *l* din cauza eufoniei. Pune un *o* eufonic, care ține locul lui *l*, după substantivele și adiectivele sfârșite în *ea* și *a* (*ste=steoa* în loc de stela, *gre=grea* în loc de grela).

1) Tot în 1858 apare la Sibiu „Theoret. praktische Grammatik der rumänischen Sprache” de Sabba Popoviciu Barciãnu.

Articuli *lui, ei și lor* sunt după părerea lui Hil genetivii și dativii pronumelui personal *el și ea* (pag. 58). Tot ca *articulul nominal* consideră și pe *al, a, ai, ale* (al țeranului celui bună).

Pe lângă articuli amintiți mai deosebește un *articul adiectival* sau *atributiv* (cel, cei, ce, cele*), despre care spune, că este un pronume, care determină mai de aproape pe un adiectiv sau altă vorbă (băiatul cel bună). De asemenea admite un *articul pronominal* (*a*), care se pune în urma pronumelor și a multor „adiective quantitative (acesta, unuia, altuia)“. Despre *articulul nedeterminativ* (*un, o*), zice că este „adiectivă quantitativă (un băiat, o fată).“

Adiectivele le împarte în *qualitative* și *quantitative*. Adiectivele *quantitative* (numerale) le subîmparte în *cardinale, ordinale, distributive* (câte trei), *multiplicative* (întreit), *coeficiente* (de trei ori) și *cu sens general* (alt, ver-care, ce-va, etc.). Demonstrativul *ăst* și *al* îl derivă din *iste* și *ille*: adăugând „rădăcina pronominală *c* din *hic*“ și determinând-o prin *a* obține formele întregi *ăcest, acel* (pagina 53). Pronumele *el, ea* zice, că este format din *ille, illa* sau *ca*. Terminația genetivului și dativului *ui* vine dela *huius, huic*, care s'a prescurtat în *hui*; *ei* provine din *ejus* și *ei*, iar *or* din genetivul *horum*. *Cine* provine din *quis-ne, ce* din *quid* și *care* din *qualis* (pagina 48). Pronumele, când se întrebunțază singure, le numește *substantivale*, când se întrebunțază cu substantive, le numește *adiectivale*. Tre-când la verbe, Hil face deosebire între verbele *reciproce* [copiii se bat=adeceă unul pe altul] și între verbele *reflexive* (me laud, îmi aducă aminte de cineva). Forma pasivă o exprimă prin reflexiv (via s'a cules, pagina 17 și 18). Plusquamperfectul dela indicativ îl numește *perfectă relativă*, iar viitorul II *viitoră relativă*. Iată părerea lui Hil despre supin: „Când punem prepoziția *de* în-

*) Hil spune, că acest articol „s'a format din rădăcina pronominală *c* și din articolul nominal (l. i, a, le)“.

întea participului trecut. zicem, că am formatu supinū. en. tōte că cea-ce în limba latină se numesce *supinum* se deosebesce de această formă atât după sensul cât și după kipul, cum se formează. Supine ar fi în limba română dar, când am zise: Lesne de făcut, bunū de bătut, casă de inkiriat, she. Cu supinul și cu verbele *ave, fi*, putem forma și conjugări perifrastice în sensū activū: „Am de scris multe scrisori”, și în sensū pasivū preeum „sint de scris multe scrisori (pag. 30)”. Nil admite și o *conjugare perifrastică* formată din verbele *fi, ave, voi*, pusē înaintea prezentului conjunctiv a verbului de conjugat (eram se plecū, am se vorbescū, voiam se me ducū, am fost se plecū, am voit se plecū, etc.) Tot în felul acesta zice, că sunt și construcțiunile: „Umblu se fugū, trebuie se me ducū, dorescū se plecū, potū pleca, puteam pleca, am putut pleca, she. (pag. 32)”.

Gramatica lui Pontbriant.

Pontbriant, fost profesor în București, a publicat o gramatică intitulată: „Noua gramatica rumanesca pentru scōlele ambeloru sexe urinata de unu cursu complexu de analyse logica de Raoul de Pontbriant, professoru la lyceulu Matheiu Bassarabu, directoru a lu pensiunatului francesu. Bucuresci” [anul tipăririi lipsește, gramatica conține 147 de pagini].

Articulu *lu, le, a* îl numește *articlu definitu simplu*, iar *cellu* sau *ellu* și *cea* sau *ea* *articlu definitu adjectivalu*. Intrebuințază articolul nedefinit *ua* în loc de *o*. Declinarea substantivelor o împarte în 3 părți după terminație (I în *a*, II în *u*, III în *e*).

Iată două modele de declinarea I:

..N. A. Abl. fetiț'a	(fetița <i>a</i>)	fetițele
G. D.	fetiț'i (fetițe <i>i</i>)	fetițeloru
V.	fetiț'o (fetița <i>o</i>)	fetițeloru

N. A. Abl. <i>sacaa</i>	(sacaaa)	<i>sacallele</i>
G. D.	<i>sacall'i</i> (sacallei)	<i>sacalleloru</i> “.

Este de părere că *o* din *sacaa* (sacaa) este *a* final schimbat prin eufonie (pag. 29—31). În nominativul plural dela declinarea II și III substantivele și adiectivele masculine leapădă vocala finală înainte de articol (ca'i din caii, fraț'i din frații), de asemenea și în genetivul singular al substantivelor de declinarea III (veder'i în loc de vederii, pag. 32 și 33).

La declinarea nearticulată întrebuințază la genetiv prep. *de*, iar la dativ prep. *la*. La comparațiunea adiectivelor face deosebire între *superlativulu relativu* și *cel absolutu*, de asemenea gradul comparativ îl împarte în *comparativu de superioritate* și în *comparativu de inferioritate* (pag. 41), pe când la gramaticii anteriori nu se observă aceste diferențieri. *Adjectivele* le împarte în *calificative* și *determinative*, cele determinative le împarte în *possessive*, *demonstrative*, *numerale*, *întrebătorie* și *nedefinite* (pag. 43). *Pronumele* le împarte în *personale* (simple=eu, tu, ellu, ea; compuse=sine-și, d'insulu, d'ins'a, însu-mi), *possessive*, *demonstrative*, *conjunctive* sau *relative*, *întrebătorie*.

Despre articolul *alu*, *a' zice*, că s'a format din *articulu definitu simplu* (lu, le, a) preces de prepoziția *a* (ad), din această cauză și serie pe *a* la femenin cu apostrof (*a'*), spunând că apostroful ține locul articolului definit simplu, contras cu prepoziția *a* (pag. 61). Pronumele demonstrative le subdivide în *primitive* (ellu, estu din illum, istum, în *contractate* (acellu, acestu din eccillum, eccistum și *prescurtate* (cellu, cestu din acellu, acestu, pag. 63 și 64). Pontbriant critică pe acei gramateci, cari pretind, că *cui* este genetivul și dativul pronumelui *care* sau a pronumelui *cine*, zicând că *cine* din *quisnam* sau *quine* este nevariabil și că *cui* vine dela *civis* (quivis) transformat în *cui-ré*, din care căzând *ré* (vis)

a rămas *cui* (pag. 67 și 68); *care* îl derivă din *qualis*. La pronumele întrebătoare întrebuițază numai declinarea prepozițională. Despre verbul *a fi* zice, că este *verbu substantivă*, pentru că arată în ce stare se află substantivul; toate celealalte sunt *attributive*, căci cuprind în ele atributul și arată todeauna o lucrare sau o mișcare, fie internă, fie externă, făcută sau suferită de subiect. Verbele atributive le împarte în *transitive directe* (am cumpăratu ua cassa), *transitive nedirecte* (mulțimescu lui Dumnezeu; își bate jocu de d'insulu), *ne-transitive* sau *neutre* (pag. 73). Perfectul simplu îl numește *trecutul definitu* sau *perfectulu*, iar cel compus *trecutul nedefinitu* sau *compusu*.

Modul *condiționalu* este tractat deosebit de *subjunctivă*; supin nu are. Formele perfectului simplu zice, că sunt contrase din latinește (cântai din cantavi, cântarăm din cantaveramus), de asemenea și cele dela plusquamperfect (cântassēm din cantavissem, pagina 81). Conjugarea pasivă o formează cu verbul ajutător „a fi” și cu participiul verbului de conjugat. Zice, că verbele reflexive au uneori înțales pasiv. Critică pe acei gramatici, cari consideră ca verbe reflexive expresiuni ca: „A'și spălă gură: a'și tunde părulu: a'și acoperi capulu, etc.”, arătând că pronumele reflexive țin aci locul „adjectivelor possessive” (pag. 99). Pontbriant este etimologist.

Gramatica lui G. I. Munteanu (1860).

Munteanu a publicat întâia ediție a gramaticii sale (partea I) în 1860, iar ediția a doua în 1863. În 1861 apare ediția I a părții II [sintaxa, care conține 119 pagini]. Iată titlul ediției din 1863:

„Gramatica romana pentru classile gimnasiali inferiori de Gavriile I. Munteanu, directoru și profesoru la gimnasiulu confesionale romanu in Brasiovu, partea formaria, adoa editiune, Sibiu 1863”.

Influența gramaticilor lui Cipariu din 1854 și 1855 se simte, de oarece Munteanu, ca și Cipariu, are în gramatica sa un capitol, unde tractează despre fonologie (pag. 2—6), după care urmează capitolul II, unde se tractează despre ortografie (pag. 6—14). Munteanu critică pe gramaticii, cari nu admit articolul nedefinit *unu, o*, zicând că acest articol a existat în limba populară romană, de oarece se găsește la scriitorii latini înainte de epoca clasică (d. e. la Plaut) și în toate limbile romanice (pag. 24). Ca și Pontbriant și alți gramatici anteriori, Munteanu greșește, când declină la plural articolul nehotărît, de oarece acest articol n'are pluralul, formele „unii și unele“ fiind pronume nehotărîte. Ca și Cipariu admite 3 declinări (I în *a*, II în *u*, III în *e*). Articolul definit pe care îl declină ca și Cipariu, îl derivă din pronumele demonstrativ latin *ille*, din care zice, că se lasă afară când silaba *le*, când *ii* (pag. 25).

Este curios, cum Munteanu mai continuă greșala gramaticilor anteriori de a pune la substantivele și adiectivele sfârșite în „ea“ un *o* între terminațiune și articolul *a* (*sté-o-a*, *angara-o-a*, pag. 28) pentru „a împedeca contractiunea“ [după cum se exprimă el], când Cipariu [atât în ediția din 1854 pag. 101, cât și în ediția din 1855 pag. 24] pune un *u* tot spre *a* împedecă împreunarea celor doi *a*. De altfel și Dietz are tot forma cu *o* (*steaoa*¹). Așupra acestei chestiuni voi mai reveni, când voi tracta despre gramaticii de după 1880, cari se ocupă cu explicarea acestei forme.

Munteanu urmând pe Cipariu nu întrebuintază cazul ablativ. Deși imitează pe Cipariu în privința formelor de declinare a articolului definit, totuși la declinarea III a substantivelor feminine recomandă a se pune la genetiv articolul *i*, iar nu *ei*, fiindcă *i* se găsește

1) F. Dietz „Grammatik der romanischen Sprachen“, fünfte Auflage, Bonn 1882, pag. 442.

seris și în cărțile bisericești (pag. 33). *Adjectivele* le împarte în *calificative* și *numerale*. Iată, ce zice despre conjugarea verbelor pasive: „În limba nu sunt forme propriu pentru însemnarea pasivă, ci verbele de această însemnare ori se infacisîeaza cu form'a reflexivelor de acusatîvu sîu perifrastice cu sunt și cu part. perf.; anse se potu infacisîa în tôte timpurile numai a-cele transitive, care însemnîeaza o activitate, ce nu începe, pentru că-sa se-fînîsca, cum sunt „a-uri, a-laudă, etc.” Era transitivele, care însemnîeaza o activitate momentana, cum sunt „a-bate, a-culege, etc.” nu se-potu întrebunîntîa și în timpurile presente cu însemnare de actiune presente, ci totudeun'a de cea perfectă, efectuată, d. e. vi'a e culeșa (actiune perfectă, efectuată) și vi'a se-culege (actiune presentă, pag. 73)”. Munteanu admite *supinîdu* (usioru de disu, de facutu, pag. 58). La pag. 80 are o tabelă comparativă între conjugarea activă românească și cea latinească. Perfectul compus îl numește *perfectulu I*, iar perfectul simplu *perfectulu II*.

Dela pag. 87—99 urmează un capitol interesant, în care se tractează despre formarea vorbelor prin ajutorul sufixelor, prefixelor și prin compunere.

În sintaxă după o scurtă tractare a propozițiunii simple, a propozițiunii amplificate (pag. 1—5), autorul tractează despre întrebunîntarea cazurilor, ocupîndu-se amănunțit de fiecare caz (pag. 5—16), de întrebunîntarea prepozițiunilor (17—28), articulelor, adiectivelor, pronumelor, timpurilor, modurilor, de propozițiunea compusă, etc. Spre deosebire de anteriorii săi, Munteanu a căutat să studieze sintaxa specială a limbei române, folosîndu-se de literatura populară și de scrierile lui Bolintineanu și Alexandri, ceea ce se observă din exemplele, ce le citează din acești autori. Munteanu este etimologist.

Gramatica lui V. Stilescu (1861).

În 1861 Stilescu publică ediția a patra a gramaticii sale, în 1862 ediția a șasea, în 1863 ediția a șaptea. Ediția XXIV, care s'a tipărit în 1884 (pag. 78), este intitulată:

„Gramatica romana, partea etymologică pentru u-sulu claselor primare de Basiliu Stilescu, professoru la lyceulū S-tului Sabba, Bucuresci 1884“.

Autōrul împarte declinarea în nearticulată și articulată. La declinarea articulată n'are nici o subdiviziune, arată numai cum se aplică articolul la substantivele masculine, feminine și neutre (pag. 41—43). În cuvântul „steaua“ spune, că *u* este eufonie. *Adjectivele* le împarte în *qualificative* și *determinative* (demonstrative, posesive, relative, interrogative, indefinite și numerale). Viitorul II îl numește *fiitoră exactă*, la perfectul și plusquempfectul conjunctivului întrebuintază forma variabilă a verbului „a fi“ (să fiū, să fii, să fiă cântatū, etc.; să fiū fost etc., pag. 55). Nu admite participiul trecut, ci numai *supinulū* (cânt-atū, pag. 57).

Gramatica lui V. Alexandri (1863).

În 1863 V. Alexandri a publicat la Paris o gramatică română intitulată:

„Grammaire de la langue roumaine per V. Mircesco, précédé d'un aperçu historique sur la langue roumaine par A. Ubicini. Paris 1863“.

Gramatica conține 176 de pagini, afară de introducere, care cuprinde XXVI de pagini.

Alexandri admite articuli *l*, *le*, *a* și *oa* (omul, cănele, muierea, șaoa). El arată, cum se aplică articolul la substantivele masculine, feminine și neutre întrebuintând 6 cazuri.

Declinarea masculină (pag. 9).

N. pérul	perii	cânele	câniî	vâlul	vâlurile
G. al pérului	ai perilor	al cânelui	ai cânilor	al vâlului	vâlurilor
D. pérului	perilor	cânelui	cânilor	vâlului	valurilor
A. pérul	perii	cânele	câniî	vâlul	valurile
Ab. de, de la per	de la peri	de la cânele	dela câni	de la val	de la valuri

Declinarea feminină.

N. muiérea	muiérite	mantâoa	mantâlele
G. a muiérei	ale muiérilor	a mantâlei	ale mantâlelor
etc.			
N. copila	copilele	vioréoa	viorélele
G. a copilei	ale copilelor	a viorélei	ale viorélelor

Dela pag. 15—18 arată, cum se formează nominalul plural al substantivelor din nominativul singular (pom-pomi, cal-cai, etc.). Cu această ocazie aminteste de prefacerea consumantelor *d, t, s* în *đ, t̃, ș*, când urmează *i* după ele (pag. 19). La pag. 21 se ocupă de substantivele și adiectivele diminutive și augmentative (floricică, floricéá, copilitsă, Mariúcă, Mariútză, finissóará, curățel, curățá, curatsică, dragút, dragútsă, dragulitsă, marissór, maricéá, maricica, marissóará, micút, mititel, mică, micútsă, mititică, mititicútsă, petroiú, pag. 22).

La comparațiune destinge *grădul pozitiv* (bun), *comparativ de superioritate* (mai tare decât...), *comparativ de inferioritate* (mai puțin cuminte decât...), *comparativ de egalitate* (fac atât cât pot) și *superlativ* (și mai bun¹).

Pronumele le împarte în *personale* (eú, tu, el și ea). N. eú, mine, G. de mino, D. la mino, mie, A. mine, me, Ab. de la mine, etc.: sine, de sine, la sine, pag. 27), *posesive* (meú, teú, seú, etc.), *demonstrative* (ist, ista, acést, acésta, ást, ásta, acesti, acestiá; cel, céla, acél, acéla, ál, ála, cei, céia, acéi, acéia, ái, áia), *relativ și interogativ*

1) Imitat după Bălășescu și Cipariu.

(cine, care, ce; cine, de cine sau cui, la cine sau cui, etc.) *nedefinite* (cineva, oare cine, nici unul, nime, celălalt, acélaș, acéeaș, puțin, mult, tot). După cum se vede, între pronumele nedefinite sunt amestecate pronume demonstrative și numeralo nedefinite (pag. 34). Admite trei conjugări (I în *a* sau *ea*, II în *e*, III în *i*).

Conjugarea I. Modul indicativ (pag. 46).

Present (adún, adúni, adúná, adunám, adunatsi, adúnú), *imperfect* (adúnam), *trecutul definit* (adunáiú), *trecutul nedefinit* (am adunát), *plusquamperfectul* (adunásem, aduná-sessi, adunáse, adunáserám, etc.), *futur* (oiú sau voíú aduná), *futur anterior* (oiú fi adunát).

Condițional.

Present (aș aduná), *trecut* (aș fi adunát).

Imperativ.

adúná, adúne, adunám, adunátsi, adúne.

Subjunctiv.

Present (se adún), *perfectul* și *plusquamperfectul* (se fi adunátú eú). După aceasta tractează despre verbele neregulate de conjugarea I (a mânca, sbura, lucra, certa, lua, da, sta, la, însurá, măsurá, rugá), II (tăie, mânié, imprăștie, be, vre). *Verbele* le împarte în *auxiliare* (a avé, a fi), *active* (adún), *pronominale* (me duc), *unipersonale* (ninge, ploá, pag. 78).

Dela pag. 81—110 urmează un vocabular francezo-român de cuvintele cele mai întrebuintate, iar dela pag. 110—166 sunt dialoguri referitoare la viața zilnică. La urmă (pag. 167—176) se află un adaus de versificație (poesie).

Gramatica lui Aron Pumnul (1864).

În 1864 Pumnul publică în limba germană o gramatică română intitulată: „Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen von Aron Pumnul k. k. Professor der rumänischen Sprache und Literatur am Czer-nowitzer Obergymnasium, Wien 1864“.

La începutul gramaticii (care conține 192 de pagini) este o introducere, în care se arată teritoriul limbei române, apoi urmează sistema ortografică fonetică a lui Pumnul (pag. 10—36). El zice, că nu sunt sunete derivate¹⁾, de oarece aceste sunete se află și în rădăcinile cuvintelor, cari rădăcini nu se pot deriva (d. e. mar, mină, ger, sir, tin, di, etc).

Mai departe spune, că ar fi foarte greu pentru străini să învețe a ceti și a serie românește, dacă s'ar întrebuința ortografia etimologică (pag. 10). Pumnul se ocupă de fonetică. Cauza schimbărilor fonetice o atribuie parte tonului, parte înrăurii unui sunet precedent sau unui sunet următor celui ce se schimbă, parte unui sunet din silaba următoare. Pe lângă legile fonetice stabilite de Cipariu, el mai stabilește câteva legi, combătând unele din părerile lui Cipariu (pag. 28—52). Trecând la articuli combate ca și Bălășescu (ediția I pag. 13) pe acei gramatici, cari după analogia limbei franceze și germane întrebuințază pronumele nedefinite *un* ca articol nehotărît; de asemenea pe cei cari întrebuințază articolul partitiv, învâțând pe francezi (*de, a*). Spune că *cell, cea*, care se pune înaintea adiectivelor nu este articol, după cum se crede, ci pronume. După toate acestea ajunge la concluzia, că în limba română este numai un articol și anume pronumele demonstrativ *ell, ea*, care se întrebuințază sau scurtat *l, a* sau compus *all, a* (*domnul, doamna, all* mieu, *a* mea pag. 83—84).

1) Aci face aluziune la școala etimologică reprezentată prin Micul, Sineai, Maior, Laurian și Cipariu.

„Declinarea articolului compus.

<i>Númerul singular</i>		<i>Númerul multiplu</i>	
Masc.	N. A. all	N. A.	ai
	G. D. allui	G. D.	allor
Fem.	N. A. a	N. A.	alle
	G. D. allei (ai)	G. D.	allor

Declinarea articolului prescurtat.

Masc.	N. A.	l, le	N. A.	i
	G. D.	lui	G. D.	lor
	V.	le	V.	i
Fem.	N. A. V.	a, ua	N. A. V.	le
	G. D.	i	G. D.	lor

Declinările le împarte după genul substantivelor în decl. masculină, feminină și la urmă declină substantivele, cari la singular sunt masculine, iar la plural feminine (pag. 87—91). Tractează despre formarea genului feminin al substantivelor din cel masculin (pag. 62—64), de asemenea dă regulile de formarea pluralului substantivelor din numărul singular, urmate de o mulțime de exemple (pag. 65—82). Trecând la adiective critică pe acei scriitori, cari au introdus forme adiectivale latine, ca *necunale* în loc de *necunal*. Forma „cinne“ în loc de „ține“, pe care Pumnul caută să o generalizeze conform regulii fonctice, ce o stabilește, că *l* se schimbă în *c* în silabele *une, or, os* (pag. 43), n'a prins rădăcină, fiindcă nouele cuvinte, ce le introducem astăzi în limbă nu pot fi supuse prin analogie acestei legi, care și-a exercitat înrăurirea în timpurile vechi.

Numeralele le împarte în modul următor: „*Numerale rădăcinale* (Grundzahlen=doi), *ordennale* (Ordnungszahlen=all doile), *partitive* (Vertheilungszahlen=cite doi), *multitive* (Vervielfältigungszahlen=de două ori), *seliuriale* (Gattungszahlen=de opt feliiuri), *referintale* (Verhältniszahlen=îndoit, pag. 99).

La pronume are următoarea clasificăție (pag. 104): „Pronume personale (eu, tu, el, ea), *posedative*, *arctative*, *referitive* (bezieliende=relative), *intrebative*, *nesfinite* sau *neanumite* [nedefinite].

Pronumele *arctative* (demonstrative) le împarte în *simple* (el, ea, est, eașe) și *compuse* (al, a; cel, cea; ast, asta: cest, ceastă: acest, accastă). Forma articulată *aceea* o explică din *acea*+*a*=*aceea* prin prefacerea lui *a* înainte de articol în *e* (pag. 113 și 114). Pronumele „ori-care, fie-cine, etc.“ sunt puse între pronumele *referitive* (relative).

La conjugarea I pe lângă verbele sfârșite la infinitiv în *a* (*forma simplă*) și cele ce fac prezentul în *edă* (*forma lungită*) mai pune verbele sfârșite în *i* (cobori, dobori, etc.), iar la conjugarea IV pe lângă cele sfârșite în *i* (*forma simplă*) și *esc* (*forma lungită*) și pe cele în *î*, cari formează prezentul indicativ în *esc* (îrșese, pag. 119). Perfectul simplu îl numește *timpul I istoric*, plusquamperfectul simplu *timpul II istoric*, perfectul compus *timpul deplin trecut*, întrebuintază și plusquamperfectul compus (am fost arat, pag. 137 și 138). La conjunctiv are și timpul viitor (viu se ar sau o se ar), la perfectul conjunctivului verbul auxiliar este conjugat la toate persoanele (se fiu, se fiu, se fie arat, etc.). Intrebuintază gerundiul (arind), supinul (arat), participiul prezent (arinte), participiul trecut (arat-arato), participiul viitor în înțales activ (arctoriu, arctoaria), participiul viitor în înțales pasiv (arind, arinda, pag. 137—140). Forma pasivă o exprimă prin forma reflexivă (pag. 165).

Pumnul începuse a scrie o gramatică românească mai mare, dar murind în 1866 lucrarea a rămas nesfârșită. Manuscrisul acestei gramatici a fost luat împreună cu alte manuscrite de A. Hurmuzachi cu scop de ale publică¹).

Pumnul, care la început, pe când se află în Tran-

1) I. G. Sbiru „Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul“, Cernăuți 1889, pag. 64.

silvania colaborând cu Cipariu la „Organulu luminarei“, erà etimologist, după cum se poate vedea și din sistema sa ortografică din 1845¹⁾, după ce veni în Bucovina în 1849, părăsi etimologismul, devenind întemeietorul principiului fonetic. Bucovina, separându-se de Galiția în 1848, primi administrația sa proprie. Pentru Românii din Bucovina începù o nouă epocă de redesteptare națională. Conducătorii acestei mișcări naționale au fost marele patriot bucovinean A. Hurmuzachi și ardeleanul Pumnul. Pumnul desigur s'a convins, că continuând a aplicà principiul etimologic la scrierea limbei române, care erà prea greu, nu va putea să răspândească repede cultura în popor și de aceea s'a gândit la crearea unei sisteme ortografice fonetice, care l-a dus apoi în mod firesc la întemeierea principiului fonetic. Principiul său fonetic îl găsim mai întâiu expus în sciirea sa din 1850 „Indreptariul cel mai nalt în vorbirea, scrierea și formarea limbei românescei“: „Cugetă bine, adecă după legile cugetămîntului (logiceei); rēspicā fiecare cugetare prin cuvînt anumit și fiecare referință de cugetare prin formă anumită, ear' de n'ai cuvînt și formă pentru vreo cugetare și pentru vreo referință de cugetare *formeață-le amîndouē*: serie cum vorbesci, insă vorbesce, serie și formeață fiecare cuvînt așa, ca să fie *regulariū*, ușor de rostit și dulce sunătoriū. . S'ar putē parē cuiva, că noi am trecut cu vederea *analogica*, care este regula cea mai strînsă în formarea cuvîntelor; nici decum, ei noi aceasta am luat o în regularitate, din causă că regularitatea este însu'si organismul limbiī, regularitatea în formarea cuvîntelor din rădăcinele lor și scoaterea rădăcinelor din cuvîntele deduse este organismul cel din lontru, ear' organismul cel din afară stă în regularitatea schimbării finalului cuvîntelor și a țeseturei cuvîntelor în judecați drepte. Pentru aceea neregularitatea în deducerea cu-

1) R. Ionașeu „Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbei române. București, ed. II 1894, pag. 212.

vintelor din rădăcinele lor este rumperea organismului celui din lontru al limbei, ear' neregularitatea în strămutarea finalului și în țesetura cuvintelor este rumperea organismului ei celui din afară. Inșă dacă se rumpe organismul oarecărei ființe, atunci ea este morboasă (bolnavă); chiar *asă este și limba, cîndu'i este organismul rupt, adecă cînd este neregularie...* Eată pentru aceea se cere, ca să se pădească regularitatea în deducerea și strămutarea cuvintelor, ba încă să se aducă *la regularitate, pe cît se pot și acele cuvinte, care poporul, neajungînd la conștiință chiară despre organismul limbei le-aū format și strămutat fără nicio regulă...* Prin acest îndreptariū seaū principiū ne nălțăm peste toate provincialismele și particularitățile și, de'l vom urma cu toții, vom ajunge în rostirea și scrierea cuvintelor la *uniformitatea, care o cere însăși unitatea limbei*¹⁾.

Silințele, ce și le-a dat Pumnul de a înlocui terminii științifici luați din limbile străine cu termini formați din vorbe românești pe de o parte [limbămînt=gramatică, cugetămînt=logică, etc.], iar pe de altă parte șupunerea neologismelor, ce se împrumutau, la legile fonetice, sub cari s'a încheșat limba română în epoca de formațiune [năciune, evenemînt, etc.?] n'au avut nici un rezultat. Marele merit însă a lui Pumnul este întemeierea principiului fonetic, care încetul cu încetul a străbătut în toate țările române, înlăturînd treptat principiul etimologic din scrierea limbei române.

1) I. C. Sbiera „Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul, Cernăuț 1889“, pag. 199. In citație de mai sus am păstrat ortografia lui Sbiera.

2) Tendința de a șupune neologismele împrumutate la legile fonetice ale limbei române o observăm și în gramatica lui Bălășescu (ediția I din 1848 argumîntu, ornamîntu, decoraciune, licitaciune, pag. 36—37, 145).

Gramatica lui Stefan Neagoe (1869).

S. Neagoe, fost profesor de limba latină și română la liceul din Bârlad, publică în 1869 ediția I a gramaticii sale, iar în 1871 (pagini 116) ediția II intitulată: „Gramatic'a română elaborată de Stefanu Neagoe, edițiunea II pentru usulu claselor primare și gimnasiale. Barladu 1871“.

Din această gramatică au apărut până la 1887 IX ediții. Ediția V, care s'a publicat în 1881, conține 157 de pagini. Ediția IX, care a apărut în 1887, conține 187 de pagini.

La începutul gramaticii tratează pe scurt fonologia (pag. 6—9) după Cipariu. Ca și Câmpeanu (ediția I pag. 44) este de părere, că articulii 'lu și le sunt scurtați din *elu* și *ele*, iar 'i din *eli*; de asemenea *a* din *eli*, pl. 'le din *ele* (pag. 17). Articulul *alu* și *a* îl, explică ca și Ponbriant (pag. 61) din 'lu prin punerea înainte a prepozițiunii *a* (pag. 17). *Adjectivele* le împarte în *cuadificative* și în *determinative* (posesive, numerale și nedefinite). Pasivul îl exprimă în mod perifrastic, totuși recomandă a se întrebuița forma reflexivă la persoana a treia, când nu s'ar face confuzie cu verbele reflexive (pag. 45). Despre supin zice, că este o formă de verb cu însemnare de substantiv și că el se află în vorbire numai ca regim la prepozițiuni (de tăcutu, la spelatu, pe nemerite, pe apucate, pag. 47).

Gramatica lui Mihelțanu (1870).

Preotul Mihelțanu din Brașov, mai târziu protopresbiter gr. or. al Zarandului, și-a tipărit în 1870 ediția II a gramaticii [care are 84 de pagine] intitulată:

„Gramatica romana pentru clasa IV poporala și normala de N. I. Mihelțianu, parochu gr. or. in Brasiovu, editiunea a două, Sabiiu 1870“.

În 1882 tipărește ediția a VII pentru clasa II po-

porală și normală, iar în 1886 ediția a IV pentru clasa III poporală și normală.

Ca bază de împărțire la declinarea substantivelor ia genul dând exemple de declinarea I (*masculină*), II (*femenină*) și de declinarea substantivelor de *genu amestecat* (neutră).

Mihelțanu e al doilea gramatic după Maior, care afirmă, că *u* din *stéu-a* este derivat din *stel-a* prin *mulțarea* lui *l* în *u* (pag. 20). Pasivul îl exprimă prin reflexiv și prin forma perifrastică. Pe când în ediția din 1870 admite supinul (pag. 55), în ediția din 1886 îl lasă la o parte (pag. 56).

Gramaticile lui I. Manliu (1870).

Unele din cele mai răspândite gramatici atât pentru cursul primar, cât și pentru cursul secundar până la 1897 au fost ale lui Manliu. Manliu a scris mai întâi o gramatică pentru cursul primar în 1870 (sintaxa), iar în 1874 [morfologia] și numai mai târziu [în 1886] a publicat gramatica pentru cursul secundar. În 1881 a publicat ediția XIV a gramaticii sale pentru cursul primar (pagini 132) intitulată:

„Cursu elementar și gradat de gramatica română, etimologia și compozițiunile de I. Manliu, profesor de limba română, edițiunea XIV București 1881“.

În 1878 a publicat ediția VI a sintaxei pentru cursul primar, iar în 1884 ediția XV a sintaxei și cursului de compozițiuni. În 1886 a publicat partea etimologică pentru cursul secundar, iar în 1887 partea sintactică. Ediția II a părții etimologice a apărut în 1887, ediția V în 1893; ediția IV a părții sintactice a apărut în 1892, iar ediția V în 1895, etc. La fiecare ediție autorul a făcut îmbunătățiri. În ediția VII din 1897 autorul tratează pe scurt fonetica (pag. 19—24). Autorul împarte *artichii* în *propriu* (lă, le, a), *impropriu* (celu,

cea; alú, a, pagina 79 ediția din 1881); în ediția V din 1893 (pag. 39 și în ediția VII din 1897) pentru școalele secundare îi mai împarte în *articoli substantivali* sau *enclitici* (l, le, a), *adiectivali* (cel, cea) și *pronuminali* (al, a). Admite 3 declinări la substantive, împărțirea fiind făcută după terminațiunea substantivelor (pag. 79 ediția din 1881). Influența nouelor teorii filologice ale lui Lambrior și Tictin se observă în edițiunile lui Manliu cu începere dela 1886 încoace. Astfel în ediția II din 1887 pentru cursul secundar autorul arată, că forma nearticulată a cuvântului *stea* a fost în vechime *steauă* și că *u*, care apare în forma articulată *steaua* este organic, iar nu eufonic, după cum au crezut aproape toți gramaticii [afară de Maior, Mihelțanu și Circa] până la Lambrior (pag. 31).

La fiecare declinare arată schimbările fonetice, ce le sufăr substantivele și adiectivele. Amintește de trecerea unor substantive și adiective dela declinarea I la declinarea III (viă=vic, alburia=alburie, secerătoria=secerătoare, etc., pag. 54 ediția V 1893). La categoriile gramaticale păstrează împărțirea veche [după gramaticii latini și germani] în adiective, numerale și pronume, amintind în treacăt despre noua împărțire [în adiective calificative și determinative] împrumutată din gramaticile franceze de unii din gramaticii noștri. La compararea adiectivelor destinge un comparativ de *egalitate* și unul de *inegalitate* (superior sau inferior, pag. 72 ediția din 1893). Face deosebire între verbele *reflexive* (mă spăl) și între cele *reciproce* (voi vă cerțați, pag. 109 ediția din 1893).

Despre *modulă presuntivă* și cel *oblică* și despre unele timpuri perifrastice (voiū fi dormindū sau dormitū, ași fi dormindū; amū să mergū = voiū merge: eramū să fugū, va să fugū, amū să fiū fugitū, etc.) amintește în treacă la observațiuni, fără a le admite între celelalte moduri și timpuri (pag. 101 ediția II din 1887). Ca și Circa și Crasan împarte verbele în *verbe cu forme tari* (verbe cu

accentul pe tulpină=aprimdem, ducem, scrisei, etc.) și în *verbe cu forme moi sau slabe* (verbe cu accentul pe terminațiune=lăudăm, lăudați, făceam, făcuți, dormii, etc. pag. 115 ed. din 1893). Formele în *ez* și în *esc* dela prezentul verbelor de conjugarea I și IV le numește *forme slabe* (pag. 116 ediția din 1893). Pe lângă participiu admite și supinul, forma pasivă o exprimă în mod perifrastic, recomandând forma reflexivă cu deosebire pentru persoana a treia (pag. 108 ediția din 1881). La formarea timpurilor și modurilor arată pe lângă schimbările fonetice suferite de verbe și rolul analogiei în formarea adiectivelor verbale (plângător, în loc de plânsor, după analogia lui lăudător dela lăudare-lăudat de conj. I, etc., pag. 131 edit. din 1893).

Trecând la partea sintactică observăm, că în edițiile din 1875, 1878 și 1884 [pentru cursul primar] se tratează numai sintaxa generală, amintindu-se numai din când în când câte o particularitate sintactică românească. În ediția II din 1887 pentru cursul secundar, Manliu folosindu-se de sintaxa lui Cipariu, de a lui Nădejde și de a lui Străjan tratează pe scurt și sintaxa specială (pag. 55—75). În ediția IV din 1892 dă o întindere mai mare sintaxei speciale (pag. 53—99); de asemenea și în ediția V din 1893 (pag. 149—204). În ediția din 1895 părțile secundare ale propozițiunii [atributul, complimentele, etc.] sunt tratate mai amănunțit decât în edițiunile anterioare. Pentru explicarea regulilor sintactice dă exemple din scriitorii noștri și din literatura populară. Atât în partea etimologică, cât și în partea sintactică se dau numeroase teme spre a fi lucrate de elevi. În 1894 Manliu a publicat „Grammatica istorică și comparativă a limbii române pentru cursul superior, București, 1894” (pag. 465). Autorul tratează în această gramatică fonetica, morfologia și lexicologia, folosindu-se de tot ce s'a scris la noi relativ la această materie, de asemenea și de scrierile lui Diez,

Körting, Miklosich, etc. In partea fonetică (pag. 49—106) arată și particularitățile fonetice ale dialectului macedonian și ale celui istrian. In partea morfologică (pag. 132—310) face istoricul fiecărei categorii gramaticale, arătând formele vechi în comparație cu formele nouă și cu cele dialectale; de asemenea compară formele noastre gramaticale cu formele latinești și ale limbilor neolatine. In partea lexicologică (pag. 311—465) se ocupă de formarea cuvintelor prin derivare și compunere, de sematologie (înțelesul logic al cuvintelor).

Manliu a coordonat și sistematizat în gramatica sa istorică tot ce s'a scris în această materie atât de scriitorii români cât și de cei străini*).

Gramatica lui I. Pușcariu (1875).

In 1875 Pușcariu publică o gramatică de 178 de pagini intitulată: „Limba matema în institutele pedagogice și clasele populare române de Dr. Ilarionu Pușcariu, protosințelu archiep. și prof. alu institutului arhid. teologicu și pedagogicu, Sibiuu 1875“.

Autorul are în vedere în această gramatică metoda de predare a studiului limbii române în școalele primare. In acel timp se simția mult lipsa de manuale, cari se corespundă metodelor pedagogice, după cum se poate vedea din următoarele rânduri, ce se găsește în prefață: „Pre câtu au fostu de fertile in timpul recentu ostenețele barbatiloru nostri de litere in direccțiunea teoretica a limbii noastre române; pe atâtu se arata de sterilu terenulu metodicu in această direccțiune pentru invetiamentulu elementaru din clasele populare“. După

---

*) In 1899 T. D. Speranță și I. Popescu Deliu au publicat „Manual de limba română pentru clasa V secundară, Ploști 1899. In acest manual se află dela pag. 349 până la pag. 391 o prescurtare de gramatica istorică a limbii române; de asemenea și D. A. Rădulescu Pogoneanu a publicat în 1912 „Gramatica istorică a limbii românești“ pentru clasa V secundară, București 1902-1903 (pag. 111).

aceasta arată, ce metodă a întrebuintat la compunerea gramaticii sale, și dă totodată sfaturi învățătorilor, cum să predea limba română: „Tractarea este inductivă, pornind de la exemple concrete spre regulă abstractă... Mai întâi trebuie arătat școlariului în concret, ce este substantivul și apoi a abstrage regula, că un rezultat al unui proces (discurs) întretinut cu școlarii [metoda analitică]... Acesta o face învățătorul, așa, că trage atențiunea școlariului să privească exemple mai multe concrete și ceea ce observa în concret în deosebite cazuri, se generalizeze într-o regulă“ (pref. pag. III și V).

Declinarea substantivelor o împarte după genuri (I bărbătească, II femească, III a substantivelor de gen mestecat, pag. 57). Adiectivele, pronumele, numerele, verbele sunt tractate după gramaticile lui Cipariu. Forma pasivă o exprimă prin reflexiv; supinul nu-l admite (pag. 79).

Gramatica lui I. Cetățanu (1876).

Cetățanu, fost director al liceului din Galați, a publicat în 1876 o gramatică (pagini 78) intitulată: „Elemente de gramatică limbii române de I. Cetățanu, profesor, edițiunea I Galați 1876“.

În 1878 a apărut ediția II. La împărțirea declinărilor ia de bază genul substantivelor (declinarea substantivelor bărbătești, femești și eterogene, pag. 19 ed. I). Admite supinul, iar conjugarea pasivă o formează în mod perifrastic, recomandând și forma cu reflexivul la persoana a treia (pag. 56—58). Cetățanu este etimologist.

Gramatica lui I. Circa (1878).

În 1878 Circa a publicat gramatica (146 de pagini) intitulată:

„Gramatică a limbii românești, partea I etimologie“ de Irimia Circa, vechiu bursieru al Academiei tere-

siane d'en Vien'a, licențiatu en dreptu de la facultatea d'en Vien'a, profesoru en clasele superiøre ale liceului „Mateiu Basarabu“, Bucuresci 1878“.

La început autorul, după ce se ocupă de teoria *sonurilor* (pag. 10—20), tractează pe scurt schimbările fonetice, arătând cauzele acestor schimbări (pag. 21—28). In privința articolului Circa are următoarea părere: „Articlu nostru *definitoru* (definitu) este masc. *elu* și *ele*, fem. *a* (p. *ela*=*elă*). Articlii suntu vorbo formale fora tonu. Numai candu articlu definitoru se aplica sénguru (fora subst.) en-antea unui adieptivu sèu unci espresiuni adieptivale, are tonu mai multu de câtu adieptivul s. e. *el* albu, *a* mare, etc., se vede trèb'a fiindu-ca aci ține și locul subst. sub-ențelesu. Este de observatu, ca en asta aplecare articlu definitu are si formele *celu*, *cè* (p. *cèla*), s. e. *cel* albu, *cè* mare, etc. Originea articolului definitoru este pronumele latinu *ille*, *illa*, *illud*. Formele aceste-a s'au conservatu en formele romanesci *ele* (el) *a* și *elu* (pag. 48)“. La declinări nu găsim nici o împărțire la Circa. El arată, cum se aplică articlu definit la substantivele masculine și feminine. Zice, că pentru substantivele, cari la singular sunt masculine și la plural feminine, s'a deosebit o a treia categorie de substantive, cari se numesc *neutre*, *eterogene*; spune, că mai bine ar fi să se numească *ambigene* sau *amfigene* (38 și 40). Dau aci câteva exemple de aplicarea articolului definit la substantive.

Masc. N. A.	pomu-elu == pomul	pomi-ei == pomii
G. D.	pomu-elui == pomului	pomi-elor == pomilor
V.	pomu-ele == pomule	pomi-elor == pomilor
Fem. N. A.	casa-a == cas'a	case-ele == casele
G. D.	case-ei == casei	case-elor == caselor

Ca și Mihelțanu afirmă, că *u* de la substantivele în *ca* este prefăcut din *l* (parau'a p. paral'a, pag. 45¹).

1) Circa arată că *l* latin s'a prefăcut în *u* și în alte cuvinte, pr. *piua*=*pila*.

Articuluului *al*, *a* îi dă o explicaie curioasă, zicând că *a* este substantiv, la care alăturându-se articolul *l* și *a* rezultă $a+l=al$, $a+a=a$ (calul vecinului și *al* cumnatului, vac'a vecinului și *a* cumnatului, calul meu și *al* teu, vac'a mē și *a* tē, *al* doile, *a* do'a, acestui-*a*, cărui-*a*, pag. 47). Circa, ca și Pummul (pag. 83), întrebuițază la singular forma *ua* [la nom. și acuz.] contrasă din *ună* (pag. 50) în înțeles de artielu *indefinitu*. Gradul comparativ îl împarte în *comparaciune egalitara*, în *comparaciune diferențiala* (de superioritate și de inferioritate, care pōte fi afirmativa și negativa, pag. 53). Circa distinge gradul *positivu*, *comparativu* (comp. absolutu) și *superlativu* (sup. relativu și absolutu).

Numeralele le împarte în *cardinale*, *ordınale*, *distributive*, *multiplicatōre* sau *adverbe numerale*, *substantive numerale* (unime, decime sau unitate, trinitate, etc.), *nūmerele fracționare* (ua jumetate, partea a trei'a, simplu, duplu, etc.), *adieptive numerale* (endoiitu, entreiitu, primaru, secundaru, etc. pag. 59).

Pronumele personalu îl împarte în *directu absolutu* (eu sau io, mie, mine, etc.) și *directu conjunctivu* (emi, me; ne, ne), de asemenea pronumele reflexiv în *pron. pers. reflexivu absolutu* (sie, sine) și în *pron. pers. reflexivu conjunctivu* (esi, se, pag. 63—65). *Pronumele posesivu* îl împarte în *directu* (meu, teu, lui, iei și nostru, vostru, lor) și *reflexivu* (seu, sē, pag. 67). Despre *pronumele demonstrative* zice următoarele: „Acestu pronume de natura adieptivala servește à aretă obiectele. Forme primitive suntu numai doa: *estu*, *esta*; *ehu*, *a* (p. elă). Atātu ua forma cātu și alt'a primescu silab'a *ac* (dupa opiniunea majorității=*ecce* latinescu*) antepusa, de unde avemu formele compuse: *acestu*, *acesta*; *acehu*, *acē* (p. acelă). De aci se nascu prin afēresa formele *cestu*, *cēsta* și *cēhu*, *cē* (p. cēla) și en fine prin

*) Dietz, Gramatic der romanischen Sprachen.

sincopa formele *astu, asta; alu, a* (p. ală, pag. 69)“. Despre *a*, cu care se determină pronumele demonstrative (*estu-a,  st'-a; elu-a, a-i-a; acelu-a, ac -a; acelu-a'si, ac -a'si, etc.*) spune, că figurează că *substantiv *“ (pag. 71).

Verbele reflexive le împarte în *materialmente reflexive* (Ion se laudă pe sine)  i în *formale reflexive* (Ion se mira, se menia, esi bate jocu, etc., pag. 95). Pe lângă modurile obicinuite mai întroduce  i *modul presuntiv *  i cel *oblicu*. Perfectul simplu dela indicativ îl numește *perfectu organicu*, cel compus *perfectu perifrasticu*; de asemenea plusquamperfectul simplu *plus-că-perfectu organicu*, iar cel compus *plus-că-perfectu perifrasticu*. Pe lângă *futurul I  i II* mai întrebuințază  i *futuru III* (voiu fi fost sapatu), de asemenea la *conjunctiv *  i la *condiționalu* are pe lângă timpul perfect  i timpul plusquamperfect (sa fi fost sapatu, a  fi fost sapatu). La *modul presuntiv *  n ir  următoarele timpuri: *Presinte* (voiu fi sapandu), *perfectu* (voiu fi sapatu), *plus-că-perfectu* (voiu fi fost sapatu); iar la cel *oblicu* pune *presintele* (a  fi sapandu), *perfectul* (a  fi sapatu)  i *plus-că-perfectul* (a  fi fost sapatu). La *imperativ * pe lângă timpul *presinte* (sapa, etc.) are  i timpul *futuru* (sa sapi, etc.); la *infinitiv * găsim pe lângă infinitivul prezent  i trecut  i *infinitivul plus-că-perfect* (  fi fost sapatu). *Gerundu* are timpul *presinte* (sapandu), *perfectu* (avund sapatu)  i *plus-că-perfectu* (avund fost sapatu). Admite  i *supinul* cu înțales activ (sapatu, pl. sapate), iar *participul* cu înțales pasiv (sapatu, sapata, pag. 75—78).

Forma invariabilă dela perfectul  i plusquamperfectul conjunctivului (sa fi sapatu eu, tu, el, etc.) o explică prin elipsa verbului *fia* (sa fia   fi cercatu  u, tu,  lu, etc.; sa fia a fi fost cercatu  u, tu,  lu, etc., pag. 86). Pe lângă forma viitorului I (voiu sapa) mai pune  i forma populară „*u * sau *vă* sa plecu, despre

care zice, că este scurtată din *uà fi sa plecu*, de unde s'a lepădat *fi*, iar *voiu* s'a luat ca impersonal (pag. 87). Mai departe admite un *perfectu descriptiv* (am fost dieundu, pag. 88). Despre verbele de conjugarea II și III, cari formează perfectul simplu în *ui* (tăcui, făcui) zice, că ar fi bine să se numească verbe cu conjugare slabă, iar cele ce îl formează în *sei* (remasei, mersei) verbe cu conjugare tare (pag. 88*).

Adverbele și expresiunile adverbiale [locuțiuni adverbiale] le împarte după idea lor determinătoare în *adverbe de calitate* și de *modu* (bine, cu dulcēța, astu-felu, etc.), de *intensitate* sau de *gradu* (fòrte, prē, cu deosebire, destul de, etc.), de *cuantitate*, *mesura*, *nùmeru* și *ordìne* (multu, câtu-và, pe urma, une-ori, endoiitu, etc.), de *locu* (aci, etc.), de *tempu* (acum-a, etc.), de *modalitate* (de siguru, nu, nu cumvà, pòte, macaru, de, ne-gresitu, etc.), de *raportu lògicu* (de acē-a, asē-dēra, prin urmare), *adverbe pronominale* (cum-asē, câtu-atātu, pe candu-pe atunci, òre-cum, òre-candū, undevà, ēta, etc., pag. 98—105).

Prepozițiunile le împarte în *prepozițiuni pròpri*, cari cer cazul acuzativ (in, la, cu, spre, etc.) și în *expresiuni sau locuțiuni prepoziționale* sau *prepozițiuni nominale* (substantivale), cari cer genetivul „organicu sēu perifrasticu (en-aiante, en contr'a, asupra, empregiuru, etc., pag. 107)“.

Ca și prepozițiunile, de asemenea și conjuncțiunile sunt împărțite în *conjuncțiuni pròpri* și în *expresiuni sau locuțiuni conjuncționale*. Citează și propozițiuni, cari figurează ca conjuncțiuni (và sa dica ne vedemu mane=dēra, prin urmare ne vedemu mane; de òrace este cã...=fiindu-ca... pag. 109). La urmă tractează în un capitol (pag. 112—146) despre formarea vorbelor.

La Circa se simte înrăurirea lui Cipariu și a lui Pumnul.

*) Impărțirea aceasta o împrumută dela Diez.

Gramtica lui V. Ionescu (1879).

V. Ionescu a publicat în 1879 o gramatică (de 162 de pagini) intitulată:

„Gramatică raționată de Vasile Ionescu, profesor

de limba română la institutul normal „Vasile Lupu“, Iassy 1879“.

Gramatica fiind scrisă pentru elevii școlii normale, autorul s'a folosit de metoda analitică. El întrebuintază terminologia gramaticală obicinuită, afară de adiectiv, pe care îl numește *însușitiv* [cum îl numesc gramaticii vechi], prepozițiunile le numește *diriguitoare*, iar conjuncțiunile *legătore*, ca și gramaticii vechi. *Însușitivele* le împarte în *calitative* (alb, bun), *arătătoare* (ist, aist sau ăst, cest și acest, ăstă, aăstă, căstă și acăstă; ăl, cel și acel, a sau ae, cé și acé; alt, altă; cutare, atare; care, cine, ce), *cantitative* (numerale). Ca și Câmpeanu (ed. I pag. 66) împarte adiectivele în *reale* și *ideale* (pag. 86). La pronume tractează numai pe cele personale. La împărțirea declinărilor ia de bază genul substantivelor (declinarea numelor bărbătesci, femeesci și eterogene, pag. 95). Infinitivul lung îl numește *modul factitiv* (hai la scriere, la cetire, la învățare ori la culcare), iar adiectivul verbal *modul aplicativ* (om scriitor, om iubitor, om răbdător). Intrebuintază supinul, iar conjugarea pasivă o exprimă în mod perifrastic (pag. 126, 134). Forma reflexivă zice, că este de trei feluri: 1 *Poziția reflexivă aplicată* (mă spăl). 2 *Poziția reflexivă dreptă* (îmi spăl). 3 *Poziția reflexivă nedreptă* (îmi spăl pentru mine, pag. 136).

Prepozițiunile le împarte în *diriguitoarea aplicărei* (pre), *a tovarășiei* (cu), *diriguitoare de stare* (în, întru, prin, sub, etc.), *diriguitoare de despărțire* (de, de la, din, etc.), *diriguitoare de cauză* (de, din, etc.), *diriguitoare*

nedreptă de scop (pentru, spre, în) *diriguitoare de depărire* (a, la, spre, către, pînă la, etc.), *dirigitoare de-a-dreptul* (încontra, asupra, înaintea, ș. a., pag. 138).

Conjuncțiunile copulative le numește *legătore în-trolocative*, cele adversative *legătore contrariative*, iar cele conclusive și cele, ce leagă prop. secundare cu cele principale, le numește *explicative* (pag. 145). Interjecțiunile le numește *strigătore*.

Dela pag. 147—156 tractează în un capitol despre *schimbătorile* [sufixe], cu cari se formează cuvintele derivate. Despre compunerea și derivarea cuvintelor se ocupă mai pe larg în o scriere a sa din 1878*). La Ionescu se simte înrăurirea școlii lui Pumnul.

Gramatica lui M. Străjan (1881).

În 1881 M. Străjan, fost profesor la liceul din Craiova, publică ediția I, iar în 1884 ediția III (pagina 256) intitulată:

„Manualu de gramatica limbii române întocmită pentru gimnasia și licee, partea I și II fonetica și etimologia de M. Străjanu, edițiunea III, București 1884”.

În 1881 publică ediția I, iar în 1883 ed. II a părții sintactice (pag. 194), iar ediția VII în 1897 (pag. 265).

Deși după titlul gramaticii ne-am așteptat, ca fonetica să fie tratată pe larg, totuși cauzale și principalele legi fonetice sunt tratate pe scurt (pag. 99—104); găsim însă câteva observațiuni asupra fonetismului în limba veche română (pag. 106—108), restul dela pag. 108—123, de unde se începe morfologia, este consacrat ortografiei (pag. 108—117), de care toți gramaticii se ocupă pe larg, și alfabetului cirilic (pag. 117—122).

Despre articolul zice, că este *scurtată* sau *propriu* (*lă, le, a*) și *întregă* numit și *secundară* sau *impropriu* (*ală, a și cel, cea*, pag. 135); arată formele populare ale

*) „Puterea de propagare a limbii, studiu filologic comparativ asupra limbii românești. Iași 1878. pag. 25-60.”

articulului, amintind de întrebuințarea lui în limba veche românească, citând pentru acest scop exemple din Cipariu și Hășdău. Este de părere, ca și Cipariu, că postpunerea articolului în limba română vine din vechiul obicei al limbei latine de a pune demonstrativul în urmă numelui pentru a-l determina (*homo ille, domus illa, fanum illud*), admițând părerea emisă de unii din gramaticii anteriori, că articolul românesc a rezultat din demonstrativul *ille, illa, illud* scurtat și contopit în o singură vorbă cu numele (rom. *elū, ea* sau *a* în loc de *elă*, scurtat *lă, le, a*, pagina 138). Aduce exemple din limba veche românească culese de Cipariu despre întrebuințarea articolului înaintea substantivelor (și muierii tale îi Sara fi-va fecioră, a ei nostre credinți, etc.). Citează urme de postpunerea articolului [la Constantin Porfirogenitul] din veacul al IX (serbuli, serbula, cari însă nu sunt privite ca cuvinte românești de unii filologi. Critică pe gramaticii, cari consideră „adiectivul nedefinită“ *unū, o* ca „artielu indefinită“, neputând fi articol, din cauză că nu determină numele, lângă care se pune (pag. 139). Declinările le împarte în trei părți, luând ca bază de împărțire terminațiunile numelor (I în *ă, ea, și a*, II în *u, ũ*, III în *e*). Insistă asupra asemănărilor dintre declinările românești și cele latinești, dând tot odată forme și din limba veche românească (*lumine, judecate, carti, mâncările, rugăciunile, sănătate-ei, pace-ei, suspinarei, adunariei*, etc. pag. 150). Arată trecerile făcute dela declinarea I la a III (soția=soție, vechiă=veche, etc.), zicând că și în limba latină s'au întâmplat treceri dela declinarea I la a V (*blanditia=blandities, mollitia=mollities*, etc.) și că de aci vine, că multe nume, cari în latină sunt de decl. V în limba română se declină după declinarea I (*facies=fățu, glaciēs=ghiață*, etc.), de asemenea au trecut unele dela declinarea III latină la I în limba română (*frunză, viță, soră, noră, sórtă*) dela III la a II (*capū,*

omū, timpū, etc. pagina 142 și 148). Arată, că pluralul adiectivelor sfârșite la nom. sing. în *ea* și a pronume-
lor *mea*, *ta*, *sa* precum și a substantivului *di* este
format după analogia substantivelor de declinarea
I în *ea* și *a*, apocopate din *elă* și *ală* (grele, mele,
după analogia substantivului *stea-stele*, etc. pag. 143).
Susține părerea greșită, că ablativale latinești au dat
nominative în limba română (lacte=lapte, pane=pâne,
etc. 148). *Adiectivele* le împarte în *calificative*, *canti-*
tative, *demonstrative*, *relative*, *întrebătoare* și *nedefi-*
onile. La comparațiunea adiectivelor citează și formele
din vechea limbă românească (mai frumoasă *de* acesta)
și din dialectul macedonean (cama bun=förte bunū), ci-
tând exemple din limba latină spre a dovedi că și lati-
nii întrebuintau uneori comparațiunea perifrastică; tot
odată arată, că și în limbile romanice comparațiunea
adiectivelor este perifrastică, iar nu flexionară (pag.
158—159). La *adiiectivele numerale* pe lângă formele
de astăzi citează exemple de forme vechi din Cipariu
[Principii de limbă și scriptură] și din Hășdău [Cu-
vinte din bătrâni] spre a arată asămânarea acestor
forme cu cele latine (două milie=milia, cartea de primă=
cartea ăntăia; interuți și interții=de doi ani, tretinū-ă=de
trei ani, cai pătrari=cai de 4 ani, alū doile omū, alū pa-
tru-lū, alalți ômeni=ceia-lalți ômeni, pag. 163—169). Și la
pronume pe lângă formele actuale citează în note forme
vechi (tene lăudămū, pe sino-mi, frate-tuu, frate-vē, etc.),
făcând asămânări cu limbile neolatine și cu dialectul ma-
cedonean (fiulū a mieū, pag. 176). Verbele le împarte în
transitive proprie (cântū, plângū, etc.) și *transitive im-*
proprie (visezū unū visū fericitū, dormū unū somnū lini-
știtū, pagina 181); *reflecsive proprie* (mē laudū, etc.) și
improprie (eși face haine). Deosebește verbele, cari numai
după formă sunt reflexive, iar după înțăles sunt sau *active-*
netransitive (mē tomū, mē căoseū, mē plângū de cova) sau
neutre (mē micū, mē așteptū, mē uitū) ori *pasive* (mē nascū,

mă încredințez, mă cunună). Forma pasivă o exprimă prin cea reflexivă sau prin participiul verbului de conjugat și verbul „a fi“ (pag. 181—182). Deosebește *optativul* de *condițional* numai prin aceea, că la condițional pune conjuncțiunea *că* sau *de* (aș ara, că aș ara, de aș ara); de asemenea admite *supinul* (mergemă la vênat, hârtie de scris, omă de lădat, scriemă pe întrecute, luămă pe apucate, pag. 185). Spune, că viitorul III, plusquamperfectul conjunctivului, optativului și infinitivului (mai multă ca perfectul) se întrebuițază foarte rar, de asemenea și formele compuse cu gerundiul și verbul „a fi“ (suntă arând, eramă arând, voiă fi arând, pagina. 186 și 213). La verbele auxiliare pe lângă formele actuale citează și forme din limba veche românească (arî=aî, are saă arâ=ar, io vrea veni=ași fi venit, vreamă fi făcut saă fi vreamă făcut, duce-veri, io făcea, fumă, să fure saă furemă io=de așa fi eă, noi sem=suntemă), din dialectul macedonean (se furimu=lat. fuerim; him, hiți, înlocu de fimă, fiți, etc.), făcând în acelaș timp comparațiuni cu limba latină, italiană și dialectele italiene (pag. 193). Și la conjugări pe lângă formele actuale arată în note forme din limba veche (era auziți=auzise, era luată=luase, pe care era făcuți=pre cari-l făcuse, neavândă: lădămă, lădată, lădară saă lădare=lădară, etc.; sum lădătoră=voiă lăda, lăda-veri=vei lăda, se vream lăda=de aș lăda, nu lădareți=nu lădați, să aveți a eși=să eșiți, pag. 189—220), de asemenea și forme din dialectul macedonean (ați lădată, avem lădată=am fost lădată; se laudă, avundu), făcând comparațiuni cu limba latină, italiană și franceză. Citează un exemplu din Varro [luat din Plaut] spre a dovedi, că și în limba latină mai veche și în dialectele populare eră întrebuițat perfectul compus (Epeum fomicum, qui legionī nostrae habet coctum cibum=care a fiertă mâncare, pag. 211). Spune, că în loc de viitorul foarte apropiat se întrebuițază „sunt“ cu prezentul conjunctiv al verbului de conjugat (sunt se moră,

e se nască) : în loc de „voiü lăuda“ se zice și „voiü se laudü (pag. 212)“. Arată, că conjunctivul cu *se* se întrebuințază ca condițional (se faci, te-ași lăuda ; se fi făcutü se fi fost făcutü), de asemenea se întrebuințază imperfectul indicativului în loc de trecutul condiționalului (de făceai, arü fi fostü bine sau era bine). Intre verbele defectivă citează pe *optü se* (contras din „opus est“ cu înțales de este trebuință=*optü se* scimü) și pe *vă* (în loc de *du-te*).

Tractând despre prepozițiuni și conjuncțiuni arată pe lângă formele actuale și forme din limba veche. La sfârșit se ocupă de formarea vorbelor prin derivare și compunere (233—248).

Trecând la partea *sintactică* autorul tractează mai întâiu sintaxa generală, făcând comparație cu limbile greacă, latină, franceză și germană, când vorbește de concordarea verbului cu subiectul (pag. 97—114). Dela pag. 115 înainte se ocupă de sintaxa specială a limbei române. În această parte autorul tractează despre întrebuințarea substantivului [ca subiect, predicat, apozitie, atribut, obiect direct și indirect, complement circumstanțial, substantivul în cazul vocativ], a adiectivului [atribut, predicat, substantiv și ca adverb], a numeralilor, pronomelor, articolului, verbelor, timpurilor și modurilor, a negațiunilor, prepozițiunilor, conjuncțiunilor și interjecțiunilor, despre topică [așazarea ordinară a vorbelor în propozițiune, inversiunea, locațiunea fixată, locațiunea propozițiunilor]. Se fac asemănări cu sintaxa veche românească, cu sintaxa dialectului macedonean, cu sintaxa latină, greacă, franceză și italiană. Se dau exemple din Alexandri, Bolintineanu, din literatura populară [cu deosebire idiotisme și proverbe]. Atât partea etimologică [morfologică] cât și cea sintactică sunt precedate de exemplele, întrebările și deprinderile corespunzătoare fiecărei regule, iar după acestea urmează regulile însoțite de exemplele trebuitoare spre a fi înțelese. Se poate spune, că aceasta este cea mai bună

din gramaticile, ce s'au scris pentru școalele secundare până la 1884 atât ca fond, cât și ca metodă. Autorul s'a folosit pentru partea generală de gramatici străini ca Fornasari, Dr. Demattio, etc., iar pentru partea specială de scrierile lui Cipariu [Principiile de limbă, Analecte literare, Gramatica română] și Hășdău [Cuvinte din bătrâni]. Această gramatică poate fi citită cu mult folos cu deosebire în ceea ce privește formele regulate și neregulate la declinări și conjugări, comparațiunile cu dialecetele românești, cu limba veche românească, cu limbile greacă, latină, italiană și franceză.

Străjan a fost etimologist moderat.

Gramatica lui N. Pilția (1881).

În 1881 Pilția a publicat o gramatică (pagini 202) intitulată: „Gramatica limbii române întocmită pentru școlile secundare de Nicolau Pilția, profesorul la gimnaziul român greco-orient. din Brașov. Brașov 1881“.

Declinarea substantivelor o împarte după genuri (*masculină, feminină și eterogenă sau amestecată*, pag. 12). Numeralele le împarte în *cardinale, ordinale, distributive, multiplicative* (întreiiu; proporționale=*pânză în patru țe*), *adverbiale sau repetitive* (de două-ori, a treia oră, etc.), *fracționale* (unime, decime, două a treia, două treimi= $\frac{2}{3}$,=doce a treia parte, etc., pagina 45). Perfectul simplu îl numește *perfectu istoricu* sau *narativu*, iar cel compus *perfectu absolutu*. La *participiu* are timpul *prezente* (lăudătoru, lăudătoare) și cel *trecutu* (lăudatu, lăudată). Are *supinulu* (lăudatu) și *gerundiuulu* (lăudându, pag. 64—67). Pentru exprimarea pasivului întrebunțază verbul „a fi“ și participiul verbului de conjugat. Dela pag. 91—111 tractează despre formarea vorbelor. (etimologia).

În sintaxă (pag. 115—202) tractează propozițiunea simplă cu părțile ei, propozițiunea compusă și felurile ei,

periodul, întrebuintarea articolului, pronumelor, verbelor, iar la urmă arată mai pe larg întrebuintarea prepozițiilor (pag. 186—202). Pilția este etimologist moderat

Gramatica lui Stoicescu (1882).

Fostul profesor Stoicescu publică în 1882 ediția III a gramaticii sale (92 de pagini).

„Manual de gramatica românească pentru scoalele primare, Bucuresci 1882“.

În 1886 tipărește ediția VI, iar sintaxa ediția V. Autorul împarte declinările după gen (*declinarea masculină, feminină și ambigenă*, pag. 49). *Adiectivele* le împarte în *calificative, posesive, demonstrative, relative, interogative și nedefinite*. Pronumele personale și numeralele sunt tractate deosebit. Admite *supinul* (copiii neascultători sunt de nesuferit) și *participiul* (lăudătoru, pagina 74). Amintește după Circa de „modulă presuntivă și de cel „oblicu“ (pagina 68).

Forma pasivă o exprimă în mod perifrastic [cu verbul „a fi“ și participiul verbului de conjugat], admitând tot odată la persoana a treia și forma reflexivă (pag. 78).

Gramatica lui F. Crasan (1882).

În 1882 F. Crasan publică o gramatică (pagini 101) intitulată:

„Noțiuni de gramatica aplicate la limba românească de Florian Crasan, profesorul la școala de comerț“.

Autorul tractează pe scurt *fonologia* (pag. 12—24), *schimbările sunetelor* (pagina 34—28), apoi definește *flesuirea*, pe care o împarte în *moșuire, declinațiune, comparațiune și conjugare*. O parte originală a autorului este formarea mai multor cazuri nouă, ce nu se observă la ceialalți gramatici. Iată cum motivează a-

ceastă sporire de cazuri: „Dér partea, în care această gramatică difere cu totul de celelalte, este cea privitoare la declinațiune. Pe de o parte se stabilescu atâtea cazuri, la câte se potu reduce relațiunile dintre vorbele materiale, ier pe de alta se arată, că prin prepozițiuni se exprimă aceste relațiuni. Acastă particularitate este ierăși o consecință a principiului pusu mai susu: Obiectulu gramaticii este de a esplica, cum cugetarea se traduce prin vorbe“.

Autorul zice, că cazurile sunt numeroase, însă le reduce la zece și anume: *Nominativulū, genetivulū, daticulū, acusativulū, locaticulū, instrumentalulū, causativulū, ablativulū, timporalulū și modalulū*“, la cari mai adauge *vocativulū*.

Autorul spune, că „causativulū, instrumentalulū, timporalulū, și modalulū se mai consideră și ca expresiuni adverbiale, adică ca avëndu roluri de adverbe; însă în sine substantivulū este substantivū și nu adverbū, așe că fiind în raportū cu alte vorbe trebuie să fiă într'unū casū gramaticalū“. Zice că vocativul nu este un caz, căci nu exprimă nici un raport, nu stă în relațiune cu nici o vorbă și de aceea este isolat în vorbire și în scriere; el este o formă a numelui, ce reprezintă ființa cătră care ne adresăm (te rogū, Domnule, explică-mi lecțiunea). Spune, că cazurile se arată sau prin schimbarea terminațiunii numelui sau prin prepozițiuni sau prin articol. Declinarea se poate face prin prepozițiuni. *Genetivulū* se arată prin prepozițiunile *de, cu, în, din, de pe, de la, despre* (omū de casă, pomulū *din* grădină). *Dativulū* se exprimă prin *la, cu, în, de*, (daū *la* săraci, sēmānū *cu* George, imi cautū *de* treabă). *Acusativulū* se arată cu prepozițiunea *pe* sau *pre* (ascultū *pe* George). *Locaticulū* se construeste cu cele mai multe prepozițiuni (dă-lū *a* fundū, pune-o *pe* masă, mergū *spre* răsăritū, viū *lângă* tine, m'ascundū *după* zidū, etc.) *Instrumentalulū* se exprimă prin prepozițiunea *cu, prin*. (taiū pāinea *cu* cuțitulū, *prin* sciință se înalță comerțulū) *Causativulū* se arată prin prepozițiunile *pentru, de, din, fōră* (lucrezū *pentru* tine, nu mai potū *de* durere, *din* lipsă

de bani nu întreprindemă comerțu, *fără* tine nu se face nimicū). *Ablativulū* se arată prin prepozițiunile *de, de la* (cartea e scrisă *de* mine, *de la* tine mi se trage totū binele) *Temporalulū* se arată prin prepozițiunile *în, de, la, pe, etc.*; el ca și locativul se exprimă prin multe prepozițiuni (*în* viitorū nu mai viū, *de* trei zile așteptū, *la* Pasei mă întorcū). *Modalulū* se construște cu prepozițiunile *cu, a*, (luerezū *cu* băgare de sēmă, umblă *a* lene, pag. 38—42). *Articolii* îi imparte în *propriū* (lu, le, a) și *impropriū* (*demonstrativi*=acestū, ăstū, acelū, celū, ălū, această, astă, acea, cea, a; *interogativi*=care, ce?; *relativă*=care; *nedefiniți*=fie-care, or-care, totū, tōtă, unū, o, altū, altă, etc.). Autorul arată, că „articoliū impropriū“, afară de *celū-cea*, s’au trecut în rândul articulelor numai din cauză, că determină numele și că ei s’ar puteă consideră ca adiective după formă și că s’ar mai puteă luă drept părți de cuvânt separate cu numele de *demonstrativi, relativi, etc.* sau s’ar puteă face din ei o clasă a parte numită *determinativi* (pag. 38 și 44). Se arată declinarea numelor prin schimbarea terminațiunii (casă-case, carte, cărți, pag. 40) și prin ajutorul articolului (pag. 47). Trecând la comparațiune găsim *comparațiunea propriă* (când comparămū aceeași calitate aflată în mai multe ființe sēu lucruri) și *comparațiunea impropriă* (când comparămū două calități diferite aflate în același lucru sēu ființă, pagina 49). La prōnume găsim următoarea împărțire: „1 *Pronume personale*, cari ținū loculū numelor de ființe (pronume personale *propriū*=eū, tu, elū; pronume personale *impropriū*=cine, ori-cine, dēnsulū-dēnsa, nimenī, dumneata, Sfintia-sa, Măria-sa, etc.). 2 *Pronumele comune*, cari înlocuescū și nume de ființe și nume de lucruri (*demonstrativi*=acesta, acela, ăla, ăsta, cela, aia; *relativū*=care, *interogativū*=care; *nedefiniți*=fiă-care, ori-care, care-va, altulū-alta, unulū-una, celū-l-altū, toți-toate). *Pronume reale*, cari țin loculū numelor de lucruri (ce, totū, tōtă, nimicū, pag. 51—57). Despre *pronumele posesive* zice, că nu sunt adevărate pronume,

de oarece ele stau pe lângă nume determinându-le ca și articuli și că în cazul, când lipsește numele, se pune în locul numelui invariabilul *a* „articulat cu articolul propriu” de genul numelui, pe care îl reprezintă [teoria existenței lui *a* cu putere de substantiv este împrumutată din gramatica lui Circa, pag. 46]. *Numeralele* le împarte în *cardinale* (trei, cinci), *ordinale* (alū doilea, etc. pag. 59—62), *împărțitoare* (câte doi), *înmulțitoare* [odată, de cinci ori]. Trecând la verbe împrumută dela Circa *modulū presuntivū* și *oblicū*. Mai de parte arată, cum se pot substitui modurile (dēcă *așū avē* timpū, *așū merge* la țēră=*sā amū* timpū, etc.; dorescū *sā mergū*=dorescū *a merge*; Ion vorbesce, ca și când *ar citi* pe carte=Ion vorbesce, ca și când *ar fi citindū...*; dēcă *așū fi avutū* timpū, mergeamū la țēră=*dacă aveamū* timpū, etc. pag. 66). Ca și la Circa, perfectul simplu este numit *perfectū organicū*, pentrucă din formele lui se fac ale *măi multă-ca-perfectulū* (pag. 67). Intre moduri se găsește și *supinulū* (pag. 65). Pasivul este exprimat în mod perifrastic, recomandându-se în acelaș timp cu deosebire la persoana III forma reflexivă (pag. 78). Ca și Circa, Crasan este etimologist moderat.

Epoca IV (dela 1882 până astăzi).

Filologul *A. Lambrior* n'a publicat nici o gramatică, dar importanțele sale studii asupra fonetice și morfologiei limbei române au avut o mare înrăurire asupra gramaticilor români. Astfel I. Nădejde, care a publicat în 1884 întâia ediție a interesantei sale gramatici, s'a folosit foarte mult de lucrările lui Lambrior în ce privește fonetica și morfologia, iar G. Ghibănescu a tipărit în 1892 o gramatică, în care a adunat și sistematizat tot ce a scris Lambrior asupra fonetice și morfologiei române. Prin urmare nu se putea să trec peste acest mare filolog, care are neprețuitul merit de a fi introdus la noi studiile de filologie romană com-

parată, aplicând la limba română noiele teorii, pe baza cărora a început să se studieze fonetica și morfologia limbei române. Lambrior și-a publicat studiile începând din 1880 în revista „Romania“ din Paris, în „Convorbiri literare“, în „Revista de istorie și archeologie“ până în 1883, când spre marea pagubă a filologiei române a încetat din viață, lăsând în urmă-i regrete unanime.

Ca și Cipariu, Lambrior a dat o mare atențiune limbei vechi românești, publicând o carte de citire, în care se cuprind texte cu litere cirilice și produse literare din cele mai vechi timpuri până la 1850. Această carte a fost publicată în 1882 sub titlul:

„Carte de citire (bucăți scrise cu litere chirilice în deosebite veacuri) cu o introducere asupra limbei românești de A. Lambrior, Iași 1882“.

Cartea de citire este precedată de o introducere. În această instructivă introducere Lambrior își arată ideile sale asupra foneticii și morfologiei limbei române, combătând părerile greșite ale filologilor și graticilor noștri. Lambrior urmând pe Cipariu în studierea limbei vechi românești în comparație cu limba de astăzi nu se rapoartă la limba latină clasică ca Cipariu și antemergătorii săi, ci la limba latină populară, la limbile neolatine și la dialectele lor. Arăt pe scurt părerile lui Lambrior referitoare la fonetica și morfologia limbei române, după cum se află formulate în introducerea din „Cartea de citire“.

Lambrior zice, că fenomenul schimbării lui *e* scurt clasic accentuat în *ie* s'a petrecut și în latina populară, ceea ce se vede din limbile romanice (*pereo*=*pier*, *pêrdo*=*pierd*, etc.). Cea mai veche trăsătură caracteristică a fizionomiei limbei române, care a deosebit-o de celelalte limbi romanice, este după părerea lui Lambrior prefacerea dentalelor *t*, *d*, *s* în șuerătoarele *ț*, *z*, *ș*. Zice, că acesta este fenomenul cel mai vechiu,

căci nici o vorbă slavonă n'a suferit această schimbare, ceea ce însemnă, că nu intrase în limba noastră nici una (având t+i, d+i, s+i) pe vremea, când se petrecea această schimbare. Alt fenomen vechiu, zice Lambrior, ce s'a produs în limba română, fără nici o înrăurire a vreunei alte limbi străine, este ivirea sunețelor întunecate *i* și *ă*; ele sunt o notă caracteristică, ce deosebește limba noastră de celelalte limbi romanice și fixază marginea între limba romană (eșită direct din limba latină populară) și între limba românească. El afirmă, că cea mai veche producere a lui *i* este cea rezultată din *a* intonat urmat de *n*, *mp*, *mb* (canem-cine, campum-cîmp, ambulo-amblo-îmblu, etc. pag. 38—40). Spune, că schimbarea lui *o* urmat de *n* în *u* trebuie socotită, ca unul din cele mai vechi fenomene ale limbii noastre; el presupune, că influența nazalei *n* asupra vocalelor, ce o precedează, a început încă din latina populară*), dar într'un chip foarte nesimțitor până pe la sfârșitul veacului al Xⁱ (pag. 40). Mai departe vorbește de *prefacerea* lui *e* lung și intonat în *i*, dacă eră precedat de consunantele labiale *m*, *p*, *b*, *v*, *f* și urmat de *n* și dacă în silaba următoare nu se află *e* sau *i* (vendo-vînd, ventum-vînt, etc.); de asemenea de *prefacerea* vocalelor *e* și *o* (*diftongarea*) întonate în diftongii *ea* și *oa*, când în silaba următoare urmează un *ă* sau *e* (cepam-cěpă-ceapă; solem-sóre-soare, etc.). Despre grupul *qu* (cv) zice, că a fost tractat în două feluri; sau a pierdut pe *v* cu deosebire înainte de vocalele *e*, *i* (qui=ce, quinque-cinci, etc.) sau *v* s'a schimbat în *p* (equa-ecpa-eapă; aqua-acpa-apă, etc. pag. 53). Mai de-

*) Maior („Istoria pentru începutul Românilor în Dacia“, ed. II Buda 1834, pag. 132—139) arată, după Tomaso Aceti [ortografia, cap. 14], că Pliniu spune, că în unele localități din Umbria și Toscana se întrebuintă *u* în loc de *o*; de asemenea că și în limba italiană de azi se întrebuintază în unele cuvinte *o* sau *u* (instrumento și instrumento, colțivare și cultivare, fosse și fusse). Maior este de părere, că obiceiul de a preface pe *o* în *u* în limba română este moștenire din latina populară.

parte se ocupă de schimbarea lui *l* între vocale în *r* (talem-tare, filum-fir, etc.), de a grupului *ol* în *che*, *chi* (clamo-chem, clavem-cheie, cauliculum=curechiu, etc.), de asemenea și de modificarea consunantelor *l*, *m*, *n*, *r*, când după ele urmează un *i* vechiu (*i* lung latin sau cel eșit din diftongarea lui *e* scurt; mihi-miegnie, folium-foiu, etc. pag. 59).

Trecând la morfologie zice, că *articolul primar* (lu, a) și cel *secundar* (cel, cea) se derivă din unele forme populare ale latinescului *ille*, *illa*, *illud*. *I* din *lui* zice, că provine din adverbul latinesc *hic* redus la *i* prin căderea lui *h* inițial (ca orice *h* din elementul latin) și prin căderea lui *c*, ca orice consunantă finală. *Articolul* feminin *ei* (din *iei*) scurtat *i* dela genitiv-dativ îl explică din un dativ popular feminin *illae* (ce se găsește pe inscripțiunile dela Pompei) și anume, că mai toți articuli românești din silaba a doua a pronumelui *lae* devenit *lie* (prin diftongarea lui *ae*, tratat ca *e* scurt), la care (*lie*) se adaugă adverbul *i* (*hic*), de unde rezultă *liei* (forma macedo-română), care prin muierea lui *l* devine *iei*. Afirmă că lipirea articolului *primar* în dialectul de dincoace de Dunăre nu s'a putut face decât numai atunci, când numele, ce se sfârșesc astăzi în o consunantă, se terminau în *u*, fiindcă numai așa s'a putut ajunge la forma *lupulu-lupulū-lupul*, etc.; mai târziu s'ar fi ajuns la forma *luplu*, ca în dialectul macedonean. Spune, că astfel trebuie explicată elevilor în școală articularea, iar nu că articolul este „*l*”, substantivul nearticulat *lup* și că *u* dintre *lup* și articolul este *u* eufonic (pag. 19—21); tot astfel trebuie explicată articularea substantivelor în *ea*, cari în foasta limbă românească se sfârșiau în *cauă* (steauă) și atunci articolul lipindu-se cu numele a dat prin căderea lui *ă* înainte de *a* forma articulată *steaua*, iar să nu li se explice, că se interpune un *u* eufonic; se poate spune copiilor, zice Lambrior, că formele *steauă*, *măr-*

geauă, etc. nu sunt născocite de filologi, ci se aud în dialectul macedo-român; în modul acesta nu numai, că se va da școlarilor o explicație adevărată, dar se vor introduce pe nesimțite în istoria limbii (pag. 22): Ocupându-se de declinări în foasta limbă românească le împarte după terminație (I în *ă*, II în *u*, III în *e*).

Iată ce zice Lambrior de întrebuințarea pronumelui posesiv *său*, *sa* și *lui*, *ei*: „Socotim, că spre înlăturarea confuziei ar trebui în limba literară să întrebuințăm și noi pentru arătarea posesiunii regimului posesivul-reflexiv *său*, *sa*, căci pe lângă, că în unele cazuri avem să putem înlătura confuziile (mama găsi pe fată în grădina *sa*=mama găsi pe fată în grădina *ei*, rămîind cea întâie espresie, cînd gradina e a fetei și cea a doua, cînd grădina e a mamei), apoi dînd o nuanță deosebită lui *său*, *sa*, avem să-i întărim existența foarte struncinată în limba populară (pag. 8)“.

Trecînd la verbe critică părerea lui Cipariu, care afirmă că imperfectul românesc se derivă din infinitiv prin adăugirea auxiliarului „am, ai, a, am, ati, au“ (cînta-am=cîntam, vede-am=vedeam, etc.), arătînd că forma *cu lăuda* (p. cu lăudăm), ce se găsește în cărțile vechi, ca rămășiță rătăcită din foasta limbă românească reproduce exact foneticeste pe latinescul *laudabam*; căci *b* s'a schimbat în *u* trecînd prin *v* (cf. italianul *cantava*), rezultînd *laudauam*, iar *m* final căzînd a lăsat o răsufare pe nas asupra lui *a* de dinaintea lui, care răsufare pe nas a schimbat cu vremea pe *a* final în *ă*, prin urmare forma *laudauam* a devenit *laudauă-lăudauă-lăuda* (difongul *uă* căzînd la urmă). Persoana II *lăudai* o explică din o formă *laudabis* (căci forma *as* de la pers. a doua a fost înlocuită foarte de timpuriu cu *is* cf. *laudas-laudis-lauzi*), unde *b* urmat de *i*, schimbându-se în *v* și apoi în *u*, a dispărut. Și astfel continuă a explica și derivarea celorlalte persoane (pag. 24). Mai departe explică trecutul simplu *însemai* din tipul popular

latir: *segnai*; zisei (forma veche=zîși) din *dixi*, *ziseși* din *dixesti*, *zise* din *dixet*, *ziserăm* din *dixemus-dissenus*, *ziserati* din *dixetes-dissets-ziset*, *ziseră*, *dixerunt-disserunt-diserant*.

Lui Lambrior i se impută de cătră unii critici, că dânsul a voit să aplice la studiul limbei române principiile, ce le-a împrumutat dela filologia franceză, crezând că cutare teorie stabilită de filologia franceză poate să fie aplicată și la limba română și că a dat prea mare încredere analogiei aparente, folosindu-se de unele explicațiuni, cari erau adeseori în contradicere cu legile fonetice române; însă tot acești critici recunosc, că Lambrior a fost întâiul filolog român, care s'a ocupat mai serios cu studiul filologiei romane comparate¹).

Lambrior a fost cel mai însemnat reprezentant al fonetismului din epoca IV.

Gramatica lui I. Romanescu (1883).

Fostul profesor dela liceul din Ploești I. Romanescu publică în 1883 o gramatică (pag. 160) intitulată: „Manual de gramatică a limbei romane pentru gimnasia și licee de Ioană I. Romanescu, edițiunea I Ploesci 1883“.

Autorul spune, că gramatica eră lucrată din 1872, dar din lipsa de mijloace abia în 1883 a putut să o publice; arată că s'a folosit de lucrările lui Cipariu, Maxim și Laurian. În 1891 a publicat partea sintactică.

După o scurtă expunere a propozițiunii simple și dezvoltate, autorul tractează despre sunete, arătând principalele schimbări fonetice (pag. 11—14). Dela pag. 15—46 se ocupă de gramatica generală, iar dela pag. 47 înainte de partea specială. Declinările le împarte după terminațiune (I în *ă*, II în *u*, III în *e*).

În privința supinului Romanescu are următoarea pă-

1) Ovid Densusianu „Histoire de la langue roumaine, tome premier“, Paris 1902, pag. XXVII.

rere : „*Supinul* nu trebuie a se confundă cu participiul perfectu pasivü ; căci supinul nu variéză după genü și numărü, pre cândü participiul variéză cá și unü ajectivü (caetü scris-ü, carte scris-ă ; sum scrisü la milițiă, ești scrisă la scól'a de fete ș. a. pag. 94)“. Adiectivul verbal îl numește *participiu presinte actie* (lăudătoriü, lăudătore pag. 105).

La sfârșit tractează pe scurt despre formarea cuvintelor (pag. 148—160). In sintaxă tractează numai partea generală, ocupându-se de propozițiunea simplă [subiect, predicat, concordanța predicatului cu subiectul], de propozițiunea desvoltată [atribut, apozițiune, compliment, contragerea propozițiunilor], de frază [propozițiuni principale, secundare atributive, subiective, obiective drepte și nedrepte, subordonate circumstanțiale, scurtarea propozițiunilor secundare] și de period.

Gramatica lui I. Nădejde (1884).

I. Nădejde a publicat în 1884 ediția I a importanței sale gramaticii intitulată :

„Gramatica limbei române, fonetica, etimologia, sintaxa și istoria limbei pentru clasele liceale după lucrările lui Diez, Cipariu, Hâjdău, Lambrior, etc. Iași, 1884“.

In 1896 a publicat ediția II, partea I etimologică cu un apendice despre fonetică.

Autorul, după cum se vede din titlul cărții și din prefață s'a folosit la compunerea gramaticii sale de lucrările lui Diez, Cipariu, Hâșdău, Lambrior. Gh. Gh. Bănescu, spune în prefața gramaticii sale, că I. Nădejde s'a folosit la scrierea gramaticii sale de toate manuscrisurile, ce au rămas dela Lambrior. De altfel și Nădejde recunoaște în prefața ediției I, că pentru fonetică și etimologie a tras mare folos din lucrările lui Lambrior, care a îndreptat multe idei greșite de ale filologilor noștri, și că sintaxa a lucrat-o după Diez.

Dela Cipariu până la Nădejde, propriu zis până la Lambrior, nici un autor de gramatică n'a dat o atențiune atât de însemnată foneticeii, cât a dat dânsul, astfel că din 240 de pagini, ce conține gramatica, 75 sunt rezervate foneticeii. Iată cum definește fonetica: „Fonetica iese acea parte a gramaticii, care se ocupă cu sunetele cercetându istoria lor și arătându legile, după cari s'au prefăcut în cursul veacurilor (pagina 6).“ Inainte de a intra în studiul foneticeii arată deosebiriile, ce existau între vocalele din limba latină populară și cele din latina clasică. Mai întâiu traectează despre schimbările fonetice suferite de vocalele accentuate, stabilind următoarele legi: 1 *A* accentuat urmat de *n* ori de grupele *mp*, *mb* s'a prefăcut în *â* (*lanam*=lână, *campo*=câmpu, *amblo-îmblu*). 2 *A* accentuat urmat de *m*, după care nu se află altă consunantă, s'a prefăcut în *ă* (*laudamo*=lăudămū etc.). 3 *A* accentuat s'a prefăcut în *e*, când avea înaintea sa *i* sau *e* și era urmat de una din aceleași vocale (*molliare*=muiare-muiere, *taliare*-tăliare-tăiare, tăiere, etc.). 4 *E* accentuat deschis s'a prefăcut în *ie* (*pecto*-pieptū, *meo*-miecū, etc.). 5 *E* accentuat urmat de *n* și precedat de labialele *b*, *p*, *f*, *v* și *m* s'a prefăcut în *i* (*κ*), când în silaba următoare nu se află *e* sau *i* (*ventu*-vântū, *juramentu*-jurămintū, etc.¹). 6 *E* accentuat fie închis, fie cel din grupa *ie* (*p. e* deschisū) s'a prefăcut în *i*, când era urmat de *n*, *mp*, *mb* (*mente*-mintē, *lambă*-lambă, etc.). 7 *E* accentuat s'a prefăcut în *ea*, dacă în silaba următoare se află *ă* sau *e* (*dreptū*-dréptă, *legă*-légă, etc.). 8 *E* accentuat închis (din vechime) s'a prefăcut în *ē*, când avea labialele *v*, *f*, *b*, *p*, *m* înaintea sa și în silaba următoare nu se află *e* sau *i* (*peru*-pērū, *meru*-mērū, etc.). 9 *E* accentuat s'a prefăcut în *ē* după *s*, *ș*, *t*, *d*, *z*, *j* (*teri*-țēri, *șeși*-șēdi *deu*-dēu, etc.). 10 *I* accentuat (nu în limba literară, ci nu-

1) Nădejde întrebuintază ortografia Academiei scriind *po* *ă* cu *â* și *ē*, pe *i* cu *â*, *e* și *t*, pe *ea* și *oa* cu *e* și *ô*, etc.

mai în cărțile vechi și în graiul poporului) precedat de *s, ș, ț, z, Ț, j*, s'a prefăcut în *i*; de asemenea după *r* inițial și-și, păți-păți, etc.). 11 *O* accentuat urmat de *n, mp, mb*, s'a prefăcut în *u* (pono-punū, longo-lungū, etc.). 12 *O* accentuat s'a prefăcut în *oa*, când în silaba următoare se află *ă* sau *e* (tota-tôtă, nopte-nópte, etc.). 13 *O* accentuat final s'a prefăcut în *ă* (soo-so-să-său, too-to-tă-tău, etc.). 14 *Â* accentuat s'a prefăcut în *i*, când era precedat de *i* (creștiano-creștiânū-creștinū, taliando-taliândū-tăindū, etc.); *ă* accentuat s'a prefăcut în *i*, când se află *e* sau *i* în silaba următoare (anemam-ânemă-inemă, spanteco-spântecū-spintecū, etc.); *ă* accentuat s'a prefăcut în *u*, când în silaba următoare se află un *u* sau *o* (amblo-âmbliumbli, anglo-ângliu-unghiū, etc.). 15 *Ă* accentuat precedat de *i* s'a schimbat în *e* (elamo-chiămu-chiemū). 16 *A* neaccentuat final neurmat de *m* s'a prefăcut în *e* (temporaticpure-timpurī, capra-capre, etc.); *a* final neaccentuat urmat de *m* s'a prefăcut în *ă* (bonam-bună, rotam-rôtă, etc.); *a* neaccentuat dela începutul cuvintelor s'a prefăcut în *ă*, când era urmat de *n, mp, mb* (antanio-ântăiū-întăiū, âmbulare, etc.). 17 *E* neaccentuat s'a prefăcut în *ě* tot după aceleași legi, ca și cel accentuat (suferū-sufěrū, imperatū-împěratū, etc.); *e* neaccentuat începător s'a prefăcut în *a* (emnario-amnariū, ecesto-acestū, etc.); *e* neaccentuat precedat de *u* s'a prefăcut în *ě* (novem-noue-nouě, vobis, voue-vouě, etc.). 18 *I* final neaccentuat s'a scurtat, când nu avea înaintea sa *l* sau *r* precedatū de altă consoană deosebită (pomi-pomī, lupi-lupī, etc.). 19 *O* neaccentuat s'a prefăcut în *u* (porcelū-purecelū, potemū-putemū, etc.). 20 *U* neaccentuat final s'a scurtat, când avea înaintea sa un *i* neaccentuat (ochiu-ochiū, moiū-moiū, etc.). 21 *Â* neaccentuat făcut din *a* începător neaccentuat sau chiar cel pricinuit prin înrăurirea formelor accentuate s'a prefăcut în *i*, dacă în silaba următoare se află *e* sau *i* (anello-ânelu-inelū, etc.). 22 *Ă* neaccentuat precedat de *i* s'a prefăcut în *e* (viniam-

veniã-viie, etc.); *ã* neaccentuat s'a prefãcut în *e*, când în silaba urmãtoare veniã *e* (baselecam-bãsercã-besercã, etc.). 23 Grupa *ie* dela sfãrșitul cuvintelor s'a contras în *e*, când *i* nu erã accentuat, altfel a rãmas neschimbãtã (pãrechiã-pãrechie-pãreche, vechiã-vechie, veche etc.). Mai departe aratã fenomenele de analogie la vocale (pag. 44-49), iar dupã aceastã tracteazã despre schimbãrile suferite de consunante (pag. 49-74).

Trecând la declinãri le împarte în trei *clase* [I cele sfãrșite în *ã*, *ea* și *a*, II în *u* și consunante, III în *e*], arãtând trecerile dela o declinare la alta în urma schimbãrilor fonetice, ce s'au întâmplat în terminațiuni (lucrãtorã-lucrãtorie-lucrãtoare, dela I la III, etc., pag. 79-94). Aratã dupã Lambrior [Carte de cetire, pag. 14-15], cã nominativul singular nearticulat dela declinarea I este fãcut din acuzativul latinesc, iar genetivul singular din nominativ. În privința formãrii articolului, admite pãrerea lui Lambrior și criticã pe Cipariu, care spune, cã articolul s'a format prin repetarea finalei și apoi prin punerea unui *l* între vocale (pag. 94-105); de asemenea criticã și pe acei ce cred, cã articolul *proclitic* „*alã, a*“ se derivã din demonstrativul *ãla, aia* și primește pãrerea lui Lambrior, care zice cã *alã* nu este decãt art. *lã* precedat de propoziția *a* (ad. lat. pag. 101). Observ, cã tot aceastã pãrere o are și Cãmpeanu în ediția din 1880 a gramaticii sale (pag. 74). Criticã pãrerea lui Hãșdãu, care crede, ca și mulți învațați strãini, cã postpunerea articolului în limba romãnã este o înrãurire a limbei trace și dace, susținând pãrerea lui Lambrior, care aratã [ca și Cipariu] cã în latina popularã pronumele demonstrativ se puneã sau înainte sau în urma substantivului (omo elle și elle omo) și cã în limba romãnã a învins forma cu pronumele în urmã, din care pronume s'a format articolul romãnesc (ediția I pag. 104, II 40). Nu se unește cu pãrerea lui Lambrior, care credeã cã articolul definit *a* este o diferențiere din pronumele per-

sonal *ea* (*ellam*) și în ediția II presupune, că *a* este din adverbul *hac*, care eră întrebuințat ca interjecție (ediția I pag. 100, II 35). În ediția II critică pe Tietin, care în gramatica sa (pag. 55 ediția din 1891) sfătuiește [luându-se după gramaticii vechi] a se forma genetivul și dativul singular dela substantivele feminine în *ii* sau *eī*, după cum substantivul se sfârșește la forma nearticulată în *i* sau *e* (cărții, mamei, etc.), și recomandă formele *cărței*, *părței*, *vacei*, spunând că formele cu *ii* nu se pot admite fiind populare (ediția II pag. 30). Articolul „adiectivălu” *celū* zice, că s’a derivat din pronumele demonstrativ *acelū* (pag. 106), arată că acest articol se întrebuință în veacul al 16 și înaintea substantivelor își tăie *celū* vitelū grasū, făcū cea tărie, pag. 106). Admite întrebuințarea numeralului *unū*, *o*, a pronumelui *niște* ca *articoli nehotărîți*.

Numeralul ordinal *alū doilea* îl explică din cardinalul *doi* precedat de articolul *alū* (*a+lū*) urmat de articolul *le* și de un demonstrativ *a*; *a doua* din *două* precedat de *a* (prep.), *a* (art. fem.) și urmat de *a* (art. fem.) și de *a* (demonstrativă adverbială, pôte din *hac* lat. pag. 112). Mai departe se ocupă de pronume, arătând modul, cum s’au derivat din latina populară. Pronumele personal *ielū*, *iea* îl explică din acuz. *illum* și *ellam* (pag. 117). Relativul *care* îl explică din ac. *qualem*; adiectivul *determinativū* „*acestū*” îl derivă din *ecce-estom*, *accesto-acestū*, iar pe *acelū* din *ecce-ellom* (*ecce-illum*), *eccelu-acelū* (pag. 117—125.)

Trecând la verbe menține părerea lui Lambrior în privința *condiționalului*, zicând că acesta atât după înțeles cât și după istoria formării lui este un fel de viitor supus la condiție (pag. 127); supinul nu-l admite. Primește părerea lui Lambrior de a se întrebuința *trecutulū simplu* pentru o lucrare, care s’a desăvârșit în altă perioadă de timp decât aceea, în care ne aflăm [ca și în limba ranceză], pe când *celū compusū* pentru lucrări indeplinite ori când în timpul trecut (pag. 128). La conjugări,

ca și la declinări, pe lângă formele actuale arată din când în când forme din limba veche românească și din dialectul macedonean și istriian, comparându-le cu formele actuale și explicând derivarea lor din latina populară. Zice, că conjugările I și IV sunt vii și se îmbogățesc neconținut, pe când II și III sunt moarte, căci verbe noue nu se mai formează după acestea și că numărul verbelor lor s'a împușinat neconținut (pag. 143). *Ez* dela prezentul indicativ, conjunctiv și dela imperativ al unor verbe de conjugarea I îl explică [admitând părerea lui Lambrior] prin intrarea în limba română a verbelor grecești în *ezo* în loc de *izo* (botezū pentru *baptizo*), dela cari s'a luat obiceiul de a se adauge *ea* (pagina 148). *Genulū pasivū* îl exprimă prin participiul trecut al verbului de conjugat și auxiliarul „a fi”, recomandând în acelaș timp și întrebuițarea reflexivului cu înțeles pasiv cu deosebire la persoan a treia (pag. 168).

Sintaxa (pag. 173—240) generală este tractată pe scurt, iar cea specială mai pe larg. Sintaxa este lucrată după Diez, urmând cadrele și împărțirile lui, folosindu-se tot odată și de scrierile lui Cipariu, Lambrior și ale altora. După ce tractează despre *proposiție* și părțile ei, se ocupă pe rând de fiecare parte de cuvânt, arătându-i întrebuițarea (articolū, pronume, nominativū, acusativū, dativū, genetivū, casurile cerute de prepoziții, verbe, moduri, timpuri, adverbe); apoi tractează despre formele propozițiunii simple, despre propozițiunea compusă, despre *proposițiunea conjuncțională curată* (trebuie să mergemū acasă; nădăjdnesemū, că iești sătulū de somnū; se dice, că se va fi declarat războiū, etc.), despre *proposițiunile conjuncționale adverbiale* (proposițiuni subordonate de timpū, de causă, de scopū, propozițiuni subordonate condiționale, concesive, propozițiuni secundare de modū), despre *proposițiunile relative*, *proposițiunile comparative*, *prepozițiunile unite între dînsese* (nu-lū cunosemū, nici nu voiū să-lū cunosemū; ori dă-mi

pace, ori să nu te mieri, ce vei păți: l'amū poftitū, -inse nu pōte veni, etc.) și despre *șirulū părților propozițiunāi*. Se fac comparațiuni cu limba latină, italiană, franceză, spaniolă, cu limba veche românească, cu dialectul macedonian, criticându-se construcțiunile rele, ce se observă fie în Moldova, fie în Muntenia, fie în Transilvania. Prepozițiunile, conjuncțiunile și negațiunile sunt tractate pe larg, arătându-se diferitele lor întrebuințări. În gramatica sa Nedejde [deși fonetist] spre deosebire de Lambrior întrebuințază ortografia Academiei române, pentru ca gramatica să poată fi introdusă în școale.

Gramatica lui I. Nădejde este una din cele mai interesante și mai complete gramatici, ce au apărut dela Cipariu încoace, de oarece pe lângă că ține sama de tot ce s'a scris mai înainte, referitor la principalele chestiuni gramaticale controversate, caută a îndrepta multe din ideile greșite ale gramaticilor anteriori, răspândind astfel noiele teorii ale lui Lambrior, bazate pe filologia romanică.

Gramatica lui Maxim Pop (1884).

Fostul profesor M. Pop dela liceul românesc din Năsăud (Transilvania) a publicat în 1884 o gramatică (pag. 89) intitulată:

„Manualū de gramatica limbei române pentru școlele poporali de Maximū Popū. profesorū la gimasiulū din Năsăudū, 1884“. Ediția a II a apărut în 1892.

Autorul tractează pe scurt morfologia (etimologia), sintaxa și ortografia Academiei române. Declinațiunile le împarte după terminațiuni (I în *ă*, II în *u*, III în *e*). Prenumele, numeralele, conjugările sunt împărțite ca și în celelalte gramatici. Această gramatică este scrisă în un stil clar și întocmită în mod metodic¹⁾.

1) În 1886 apare la Brașov o gramatică română pentru cursul primar publicată de I. Dariu.

Gramatica lui N. Pană (1887).

În 1887 fostul profesor N. Pană a publicat ediția II a gramaticii sale (pag. 164) intitulată:

„Cursu practicū de gramatica limbei române pentru usulū școalelorū secundare de N. Pană, edițiunea a doua. Bărlad 1887“.

Ca bază la împărțirea declinărilor ia terminațiunea substantivelor (I în ă, ea, a, II în u, III în e). Adiectivele le împarte în *calificative* și *determinative* (pronume adjectivale, adjective numērale și cantitative, pag. 47), iar pronumele în *personale*, *demonstrative*, *interogative*, *relative* și *nedefinite*. Trecând la verbe admite supinul (pag. 77).

La conjugări face comparații cu limba veche românească și din când în când cu limbile neolatine. La sfârșit tractează fonetica (pag. 110—149). Se observă înrăurirea teoriilor lui Lambrior. În 1890 publică sintaxa (129 de pagini), iar în 1892 o gramatică (pag. 66) pentru cursul primar¹⁾.

Gramatica lui I. Buteanu (1887).

În 1887 I. Buteanu publică o gramatică (pag. 474) intitulată:

Gramatic'a limbei române lucrata pe base sintactice de Ioanu Buteanu, profesoru gimn. și asesoru consist. Gherla 1887“.

Autorul, care este etimologist, tractează la început despre fonetică și ortografie (pag. 12—61), propriu zis mai mult de ortografie în legătură cu fonetica, motivându-și noua sa sistemă ortografică combinată din sistemele lui Maior și Cipariu, cu unele inovațiuni de ale sale. Etimologia [morfologia] este tratată împreună cu sintaxa. Mai întâiu se ocupă de pro-

---

1) În 1887 a apărut la București o gramatică română pentru cursul primar publicată de Vasile Mândreanu, care a fost prelucrată după ediția I, ce a tipărit-o la Lugos în 1882, și după a II tipărită în 1884 la Caransebes.

pozițiunea simplă nedesvoltată și după ce vorbește despre subiectul, care este exprimat prin un substantiv, tractează despre substantive și declinarea lor nearticulată și articulată; după aceasta trece la copulă și tractează despre verbe, moduri, timpuri, conjugări, apoi la adiectiv, pe care îl tractează [ca și pe substantiv și verb] atât din punct de vedere morfologic cât și sintactic. Sfârșind cu propozițiunea simplă vorbește despre propozițiunea desvoltată, unde tractează despre numerale și pronume, adverbe și prepozițiuni, despre întrebuintărea fiecărei părți din propozițiunea desvoltată; după aceasta trece la propozițiunea compusă, unde se ocupă de conjuncțiuni și întrebuintărea lor, despre diferite propozițiuni secundare. Declinările substantivelor le împarte după gen [declinarea masculină, feminină și neutră]. Fiecare declinare este împărțită în două clase [substantive masculine cl. I sing. *ă*, pl. *i*, cl. II sing. *e* pl. *i*; subst. fem. cl. I sing. *e* pl. *i*; subst. neutre cl. I sing. *ă*, plur. *e*, *ri*, cl. II sing. *e* pl. *e*, pagina 179]. Pe *a* [numit de unii gramatici articol, de alții adverb-determinativ], ce se pune la urma pronunelor demonstrative îl numește *paragogicu* (paragoge=lungirea unui cuvântu la capetu, pag. 330). Din viitorul I și II dela indicativ face un nou mod, pe care îl numește *modulu inchoativu*, care are timpul prezent (voiu cântă) și perfect (voiu fi cântátu pag. 256). Despre supin Buteanu spune următoarele: „Supinulu nu-i alta decâtu genul neutru alu participiului perfectu, trecutulu dela notiunea sa adiectivala la notiunea substantivala nedefinită. Supinulu ca atare este indeclinabilu (pag. 131)“. Adverbele de loc le împarte în *advérbie locale de pausa* (departe, apropiate, etc.), *advérbie locale de petrunderu* (eu sunt aici, elu se duce coló, etc.), *advérbie locale de purcedere* (du-te de aici, vino de coló, etc. pag. 207—211).

Autorul spune, că s'a folosit la compunerea gramaticii sale de gramaticile lui Cipariu, G. I. Munteanu

Gramatica lui Tictin (1891).

Tictin a publicat în 1891 partea I a gramaticii (pag. 245) sale intitulată:

„Gramatica română pentru învățămîntul secundar, teorie și practică, partea I etimologia de H. Tictin, „Iași 1891” (pag. 245). În 1893 autorul publică partea II [sintaxa, pag. 190]. În 1895 apare ediția II a părții etimologice (pag. 212), iar în 1902 ediția III (pag. 102), ediția II a părții sintactice (pag. 170) a apărut în 1895. Atât etimologia cât și sintaxa cuprind deprinderi și bucați de citire, ca aplicare la regulile date.

Iată principiile, de cari a fost condus autorul la compunerea acestei gramaticii: „Pornind de la convingerea, că sarcina de competență a gramaticii școlare este de a învăța *uzul corect* al limbii materne și că școala în primul loc este chemată a lupta în contra particularităților dialectale din graiul celor culti, ne-am îndreptat luarea aminte în mod cu totul deosebit asupra chestiunii ortoepice, așa încît cu greu s-a va găsi un capitol în opul de față, unde să nu să fi dat mai la fiecare pas instrucțiuni privitoare la întrebarea: Care forme sînt de recomandat și care nu? Modul nostru de a vedea în această chestiune este în rezumat: *Menținerea credincioasă a uzului consfințit prin tradiția literară, restabilirea formelor literare mai vechi acolo, unde ele sînt arătate alterate de gramaticii și literații moderni în mod arbitrar, recomandarea uzului muntelesc în toate cazurile, unde acesta nu stă în contradicție cu tradiția.* Ținem însă a observa, că am căutat a ne feri de orice exclusivism pedantic. Așa am înregistrat regulat, arătîndu-le ca admisibile, deși mai puțin bune, toate formele, care se află încă deobște întrebuintate la scriitorii moldoveni (pag. IV)”. Autorul zice, că în partea teoretică a căutat a aplica în mod profitabil atât ultimele rezultate ale lingvisticii moderne în ge-

neral, cât și cunoștința mai adâncă despre particularitățile limbii române și istoria dezvoltării sale și că spre a putea atinge acest scop a fost nevoie a da o redactare cu desăvârșire nouă unora din părțile cele mai importante ale gramaticii și a transformă în mare parte terminologia întrebuințată până la dânsul (pag. III).

În ediția I a părții etimologice autorul face câteva observațiuni ortografice și ortoepice, atingând și chestiunea intonării cuvintelor (pag. 5—12). Schimbările fonetice zice, că sunt produse din două cauze principale și anume pe de o parte din cauza efectului sunetelor învecinate, iar pe de altă parte din cauza intonării; de asemenea spune, că unele schimbări fonetice sunt datorite influenței analogiei. După ce tractează pe scurt principalele schimbări fonetice dă un tablou de schimbările lui *e* și alt tablou de schimbările lui *o*, în cărî rândurile verticale arată schimbările suferite de fiecare formă în diferitele epoce ale evoluțiunii sale, iar rândurile orizontale arată schimbările urmate în aceeaș epocă (pag. 16—21). Înainte de a tractă despre părțile cuvântării, autorul se ocupă pe scurt de propozițiune și elementele ei. Gramatica este prezerată de observațiuni istorice, cu scop de a arată elevilor dezvoltarea uzului modern din cel vechiu român sau latin. Ocupându-se de genurile substantivelor le deosebește după terminație și după însemnare. La *moțiunea* substantivelor arată, că sufixele *eașă* din „mireasă“ este greco-latinul *issa* din „basilissa“, că *iară* din „mioară“ derivă din lat. *iola*; *ioiă* din „vulpoi“ și *oae* din „ursoae“ le explică din lat. „oneus-onca“; zice, că *ică* din „bunică“ se găsește în celelalte limbi românice și că sufixele *an-ac-îă-că* sunt de origine slavonă (pag. 35). La cazuri introduce nomenclatura franceză [după gramatica lui Ch. Delon] de *caz direct* (drept) pentru nominativ și acuzativ, iar *caz oblic* pentru genetiv și dativ. Articulul (articolul hotărît) *î, le, a* îl numește

enclitic și-l derivă dela pronumele demonstrative „*ille*“, care lepădând pe *i* inițial a primit următoarele forme: „Sing. masc. *ille-llē-le*, *illum-llu-l*; fem. *illa-lla-a*. Plur. masc. *illī-llī-lī-i*, *illorum-lloru-lor*; fem. *illae-llae-le*. Despre *lui* presupune, că ar proveni dintr'un prototip vulgar *iluī*, format după analogia lui *cui*, iar *i* (mai vechiu *iei-ei*) dintr'un prototip vulgar *illae-i*, cu *i* adăugat la sfârșit spre a arăta cazul oblic, ca în *lui* față cu cazul drept *lu*. Articulul (hotărît) *al* (ai, a, ale) îl reduce de aseminea la *illum* (*illi*, *illa*, *illae*), *i* inițial trecând în *e* ca în *el* (*illum*) și apoi înaintea tonului în *a* (ca în *ariciū*=*ericus*, *acest*=*accu'*-*istum*), pr. *illum mēum-ellu-miēu-al miēu*. Articulul (hotărît) *cel* îl derivă din *eccu'*-*illum*, iar articulul nehotărît (*un*, *o*) zice, că este identic cu numeralul *un* (pag. 42—43).

În privința lui *u* din *steauū* [care în limba veche eră *o*] Tictin crede, că *ll* din *stella* s'ar fi perdat fără a lăsa nici o urmă (fără a trece în *u*) și că *stea* s'ar fi contras într'o singură silabă (ca și rom. *rea*, *mea* din disilabele latine *rea*, *mea*), iar *o* din *stea-o-a* s'ar fi intercalat mai în urmă (ca și *i* în *oaie* din *oae*=*ovis*, *ove*, *oe*, *oae*) și că formele *stea* și *steaoa* s'ar mai putea explica încă prin evoluțiunea următoare: *stella*-*stelli*-*steā*-*ste*-*stea*; *stella*-(*i* *lla*-*stella*-*lla*, *steā*-*a*, *steoa*, *steaoa*. Această teorie a lui Tictin [desvoltată în studiul său din vol. XII pag. 442 a revistei lui Gröber] este combătută de Filipide¹⁾. Asupra acestei chestiuni au scris și Miklosich, Schuchardt și Lambrior. Și filologul Gorra, care a dat o bibliografie completă asupra acestei chestiuni, combate părerea lui Tictin²⁾. Părerea lui Tictin a fost susținută de Ovid Densusșianu³⁾.

1) A. Philippide „Istoria limbii romine“, vol. I Iași 1894, pag. 4—35.

2) Gorra „Dell'epentesi di iato nelle lingue romanze“ apărută în „Studj di filologia romanza a. XI pag. 540“.

3) Ovid Densusșianu „Studii de filologie română“ pag. 43, unde are un articol asupra formei „*Steauă*“.

Tietin arată, că la substantivele feminine articolul pentru cazul oblic a fost *eī*, care s'a scurtat în *ī* (case-*eī*=case-*ī*). Declinările le împarte după gen (declinarea masculină, femenină și neutră). La declinări arată, cari sunt formele cazuale corecte, criticând pe cele necorecte (pag. 54—55¹). Arată schimbările fonetice, ce le suferă substantivele în decursul declinării. Susține părerea, că terminațiile *e* și *i* dela cazul oblic din sing. al substantivelor feminine sunt desinențele flecionare din limba latină (case=casae, vulpi=vulpi, etc. pag. 67). În această privință Tietin se deosebește de Lambrior, care, aplicând la limba română teoria generală asupra declinațiunilor în limbile romanice a învățatului filolog G. Paris, susține că formele cazului oblic sunt formate dela cazul nominativ²). Trecând la comparațiunea adiectivelor recomandă a se întrebuința *cât și* în loc de *ca și* (el e tot atit de bogat, *cât și* mine, pag. 86); tot la adiective cu drept cuvânt observă Filipide în gramatica d-sale (pag. 58), că Tietin consideră din nebăgare de samă cuvântul *jos* ca adiectiv invariabil (aceste odăi sînt prea jos pentru noi, ed. II pag. 78). Intre pronume înșiră câteva adverbe, ce le numește *adverbiū pronominale*, din cauză că exprimă aceleași raporturi ca și pronumele (aici=în acest loc, cînd=în care timp, oricum=în orice mod, pag. 93). Formele intonate dela dativul și acuzativul pronumelor personale le numește *pronume dizjunctive* sau *absolute* (mie, ție, lui, ei, mine, tine, el, dînsul, etc.), pe cînd cele „neîntonate“ *pronume conjunctive* (îmi, mi, etc.). Pronumele personal *el* îl explică din dem. *illum* (ille) și *ia* din *illa*, pronumele *dînsul* îl derivă din *de-ipsu(m)-(i) llum*, *dînsa* din *de-ipsa-(i) lla*, iar *însuși*, etc. din *ipsu(m)-mīhi*, etc. Despre *î* inițial dela *îmi*,

1) Tietin „Cărții sau cărței“ în „Arhiva societății științifice și literara din Iași“, vol. I (1890) pag. 666.

2) A. Lambrior „Carta de cîțire“ Iași, 1882 pag. XII.

Hi, îi, își, îl spune, că s'a pus prin veacul al XVI, când aceste pronume au început a se întrebuița și înaintea verbelor, din cauză că acestor forme atone le trebuia un raziu, ca să se poată întrebuița și înainte nu numai în urmă (pag. 98*). Recomandă a se întrebuița alătura cu pronumele posesiv *său, sa* și pronumele personal *lui, ei*, prin care se poate preciza mai bine persoana proprietarului (pag. 103). Pronumele *nehotărîte* le împarte în *pozitive* (oarecine, cineva, fiecare, oricine, etc.) și *negative* (alt, nici un, nimenea, nimica, pag. 111). Trecând la verbe numește *infinitivul, gerundiul, participiul și adjectivul verbal nume verbale* (pag. 135). Supinul nu-l admite. Întrebuițază expresiunea *gen* în loc de formă (*genul activ și genul pasiv*). Arată modificările fonetice, ce le suferă verbele în decursul conjugărilor. Spune, că conjugarea în *î* s'a născut din conj. IV latină pe cale fonologică, vocala palatală (*e, i*) a terminației întunecându-se, când se află în urmă unui *r* precedat de una din vocalele aspre *ă, î, o, u* (a amări, amărise din amărese, etc. pag. 147). Aplicând nomenclatura lui Diez deosebește *forme tari* de conjugare, când tonul stă pe tulpină (jur, tace, prinsoiū, etc.) și *forme slabe*, când tonul se află pe terminație (lucrez, tăcuiū, făcusem, etc.) Timpul prezent îl explică din cel latin prin căderea consonantelor finale latine în limba română; astfel zice, că „juras, jurat și jurant“ trebuiau să dea toate forma *jura*. Necesitatea de a deosebi pers. II de pers. III pare a fi condus la înlocuirea lui *a* cu *i* la conjugarea întâia, după analogia lui *dormi* (din *dormis*), de aci *juri* pentru *juras*; tot așa *taci* pentru *taces* (care ar fi dat „tace“), *duci* pentru *ducis* (care ar fi dat „duce“); prin influența singularului acest *i* s'a introdus mai departe

*) Despre nașterea acestor forme Tietin a scris un studiu „Zur Stellung der tonlosen Pronomina und Verbalformen im Rumänischen“ publicat în Gröber's Zeitschrift f. roman. Philol. IX 590.

și în pers. II plural, pr. *jurati* din *jurātis* (care ar fi dat „jurate“). Despre *văd*, adecă *vidunt* în loc de *vident* zice, că este format după *duc*, *dorm* din „ducunt, dormiunt“; singura formă care prezintă oarecare greutate este *juramus*, trecerea lui *a* în *ă* fiind greu de explicat (Romania, vol. IX pag. 366 și Groeber's Zeitschrift vol. X pag. 247). Arată, că din formele conjunctivului latin s'a păstrat numai persoana III *jure*, *tacă*, *doarmă* (din juret-jurent, tacat-tacant, în loc de taceat, taceant, prin analogie cu ducut-ducant, dormiat-dormiant) și că celelalte forme au fost înlocuite cu ale indicativului, luând spre deosebire particula *să* (*si* lat.) înaintea lor (pag. 151). Imperfectul indicativului îl derivă din cel latin prin schimbări fonetice în terminație și prin căderea finalelor latine, astfel că din *jurabam*, *jurabās*, *jurabat* a trebuit să rezulte *eū jura*, tu *jura*, el *jura*, noi *juram* (*jurabāmas*), voi *jurati* (*jurabātis*), ei *jura* (*jurabant*); *i* s'a pus la persoana a doua din singular spre a o deosebi de a treia, de asemenea și *m* la persoana I din singular s'a pus mai în urmă, căci în documentele cele vechi găsim încă forma *eū jura*; în ce privește persoana a treia ei *jurau* zice, că aceasta este o invenție a literaților, de oarece acuma câteva decenii toată lumea rostiă *eī jura* și că poporul astfel rostește și până astăzi; în mod analog s'a făcut *tăcea*, *ducea*, *auzia* (din tacebat, ducebat, audiebat, pag. 166). Forma perfectului simplu *juraiū*, *tăcuiū*, *gemuiū*, *auziiū* o explică din *jură(v)i*, *tăcūi*, *gemūi*, *audi(v)i* cu tonul trecut pe terminație în conjugarea II și III după analogia celorlalte două conjugări: de asemenea *jurași* (*jurāsti* pentru juravisti), *jură* (*juravit*), *jurară* (*jurare* din juravere = juraverunt); noi *jurarăm*, voi *jurardți* sunt formațiuni noue născute prin influența persoanei a treia din plural, de oarece în limba veche pentru persoana I plural erau formele *jurām*, *tăciom*, *făcum*, *fugim*, iar pentru persoana II *jurat*, *tăcut*, *făcut*, *fugit* (pag.

167). La *preaperfect* nu recomandă a se întrebuiți formele noue (juraserăm, juraserăți, juraseră) dela plural. In ce privește gerundiile dela conj. II și III arată, că ele au împrumutat terminația *ind* dela conjugarea I (tăcînd, făcînd, pag. 171), de asemenea și adiectivele verbale formate dela verbele de conjugarea II și III și-au împrumutat terminația dela conjugarea I (tăcător, făcător). Arată, că circumscrierea perfectului prin „habeo“ cu participiul pasiv se poate urmări pînă în latina clasică (*satis dictum habeo=satis dixi*) și că prin umare noi am moștenit dela latini perfectul compus. Formele verbului auxiliar *am* le explică din prez. *in*dic. a verbului *habere* (*aî = habes, a = habet, am = habemus, ați = habetis, aū = habunt* pentru *habent*: „habeo“, care ar fi dat „aib“, este înlocuit prin „am“, care pare a fi luat din plural; forma *a* dela persoana a treia din singular zice, că s'a introdus în urmă pe cale literară, de oarece cei vechi întrebuițau forma *aū*, pag. 181). Verbul auxiliar *voiū*, care se întrebuițază la formarea viitorului, îl explică din latinul vulgar *volere* pentru *velle*=a vrea (*voiū* din *volo-voru-voriū*, *vei* din *velis-veli*, *va* din *volet-voare-vare-va*, *rom* din *volūmus*, *refi* din *velitis*, *ror* din *volunt*, pagina 186). Despre auxiliarul *as* zice, că conține niște forme de conjugare foarte schimonosite ale verbului *habere*: *as* pare a fi *habuissem*, *ai* (vechiū *ari*) și *ar* (vechiū *arā*) par a reproduce pe *habueras*, *habuerat*, etc. (pag. 186). Întrebuițază și *infinitivul preaperfect* (a fi fost jurat), de asemenea *gerundiul perfect* (fiind jurat, pag. 187). Critică pe cei ce exprimă pasivul prin verbul „a fi“ și participiul trecut al verbului de conjugat, imitând astfel pe francezi, și recomandă a se exprima forma pasivă prin conjugarea *activă* (profesorul pedepsește pe scolarul lenes), prin conjugarea *unipersonală în activ* (vino de grabă, că te chiamă; ar trebui să te pedepsească pentru faptele tale cele rele), prin conjugarea *reflexivă* nu-

mai la persoana III (școlarul lenș să pedepsește de profesorul său), din cauză că construcția perifrastică arată efectul unei lucrări deja săvârșite, iar nici de cum lucrarea, ce se face (biserica este clădită=adeacă e gata; din contră, biserică să clădește=adeacă e încă în construcție, pag. 201). Trecând la adverbe exprimă îndoiiala despre originea latină a lui *e* din *este*, cu care s'au format unele adverbe, zicând, că poate fi și slavon (rimisky=rîmlenește, etc.). La urmă tractează despre formarea vorbelor prin *derivațiune* și *compozițiune* (pag. 231—245). În ediția II și III autorul schimbă nomenclatura cazurilor, întrebuițând N. și A. pentru cazul drept și G. D. pentru cazul oblic spre a corespunde nomenclaturii cazurilor întrebuițate în limbile latină, greacă și germană; *preaperfectul* îl numește și *perfect anterior*. În ediția III sunt lăsate la o parte observațiunile istorice, menținându-se numai observațiunile referitoare la provincialisme și la formele, ce se recomandă a se întrebuița ca fiind corecte.

În *sintaxă* autorul introduce în parte o terminologie nouă, astfel propozițiunea simplă este numită *propoziție curată* (nackter Satz), iar cea *amplificată* se mai numește *dezvoltată* (erweiterter Satz), propozițiunile contrase din mai multe subiecte sau predicate le numește *propozițiuni compuse cu subiect multiplu* sau *predicai multiplu*, iar propozițiunile secundare din o frază le numește *dependente*; propozițiunile subordonate scurte le numește *substituiri*. Exemplele pentru explicarea regulilor date sunt luate din scriitorii noștri și din literatura populară, din când în când se arată uzul sintactic al limbei vechi românești, citându-se exemple din cărțile vechi bisericesti, din documente și cronici.

Tietin, care este fonetist, întrebuițază în ediția II și a III a gramaticii sale sistemă ortografică a Academiei, pentru ca cartea să poată fi introdusă în șecole.

Gramatica lui Gh. Ghibănescu (1892).

Gh. Ghibănescu a publicat în 1892 o gramatică română (pag. 255) intitulată:

„A. Lambrior. Gramatica română, fonetica și morfologia de Gh. Ghibănescu, profesor, Iași 1892”.

În 1893 a publicat partea sintactică (pag. 174). Autorul spune, că la compunerea gramaticii s'a folosit de studiile, ce le-a publicat Lambrior prin revistele „Romania”, „Convorbiri literare”, „Revista de istorie filologică și archeologică”. Fonetica a luat-o întregă din manuscriptele lui Lambrior, iar cea mai mare parte din morfologie și sintaxă împreună cu planul și generalitățile le-a luat din gramaticile lui Charles Delon și F. Brunot.

Înainte de a intra în studiul foneticii, autorul tratează despre producerea și împărțirea sunetelor (pag. 6—18), scriere și pronunțare (pag. 19—24), fonologia latină (pag. 29—32); în partea fonetică se ocupă de schimbările suferite de vocalele tonice, de vocalele a-tone, de consunante (inițiale, mediale, finale) și de grupuri de consunante. Legile fonetice sunt expuse întocmai, ca în gramatica lui Nădejde, cu deosebire că aci este altă întocmire și că partea fonetică este mai pe scurt tratată.

Trecând la partea morfologică autorul vorbește despre părțile de cuvântare, pe cari le numește *categoria*, de substantive și împărțirea lor, de gen și cunoașterea lui după terminație și după înțeles, de număr, de cazuri (*cazul drept și oblic*), de articol, etc. *Articolul* îl împarte în *substantivul* (l, le, a), *pronominal* (al, a), *adiectivul* (cel, cea), *numeral* (un, o), *partitiv* (unil, unele, niște, pag. 88). Ca bază la împărțirea declinărilor ia genul (tipul I masculin și neutru, tipul II feminin, pag. 95). *Adiectivele* le împarte în *calificative*, *cantitative* și *determinative* (pag. 104). Trecând la verbe

deosebește verbele reflexive de cele reciproce. *Perfectul simplu* îl mai numește și *aurist*, plusquamperfectul simplu îl numește *perfectul anterior simplu*, plusquamperfectul compus *perfectul anterior compus*, viitorul I *viitorul absolut*, viitorul II sau exact *viitorul anterior*. La conjugare distinge *formele tari* ale verbelor de cele *slabe*. Supinul nu-l admite, cu toate că, ca și Tictin, recunoaște, că participiul în unele construcțiuni se asemănă cu supinul latin (este greu de zis=dificile dictu est, pag. 150). La conjugări stabilește 5 categorii (I în *a*, II în *ea*, III în *e*, IV în *i*, V în *î*, pag. 152). În capitolul din urmă se ocupă de formarea cuvintelor (pag. 232—255).

Gramatica aceasta are mare asemănare ca conținut cu gramatica lui Nădejde [de oarece și unul și altul s'au folosit de scrierile și manuscriptele lui Lambrior] și cu a lui Tictin [din cauză că amândoi autorii s'au folosit de aceleași gramatici franceze].

Trecând la sintaxă, autorul tratează mai întâiu sintaxa generală (pag. 2—65), apoi cea specială (sintaxa românească, pag. 66—123). Obiectul drept îl împarte în *obiect intern* (servitoarea tac pine) și în *obiect extern* (am dormit un somn greu, pag. 10). Propozițiunile contrase le numește *multiple*. Propozițiunile principale le împarte în *independente*; dacă sunt legate prin conjuncțiuni le împarte după natura conjuncțiunilor, ce le leagă, în *propozițiuni coordonate copulative, disjunctive și adversative*. Propozițiunile subordonate le împarte în *subordonate cauzale, condiționale, temporale, complexive* (subiective, obiective directe și indirecte, subordonate concesive, comparative, finale și concluzive). Apoi mai deosebește *propozițiuni incisive* [incidente principale, pag. 39—57]. După aceasta se ocupă de sintaxa românească, tractând despre „șirul cuvintelor în propozițiune, acordul termenilor din propozițiune, corespondența timpurilor, sintaxa propozițiunilor (pag. 66)“.

La urmă tractează despre ortografie, punctuație și alfabetul greco-slav (pag. 124—174). Atât în morfologie cât și în sintaxă se află ca aplicare la reguli bucați de cetire luate din literatura cultă și din cea populară. Ghibănescu este fonetist.

Gramatica lui R. G. Radoveanu (1892).

În 1892 Radoveanu publică o gramatică (189 de pagini) intitulată:

„Gramatica limbei române întocmită pentru clasele secundare de Radu G. Radoveanu, partea I, etimologia, Bârlad 1892“.

Autorul s'a folosit la întocmirea gramaticii sale de lucrările lui Nădejde, Lambrior, Tictin, Speranță, Pană și ale altora. Ediția II-a a apărut în 1896.

Articolul îl împarte în *hotărît* (primar), *adiectiv* (secundar) și *nehotărît*. Numirile de primar și secundar sunt luate dela Lambrior. Critică pe gramaticii, cari consideră pe *al*, *a*, *aî*, *ale* ca articol impropriu sau pronominal, de oarece acesta nu este decât articol hotărît precedat de prepoziția *a* (lat. ad. pag. 44). Admite trei declinări luând de bază la împărțire terminația substantivelor (I în *ă*, *ea*, *a*; II în *u* și consonante, III în *e*). Ablativul, pe care majoritatea gramaticilor dela 1850 [dela Cipariu] îl lepădaseră, figurează din nou între cazuri în această gramatică (pag. 46). La declinarea III recomandă la genitivul și dativul substantivelor feminine forma articulată în *eî* (frunți+iei=frunței, pag. 61). *Adiectivele* le împarte în *calificative* și *determinative* („numeralele, pronumele adiective”=toate pronumele, cari se întrebuițază însoțite de substantive, afară de cele personale și reflexive). Tot ca adiective determinative zice, că se pot considera genitivul substantivelor, substantivele cu prepozițiuni (casa vecinului, aer de munte, etc.) și adverbele de loc, de timp cu prepoziții (cei de aici, ziua de ieri, de aici, de ieri, pag. 77).

Trecând la verbe nu admite supinul, cu toate acestea zice, că participiul adeseori funcționează ca substantiv verbal, cu deosebire după prepozițiuni, luând când atribut, când compliniri și că în acest caz el corespunde supinului latin (culesul viilor, mă duc la vânat=eo venatum, etc. pag. 118). *Genul pasiv* îl formează în mod perifrastic (pag. 167).

Gramatica lui I. Suchianu (1894).

În 1894 profesorul I. Suceanu a publicat ediția I a gramaticii sale, iar în 1896 ediția III (pag. 306) intitulată:

„Gramatica limbii românești de I. Suchianu, ediția III, București 1896“.

Autorul tratează la început principalele schimbări fonetice (pag. 27—32), trecând apoi la declinările împarte după terminațiune (I în *ă*, *ea*, *a*; II în *u* sau consunantă, III în *e*), arătând tot odată schimbările fonetice, ce le sufăr substantivele în decursul declinărilor (pag. 77); cu toate acestea la urmă (pag. 285) le împarte și după gen, lăsând la libertatea profesorului să-și aleagă sistemul ce-l va găsi mai bun. Adiectivele le împarte în *calificative* și *determinative*. Gradul comparativ îl împarte în *comparativ de egalitate*, *de inferioritate* și *de superioritate*. Verbele reflexive le împarte în *reflexive proprii* (el se laudă, se spală, etc.) și *reflexive improprii*, cari deși au formă reflexivă, însă ele nu arată, că lucrarea exprimată printr'însele se resfrânge asupra subiectului (mă mir, mă sperii, mă nasc, etc. pag. 155).

Despre *supin* zice, că are însemnare de substantiv și de adverb (la apus de soare; a murit pe neașteptate, pag. 159). Gerundiul îl numește *participiul presinte* (*lăudându-l*, pag. 187). Conjugarea pasivă o formează în mod perifrastic.

În 1901 Suchianu publică ediția I a sintaxei (pag. 231). Autorul tratează despre propozițiuni și despre întrebuintărea părților propozițiunii (subiect, predicat, atribut, complimente), despre întrebuintărea *articulului postpositiv* (*l, le, a*) și a celui *prepozitiv* (*al, a, și cel, cea*), despre fraze, despre propozițiunile subordonate, despre întrebuintărea timpurilor și modurilor.

Gramatica economului St. Călinescu (1896).

Economul St. Călinescu a publicat în 1896 o gramatică (pag. 303) intitulată:

„Manual de gramatica română de economul St. Călinescu, București 1896“.

Articolele le împarte în *propriu* (*l, le, a*) și *impropriu* (*cel, cea; al, a*). Declinările le împarte după terminația substantivelor (I în *ă, ea* și *a*; II în *u* și conșurante, III în *e*, pag. 26). *Adiectivele* sunt clasificate în *calificative* și *determinative*. Gradul comparativ îl împarte în *comparativ de superioritate* și în *comparativ de inferioritate*. Perfectul compus îl numește *perfect istoric*, iar modul presuntiv *cătorul presupunerii* (voi să fi arând). Pe lângă participiul trecut admite și supinul (de arat, pe arate, pag. 141). Conjugarea pasivă este formată în mod perifrastic (pag. 206).

Gramatica lui I. Găvănescu și A. Lupu Antonescu (1897).

În 1897 apare ediția II a gramaticii (pag. 159) lui Găvănescu și Lupu-Antonescu intitulată:

„Gramatica pentru clasa I secundară, cuprindând etimologia și formele regulate de Ion Găvănescu, profesor la universitatea din Iași; și A. Lupu-Antonescu, profesor la școala normală „Carol I“, București 1897.

Tot în acest an se publică și ediția II a părții a II a acestei gramatici, care cuprinde formele neregulate și sintaxa (pag. 180).

Autorii nu admit ca articol decât pe *l, le, a*, zicând că *cel, cea* și *al, a* sunt pronume demonstrative, iar *un* și *o* este numeral și că ele puse înaintea substantivului, pronumelui sau adiectivului stau în exprimare nedespărțite de substantiv și se cetesc împreună, în tocmăi după cum se ceteste adiectivul împreună cu substantivul [partea II, pag. 26]. Declinările le împarte după genul substantivelor. La comparațiune gradul comparativ este împărțit în *comparativ de egalitate* (compararea egalitară), *comparativ de superioritate* și *comparativ de inferioritate* (comparare de superioritate și compararea de inferioritate, pag. 33). Intre numerațele multiplicative sunt cuprinse și participiile, a căror tulpină este un numeral cardinal (întreit, încincit, etc.). Printre moduri se găsește [ca și la Circa și Crasan] modul presuntiv și modul oblic. La modul imperativ pe lângă timpul prezent se mai găsește și timpul viitor (să alerg, să aiergi, etc.). La participiu este timpul prezent (alergând) și timpul trecut (alergat, partea I pag. 116). În partea II se tratează formele neregulate din etimologie. Atât în etimologie cât și în sintaxă se dau exemple din scriitorii noștri pentru a se explica regulele¹⁾.

Gramatica lui A. Filipide (1897).

În 1897 A. Filipide, profesor universitar și membru al Academiei române, publică o gramatică (pag. 384) intitulată:

„Gramatică elementară a limbii române de Alexandru Philippide, Iași 1897“.

Autorul tratează la început despre sunete, apoi

1) Tot în 1897 apar în București „Elemente de sintaxa limbii române“, lucrare de o asociațiune didactică, de asemenea la Iași „Gramatică elementară“ de profesoara Cleopatra Atanasiu.

despre accente. Arată, că poziția accentului nu este hotărâtă de firea limbei române, ci de aceea a limbei latine, pentru că accentul latinesc s'a păstrat în general în limba română și că puținele locuri, unde există deosebiri, sunt provocate de cauze independente de accent. Zice, că nu se pot da regulile de poziția accentului și că regulile stabilite de Diez pentru toate limbile romanice, că sufixele derivate ar fi accentuate nu este adevărată, fiindcă există în românește sufixe derivate neaccentuate d. e. *-et*. Este de părere, că ar fi fost bine, ca accentul să se însemne în formele echivoce (prez. *cîntă* perf. *cîntă*). Spune, că prepozițiunile, conjuncțiunile, articolul, verbele auxiliare, unele forme ale verbului *sînt*, pronumele scurtate nu au accent, fiind proclitice ori enclitice (călugărițelor, pag. 7). Se arată, că după cum s'au păstrat accentele latinești neschimbate, tot astfel s'a păstrat și despărțirea silabelor, criticându-se despărțirile din gramatica lui Tictin, că neconforme cu firea limbei românești (pag. 8—9). După aceasta se arată schimbările fonetice, ce le suferă radicalul, când se lipesc la el terminațiuni (pag. 10—12). Trecând la declinări le împarte în 3 (I în *ă*, *ea* și *a*, II în *u*, *u* și consonante, III în *e*). Cazurile le numerează și a nume *cazul 1* (nom. și acuz.), *cazul 2* (gent. și dat.), *cazul 3* (vocativ). Se dau regulile spre a se arăta, cari substantive au cazul 2 singular și pluralul în *e*, citându-se mai multe serii de exemple (pag. 14—17), de asemenea cele ce au forma 2 sing. și pluralul și în *e* și în *i* (pag. 17—23). Se indică schimbările fonetice, ce le suferă substantivele în decursul declinării nearticulate. La declinarea II se dau reguli și o mulțime de substantive masculine, cari se sfârșesc la cazul 1 în *u*, *ă* sau consonante, la cazul 3 în *e* și la plural în *i*, *i*; de asemenea și substantive *eterogene*, cari au la singular aceleași forme ca și cele masculine, iar la plural au *u* sau *uri*; tot odată se dau regulile spre a deosebi după înțeles

substantivele *masculine* de cele *eterogene*, ce sunt ilustrate cu o mulțime de exemple, arătându-se tot odată schimbările de accent și cele fonetice (pag. 23—39). La declinarea III sunt următoarele forme: 1 (*e*), 2 (*î, î, e*), 3 (*o*), pl. (*i, î, e*). Forma 2 sing. și întreg pluralul în *i, î* o au numai femininele, forma 2 sing. și plur. în *e* o au numele feminine de ființe sfârșite în *oare* (cersitoare, etc.). Forma 3 o au numai unele substantive feminine (leleo, dihanco, Marico, etc.), iar forma 1 sing. în *e* și plurală în *î* o au substantivele masculine. Și aci se înșiră mai multe substantive masculine și feminine, arătându-se schimbările fonetice (pag. 39—41). La *adjective* se citează o mulțime de exemple, arătându-se accentuarea și schimbările fonetice, ce se întâmplă în timpul declinării (pag. 44—58). Pronumele sunt împărțite în *personal* [unde se află și cel reflexiv], *demonstrativ* (acést, ist, acél, acéstalalt, ístalalt, cêla, acélalalt, însuși, etc., dînsul, atî't, atăre), *interogativ* (cîine, ce; cîre: cît-cîtă), *nedefinit* (un, una, o: cineva, ceva; vreun, niciun, oricare, etc.), *determinativ* (cel-cea, acél, accá; *articolul I, le, a*: se arată totodată declinarea articulată a substantivelor), *posesiv* (pagina 58—70). *Numeralele* le împarte în *cardinale*, *ordinale* (formate din cele cardinale cu ajutorul articulelor *al* proclitic și *le* enclitic), *distributive* (cîte doi, etc.), *multiplicative* (îndoit, întreit, etc.), *adverbiale* (odată, întia dată, întia oară, de două ori, a doua oară, etc.), *substantivale* (unime, doime, etc. pag. 71—74).

Trecând la verbe dă o listă bogată de verbe, ce se conjugă dupe cele 4 conjugări, din care se poate vedea, că cele mai multe verbe se conjugă după conjugarea IV, apoi după I, iar cele mai puține după III și abia câteva după II (vre-o 20, pag. 74—85). La timpuri întrebuintază pe lângă *trecutul compus I* (am aflat) și *trecutul compus II* (am fost aflînd), de asemenea pe lângă *pluscaperfectul simplu* (afl-ăsem) și cel *compus*

(am fost aflat, pag. 105—111). La viitor dăstinge *viitorul I* (voiŭ afla), *viitorul II* (am să aflu), *viitorul exact* (voiŭ fi aflat). Imperfectul lui *sînt* compus cu conjunctivul prezent arată *activ instans* pentru trecut (eram să aflu; în loc de eram, erai, etc. se aude și era la toate persoanele, pag. 111—112). Intre moduri este și *modul potențial* (voiŭ fi aflînd, etc. pag. 118), pe care Circa îl numește presumpțiv. La *participiu* dăstinge timpul *prezent* (aflînd, căzînd), *trecut* (fiînd căzut, căzută, căzuți, căzute; avînd aflat, aflată, aflați, aflate, pag. 128). Pentru pasiv se întrebunțază două forme și anume *forma reflexivă* numai la persoana a treia din singular și plural (se acopere, se aduce) și *forma compusă* din timpurile verbului „a fi” și participiul trecut pasiv al verbului de conjugat (sînt iubit, iubită). În ce privește forma a doua se observă, că la *verbele perfective* (acele a căror acțiune implică ideea de ceva, care la un moment dat trebuie să se sfîrșească, precum scriu, stric, risipesc, las, părăsesc, trimet, trec, asez) prezentul, imperfectul, viitorul indicativului, prezentul conjunctivului, prezentul optativului, prezentul infinitivului, prezentul participiului se exprimă prin forma reflexivă întrucît aceasta este posibil, adică la persoana a treia; la *verbele imperfective* (acele a căror acțiune nu implică ideea de ceva, care la un moment dat trebuie să se sfîrșească, precum iubesc, blastăm, laud, uresc, respectez, tem, doresc, văd) forma reflexivă este la aceleași timpuri (macar că posibilă) mai rar întrebunțată; numai la „nasc, văd, zăresc” forma reflexivă servește pentru pasiv și la pers. 1, 2 (pag. 129 și 138). Spune că, între verbele *reflexive* (mă iubesc, îmi zălesc, etc.) sunt unele, cari se întrebunțază numai sub *forma reflexivă de obiect drept* (mă încapăținez, mă încrunt, mă răstesc, mă îngîmf, etc.), iar altele au ca reflexive de obiect drept un înțeles deosebit decât cel obișnuit (aflu, apuc, arăt, asămăn, etc.) și în fine, că altele

se întrebuintază ca reflexive de obiect drept numai la persoana 3 din sing. (se cade, se încapă, se pare, se cuvine; se mijeste=*verbe unipersonale*, pag. 138—144). La formarea tuturor timpurilor se arată schimbările fonetice suferite de verbe atât în rădăcină cât și în terminațiuni, de asemenea și variarea accentului. Pe lângă conjugarea verbelor regulate se arată și timpurile neregulate ale verbelor, ce se abat dela conjugarea regulată. Mai departe autorul dă o foarte lungă listă de *prepoziții* (pag. 145—158). Intre *conjunții* (pag. 158—160) se înșiră și pronumele interogative, relative și nedefinitele compuse cu dânsle, de oarece servesc a legă propozițiuni secundare cu celea principale. Apoi dă o listă de verbe, cari se compun din prefixe prepoziționale (*abat, descînt, întrec, preling, răsfrîng, răsar, străbat*, etc. pag. 160—163), iar după aceasta urmează numeroase sufixe derivative (substantivale, adiectivale, verbale) cu o listă foarte lungă de cuvinte derivate (pag. 163—176). Se arată, că un alt mijloc de a căpăta cuvinte noue, pe lângă acel al derivărilor, mai are limba română în izolare, adevă: „Două sau mai multe cuvinte, legate între ele într-un raport oarecare, capătă cu vremea un înțeles unic (cuvinte compuse): b) Un cuvînt supt forma de regim devine cu vremea un nou cuvînt (adăpost—ad depositum; adevăr—ad de+verum; amează—ad+media+dies, binecuvintez, bine voitor, cel de sus, etc., pag. 176—178)“. Trecând mai departe la *adverbe* arată, cari vorbe pot să fie luate ca adverbe: „a) Adiectivul întrebuintat ca compliment circumstanțial de mod (delicat, sălbatic, gîngav, etc.). b) Numeralul ordinal și multiplicativ (întîiu, al doile, etc.; însutit, înmiit, etc.). c) Forma în e dela adiectivele în esc (bărbătește, domnește, etc.). d) Forma în is (chior + is, fațis din față + is, etc.). e) Substantivele, care arată timp, însoțite de numerele cardinale, ordinale ori de „întregi și „tot“ (anî întregi, doi anî, tot anul, etc.)

f) Zilele săptămînii (Luni-Lunea, Marti-Marțea, etc., pag. 178—179)“. Urmează o lungă înșirare alfabetică de adverbe, ce conține 14 pagine (pag. 180—194).

După aceasta urmează *întălesul formelor* [sintaxa, pag. 197—384]. Mai întâiu se tractează despre cazuri, arătându-se că cazul 1 (nom. și acuz.) servește pentru subiect, obiect drept și predicat, iar cazul 2 (genet. și dat.) se întrebuițază, când numele este însoțit de un pronume sub forma 2 și împrumută întălesurile acestei forme. Se arată cazurile, când numele se întrebuițază fără pronume și anume: „a) Când numele servește ca predicat (sînt om; casa este frumoasă). b) Numele proprii de botez masculine și de familie (Teodor și Ioan sînt fiii lui George). c) Când sînt înșirate toate lucrurile dintr-un grup (am uitat rîe și tot—am uitat rîea, pag. 197)“. Afară de aceste cazuri spune, că numele este însoțit de obicei de patru pronume, de determinativul *cel* (numit și articol adiectival), de articolul: *l* (numit și articol substantival), de articolul *al* (numit proclitic) și de nedefinitul *un* (numit și articol nedefinit). Autorul vorbește de întrebuițarea acestor articuli (pag. 197—204), arătând când se articulează sau când nu se articulează substantivul fiind însoțit de pronume, de numerale (pag. 204—212), de adiective (pag. 212—219): de asemenea când se întrebuițază adiectivul articulat și când nu (pag. 220—226), și tot odală când se întrebuițază cazul 3 (vocativul) articulat și nearticulat (pag. 226—230). Pentru fiecare caz arătat mai sus, precum și pentru chestiunile, ce se tractează până la sfârșit, se dau numeroase exemple culese din Creangă, Eminescu, Odobescu, Negruți, Ispirescu, Conachi și Alexandri. Autorul, după cum arată în prefață, a cules cuvintele din dicționarul lui Cihae, notând pe bazele lor forme, iar după aceasta a ales exemple din scriitorii amele, iar după aceasta a ales exemple din scriitorii amînți mai sus și a însemnat pe baza lor întălesul formelor. Mai

departe tractează despre întrebuințarea pronumelor (pag. 230—266). Vorbind despre înlăturarea echivocului la pronumele posesive *său* și *lui* nu recomandă a se pune *său* când se rapoartă la subiectul propoziției, iar *lui* când se rapoartă la un alt membru al aceleia (d. e. Alexandru a plecat cu Gheorghe la drum, cărțile *sale* le-a luat, pe ale *lui* a uitat să le ce). Așa ceva, zice autorul, că e cu desăvârșire neromânească, căci românul zice: „Alexandru a plecat cu Gheorghe la drum, cărțile *sale* (ori cărțile *lui*) le-a luat, pe ale *lui* George a uitat să le ce (pag. 239)”. Tot odată arată, că fraza citată de Tietin [Sintaxă, pag. 61] din Ispirescu pentru sprijinirea teoriei de mai sus este întâmplătoare, de oarece în alte locuri Ispirescu nu face nici o deosebire între întrebuințarea acestor două pronume (*său*, *lui*, pag. 239-240). Se explică înțelesurile cazului 2 (genetiv și dativ) dela declinarea pronominală (pag. 250—266) și întrebuințarea numeralilor (pag. 266—269).

Mai departe se tractează despre întrebuințarea modului indicativ (pag. 269—272), conjunctiv (pag. 272—292), optativ (pag. 292—300), potențial (pag. 300—301), imperativ (pag. 301—302), infinitiv (pag. 302—312), participiu (312—325) și a altor forme modale, cari arată posibilitatea și concessia (pag. 325—327); apoi se ocupă de întrebuințarea timpurilor la toate modurile (pag. 327—352). La sfârșit se tractează despre întrebuințarea și înțelesul propozițiilor (pag. 353—362), conjuncțiilor (pag. 363—371), adverbilor (pag. 371—372), interjecțiilor (pag. 372), despre înțelesul prefixelor și sufixelor (pag. 372—373), despre congruența [concordarea subiectului cu predicatul, a atributului cu substantivul pe care îl determină, pag. 373—380; atracția modurilor, pag. 380—382), despre accent (pag. 382) și despre poziția cuvintelor (pag. 383—384).

Cu drept cuvânt se poate spune, că aceasta este cea mai bună și cea mai completă gramatică, ce a

apărut până acuma, de oarece în morfologie sunt catalogate toate formele părților de cuvânt, iar în sintaxă sunt arătate numeroasele întrebuintări și înfălesuri ale părților de vorbire, toate acestea fiind alese cu multă iscusință și răbdare din lexicografii și scriitorii noștri. Filipide este fonetist.

Gramatica lui Gh. Adamescu.

Gh. Adamescu a publicat în 1900 ediția I a gramaticii sale, iar în 1901 a tipărit ediția III sub titlul: „Leccióni de gramatică pentru clasa II secundară, conform programei din 1899 de Gheorghe Adamescu, profesor la liceul Sf. Sava, edițiunea III Buzurești 1901”. În 1904 s'a tipărit ediția IV.

După noul program din 1899 învățământul gramatical în școale a fost simplificat, acuma nu se cere ca elevul să știe regulile, ci să se servească de regulile pentru scopuri practice. Autorul zice, că scopurile practice ale învățământului gramatical sunt în primul rând două: a) Să se poată înțelege regulile de gramatică ale limbilor străine, ce le învață școlarul în liceu. b) Să se servească în compozițiune și în vorbire de forme corecte și să-și dea samă școlarul de regulile ortografice și de punctuațiune, ce trebuie să le aplice. Toate chestiunile, ce sunt în legătură cu discuțiunile filologice, au fost lăsate la o parte, prin urmare și comparațiunile cu dialectele românești și cu limbile neolatine. Aceste chestiuni se tratează în clasa V, unde se predă gramatica istorică a limbei române¹⁾. Autorul are la început câteva lecțiuni introductive, în care arată ce este vorba și ce este vorbirea, cari sunt elementele lor, raportul

1) Pe lângă „Gramatica istorică și comparate a limbei române” publicată de I. Manliu, a mai publicat o gramatică istorică I. A. Rădulescu-Pogoneanu și alți T. D. Speranță și P. Popescu Deliu. În 1899 Speranță a publicat o gramatică pentru cursul primar, iar în 1901 o sintaxă pentru cursul secundar.

între graiu și înțales, fixând în acelaș timp paralelismul, ce se observă continuu între vorbă și vorbire. După lecțiunile introductive se încep a se tracta părțile vorbirii. Se arată împărțirea substantivelor după însemnare, se explică numărul, genul și cazul; tot odată la substantive este tractat și *pronumele substantival* (pronumele personal, interogativ, relativ și nehotărît). Declinarea substantivelor este împărțită după genuri. Trecând la articol îl împarte în *articol postpozitiv* (enclitic=*l, le; a*) și *prepozitiv* (adiectivale=*cel, cea; posesiv=al, a; nehotărît=un, o*). Pe lângă „pronumele substantivale” amintite mai sus, autorul se ocupă de *pronumele adiectivale* (posesive, demonstrative, interogative, relative și nehotărîte), cari de obicei stau pe lângă substantive, determinându-le și numai rar stau singure, ținând locul substantivelor. Apoi se ocupă de adiective și numerale. Mai departe tractând despre verbe și conjugări, admite supinul pe lângă participiul trecut și gerundiul (pag. 109). După prepozițiuni, conjuncțiuni și interjecțiuni se ocupă de formarea cuvintelor (pag. 147—159).

În 1901 autorul publică „Lecțiunile de sintaxă” (pag. 153). În această parte se tractează sintaxa generală. În 1902 apare ediția II, iar în 1904 ediția III. Autorul ia ca punct de plecare fraza, pe care bazază întreaga sintaxă¹⁾.

Inrăurirea gramaticii lui Filipide se observă, de oarece Adamescu a luat toate exemplele din autori spre a arăta elevului, că regulele sintactice sunt întemeiate pe studiul amănunțit al scriitorilor.

---

1) În 1904 apare în București „Etimologia (ediția I) de Lupu Antonescu, iar în 1904 „Sintaxa” (ediția V). În 1908 Eusebius Popovici a publicat la Suceava „Gramatica română” (ediția II).

Gramaticile noue.

În 1908 reformându-se programele din 1899, gramatica se face începând din clasa I până în clasa IV la un loc cu citirea. Din această cauză cărțile de citire, cari sunt lucrate pe clase, cuprind și materia gramaticală respectivă prevăzută de program. În conformitate cu noul program, pe lângă gramatica lui M. Dragomirescu și Adamescu au mai apărut dela 1909 încoaace „Carte de citire și gramatică de Suceanu și M. Stroescu“, București 1909, „Carte de limba română [ce conține și gramatica] de P. V. Haneș“, București 1910, „Curs de limba română“ de Densușianu—Candrea—Caracostea, București 1910 și „Gramatica română“ de Niculae Bogdan, Brașov 1914. În aceste cărți de citire-gramatici declinările sunt împărțite după terminație (Densușianu-Candrea-Caracostea) sau după genul substantivelor (P. V. Haneș; Mihail Dragomirescu și Gh. Adamescu), articolul în *articol enclitic* (l, le, a), *proclitic* (cel, al), *nedefinit* sau *nehotărît* (un, o, Densușianu-Candrea-Caracostea) sau în articol *prepozitiv* (cel, al, un) și *postpozitiv* (l, le, a, P. V. Haneș), ori în *articol enclitic* (l, le, a), *articol adiectival* (cel, cea), *articol posesiv* (al, a) și *articol nehotărît* (un, o, Dragomirescu și Adamescu). Adiectivele se împart în calificative și demonstrative (Densușianu-Candrea-Caracostea). Modul *conjunctiv* (Dragomirescu și Adamescu) este numit și *subjunctiv* (Densușianu-Candrea-Caracostea). Modul *optativ* mai este numit și *condițional* (Densușianu-Candrea-Caracostea; Dragomirescu-Adamescu). *Vîitorul II* se mai numește și *vîitor anterior* (Densușianu-Candrea-Caracostea). *Participiul prezent* (P. V. Haneș) mai este numit și *gerundiu* (Dragomirescu-Adamescu). Unii gramatici mai păstrează *supinul* pe lângă *participiul perfect* (Densușianu-Candrea-Caracostea). Verbele *impersonale* (Dragomirescu-Adamescu) mai sunt numite *unipersonale* (Densușianu-Candrea-Caracostea).

OCHIRE RETROSPECTIVĂ.

Epoca I (1757—1780).

Aruncând o privire asupra evoluțiunii studiului gramaticii limbii române vedem, că primii gramatici români **Dimitrie Eustatie Brașoveanul** (1757) și arhimandritul **Macarie** (după 1757) au fost foneticiști. Ei se mărginesc la simpla observare a formelor gramaticale, pe cari le înregistrează, fără a arăta schimbările fonetice și fără a explica diferitele forme morfologice. Nomenclatura gramaticală cuprinde pe lângă terminii românești, dintre cari unii sunt o traducere a celor latinești, și termini slavoni și grecești. Declinările și conjugările sunt împărțite în clase numeroase. Pe când Eustatie întrebuintează 6 cazuri (nunitoarea, născătoarea, dătătoarea, pricinuitoarea, chemătoarea și luătoarea), Macarie admite numai 5 [lăsând la o parte cazul „luătoarea“=ablativ].

Epoca II (1780—1854).

Micul publicând la 1780 în limba latină gramatica sa română întrebuintează terminologia gramaticală latină. Gramatica lui Micul este întâia gramatică română sistematică, în care găsim aplicată nomenclatura gramaticală latină și împărțirea diferitelor categorii gramaticale după modelul latinesc. El introduce subiectivismul în filologia română. Micul pornind dela idea gre-

șită, că limba română se trage din latina clasică și a căutat să o reducă pe cât este posibil cel puțin în formă, căci în fond era greu, la limba latină. Pentru acest scop, el a creat o sistemă ortografică etimologică scriind cuvintele românești de origine latină, nu după cum se pronunță, ci după prototipul lor latinesc, dând în acelaș timp reguli, după cari trebuie să se cetească acele cuvinte scrise după ortografia sa latinească spre a nu se depărtă de pronunțarea actuală. Prin aceste reguli de cetera Micul arată pentru întâia dată principalele legi fonetice, după cari s'a format limba română din limba latină sau după cum zice dânsul „cum s'a stricat limba română din limba latină“ : crezând că limba română este coruptă din latina clasică, el caută să o curețe de împrumuturile străine spre a o reda iarăși curată, cum a fost înainte de a fi venit în atingere cu poarele străine. Prin urmare Micul este întâiul gramatic român, care a inaugurat *principiul etimologic* latin în scrierea limbei române și ca urmare în studiarea gramaticii limbei române, care principiu a înăurit în mare parte studiul gramaticii române până la Lam-brior (1882).

Articolul îl împarte în „indefinit“ (un, o) și „definit“ (l, le, ul, a). Declinările nu le împarte nici în o clasă, ci declină mai întâiu substantivele masculine, apoi cele feminine, stabilind regula nu întotdeauna exactă, că numai articolul se declină, iar numele rămâne ne-schimbat (tăta-l', tăta-hui; domn-ul, domn-ului; canele, cane-lui; donna-a, donna-ei). Impărțirea verbelor în 4 conjugări, ca și în limba latină, o găsim pentru întâia oară în gramatica lui Micu. Sintaxa este tractată după tipul sintaxei latinești, arătându-se în scurt asemănările și deosebiriile dintre sintaxa românească și cea latină (pag. 61—70).

Ediția II, care a fost publicată de Șincaiu în 1805 se deosebește de ediția lui Micul din 1780 mai mult în

privința ortografiei, care este cu mult mai simplificată decât cea din 1780.

Principiul etimologic latinist inaugurat de Micul a fost urmat de **Radu Tempea**, care în 1797 a publicat gramatica sa scrisă cu litere cirilice (sore, omeni, duo), la compunerea căreia s'a folosit mai mult de gramatica lui Micul și de a lui Morariu și mai puțin de a lui Văcărescu.

Budai Deleanu (1805 și 1812), continuatorul curentului latinist, introduce declinarea nearticulată prepozițională (N. homu, G. de homu, D. la homu, A. pre homu, Ab. dela homu) admitând articolul definit *lu, l' le*, ea și *a*.

Alt reprezentant al principiului etimologic din aceeași epocă a fost **Petru Maior**, care pentru întâia dată a arătat, că limba română se derivă din limba latină populară. El susține în mod greșit că limba română este mama limbei latine. El îndreptă greșelile gramaticilor anteriori în ce privește articolul, arătând că *l* este articol, iar nici decum *ul*, de oarece *u* face parte din nume, iar nu din articol; de asemenea arată, că în cuvântul *steaoua* articolul este *a*, iar nu *oa*, din cauză că *o* se ține de nume, iar nu de articol*; tot astfel spune, că *ea* nu este articol feminin, ci numai *a*, din cauză că *e* face parte din nume. Maior a fost întâiul gramatic român, care a avut în vedere în lucrările sale gramaticale și dialectul român din Macedonia.

Alt reprezentant al etimologismului a fost **Ioan Alexi**, care a publicat gramatica sa română în limba latină (1826), la compunerea căreia s'a folosit de gramaticii anteriori, dar cu deosebire de *Loga* întrebuintând ortografia lui Petru Maior.

Curentul latinist a fost continuat de **Săulescu** (1833), **Bălășescu** (1848), **Câmpeanu** (1848), ajungând la exa-

---

*) Aceasta teorie a lui Maior a fost susținută mai târziu de Mihelțanu, Circa și Lambrior.

gerare în scrierea subiectivă „Tentamen criticum“ de **Laurian** (1840). Tot la unii gramatici din această epocă (**Bălăşescu** şi **Ianoviciu**) se observă tendinţa de a su-pune prin analogie neologismele la vechile legi fonetice ale limbei române (subiept, prepusăciune, dechi-năciune, etc.), precum şi de a se studia gramatica ro-mână şi din punct de vedere filologic (**Săulescu**, **Lau-rian**, **Bălăşescu** şi **Câmpeanu**).

Principiul fonetic reprezentat în epoca trecută de *Eustatie Braşoveanul* şi *Macarie* a fost continuat şi sus-ţinut în epoca a doua de către *Ienăchişă Văcărescu* (1787), *Morariu* (1788), *Marki* (1810), *Clemens* (1821), *Eliade Rădulescu* [numai în gramatica din 1828], *Gole-scu* (1840), *Blazeviciu* (1844) şi *Ianoviciu* (1851 şi 1855).

Văcărescu introducând terminologia italiană (tra-pasatu imperfetu, sojet, sostanţă, etc.) mai păstrează câteva urme din nomenclatura slavonă [glasnice=veca-le ; neglasnice=consumante ; slovă, slomnire=silabă]. El însoţeşte terminii noi cu termeni echivalenţi româneşti, fără a-i romaniza (articol adică încheere, nome adică nume, congiunţiune adică legare, ş. a.). **Văcărescu** face mai mult un şir de observaţiuni trecând repede asupra materiei, din această cauză gramatica sa nu poate fi pri-vită ca o gramatică sistematică. Stilul este greoiu şi uneori chiar confuz.

Eliade Rădulescu prin publicarea gramaticii sale scrise cu litere cirilice (1828) a răspândit o termino-logie ştiinţifică potrivită cu firea limbei româneşti. Gra-matica lui **Eliade** este una din cele mai bune din câte au apărut până la dânsul. El a îndreptat multe din gre-şelile gramaticilor anteriori şi a simplificat alfabetul şi ortografia. Sintaxa a tractat-o mult mai pe larg decât antecesorii săi. Din punct de vedere pedagogic aceasta este întâia gramatică metodică scrisă în un stil clar, care a servit de model multora din gramaticii următori.

Dela 1839 însă Eliade fiind influențat de limba și literatura italiană părăsi principiul fonetic, căutând a da limbii române o formă cât mai apropiată de limba italiană.

Iordachi Golescu cu toate că a publicat gramatica sa tipărită cu litere cirilice (1849) în urma gramaticii lui Eliade, totuși în privința terminologiei gramaticale nu urmează pe Eliade, ci pe Ienăchiță Văcărescu, dela care împrumută cu deosebire nomenclatura slavonă și italiană, păstrând câteva resturi din terminologia gramaticilor greci din timpul fanarioților. Golescu însoțește în totdeauna terminii tehnici cu unul sau mai multe cuvinte românești (litere adică slove, vocale adică glasnice sau sunătoare, ș. a.) El vorbește în trează și despre provincailismele limbii române, arătând câteva diferențe ortoepice și fonetice dintre Munteni, Moldoveni și Ardeleni. Despre Românii din Macedonia însă nu amintește nimic. Numele, declinarea numelor, sufixele diminutive, conjugarea verbelor regulate și neregulate, adverbele și prepozițiunile sunt tractate mai pe larg decât la gramaticii anteriori.

I. Morariu, care s'a folosit la compunerea gramaticii sale (1788) mai mult de gramatica lui Micul și mai puțin de a lui Văcărescu, este fonetist.

A. Clemens, care este tot fonetist, s'a servit la scrierea gramaticii sale (1821) de gramatica lui Morariu și de a lui Văcărescu.

T. Blazevidiu, care este tot fonetist, a introdus în gramatica sa (1844 și 1856) terminologia germană [intrebuintând în loc de cuvântul „prepozițiune“ expresiunea „relăciunătoriu=Verhältnisswort“; legătivul=Bindewort=conjunțiunea; simțitivul=Empfindungswort=interjecțiunea, etc.], de asemenea și **Ianovicu** (1850 și 1855).

Epoca III (1854—1882).

T. Cipariu publicând „Elemente de limb'a romana dupa dialecte și monumente vechi (1854)“, „Principia de

limba și scriptura" (1866 ed. II), „Gramatica limbii române" (partea I 1869, partea II 1878) inaugurează studiul istoric al limbii române. Cipariu fiind cel mai mare reprezentant al curentului latinist din această epocă a căutat să popularizeze teoria lui Maior despre originea limbii românești. El și-a dat silința de a reînvia vechile cuvinte și forme românești de origine latină, cari dispăruseră din vorbirea zilnică și pe cari le adunase din vechea noastră literatură bisericească, cu scop de a forma o limbă literară comună pentru toți Români (considerând evoluțiunea limbii ca desăvârșită în veacul al 16). Greșala lui Cipariu a fost, că dânsul, ca și Micul, Sinciau și Maior, a împărtășit părerea dominantă din veacul al XVIII, după care se credea, că limba este o creațiune artificială a omului și că prin urmare gramaticul și filologul poate să îndrepteze limba vorbită și scrisă conform părerilor sale individuale; pe când astăzi atât gramaticul cât și filologul studiază limba, după cum este în realitate, căutând să descopere legile, după cari o limbă se formează și evoluează, limba fiind considerată ca un organism străbătut de legi naturale, cari nu se pot schimba după voința gramaticilor și filologilor.

Cipariu, ca și Micul și Sinciau, n'a prezentat prin lucrările sale gramaticale o icoană fidelă a limbii române, de oarece el pune în gramatica sa cuvinte și forme vechi românești, ce nu se mai întrebuintază astăzi. Altă greșală a lui Cipariu a fost, că dânsul nedându-și samă de însemnătatea limbii poporului nu a luat exemple din literatura populară, în care se oglindefte limba vorbită, ci a avut în vedere atât în partea morfologică [pe care în mod greșit o numește etimologie, ceea ce însemnă derivarea cuvintelor] cât și în partea sintactică mai mult limba din textele vechi, care nu ne poate da o icoană fidelă de sintaxa românească, de oarece cele mai multe cărți bisericești fiind traduceri ad literam din slavonește sau grecește sunt influențate de

construcțiunile limbei străine respective. În toate scrierile gramaticale și filologice ale lui Cipariu se observă tendința de a justifica sistema sa ortografică, prin ajutorul căreia putea să latinizeze limba cel puțin pentru vedere, căci în fond era greu, de oarece în acel timp desvoltându-se în România literatura, cu deosebire poezia [Negruți, Alexandri, Eminescu], a început din partea societății literare „Junimea” din Iași (T. Maiorescu*) o reacțiune contra curentului latinist susținut de Cipariu.

Meritul lui Cipariu este, că dânsul a studiat mai întâiu limba veche românească, dând o atenție deosebită foneticii. Tot el a uniformizat terminologia gramaticală, care a fost primită de toți gramaticii următori.

Alți reprezentanți ai etimologismului din această epocă au fost *Munteanu* (1860), *Mihellanu* (1870), *Mălin* (1870), *Neagoe* (1874), *Massim* (1874), *Puşcăriu* (1875), *Ćirca* (1878), *Cetăţanu* (1878), *Străjan* (1881), cari mai mult sau mai puțin au fost înrăuțiți de lucrările lui Cipariu.

Principiul fonetic a fost reprezentat în această epocă prin *Hil* (1858), *Alexandri* (1862) și *Pumnul* (1864).

Pumnul, cel mai mare reprezentant al fonetismului din această epocă, a căutat să stabilească pe baze științifice principiul fonetic inaugurat în a doua jumătate a veacului al 18 de Eustatic-Braşoveanul și de Marcarie. Pe când etimologistul Cipariu căută să dea limbei actuale un aspect cât se poate mai apropiat de forma sa primordială prin rădicarea cuvintelor și formelor arhaice la rangul de cuvinte și forme literare, fonetistul Pumnul, plecând dela limba vorbită în timpul său, caută să impună legi pentru viitoarea evoluțiune a limbei. Și unul și altul tindeau la uniformizarea limbei, căutând a înlătură deosebirile, cari rezultaseră din schimbarea înceată și inconștientă a graiului. Spre a ajunge

---

*) T. Maiorescu „Critice” București 1874, pagina 323—341 și 275—319.

la această uniformizare școala etimologică tindea la latinizarea limbei, iar școala fonetică la romanizarea tuturor neologismelor și a termenilor tehnicii. Astfel Pumnul înlocui cuvântul „gramatică” cu *limbământ*, „logică” cu *cugățimânt*. Neologismele, conform principiului analogiei, le șupune la vechile legi fonetice, ce nu-și mai puteau exercita înrăurirea lor [evenemânt în loc de eveniment, frângământ în loc de fragment, regulământ, fundământ, după analogia cuvintelor vechi românești „acoperemânt, jurământ, etc. ; ocupăciune în loc de ocupațiune sau ocupație, formăciune, năciune, etc., după analogia cuvintelor rugăciune, stricăciune, etc.] Teoriile lui Pumnul au avut mai multă înrăurire în Bucovina și Moldova, în Muntenia mai puțin [un mare susținător al teoriei analogiei lui Pumnul a fost etimologul Circa, fost profesor în București]. Principiul fonetic dus la extremitate de Pumnul a fost combătut de T. Maiorescu¹⁾. Marele merit a lui Pumnul a fost însă întemeierea principiului fonetic, care încetul cu încetul a străbătut în toate țările române, înlăturând treptat sistemele ortografice etimologice din scrierea limbei române.

Epoca IV (1882 până astăzi).

A. Lambrior a fost întâiul filolog român, care a aplicat principiile filologiei romanice comparate la studiul foneticii și morfologiei române.

Principiul fonetic, apărut în epoca trecută de Pumnul, a găsit în Lambrior un zălos continuator. *Nădejde* și *Ghibănescu* au răspândit prin gramaticile, ce le-au publicat după manuscrisurile rămase dela Lambrior, nouele teorii ale acestui distins filolog, care a inaugurat o nouă epocă în studierea limbei române, rupând cu subiectivismul din epocile trecute și îndrumând cercetările asupra limbei române pe calea cea adevărată. Lambrior, ca și Cipariu, a studiat limba românească din

1) T. Maiorescu „Critice” București 1874, pag. 145—222.

textele vechi, dar în acelaș timp a ținut samă de evoluțiunea limbei române, având în vedere literatura nouă și dialectele. Lambrior în explicarea legilor fonetice se rapoartă la latina populară, la limbile neolatine și la dialectele lor, la limba românească și la dialectele românești și numai arareori la limba latină clasică.

Studiile gramaticale și filologice începute de Lambrior au fost continuate cu mult succes de **Filipide** și **Tictin**, reprezentanții cei mai autorizați de astăzi ai principiului fonetic.

Principiul etimologic începe a decădea în epoca aceasta pe măsură ce principiul fonetic luă avânt în urma lucrărilor lui Lambrior, Filipide și Tictin.

Pe când unii din gramaticii din epoca II (Iorgoviciu, Săulescu, Bălășescu, Câmpeanu) și III (Cipariu, Circa, Străjan) și IV (Lambrior, Nădejde și Tictin) tractează și chestiuni filologice în gramaticile lor, căutând a explica cum s'a format articolul, pronumele, cum s'au derivat timpurile românești din cele latinești, etc., Filipide adună în morfologie, cu iscusință și răbdare, toate formele categoriilor gramaticale, iar în sintaxă arată numeroasele întrebuintări și înțelesuri ale părților de vorbire, bazându-se pe materialul cules din lexicografii și scriitorii noștri. Gramaticii mai noi (Adamescu, Sucheanu și Stroescu, Haneș, O. Densusanu, Caracostea și Candrea) urmând pe Filipide lasă la o parte în gramaticile lor teoriile filologice, derivările din latinește ale formelor fleesionare, comparațiunile cu formele din limba veche românească și cu limbile neolatine, studiind limba în mod obiectiv pe baza scriitorilor și a literaturii populare, din care își scot exemple pe baza cărora formulează regulele gramaticale.

BIBLIOGRAFIE

Citez aici scrierile referitoare la unele părți separate ale gramaticii românești [asupra foneticii, morfologiei, formării vorbelor, sintaxei] fără a mă ocupa de conținutul lor și fără a avea pretenția de a fi dat o listă completă ¹⁾).

I. Fonetica.

Mussafia „Zur rumänischen Vocalisation“ Wien 1868.

C. D. Georghian „Essai sur le vocalisme roumain“ Leipzig 1876.

Gaster „Zur rumänischen Lautgeschichte, die Gutturale tenuis“ Halle 1878.

Lambrior a scris următoarele: 1 „L'E bref en roumain“, în Romania din 1878. 2 „Essai de phonétique roumaine“, în Romania din 1880—81. 3 „Notes sur les labiales en roumaine populaire“, în Romania din 1885 [articole rezumate de I. Nădejde în Contemporanul an I, pag. 495]. 4 „Indreptariu, studiu filologic“ în Convorbiri literare an XV.

Miklosich „Beiträge zur rumunischen Lautlehre I-V“ Wien 1881—1883.

Aron Densușianu „Din vocalismul latin și român“ Iași 1882.

Tiktin a scris următoarele: 1 „Studien zur rumänischen

1) La formarea acestei liste până la 1895 m'am folosit de bibliografia citată de L. Șăineanu în „Istoria filologiei române, ediția II, București 1895“, iar dela această dată am continuat-o până astăzi, cercetând revistele străine și bibliografia românească.

Philologie“ Leipzig 1884. [Aci se tractează despre evoluția diftongilor *ia* și *ea* și înrăurirea sibilantelor asupra vocalelor învecinate]. 2 „Der Vocalismus des Rumänischen“ în Zeitschrift f. rom. Phil. X—XII. 3 „Die rumänische Sprache“ în Gröber's Grundriss f. rom. Phil. I, pag. 438—461¹.

V. *Burlă* „Despre pronunțarea lui *s* în limba română“ în Revista lui Tocilescu I 17—32.

G. Gr. *Băleanu* „Fonetica limbii românești așezată pe baze fiziologice“ Iași 1896 [autorul se ocupă mai mult de fiziologia sunetelor decât de fonetică].

Simion Manăciuc „Daco-romanische Sprach und Gesellschaftsforschung“ I Theil. Oravieza 1890¹).

Teodor Alimănescu „Essai sur le vocalisme roumain“, Lausann 1895.

Arthur Byhan „Die Entwicklung des *e* vor nasalen in den lateinischen Elementen des Rumänischen“. (Dritter Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, 1896, pag. 1—70).

Rudolf Geheeb „Prosthetisches *a* und *s* im Rumänischen“ (JB V, 1898, pag. 1—50²)

Arthur Byhan „Die alten Nasalvokale *ã* und *â* in den slavischen Elementen des Rumänischen“ (JB V, 1898, pag. 298—370).

A. *Tiktin* „Der konsonantismus des Rumänischen“ Zeitschrift f. rom. Phil. 1899 pag. 318—328 și 489—500).

Adolf Storch „Vokalharmonie im Rumänischen (JB VII, 1900, pag. 93—175).

A. *Philippide* „Lateinischer und rumänischer Wortaccent“ (Forschungen zur romanischen Philologie, Halle VI—646, XXXVI 1900).

---

1) În partea gramaticală se tractează fonologia, morfologia și lexicografia.

2) JB V 1898 „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, fünfter Jahrgang 1898“.

I. A. Candrea-Hecht „Lés éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme“. Paris 1902.

G. Weigand „Der Schwund von *n* durch Nasalierung“ (JR. XI, 1904, pag. 188—192).

Sextil Pușcariu „Lateinisches *ti* und *li* im Rumänischen, Italienischen und Sardinischen (JB. XI, 1904 pag. 1—187).

G. Weigand „*I, o* al Verschelzung von *u + ä* oder *ä + u* (JB XII, 1906, pag. 105—110).

Diculescu C. Constantin „Originale limbei române. Studii critice. Rezultate noue. Vocabulismul“. București 1907.

Chr. Geagea „Erweichung und der Verhärtung im Rumänischen (JB. XVII—XVIII, 1911, pag. 113).

II. Morfologia.

T. Cipariu „Principia de limba și scriptura“ publicate în 1847 în Organul luminării, iar ediția II în 1866 la Blaj [foarte importantă pentru vechile forme gramaticale].

Musafia „Zur rumänischen Formenlehre“ in Jahrbuch f. rom. u. engl. Litt. X (1869).

Iustin Popșiu „Articolul *lu le, a*“ [în seria de să „Poesia și prosa“, tom. I, Oradea Mare pag. 164—184].

Tiltin „Un fenomen morfologic“ în Convorbiri literare XIII din 1879 pag. 294 și „Cărții sau Cărței?“ in Archiva din Iași I pag. 666.

I. Nădejde „Declinațiunea cu 2 cazuri în românește“ in Contemporanul II, pag. 571 și „O formă veche păstrată la Istrieni“ in Contemp. IV, pag. 744 și 944.

W. Meyer „Die schwache Perfectbildung im Rumänischen“ in Zeitschrift f. rom. Phil. IX, pag. 244.

Gruber „Studiu asupra genului elementelor latine în comparație cu celelalte limbi romanice“. Iași 1884.

Bumbac „Die Conjugation im Rumänischen in ihrem Verhältniss zur lateinischen“. Czernowitz 1884.

Raica „Rolul principiului analogic pe terenul flexiunii române“. Plocești 1890.

Gr. Cretu „O nouă etimologie a numeralului românesc o“, București 1889 [extras din „Revista pentru istorie, arheologie și filologie vol. VI, anul III].

I. Bianu „Articolul prepus ei la numele proprii feminine“. (Arhiva societății științifice și literare din Iași, III 228—234).

Stefan Stinghe „Die Anwendung von pre“ als Accusativ Zeichen (Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig“, an IV pag. 228—249).

Ernst Bacmeister „die Kasusbildung des Singular im Rumänischen“ (JB IV, 1897, pag. 1—181).

Hermann Thalmann „Der heutige Stand der Pluralbildung im Dako-Rumänischen“ (JB IV, 1897, pag. 82-135).

Eugen Neumann „Die Bildung der Personal und posesivpronomen im Rumänischen“ (JB VII, 1900, pagina 176—250).

Friedrich Streller „Das Hilfsverbum im Rumänischen (JB. IX, 1902, pag. 1—73).

Hans Moser „Der Ursprung der rumänischen Präpositionen“ (JB X, 1904, pag. 409—464).

Th. Capidan „Flexion des Substantivs und Verbums. im Codex Dimonie“ (JB XII, 1906, pag. 179—232).

G. Weigand „Bedeutungsentwickelung von *mai*“ (JB XII, 1906, pag. 91—92).

G. Weigand „Die Bildung des Imperfecti futuri (conditionalis, Optativi im Rumänischen“ (JB III, 1906, pag. 139—160).

III. Formarea vorbelor.

A. Pumnul „Formăciunea cuvintelor romănesci“ [scrisă între anii 1856—1859].

---

1) Vezi I. G. Sbiera „Voci asupra vieții și însemnătății lui Aron Pumnul“. Cernăuți 1889, pag. 254—270.

Quintescu „De diminutivis linguae romanicae“ Berlin 1867.

S. Ștefureac „Despre sufixe în limba românească“. Această lucrare a apărut în limba germană în programa gimnazului gr. ort. din Suceava în 1880 și 1881, iar în limba română în „Convorbiri literare“ anul XI, XII și XXVI sub titlul de „Cercetări filologice“.

Sextil Pușcariu „Die rumänischen Diminutivsuffixe“ (JB XIII, 1902, pag. 86—232).

Th. Capidan „Die nominalen Suffixe im rumänischen“ (JB XV, 1909).

P. K. Löjce „Die Adjektivsuffixe im Dakorumänischen“ (JB XVII—XVIII, 1911, pag. 1—111 *).

IV. Sintaxa.

Hășdău „Le type syntactique homo ille ille bonus et sa parentèle in Archivio glottol. ital. III, 3. 420—441 [acest studiu a apărut în o formă mai amplificată în „Cuvinte din bătrâni“ II pag. 609—687 sub titlul de Reduplicarea și triplicarea articolului definit] și „Un principiu estetic al sintaxei române“ in Columna d. Iuliu 1883.

Obedenariu „L'article dans la langue roumaine“ in Revue des langues rom. din 1884. pag. 133—152 și „Une forme de l'art. roum. qui se met devant les subst. et les adj.“ in Miscellanea Caix, pag. 209—215.

Schuster „Der bestimmte Artikel im Rumänischen und Albanischen“, Hermaustadt 1883.

2) Vezi Gh. V. Buliga „Serierile lui Ștefan Ștefureac“. Suceava 1896 pag. 23—138.

*) Despre unele sufixe și etimologii au tractat în „Viața Românească“ și „Arhiva“ A. Filipide, Pascu. Scriban, iar în revistele străine (Romania, Zeitschrift für romanische Philologie, Romanische Forschungen) au scris despre sufixe și etimologii românești Meyer Lübke, Urban Jarnik, Weigand, Rudow, M. Rogues, Ovid Densusșianu, Sextil Pușcariu. Hășdău a tractat despre unele sufixe și etimologii în „Magnum etimologicum Romaniae“. G. Pascu a publicat în 1909 un important studiu filologic și folcloric asupra cimiliturilor, de asemenea în 1910 a scos în o broșură seria I din etimologiile sale publicate în diferite reviste.

I. Nădejde „Articolul hotărit și întrebuintarea lui în dialectul istriau“ în *Contemporanul* IV pag. 674 și 681.

Tiktin „Zur Stellung der tonlosen Pronomina und Verbalformen im Rumänischen“ in *Zeitschrift f. rom. Phil.* IX, 590.

Eis Richter „Zur Syntax des rumänischen Possesiv-Pronomens III Person. (*Zeitschrift für rom. Phil.* 1902, 424—448).

S. S. Stinghe „Die Anwendung von *pre* al Akkusativzeichen (JB. III 1896, pag. 183-197 și IV, 1897, 228-249).

Roques Mario „Recherches sur les conjonctions conditionnelles *să, de, dacă* en ancien roumaine“ (*Romania* 1907, pag. 825—839).

Kr. Sanfeld Iensen „Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen“ (JB. X, 1902, pag. 75—131).

Pickenhayn „Ueber den Gebrauch des Konjunktivs im Rumänischen“. Leipzig 1903.

Richard Kurth „Der Gebrauch der Präpositionen im Rumänischen“ (JB. 1904, pag. 465—639).

B. Dimand „Zur rumänischen Moduslehre“ (*Druckschrift der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien*. Bd. XLIX, Wien 1904).

Kurt Schreyer „Der Adverbialsatz in der neurumänischen Volksliteratur“ (JB. XI, 1904, pag. 273—363).

Sandfeld Jensen „Die Konstruktion *de* im Rumänischen“ (Ein Kapitel aus der Vergleichenden Syntax der Balkansprachen, *Zeitschrift für rom. Phil.* 1904, pag. 11—35).

H. Tiktin „Die Bildung des rumänischen Konditionals“ (*Zeitschrift für rom. Phil.* 1904, pag. 676—690).

Roques Mario „Recherches sur les conjonctions conditionnelles *să, de, dacă* en ancien roumaine (*Romania* 1907, pag. 825—839).

Dr. Michov „Die Anwendung des bestimmten Artikels im Rumänischen und Bulgarischen (JB XIV, 1908, pag. 1—111).

P. Heidler „Zum Gebrauch der Tempora im Rumänischen“ (JB. XVI, 1910 pag. 1—73).

Ernest Langlois „Präpositionale Passiv-Objekte im Spanischen, Portugesischen und Rumänischen (Zeitschrift für rom. Phil. XXXVIII, 1913, pag. 358—372).

V. Scrieri asupra dialectelor române.

Asupra dialectului istriian au scris *Ascoli*, *I. Maioreseu*, *Fr. Miklosich*, *Ive*, *Gartner*, *N. Densușianu*, *T. Burada* și *Weigand*.

Weigand a scris despre următoarele dialecte: 1) Die Sprache der Olympo-Walachen. 2) Wlacho-Meglen. 3) Der Banater Dialekt. 4) Körösch und Marosch-Dialekte. 5) Samosch-und Theiss-Dialekte. 6) Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens. 7) Die Dialekte der grossen Walachei. 8) Die Dialekte der Moldau und Dobrudsha.

Teofil Prâncu și *Gheorghe Candrea* „Rotacismul la Moți și Istrieni (București 1886).

Ioan Pop „Beiträge zum Studium des Altrumänischen“ (JB V III, 1898, pag. 170—197*).

S. Pușcașiu „Der Dialekt des oberen Olttals“ (JB V, 1898, pag. 158—191).

Steriu Stinghe „Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt“ (JB VIII. 1902, pag. 1—85).

Th. Gartner „Fünf rumänische Mundarten der Bukovina“ (Zeitschrift für romanische Philologie, Halle, 1902, pag. 230—242).

Ioșeph Popoviciu „Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyeder Komitat“ Halle 1905.

T. Burada „O călătorie la Români din gubernia Camenitz-Podolsky“, „O călătorie la Români din gubernia Cherson“ și „O călătorie la Români din Dalmația“.

---

*) Aci se tractează despre dialectul din Bihor în vechime și astăzi.

GREȘELI DE TIPAR

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Celește</i>
4	16,	Principiilor prea luminatului	Principialor prea luminatului și prea înălțatului
7	6		
8	26,	etimologhiei încheerea	etymologhiei încheerea
	27		
9	19	acestor	acestora
10	10	vremea cea trecută	vremea cea trecută nesăvârșită
	15	săvârșește	săvârșaste
11	27, 30	pe limba, neamuri	pre limbă, neamuri
12	1, 3	prosodie, aceasta	prosodiie, aciasta
	5	grâu, cinci	grâu, cinci
	20, 24	serierii, încovăiaata	serierii, încovăiaata
13	24, 29	chiliei, mulțiilor	chiliei, mulțimilor
14	3, 5, 24, 32	stelii, zăa, ea, voiu	stealii, zăa, ia, voiu
15	4, 6, 16	voiu, fi voiu, voese	voiū, fi voiū, voiese
	18	dăneaornic	deneaornic
16	2, 19	taiu-mă taiu, Thyv	taiū-mă taiū, Typ
17	13, 32	que, s'a stricat	quae, „s'a stricat“
18	5, 10, 23	imperat, bombac, fașie	imperăt, bombac, fașie
19	2, 3	lacte	lacte
19	4	In local rândului al patrulea se va ceti rându al cincilea, iar rândul al patrulea trece în locul rândului al cincilea.	
19	29	pe un, pe uni, pe o	pe-un, pe-uni, pe-o
20	7	Unii	„Unii homeni
20	28	pe tăta-l', pe tăti-i, cane-le, pe cani-i	pe-tăta-l', pe-tăti-i, pe-canele, pe-cani-i

Pag.	Rândurile	În loc de	Cețeste
20	29, 35	delă-tátal', pe domna-a	delă-táta-l', pe-domna-a
21	7, 8, 14	domnului, ell hom	á domu-ului, ell-hom
	19, 30	și, isiora	și, siora
22	6, 7	pe tene, delă mene	pe-tene, delă-mene
	31, 33	pe qvâl'e, pe qváli qvâl'e	pe-qvâl'e, pe-qváli qvâl'e
23	4, 11,	nedefinit, acincia	indefinit, acincia
	23	laudat	laudát
	25, 26	eu am fost, laud-assem	eu am fost, laud-ássem
24	1, 7	preterit, a fi laudat	preterit imperfect, a fi laudát
24	8, 12,	a fi laudator,	a fi laudator
	24, 28	gvállá, la	qvállá, lá
25	6, 14	tália, cartea	tálie, cártea
	20, 23	reutate, infinitul	reutáte, infinitivul
27	9, 10	Italianii, precum	Italianii, precumu
	29	desăvârșitu	desăvârșátu
28	3,	congiunțione	congiunțione
	4, 18	intersețione, cuvânt	intersețione, cuvântu
29	34	obștese	obștescu
30	1, 30	confuz, binelor	confuzu, binilor
31	8, 36	chipuri, cătățime	chipuri, cătățime
33	33	<i>el și ea</i>	<i>elu și ia</i>
34	4, 18	căria, alția, cătățime	căriia, altiia, cătățime
	33,	perzona, ploa	perzonă, ploao
35	2, 17	active, sostanță	átive, sostanța
	26, 31	aceștia, iubesc	aceștiia, iubescu
36	16	nesăvârșitoriu	nesăvârșitoru
37	5,	avusesem	avuseasemu
	9, 10	nesăvârșitoriu, de	nesăvârșitoriu, dá
	21, 25	mâncăiu, mâncași, voi	mâncăiu, mâncași, voi
	27, 33	mâncați, fii	mâncați, fii
38	33	iai	iai
39	15, 25	este, împărtășinduse	íaste, împărtășinduse
	28, 35	făcătoriu, obicinuescu	făcătoriu, o obicinuescu
40	24, 25	sumei, felului	sumei, felului
	28	tăgăduirii	tăgăduirii
41	14	numai	numai
42	17, 36	ce-, lucrătoriu, infinitivă	ci-, lucrătoriu, infinitivă
43	10	figurata, elipsis	figurată, ellipsis
	11, 28	silepsis, enalaghi, 445	silipsis, enallaghi, 413

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Celestre</i>
44	29	nici un, nici una	nice un, nice una
	30	amândoi	amândoi
	33, 35	absolut, 38, 144	preterit, 39, 145
45	1, 2	153, 55—56	152, 54—57
	6, 22	de abia, gramatica	deabia, grammatica
	23	numite naționalicești	neumite naționallicești
	24	slobozenia, mai	slobozeniia, mai
	25	mari, lui	mari, lui
	26	cuvânt	cuvântare
46	2	fiul, împăratoului	fiul, împăratoului
	30, 31	ei, căci	ei, căci
	34	nu lear putea înțelege	cărțile bisericești nu lear putea înțelege
	34, 36	nici, schimosești	nici, schimosești
47	3, 4	mai, originalului, noastre	mai, originalului, noastre
47	10, 13	acea, noastră	acea, noastră
	14, 18, 20	ei, nici, căci	ei, nici, căci
	22, 28	sore, scrisoare	sóre, scrisóre
48	5, 12	silabe, prepozitia	sillabe, prepozitia
	15, 16	pentrucă, cadere, căci	pentru că, cădere, căci
	18, 20, 23	căci, mai, acelea	căci, mai, acelea
	24, 27	deaauna, almintrelea	deanna, almintrelea
49	2, 3	neamului, țării	neamului, țării
	16, 24	domni, Gheorghie	domni, Gheorghie
50	2, 4, 13	31, 38, mai	30, 38, mai
	22	meu	meu
	25, 31	aceste-acestea, 31	aceste-acestea, 30
51	4	rânduitoare	rânduitoare
52	17	119	124
53	12, 13, 24	persoană, prepozițiile, 59	persoană, prepozițiile, 58
	36	observații, rumânească	observații, rumânească
54	2	universității	universității
56	4, 22	mai, nici	mai, nici
57	3, 25	typograhiam, eli	typographiam, eli
59	6	articolul	articulul
60	26	miue	mine
61	30	nedeplin	nudeplin
62	6, 24	geunrdiu, românești	gerundiu, românești
	27, 28	romănesc, românești	romănescu, românești
64	27	comune	compuse

Pag.	Rândurile	In loc de	Cetește
65	3	Cap. VII Despre interjecțiuni	Cap. VII Despre interjecțiuni. Cap. VIII Despre conjuncțiuni
65	10	Vorbele, ce le au comune Români cu Italianii	Vorbe slave la Români
	33, 35	„și“, ca	„si“, că
67	6	și	si
68	10, 20	feluri, propozițiunile românească, Italianii	feliuri, prepozitiunile românească, Italianii
69	11, 27	Italiani: lu, pel, le	Italiani; lu, pel, le, l'
70	2, 20	domnul, canelui, tatăl	domnu l, cane lui, tatăl
71	23, 25, 28	perfectul simplu și compus	imperfectul, perfectul simplu și compus
72	23, 24	a dom-, a domni-lor	a-dcm-, a-domni-lor,
	25, 26	a frati-lor, a mam-ei	a-frati-lor, a-mam-ei
	27, 28	a legi-, a domni-ei	a-legi-, a-domni-ei
	32, 34	a tot, Centemir	a-tot, Cantemir
73	19, 21, 22	om, foarte, pre	omu, forte, pé, pe
	24, 27, 28	pre, pe meu, a tîu	pe, pe a meu, a-tîu
74	25, 29	horibile, danii	horibile, dâmi
75	2, 5	trimetere, nevoește	trimitere, nevoiește
78	23, 24	150, Macedonoromanească	153, Macedonoromanească
	31	cu spesele	și typarită cu spesele
79	1, 12	Clemans, suține	Clemens, sustine
79	27, 28, 29, 35	noi, noi, ea, lui, loruși	noi, noi, ia, lui, loruș
80	1, 6, 10	sineși, ceia, celege, nici	sineș, ceia, cealece, nici
	21, 26, 28, 31	voiu, 134, voiu, voiu	voiu, 136, voiu, voiu
81	1, 19	cruțătoriu, românească	cruțătoriu, romanească
81	21	românești	românești*
	23	universității Ungariei	universității Ungarii
	21, 23	acea, ascrie. limbii	aceaia, ascriia, limbei
	30, 32	care, reguli	care, reguli
82	2, 3	învuță, desbinătoare*	învată, desbinătoare
	5, 9	care, cele, întreaga	care, ceale, întreagă
	21, 24, 28	e, nefirescu, 5	ce, nefiresc, 8

*) Coala 6 tipărindu se în lipsa mea din Iași s'au strecurat în citate mai multe greșeli ortografice. Loga deosebește în scriere pe i întreg de i scurt, prin urmare se vor îndrepta toate aceste greșeli.

*) Loga scriind diftongul oa cu ô se vor îndrepta toate aceste greșeli.

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Ceteste</i>
82	30, 31	care, gramatica	care, gramatica
	32, 33	acea, sunt	aceaia, -sânt
	34, 35	încât, reverință	întu cât, multămită
83	3, 4	veselie, Oxia	bucurie, „Oxia
	5, 6, 7	răspundero	respondere
	10, 13	oprește, doue	oprește, doo
	14, 18, 23	decât, cele, filosofi	de cât, ceale, filosofia.
	32, 33, 34, 35, 25, 26,	acea, ticei	23, 25, aceeaia, ticii
	35, 36	care, rădecină	carca, rădecina sa
84	2, 3	acea, care, hotărește	aceaia, carca, hotărește
	4, 8	românească, genitiv	romanească, ghenetiv
	9, 15	pârătoriul, omoi	pârătoriul, omoi
	16, 18	dreptate, românească	dreptate, romaneasca
	19,	donă, prepozita,	doo, prepozita
	20, 21	tăctoriu, cele	tăctoriū, *) ceale
	22	prepozițiile, cele	prepozițiile, ceale
	23, 29	descalcire, cele	descalcire, ceale
	32,	românească	romanească,
	33	neavândul	neavindul 1)
	33	adeplini, cere	a deplini, ceare
85	8	capr'a, capr'ii, sau capr'ei	capr'-a, capr'-ii sau capr'-ei
	10, 24	turture-lei, șezătoare	turturea-lei, șezetore
	28, 30	numărului, ordinale	numărului, ordinalia
86	8, 11	stăpânitoare, ceea	stepânitoare, ceaia
	12, 13	ațest, aist, ațele	ațestu, aistu, ațea
	19,	îmbi, tot însul, un	âmbi, totânsul, unu
	22, 26	sunt, voi	sânt, voi
	29	tulbur, umblu	turbur, judec
86	31	Rândul 31 se va înlocui cu cuvântul „nefățești“ (	
86	35,	demandatoriu	demândatoriu
	36	eunjuntiv	eunjuntiv
87	5, 13	imperfet, demandatoriu	imperfet, demândatoriu
	20	imperfetul	imperfet
	23	etc.)	de aș fi lăudat eu)
	25	etc.)	eu aș fi fost lăudat, de aș fi fost lăudat eu).
88	6, 8	imperf., carele, cele	imperf., care, ceale
	9	dimprenă, participiul	dinpreună, participul

*) Loga însămnă cu semnul scurtării pe *u* mut final, când are înainte un *i* neaccentuat; deci se vor îndreptă toate greșelile acestea.

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>În loc de</i>	<i>Celeste</i>
88	10, 17, 19	lăudat, imbin, 132	lăudatu, âmbin, 131
	26, 28	înșirarea, 137, pentru că	însușirea, 134, pentru că
89	1, 2	săpătoriu, pe	sepătoriu, pre
	3	particip	participu
	4	înfrumșează,	înfrumșează
	10	scurtează	scurtă
	11, 16	înfrumșeaza, aci	înfrumșează, aici
	17, 24	deajuns, împotriva	de ajuns, împotriva
	29, 31	ejugțiile, causative	ejugțile, cauzative
90	1, 3	aș, simțurilor	deacă aș, simțurilor
	4	din lăuntru	dinlăuntru
	4	rugării și mulțămirii	rugării, mirării, uriciunii, strigării și mulțămirii
	9, 10	gramaticii, cele	gramaticii, ceale
	11, 13	înțelegere, predicat	înțelegere, prezicăt
	17	răspundem	respundem
	25	bătându'	bătându', bătândo
	27	totdeauna	totdeauna
	32	atuncea, predicatul	atuncea, prezicatul
	33, 34	sunt, rămâne, cheamă	sânt, remâne, chiamă
91	4	ne aseminea	neasemenea
	5, 6	răspund, se cuvine	respund, „se cuvine
	6, 11, 12	se întâmplă, 169, vârtos	se întâmplă, 168, vârtos
	23	lucrătorului	lucrătorului
	32, 33	înjunghiați, aice	junghiați, aicea
92	1, 2	nehotăritoare, Cicero	nehotărătore, Ticeo
	12, 18	sunt, iar, cele	sânt, iară, ceale
	19	tată meu, tată meu	tatămeu, tatămeu
93	1, 3	pe fratele, pe	pre frate, pre
	5, 7	părțiceaua, părțicea	părțiceaoa, părțicea
	12	învățătura, apăsării	învățetura, apăsării
	14	acele cuvinte	acel cuvânt
	17	de înălțarea tonului la silabele cuvintelor	de redicarea tonului la cuvinte
	22	rădică, întâia	redică, ântăia
	25	răsturnat	resturnat
	28, 29	puterea, pe	putearea, pre
94	11, 13, 14, 25	227, seu, înainte, ferestă	222, seu, înainte, ferestă
96	13, 16	cheltuiala, XXXIII	cheltuiual'a, XXXIV
97	11	văz, scriind	văz', scriind'

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Cește</i>
98	6	Rumânilor	Rumânilor
99	5	propozițiilor	propozițiilor
	9	gramatică	gramatică
99	23	introducând	introducând ca și Văcărescu și Deleanu
100	29	ântăiū	ântăiū
103	28	peste, cătră	preste, către
105	18,	nimic	nimic
	19	sânt, împărat	sânt, împăratul
	20	supușilor	supușilor
106	4, 22	ipotesa, grammaticeșe	ipotesă, grammaticeșe
	29	prepoziția	prepoziția
107	10	sufletulū, împotrivirea	sufletulū, împotrivirea
	11	judecați	judecați
110	2	gramatică, observații	grammatică, observații
	5	ghimnaziul național	ghimnazia națională
	26	în, moldovenească	în, moldoromânească
	33	gramatica	grammatica
111	14	disonante	dissonante
	17	vorboceimeaseau	vorboceimea seau
	21	care a	care
	25, 26	indefinitive, sau, sau	indefinite, seau, seau
112	6, 11, 12	igli, quai, unu, unū	gli, quei, unū, ună
113	30	bob-ul	bo-ul
115	2, 12	făpturi, 48	fapturi, 46
	23	Ioane	Ioane seau Ioanei
	34	prozodia	prozodie
117	13, 30	73, șezū	76. ședu
118	11, 15	lăndaī, viitorin,	lăndaī, viitoriu
	30	viitoriu	voitoriu
120	22	voindul a fi fost lădat	voindul a fi fost vrut lădat
121	5	senformă	semformă
	8	iar, se mformă	iară, semformă
	12	bați	abați
122	25, 30	ba nu, cumpănitoare	rău, cumpănătoare
123	6, 8	închietoare, până	încheetoare, până
	16	înainte	înmainte
	33	mulcomirei, țisu	molcomirei, țisu
25	22	tremite	trimit

Pag.	Rămăturile	In loc de	Celeste
126	26, 28	îmbuibându-se, samână	îmbuibându-se, samână
127	34, 35, 36	deacă, cauzaelle, și	deacă, cauzale, și
128	5, 9	între legate, locului	între-legate, locului
129	9, 10	gramatica, într'acest	gramatică, într'acest
	11	cheltuiala	cheltuiala
	12	neguțătoriu, aici, în	neguțătoriu, aici, în
	21	întocmi, gramatică	întocmi, gramatică
	22, 23	întâiu, limba	întâiu, limba
	25, 28	învățarea, cunoaștem	învățarea, cunoaștem
	28	serie	serie întocmai
	29	articolul, (l)	articolul', (l')
130	31, 33, 34	gradul, blând, blând	gradul', blând', blând'
131	2, 16	arăătoare, nimeni	arăătoare, nimini
	23	nesăvârșite	nesăvârșite
	25	trebui	trebuie
	28, 34	întrebuințează, sa	întrebuințează, se
132	2, 3, 4	mai, timpul, trecutū	mai, Timpul trecutū
	14	încotro	încătrăū
	28, 35	însă, explicative, crac.	însă, explicative, cuac
133	3,	gramatica rumânească	gramatică rumânească
	30	ăl	ălu
134	9, 10	atât, mult, tot, un.	atâtū, multū, totū, unū
135	3, 4,	spune, coace,	frânge, spune, coase
	33	Florile	Floriile
137	18	unspredece	unu spre dece
138	26	tatali	tatili
139	8, 24	lau, cântăre	lauu, cântăre
	28	cântăre, cântararu, <i>preterit</i>	cântărē, cântărēru <i>preterit perfect</i>
140	7	<i>acuzatie</i> și de <i>datie</i>	<i>acuzativ</i> și de <i>dativ</i> , de conj. <i>cerbelor im-</i> <i>personale</i> (fulgera, ninge)
	10	me rapesen	me rapesece
141	4, 18	mie, Romari'lor	mi e, Romani'loru
142	6, 11,	Dnui, obicinnește,	a Dnui, obisnuește,
	20	cu	ca
143	25, 29	informările, gramatică	informările, gramatică

1) Ediția I a acestei gramatici (ce mi-a arătat-o d-nul T. Barada) a apărut în tipografia lui Eliade din București în 1835. fiind tipărit cu cheltuiala din casa școalelor publice.

<i>Pag.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Celeste</i>
143	31, 32, 33	trebuitoare, gramatică gramatică	trebuincioase, grămatică grămatică
144	5, 7, 12	gramatică	grămatică
145	24, 26, 27 29	închieturile, închietura	încheieturile închietura
146	7	neînbinate	neânbinate
147	6, 9, 18 20, 24, 30	București, superlativ, și din, din, d'intăiu	București, superativ, și d'in, d'in, d'intăiu
149	11	13	15
151	6	miadum	miadun
152	12, 19	propozițiunilor, vezi	prepozițiunilor, vezi
153	12	tea	dea
154	12	atunci	atunci
156	21, 24	ul, l, le; articolul	ul, 'l, le, articolul
157	20	ste-o-a, schimbări	ste-oa, schimbări
159	12	t-altul, stative	alt-altul, stătive
161	24	dreaptă	dreptă
162	3	nedefinit	definit și nedefinit
163	1, 4 15, 21	adjective, adjectivele umblu, aide, aidem	ajective, ajectivele âmblu. aïde, aïdem
164	16	are însușiile unui ajetiv.	are din însușirile unui ajetiv
	26	183	123
166	2, 7 11, 12	una. ortografia 13, calificative	un'a, ortografi'a 17, cualificative
167	3, 13 31	Gramatica, Bălășescu, rădăcină	Gramatică, Bălășescu rădăcina
169	17 6, 21	Rândul 17 se va înlocui cu „tielul, numele. pronumele, verbul, participiul, preposi-trebuie, etc	Rândul 17 se va înlocui cu „tielul, numele. pronumele, verbul, participiul, preposi-trebuie, lele
171	1	35	33
175	20	Gramatica	Gramatică
176	12, 15, 26 30, 33	femenine, peronal, feminină proprii, demonstrtive	feminine. personal feminină proprii, demonstrative
178	11 14	Rândul 11 se va înlocui cu „și între pronu-mele nedefinit“ alega	Rândul 11 se va înlocui cu „și între pronu-mele nedefinit“ alerga
182	8, 15	sau, observă	seau, observează
184	20, 34	atunci, eri	atunci, eri
185	18, 22, 27 36	soțietății, ieri, 203 te ași	soțietății, ieri, 205 „teăș

<i>Pag. Rândurile</i>	<i>In loc de</i>	<i>Cetește</i>
189 12, 18	nepersonale, compus	nepersonale, ori unipersonale, simplu
190 31, 35	l'tyre, caare	cityre, care
191 22, 34	casmaoa, multitive	basmaoa, multityve
192 7, 17,	posiedietive, sarguește	posiedietyve, sirguește
193 7	cu	cū
196 25	adâne	adâncă
197 6	ziz	zis
200 27	conjectura	cojectură
201 3	care nu se	care se nu se
203 10, 26	limbi, asupra	limbe, asupr'a
204 15, 17, 23	intreg, declinațiunea	întreg, declinatiunea
205 1, 28	declinațiunea, fi	declinatiunea, fi
206 1	lauda-ram, preperfectu III	laudă-ram, perfectu III
211 4	numeralu	numeralu
217 4	pasivă	pasiva
219 1, 2, 3, 4	N.A. perii, G.D. perilor	N.A. périi G. D. périlor
10	copila, copilei	copila, copilei
11	copilele, copilelor	copilele, copilelor
220 9	nedefinit	indefinit
22	vre).	vre), IV (muri, iubi, essi, sti)
24	ploă, 78	ploa, 73
222 31, 32	per̄itive, multitive	per̄itive, multitive
223 21, 24, 25	vîu, arind, arinte	voîu, arind, arinte
226 10	187	213
227 22	româna	romana
230 17	Puscariu	Puscariu
231 34	Irimi'a	Irimi'a
234 7	se laudă	se lauda
235 17	ne-gresitu	ne-greșitu
18	pronominale	pronominale
236 22, 27	scriitor, imi	scrietor, imi
28	imi spāl	spāl
237 35	cel	celū
239 11, 17	nedefidnite, citând	nedefinite, aducând
243 8, 26, 28	manual, profesoru, 34	manualū, profesorū, 24
245 34	toate	tôte

<i>Păg.</i>	<i>Rândurile</i>	<i>În loc de</i>	<i>Cetește</i>
255	25	are și Câmpianu	are Pontbriant și Câmpianu
258	9	Nedejde	Nădejde
260	32	apropre	apropre
262	28, 29, 31	iară, ioiū, românice	oară, oiū, romanice
264	17	cât	cit
266	26	auzia	auziia
274	7, 12	împarte, comparara	împart, comparare
281	31	comparate	comparată
282	18	tredeut	trecut
185	17	poarele	popoarele
287	18	vecale	vocale

TABLA DE MATERII

	Pag.
Prefață	I
Partea generală. Epocile evoluțiunii studiului gramaticei la Români	1
Partea specială. Epoca I. Gramatica lui D. Eustatie Brașoveanul	6
Gramatica părintelui arhimandrit Macarie	11
Epoca II. Gramatica lui Micul	16
Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu	25
Gramatica lui Morariu	43
Gramatica lui Radu Tempea	45
Observațiile lui P. Iorgoviciu	53
Gramatica lui Sincain	56
Gramatica lui Budai Deleanu	58
Gramatica lui A. Marki	67
Fragmentele gramaticale inedite ale lui Petru Maior	68
Gramatica lui M. G. Bojadschi	76
Gramatica lui Andreas Clemens	79
Gramatica lui C. Diaconoviciu Loga	81
Gramatica lui Ioan Alexi	94
Gramatica lui Eliade Rădulescu	96
Gramatica lui P. Pleșoianul	109
Gramatica lui G. Săulescu	110
Gramatica românească și nemțască 1838	129
Gramatica românească din 1839	133
Gramatica lui I. Vaillant	133
Tentamen criticum de Laurian	135
Gramatica lui Iordache Gulescu	142
Gramatica lui T. Blazeviciu	156
Gramatica lui C. Platon	162
Gramatica lui Petri	164
Gramatica lui Iszer	165
Gramatica lui Măcărescu	165

Gramatica lui Codru	166
Gramatica lui M. Bălăşescu	167
Gramatica lui Câmpeanu	175
Gramatica lui V. Ianoviciu	190
Gramatica lui T. Cipariu	199
Gramatica lui I. C. Massim	209
Gramatica lui Hil	211
Gramatica lui Pontbriant	213
Gramatica lui G. I. Munteanu	215
Gramatica lui V. Stileseu	218
Gramatica lui V. Alexandri	218
Gramatica lui Aron Pumnul	221
Gramatica lui S. Neagoe	226
Gramatica lui Mihelţanu	226
Gramatica lui I. Manliu	227
Gramatica lui Puşcariu	230
Gramatica lui I. Cetăţanu	231
Gramatica lui Circa	231
Gramatica lui V. Ionescu	236
Gramatica lui Străjan	237
Gramatica lui N. Pilţia	242
Gramatica lui Stoicescu	243
Gramatica lui F. Crasan	243
Filologul Lambrior	246
Gramatica lui I. Romanescu	251
Gramatica lui I. Nădejde	252
Gramatica lui Maxim Pop	258
Gramatica lui N. Pană	259
Gramatica lui I. Buteanu	259
Gramatica lui Tictin	261
Gramatica lui Ghibănescu	269
Gramatica lui R. G. Radoveanu	271
Gramatica lui I. Sucheanu	272
Gramatica economului St. Călinescu	273
Gramatica lui I. Găvănescu şi A. Lupu Antonescu	273
Gramatica lui A. Filipide	274
Gramatica lui Gh. Adamescu	281
Gramaticile noue	283
Ochire retrospectivă	284
Bibliografie	293
Erată	300

CĂRȚI PUBLICATE DE ACELAȘ AUTOR:

Sistemele ortografice cu litere cirilice și latine în scrierea limbii române. București 1894, ediția II, editura librăriei Socec et Comp. lei 2.50.

Îmbunătățirile ce reclamă învățământul comercial în România. Iași 1897, tipografia M. P. Popovici, bani 50.

Pedagogia învățământului comercial și recrutarea corpului didactic la școlile comerciale din străinătate. Iași 1899, stabilimentul grafic „Miron Costin“, bani 50.

Școlile comerciale din străinătate. Iași 1899, stabilimentul grafic „Miron Costin“, lei 1.50.

Deutsches Lesebuch für höhere Handelsschulen zweite Auflage, Jassy 1911, lei 4.75.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare, Partea I, pentru clasa I, ediția V. 1911, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare, Partea II, pentru clasa II, ediția VI, Iași 1914, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale elementare, Partea III, pentru clasa III, ediția VI, Iași 1914, lei 3.00.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare, Partea I, pentru clasa I, ediția VI, Iași 1914, lei 2.50.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare, Partea II, pentru clasa II, ediția VI, Iași 1914, lei 3.25.

Lecturi comerciale pentru școlile comerciale superioare, Partea III, pentru clasa III, ediția VI, Iași 1914, lei 3.75.

Correspondență comercială, ediția II, Iași 1911, lei 6.70.

Învățământul profesional în străinătate, Iași 1912, lei 3.00.

Raport despre al IX-lea congres internațional al învățământului comercial ținut la Viena în Septembrie 1910. București 1911, Editura Casei școlilor.

Învățământul profesional în România, istoricul acestui învățământ și starea actuală, Iași 1913, lei 2.50.

Gramaticii români, tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbii române dela 1757 până astăzi. Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefăniu & Co. lei 4.—

Facultățile comerciale și școlile de înalte studii comerciale din străinătate. Iași 1914. Prețul lei 2.—

În colaborare:

Buchhaltungs-Lexicon II Auflage (Wien, Berlin, Leipzig, Verlagsbuchhandlung Leopold Weiss) cu *Robert Stern*, profesor la școala de înalte studii comerciale din Lipsca, *Anton Kleibel*, directorul Academiei comerciale din Viena, *Anton Schmidt*, directorul Academiei de export din Viena, *O. Sillén*, docent la școala de înalte studii comerciale din Stockholm, *Paul Martin*, directorul revistei practice de economie comercială din Marsilia, etc. etc.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017